

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI SOSYAL DEĞİŞME ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇAYKARA VE BAZI KÖYLERİNDE SOSYAL
YAPI VE KÜLTÜREL KİMLİK

ETHEM YILDIZ
2501980609

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MUSTAFA ERKAL

T/105007

İSTANBUL
2001

ÖZET

Küreselleşme süreci, başta ekonomik alanlarda, kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesiyle dünyanın tüm toplumlarını etkilemektedir. Bu küreselleşme sürecinden henüz gelişmesini tamamlayamamış bazı ulus-devletler, milli kimliklerini zayıflatıp yerine yeni mahalli kimlikler ortaya çıkarılmaya çalışılarak, olumsuz etkilenmektedir. Bu etkilerden bazılarını milletlerin kalabalıklaştırılmasına yönelik yeni kabilecilik gayretleri, etnik kimliğin öne çıkarılarak milli kimliklerin zayıflatılmasını örnek verebiliriz. Bu sorunlarla Türkiye de karşı karşıyadır. Son yıllarda, özellikle Batılı bazı bilim adamları tarafından, Türkiye ile ilgili birçok araştırmaların yapıldığını ve bu araştırmalarda Türkiye'nin tarihi ve toplumsal özellikleri bir tarafa itilerek, daha çok maksatlı, yapay kimlikler oluşturmaya yönelik bazı iddiaların olduğunu görmekteyiz. Farklı bir kimlik, farklı unsurları kapsayan bir yaşama tarzına sahip olmayı gerektirir. Sadece bir öge farklı bir kültür oluşturamaz. Kültür (yaşama tarzı) organik bir bütündür.

Araştırma bir alan araştırmasıdır. Trabzon'un Tonya ilçesinin bazı köylerini kapsamaktadır. 223 kişiyle yüz yüze görüşülmüş, deneklere toplam 59 soru yöneltilmiştir. Tezin amacı, sosyal değişim sürecinde, Türkiye geneli göz önünde tutularak Tonya örneğinde sosyal yapı ve kültürel kimliğin durum tespittir. Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; konuyla ilgili kavramlar ve bu kavramların açıklamaları. İkinci bölümde; araştırmada uyguladığımız metodoloji, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, elde edilen bulguların tablolarla gösterilmesi ve tabloların yorumları ile sonuç bulunmaktadır.

Araştırma sonucunda bölgedeki halkın tamamen Türk kimliği ve Türk kültürüne sahip olduğu; bölgede bir kimlik probleminin olmadığı tespit edilmiştir. Ancak, daha çok ekonomik alanda geri kalmışlığa dayalı olarak, bölgede daha önce yaşanmış Helenleştirme faaliyetlerinin, günümüzde de politik maksatlarla belli oranda devam ettirildiğini gözlemledik.

Bu sayfa başka bir terin özet sayfası sanırım karışmış...!

"Tonya'nın Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik Araştırması"

SOCIAL STRUCTURE AND CULTURAL IDENTITY AT ÇAYKARA AND SOME OF ITS VILLAGES

ABSTRACT

Within the globalization process, several concepts started to be discussed. One of the most significant discussions is the identity discussion. In this way, especially since 1990, the identity discussions have seen. In a modern concept the individual has a functional role to form the culture and he/she effects the process directly. Therefore, individual consciousness and reproduction potential within the culture forms the basic dynamics in the modern identity descriptions. While the identity discussion goes on in our country, the number of the studies on this subject is very restricted. The thesis offered by the discriminative stipulations without having any idea on personal development can reach different results than the scientific studies.

In this thesis we would like to examine the different culture claims for the Black Sea region on its own place. The Çaykara district was chosen as a sample for the study, participating observation method was employed, the factors of social structure were examined, and the dynamics that form the basis of the identity formation and statement were examined under scientific objective. 369 people were met face to face and 59 questions were asked to the panelists. For the interpretation of the study results, social and cultural findings obtained after a long-term stay within the region and the statements accepted by the international literature were used. The concepts related to the subject were studied under a theoretical frame, and a great care was given to use the international language for the explanation of the subject.

As a result of the study, we concluded that the Turkish identity in the region is seen with the historical symbolic codes and no other identity factor is accepted other than the Turkish identity. Furthermore, it was seen that the panelists do not want to be seen as an ethnic group and deem themselves as a primary part of the main body, and the Turkish identity has shown an individual development by the reproduction dynamics in parallel with the economical and social conditions. On the other hand we have seen that especially taken the economical problems of the region as a base, the Hellenization activities that were seen in the region before continues even today for political purposes. The main activity is to misuse the living legends or the lifestyles that became the common values of the people by discrimination paradigm for the political purposes and create an ethnic group to help the desires of Greece in the region.

**T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI SOSYAL DEĞİŞME ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇAYKARA VE BAZI KÖYLERİNDE SOSYAL
YAPI VE KÜLTÜREL KİMLİK**

**ETHEM YILDIZ
2501980609**

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MUSTAFA ERKAL

"Düzeltilmiş Tez"

**İSTANBUL
2001**

İÇİNDEKİLER

SAYFA

TABLolar LİSTESİ	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Amaç Ve Önemi	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KONUSYLA İLGİLİ KAVRAMLAR ve KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Kültür	12
1.2. Kimlik	14
1.3. Millet	19
1.2. LİBERAL MODERNİZM ve KİMLİK PROBLEMİ	23
1.2.1. Kişisel ve Kolektif Kimlik	26
1.2.2. Bireylik ve Farklılık	28
1.2.3. Kimlik ve Devlet	31
1.3.ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER KURAMINDA KİMLİK	34
1.3.1. Küreselleşme ve Kültürel Kapanma	37
1.3.2. Ulus - Devlet “Yeni Kabilecilik”	40
1.3.3. Ulus – Devlet / Ulusal – Devlet	44
1.4. TÜRKİYE’DE ETNİK KÜLTÜREL KİMLİK İLİŞKİSİ	
1.4.1. Etnik Milliyetçilik	46
1.4.2. Anayasal Vatandaşlık Meselesi	55
1.4.3. Milletleşme	60

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAYKARA VE BAZI KÖYLERİNDE SOSYAL YAPI VE KÜLTÜREL

KİMLİK

2.1. Araştırmada Uygulanan Yöntem Ve Teknikler

2.1. 1. Yöntem	67
2.1.2. Evren Örneklem	68
2.1.3. Bilgi Formunun Hazırlanması	69
2.1.4. Verilerin Toplanması	70

2.2. ÇAYKARA İLÇESİNİN SOSYO – EKONOMİK DURUMU

2.2.1. Coğrafi Konum	71
2.2.2. Tarihi Yapı	71
2.2.3. Nüfus	73
2.2.4. Eğitim	74
2.2.5. Ekonomik Yapı	75

2.3. Araştırmada Verilerin Analizi Bulguların Yorumu

2.3.1. Aile	172
2.3.2. Eğitim	174
2.3.3. Hayat Standardı	175
2.3.4. Kültürel Kimlik	177
2.3.5. Devlete Bakış	179

SONUÇ

Bilgi Toplama Formu	187
Kaynakça	192

YAPILAN DÜZELTMELER

“Çaykara ve Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel kimlik Araştırması” tezinde jüri üyelerinin önerileri doğrultusunda aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır.

Tezin ilk adı olan “Çaykara ve Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik Araştırması” değiştirilmiş, Çaykara ve Bazı Köylerinde Sosyal Yapı ve Kültürel Kimlik” şeklinde düzeltilmiştir.

İçindekiler bölümünde, konu başlıklarının yanlış yazımı, ve sayfa numaralarının, başlıkla uyumadığı noktalar düzeltilmiştir.

Kısaltmalarda ki eksiklikler ve yanlış ifadeler yeniden düzenlenmiştir.

Tablolar listesinde daha önceden konan başlık kaldırılmış, tablolar listesi kısaltmaların önüne alınmıştır.

Giriş bölümü yeniden ele alınmış, ilaveler yapılmış, ifade ve imla hataları düzeltilmiştir.

“Kimlik” konusuna ilaveler yapılmıştır. Yeni kaynaklar kullanılmaya çalışılmıştır.

“Liberal Modernizm ve Kimlik Probleminde” konunu neden liberal açıdan ele alındığını açıklar niteliğinde ilaveler yapılmıştır.

“Uluslararası İlişkiler Kuramında Kimlik” ana başlığı altında “Ulus – Devlet /Ulusal – Devlet” alt başlığı ile konu açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Evren Örneklemünde düzeltmeler yapılmıştır.

Konuşulan dillerin sorulduğu tablo 25’in yorumu ilave kaynaklarla genişletilmiştir.

Tablo 48’in yorumunda “İnsan” cevabı verenlerin diğer sorulara verdikleri cevaplar, çapraz ilişkide değerlendirilip, sonuca ve tablonun yorumuna katılmıştır.

Sonuç bölümü yeniden ele alınmış, veriler çoğaltılmıştır.

Tabloların içinde yer alan soru kalıpları, ifade cümlesine çevrilmiştir.

Tezin genelinde, imla ve ifade hataları düzeltilmeye çalışılmıştır.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. – adı geçen eser

AB – Avrupa Birliği

ABD – Amerika Birleşik Devletleri

B – Baskı

Bknz. – Bakınız

DİE – Devlet İstatistik Teşkilatı

DPT – Devlet Planlama Teşkilatı

İ.Ü. – İstanbul Üniversitesi

MEB – Milli Eğitim Bakanlığı

n – Sayı

S – Sayfa

T.C. – Türkiye Cumhuriyeti

T.O.K. – Tarım Orman ve Köy İşleri

Y – yayınları

TABLolar LİSTESİ

• Tablo 1	Cinsiyete Göre Dağılım	77
• Tablo 2	Yaş Gruplarına Göre Dağılım	77
• Tablo 3	Eğitim Durumu	78
• Tablo 4	Meslek Dağılımı	78
• Tablo 5	Yaşa Göre Meslek Dağılımı	79
• Tablo 6	Eğitim Durumuna Göre Meslek Dağılımı	80
• Tablo 7	Aylık Gelir Durumu	80
• Tablo 8	Bir Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	81
• Tablo 9	Herhangi Bir Kooperatife Üye Dağılımı	81
• Tablo 10	Bankadan Alınan Kredi Dağılımı	82
• Tablo 11	Bankada Hesap Dağılımı	82
• Tablo 12	Tasarrufların Nasıl Değerlendirildiği	83
• Tablo 13	Sahip Olunan Eşyalar	83
• Tablo 14	Büyük Şehirde Oturan Akraba Dağılımı	84
• Tablo 15	Şehirdeki Akrabalarla Görüşme Sıklığı	84
• Tablo 16	Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi	85
• Tablo 17	Eğitim Durumuna Göre Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi	85
• Tablo 18	Yaşa Göre Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi	86
• Tablo 19	Kaç Saat TV İzlendiği	86
• Tablo 20	En Çok İzlenen TV Kanalı	87
• Tablo 21	TV’de İzlenen Programlar	88
• Tablo 22	Okunan Gazete Dağılımı	89

• Tablo 23	En çok Dinlenen Müzik Türü	89
• Tablo 24	Konuşulan Dil	90
• Tablo 25	Göç Etme Sebebi	95
• Tablo 26	Göç Edilen Yerin Seçilmesinde Dikkate Alınan Hususlar	95
• Tablo 27	Ailede Mirasın Bölüşümü	96
• Tablo 28	Cinsiyete Göre Aile Kararların Nasıl Alındığı	96
• Tablo 29	Çocukların Evlendirilmesinde Tercih Dağılımı	97
• Tablo 30	Cinsiyete Göre Çocukların Evlendirilmesinde Tercih Dağılımı	97
• Tablo 31	Çocukların Oturması İstenen yer	98
• Tablo 32	İş İçin Başka Yere Gitme İsteği	98
• Tablo 33	Yaşa Göre İş İçin Başka Yere Gitme İsteği	99
• Tablo 34	Evlilikte Tercih Edilen nikah Dağılımı	99
• Tablo 35	Cinsiyete Göre Evlilikte Tercih Edilen Nikah	100
• Tablo 36	Yaşa Göre Erkeğin Karısını Çalıştırmaması İle İlgili Düşünceler	100
• Tablo 37	Çok Eşle Evliliğe Bakış	101
• Tablo 38	Yaşa Göre Çocukların Evlendirilmesi İstenen Yer	101
• Tablo 39	Yaşa Göre Türk Aile Yapısı Hakkında Düşünce Dağılımı	102
• Tablo 40	Eğitim Durumuna Göre Türk Aile Yapısı Hakkında Düşünceler	103
• Tablo 41	Aylık Gelire Göre Türk Aile Yapısı Hakkında Düşünceler	104
• Tablo 42	Gençlerin Gelenek – Göreneklere Bağlılığı Konusunda Düşünceler	105
• Tablo 43	Yaşa Göre Gençlerin Gelenek – Göreneklere Bağlılığı Düşüncesi	105
• Tablo 44	Yaşa Göre Siyasi Tercih Yaparken Dikkate Alınan Özellikler	106
• Tablo 45	Eğitim Durumuna Göre Siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellikler	107
• Tablo 46	Mesleğe Göre Siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellikler	108

• Tablo 47	Aylık Gelire Göre siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellik Dağılımı	109
• Tablo 48	Etnik Kimlik	110
• Tablo 49	Yaşa Göre Etnik Kimlik	113
• Tablo 50	Eğitim Durumuna Göre Etnik Kimlik	114
• Tablo 51	Aylık Gelire Göre Etnik Kimlik	115
• Tablo 52	Din Hakkındaki Görüşler	115
• Tablo 53	Eğitim Durumuna Göre Din Hakkındaki Görüşler	116
• Tablo 54	Mesleğe Göre Din Hakkındaki Görüşler	117
• Tablo 55	İnsanları Birbirinden Ayıran En Temel Fark	118
• Tablo 56	TC Vatandaşı Olma Konusundaki Düşünceler	118
• Tablo 57	Etnik Kimliğe Göre TC Vatandaşı Olma Konusundaki Düşünceler	119
• Tablo 58	Çocuklara Dini bilgilerin Verilmesi İstenen Yerler	120
• Tablo 59	Çocukların Eğitimi Konusunda Düşünceler	120
• Tablo 60	Geleceğe Yönelik İstekler	121
• Tablo 61	Yaşa Göre Geleceğe Yönelik İstekler	121
• Tablo 62	Eğitim Durumuna Göre Geleceğe Yönelik istekler	122
• Tablo 63	Cinsiyete Göre Geleceğe Bakış	123
• Tablo 64	Yaşa Göre Geleceğe Bakış	123
• Tablo 65	Mesleğe Göre Geleceğe Bakış	124
• Tablo 66	Aylık Gelire Göre Geleceğe Bakış	125
• Tablo 67	Göç Etme Nedenine Göre Geleceğe Bakış	125
• Tablo 68	Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	126
• Tablo 69	Yaşa Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	127
• Tablo 70	Eğitim Durumuna Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	127

• Tablo 71	Meslek Durumuna Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	128
• Tablo 72	Aylık Gelire Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	129
• Tablo 73	Göç Nedenine Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği	130
• Tablo 74	Gurbetten Dönenlerin Değişimine Bakış	130
• Tablo 75	Yaşa Göre Gurbetten Dönenlerin Değişimine Bakış	131
• Tablo 76	Eğitim Durumuna Göre Gurbetten Dönenlerin Değişimine Bakış	132
• Tablo 77	Aylık Gelire Göre Gurbetten Dönenlerin Değişimine Bakış	133
• Tablo 78	Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	133
• Tablo 79	Cinsiyete Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	134
• Tablo 80	Yaşa Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	134
• Tablo 81	Eğitim Durumuna Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	135
• Tablo 82	Mesleğe Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	136
• Tablo 83	Aylık Gelire Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	137
• Tablo 84	Göç Etme Sebebine Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler	137
• Tablo 85	Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler	138
• Tablo 86	Yaşa Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler	139
• Tablo 87	Eğitim Durumuna Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler	140
• Tablo 88	Mesleğe Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler	141
• Tablo 89	Aylık Gelire Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler	142
• Tablo 90	Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Yönetimin Beklentiler	142
• Tablo 91	Avrupa Birliği Hakkında Bilgi Durumu	143
• Tablo 92	AB Hakkında Bilgisi Olanların Bilgi Derecesi	143
• Tablo 93	Yaşa Göre AB Hakkında Bilgi Derecesi	144
• Tablo 94	Mesleğe Göre AB Hakkında bilgi Derecesi	145

• Tablo 95	AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	146
• Tablo 96	Yaşa Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	146
• Tablo 97	Eğitime Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	147
• Tablo 98	Meslek Durumuna Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	148
• Tablo 99	Gelire Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	149
• Tablo 100	AB Hakkında Bilgi Derecesine Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler	149
• Tablo 101	Türkiye'nin En Önemli Sorunları	150
• Tablo 102	Yaşa Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	152
• Tablo 103	Eğitim Durumuna Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	152
• Tablo 104	Mesleğe Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	153
• Tablo 105	Gelire Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	154
• Tablo 106	Etnik Kimliğe Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	155
• Tablo 107	Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları	156
• Tablo 108	Ülke Açısından En Önemli Tehditler	156
• Tablo 109	Yaşa Göre Ülke Açısından En Önemli Tehditler	157
• Tablo 110	Eğitim Durumuna Göre Ülke Açısından En Önemli Tehditler	158
• Tablo 111	Mesleğe Göre Ülke Açısından En önemli Tehditler	159
• Tablo 112	Aylık Gelire Göre Ülke Açısından En Önemli Tehditler	160
• Tablo 113	AB'ye Bir An Önce Girmeli Diyenlere Göre Ülke Açısından En Önemli Tehditler	160
• Tablo 114	En Çok Güven Duyulan Kurum	161
• Tablo 115	Yaşa Göre En Çok Güven Duyulan Kurum	162
• Tablo 116	Eğitim Durumuna Göre En Çok Güven Duyulan Kurum	163
• Tablo 117	Mesleğe Göre En Çok Güven Duyulan Kurum	164

• Tablo 118	Aylık Gelire Göre En Çok Güven Duyulan Kurum	165
• Tablo 119	Etnik kimliğe Göre En Çok Güven Duyulan Kurum	165
• Tablo 120	Türkiye'nin Geleceği İle ilgili Düşünceye Göre Güven Duyulan Kurum	166
• Tablo 121	Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	167
• Tablo 122	Yaşa Göre Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	167
• Tablo 123	Eğitim Durumuna Göre Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	168
• Tablo 124	Mesleğe Göre Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	169
• Tablo 125	Aylık Gelire Göre Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	169
• Tablo 126	Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler	170
• Tablo 127	Türkiye'nin Komşularından En Çok Tehdit Oluşturanlar	171

GİRİŞ

Sanayileşmeyi tamamlayan ülkelerde ve bunların etkisiyle dünyada yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Modernizmin gelişmesini sağlayan bir çok unsur, yeniden sorgulanır hale gelmiştir. Eleştirel bir yapıyla beslenen sürekli değişim ve gelişim, gelinen noktada kendi kendini sorgulayarak hayata yön vermektedir. Bunların başında; *ulus – devlet, etniklik, bireysel kimlik* tanımları gelmektedir. Tartışılan sorunların ortaya çıkışında ve dünyaya yayılmasında en büyük rolü gelişmiş ülkeler oynamaktadır. Dünya siyasetine yön veren ekonomik açıdan kalkınmış ülkeler, aynı zamanda sahip oldukları güçlü iletişim araçlarını da kullanarak, yerel ya da küresel sorunlara, kendi çıkarları veya toplumsal değerleri açısından bakmakta, çözüm adına kendi doğrularını öne sürmektedirler. Devam eden bu süreçte ise, gelişmekte olan ülkeler, daha da zor durumda kalmakta, kendi dinamiklerinden kaynaklanmayan bir çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

Günümüzde, bazı Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin karşılaştığı sosyal sorunlarda, toplumsal yapılarının ve kültürel değerlerinin rolü büyük ölçüde etkindir. Bu sorunların başında etnik ayrımcılık, ya da ırkçılık yer almaktadır. Amerika'da meydana gelen Siyah – Beyaz çatışması, zaman zaman Siyahlara uygulanan sokağa çıkma yasağı, İngiltere'de İrlanda Bölgesinde, Katoliklerle - Protestanlar arasında, ya da Hindistan ve Pakistan kökenli vatandaşlarla bazı İngiliz Dazlaklar arasında çıkan sokak çatışmaları, kısa bir süre önce Almanya'da Türk vatandaşlarına karşı yapılan ırkçı saldırılar, İsviçre'de ırkçılıkla ilgili bir çok faili meçhul cinayetin aydınlığa kavuşturulamaması, etnik, ya da mezhebe dayalı ayrımcılıklardan kaynaklanan sorunlardır. Balkanlarda etnik ayrıma dayalı savaşların devam etmesi, bir çok insanın etnik kökeninden, ya da inancından dolayı göçe zorlanması, hatta topluca katliamlar yapılması, aynı konuda dünya gündemini meşgul eden sorunlardan sayılabilir.

Bir diğer sorun da, dünya zenginliğini elinde bulunduran ülkelerin , toplam dünya nüfusunun çok az bir kısmını oluşturması ve bunun sonucu, açlık sınırında yaşayan ülkelere gelişmiş ülkelere mülteci akının artarak devam etmesidir. Bazı Avrupa ülkelerinde, çalışacak nüfusun azlığı dolayısıyla, iş gücü ihtiyacından kaynaklanan göçmen kabulü, daha önceki

“Düzeltilme”

dönemlerde uygulanan bir politikadır. Ancak, göçmenlerin kabulü, bir çok açıdan sorun yaratmış, bazen ırkçılığı körüklemiş, bazen de, anayasalardan kaynaklanan problemler gündeme gelmiştir. Göçmen olarak kabul edilen yabancı uyrukluların, kabul edildikleri ülkelerde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri, kimlik karmaşasıdır. Doğup büyüdüleri kültürün yaşam tarzını benimsemiş göçmenler, tamamen farklı bir toplumsal yapıyla karşılaştıklarında, değerler çatışması yaşamakta, ayrıca, geldikleri ülkede bazı kesimlerce de dışlanmaktadır. Bu durum, Almanya ve diğer bir çok Avrupa ülkesinin yanında, Amerika, Kanada gibi gelişmiş sanayi ülkelerinde başlıca sorundur. Bu ülkelerde, yurttaşlığa kabul kriterleri oldukça katı şekilde uygulanmakta, özellikle Almanya’da, yurttaşlığı hak kazanmak nerdeyse imkansız görülmektedir. Geldikleri ülkede ikinci sınıf konumuna düşen yabancılar, yaşadıkları ülkenin toplumsal yapısından dolayı bir çok açıdan sorun olmaktadır. Başta uyum güçlüğü çeken göçmenler, uzun süre aynı ülkede kalıp, birkaç nesil sonra ülkeye adapte olsalar dahi, vatandaşlığı geçişte ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. En geçerli çözüm olarak görülen çifte vatandaşlık statüsünün, göç kabul eden bazı ülkeler tarafından verilmemesi, sorunları artırmaktadır. Göçmenlerin bu durumu, yaşadıkları ülke için kimlik tartışmasına neden olmakta ve zorunlu kimlik tanımları gündeme gelmektedir. Vatandaşlığa kabulde, uygulanan esaslar bu tanımın sınırlarını daha da netleştirmektedir.

Kimlik tartışmalarının bir diğer nedeni de, ekonomik gelişimini tamamlamış bazı ülkelerde, kültürel ve ahlaki değer kaybının toplumsal sorunlara neden olacak düzeye varmasıdır. Sanayileşmesini tamamlamış refah toplumlarında, her türlü doyuma ulaşmış bireyler, toplumsal hayattan soğumuş, sosyal ilişkilerde içine kapanık bir yaşama sürüklenmiştir. Kişi başına düşen milli gelirin oldukça yüksek olması, bir çok ülkede işsizlik maaşı da dahil, her türlü sosyal ihtiyacı devletin karşılaması, bireyi ekonomik ve sosyal açıdan bağımsız hale getirmiştir. Özellikle Amerika’da, liberal eğitim sistemi ile birlikte, bireysel değerlerin verildiği nesiller, iş yaşamının dışında toplumsal ilişkilerden uzaklaşmıştır. Her şeyin pratik olarak halledildiği, fast – food (hızlı - yemek) kültürü, toplumsal hayatın tüm katmanları için geçerli olmuş, kültürel değerler önemli ölçüde erozyona uğramıştır. Birey, toplumsal atomculuğa itilmiş, kimliğini algılamakta güçlük çekmeye başlamıştır. Bireysel kimlik bunalımları, yaşama anlamını veren bir çok kültürel değerın kaybolması ile birlikte, toplumsal sorun olarak gündeme gelmiştir. Tarihi ve kültürel değerden yoksun, içi boşaltılmış kimlik bilinci, ya da kimlik arayışı Amerika için güncel bir konudur. Bu şekilde işleyen bir süreçte, ABD’nin sosyal yapısı

için geçerli olan ve bireyi topluma veya demokratik katılıma adapte etmeyi amaçlayan çokkültürcülük tezleri, dünyaya pazarlanan yeni stratejilere konu edilmiştir.

Yeni dünya düzeninin şekillenmesinde, öncelikli tartışılan konular arasında, etniklik, azınlık hakları, ulusal devletlerin hakimiyeti ve yerel siyasetin ekonomideki gücü yer almaktadır. Ekonominin küreselleşmesi ile, ulus - devletler ve siyaset kurumu, etkisini azaltmış, ekonomi yönetimi özerk bir konuma gelmiştir. Çok uluslu şirketlerin aşırı büyümesi, pazar ihtiyacını artırmış, yeni pazarlara ulaşmak, gelişmiş ülkelerin dış siyasetinde en öncelikli konu olmuştur. Bu noktada, pazara ulaşmada en önemli engel, ulus – devletlerin varlığı görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınma için yabancı yatırıma ve dış borca gerek duyması, pazar arayışındaki ülkeler için önemli bir avantaj sağlamıştır. Borçlu olan ülkelerin ekonomi politikaları dış yönlendirmelere açık bir duruma gelmiş, uluslararası kuruluşların devreye girmesi ile birlikte, ulusal siyaset kurumu gücünü kaybetmiş, düzenli borç ödemek adına, sadece paraya dayalı düzenlemeler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomi politikası olmuştur.

Türkiye, yer aldığı coğrafya itibariyle, dünyanın siyasi ve ekonomik şekillenmesinde daima aktif rol oynamıştır. Günümüzde jeo – politik ve jeo – stratejik açıdan etkin konumunu devam ettirmekte, petrol yataklarının bulunduğu Ortadoğu'ya yakın bir bölgede yer almaktadır. Bununla birlikte, doğal gaz ve petrol zenginliklerinin yanında, yeni bir pazar olan Avrasya'ya açılan bir kapı durumundadır. Ayrıca, su sıkıntısının yaşandığı Ortadoğu Bölgesi'nde zengin su kaynaklarına sahip tek ülkedir. Nüfusunun fazlalığı ile de, önemli bir iç pazarı ve dinamik iş gücü vardır. Ekonomik göstergeler açısından da, Türkiye sürekli dikkatleri üzerine toplamıştır. Uzun dönemli perspektifte Türkiye'nin yıllık büyüme hızına bakıldığında, 1950 ile 1994 yılları arasında bu oran, ortalama 5.4 olmuştur. 1995 yılı gayri safi milli hasıla rakamlarına bakıldığında, AB'ye üye ülkeler arasında 6. sırada, OECD'nin kayıt dışı ekonomi ile ilgili tahmini bir yana bırakılsa bile, 1997 yılı itibariyle 408 milyar dolarlık toplam geliriyle dünyada 17. sırada yer almaktadır.¹

Gücü ve konumu açısından önemli olan Türkiye, bir çok dış baskıya maruz kalabilmektedir. AB'ye adaylık sürecinde bu durum daha da netleşmiştir. Özellikle bu süreçte, gerek ülke içinden, gerekse ülke dışından bazı güçler, Türkiye'nin sosyal yapısıyla çelişen, etniklik,

¹ Onur Öymen, Türkiye'nin Gücü, Milliyet Y. 2. B. İst. 1998, s. 126 – 128

çokkültürlülük, mozaiklik, azınlık, gibi ulus - devlet bütünlüğüne tehdit olacak politikaları, liberal ve çağdaş gerekler olarak, Türkiye'nin önüne koyma gayretindedirler. Dün sömürgecilik yoluyla ülkelerin geleceği ile oynayanlar, bugün evrensel değerler, demokratikleşme, ve insan hakları tuzaklarını bir silah olarak, gelişme gücüne sahip ve önü açılan ülkelere karşı kullanmakta, bu ülkelerde kendilerine karşı direnci zayıflatmaya çalışmaktadırlar. Oysa, ülkelerin daha iyi bütünleşebilmeleri için bölünmeleri, parçalanmaları gerekmiyor.

Ulus – devletlere karşı yürütülen otoriteyi zayıflatma, etnik ya da çok kültürlü parçalara ayırma politikasına rağmen, hakim güçlerin kendi açılarından devlete bakışı, bütünlüğün korunması yönündedir. Sanayileşmesini tamamlamış ülkeler, gümrük duvarlarını kendi çıkarları doğrultusunda karşılıklı olarak korumaktadırlar. Ayrıca, vatandaşlık kabul kriterlerinden taviz vermeden, ülkeye gelecek yabancıları çok kısıtlı olarak kabul etmektedirler. Görünen odur ki, ekonominin veya hukukun belli aşamalarda küreselleşmesinin yanında, devletler kendi varlıklarını korumak için gerekli önlemleri taviz vermeden uygulamaktadır.

Günümüzde, küresel siyasi sistemin temel unsuru devlet gerçeğidir. Devletler, hala en etkin otoriteyi elinde bulunduran güç konumundadırlar. Bu çerçevede uluslararası sözleşmelerde, devletlerin varlığını koruması için etkili önlemler alması olağan karşılanmıştır. AGİK çerçevesinde oluşturulan, İnsani Boyut Konferansı 1990 Kopenhag Toplantı Belgesinde, ülkenin toprak ve millet bütünlüğünü korumada devletlere özel tedbirler alma imkanı vermektedir. Buna göre, “Devletler, etnik, ırkı, milli ve dini ayırma husumet ve nefrete dayalı şiddeti tahrik eden her türlü harekete karşı korunmayı sağlamak amacıyla gerekli kanunları çıkarmak da dahil olmak üzere etkili tedbirleri alır”² Şüphesiz, devletlerin kendini korumak için aldığı yasal önlemler, mevcut konumlarına göre değişiklik içerebilmektedir.

Gelişen teknoloji, artan eğitim faaliyetleri, sosyal hareketlilik, çarpık kentleşme, iletişim araçlarının yaygınlaşması, ülkemizde sosyal yapının değişmesini hızlandırmıştır. Meydana gelmekte olan bu değişim süreci ile birlikte, ekonomik ve sosyal hayatta dış etkilerin arttığını görmek mümkündür. Bir yandan bağımlılıklar artarken, diğer yandan sosyal bünyenin dışında *global uyum* mantığıyla, bir çok sorunun yaratıldığı görülmektedir. Sorunlardan çözüme gitme yerine, belirli evrensel kuralları ve formülleri, ülkelerin özel konumları hesaba katılmadan, ülkemiz adına gündeme getirenler olmuştur. Bu şekildeki yaklaşımlarla, mevcut

² Burhan Kuzu, “Düşünceleri Açıklama Hürriyeti ve Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü” 21. Asra Girerken Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları, Aydınlar Ocağı Y. Açık Oturumlar Dizisi 16, İst. 1996, s. 122

durumun tespiti zorlaşmış ve dolaylı olarak da olsa, sorunlar bazı durumlarda daha da derinleşmiştir.

Küreselleşmenin kaçınılmaz bir olgu olarak yaşandığı dünyamızda, gelişmekte olan ülkelerde bir çok soruna bakış zorlaşmıştır. Ekonominin ulusal sınırları aşması ile başlayan süreç, toplumsal yapıları da etkilemiştir. Gelişmiş ülkelerin toplumsal yapılarından, bireysel gelişimden, ya da bireyin toplumdan kopma noktasına geldiği bunalımlardan kaynaklanan sorunlar, gelişmekte olan ülkelerin anlayamadığı şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Farklı ülkelerin, farklı sosyal yapılarından kaynaklandığı için, içerik olarak farklı olan kavramlar, bir yönüyle küreselleşmiştir. Bu kavramların bütün toplumlar için geçerli olduğunu savunmak “moda” haline gelmiştir. Çok kültürcülük, azınlık, mozaiklik, kısıtlı ulusal bağımsızlık bu kapsamda en başta gelmektedir. Küresel ekonomiyi yönlendiren güçler, aynı zamanda etkili bir iletişim tekeli de elinde bulundurmakta ve bu kavramların gündeme getirilişinde istedikleri yönde baskı grubu oluşturabilmektedirler. Şüphesiz, uluslararası kurumların da bu süreçte katkısı büyüktür.

Türkiye’deki azınlıkların durumu, Lozan’da tanımlanmış ve eşitlik çerçevesinde bu azınlıkların hakları güvence altına alınmıştır. Bu bakımdan, ülkemizde bu konuda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Zaten, toplumsal yapımız da buna izin vermeyecek niteliktedir. Ancak, çağdaşlaşma, liberalleşme ya da küreselleşme adına, dün olduğu gibi, bugün de, etniklik, çok kültürcülük, mozaiklik kavramları, hala bir takım maksatlı tartışmalarla gündeme getirilmek istenmektedir. Bütün bunlar, gelişmenin, dünyaya açılmanın zorunlu şartlarıymış gibi öne sürülmektedir.

Neticede, bazı maksatlı yaklaşımlarla, ülkemizde kimlik konusu politik araç olarak kullanılmakta, Anayasa da yer alan devletin, “ülkesi ve milletiyle bölünmeliği” ilkesi yerine, çok hukuklu ya da çok kültürlü mozaik yapıyı içeren, bir takım tartışmalar gündeme getirilmektedir. Bu amaçla ortaya atılan, “etnik kimlik” tanımlarında, dil, din ve kültürel farklılıkların bütünüyle dikkate alınmadığını görmekteyiz. Bu bakımdan, yaptığımız araştırmada, bir çok metodun egemen ve standart dayatması, araştırmacının en büyük engeli olduğunu düşünerek, kültürel kimliğe bakışta, sosyal yapıya bağlı birden fazla etkeni temel olarak birlikte ele aldık. Bizce, ülkemiz açısından geçerli olan konu, demokratik gelişim açısından, Türk milletine mensubiyet şuurunun, katılım, paylaşım ve ortak mutabakatlarda birleşip, hoşgörüyü esas alan vatandaşlık bilincinin geliştirilmesidir.

Nitekim Anayasa'nın 66. maddesinde "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" ibaresi yer almaktadır. 1982 Anayasa'nın giriş bölümünde, "Her Türk vatandaşının bu anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanacağı ifade edilmektedir. Bu şekilde, vatandaşlar arasında herhangi bir ayırımı esas almayan Anayasa, yönetime katılım açısından da; hakimiyeti kayıtsız şartsız Türk Milleti'ne vermektedir. Demokratik katılım, hak ve özgürlükler konusunda tüm bireyler arasında eşitlik temel alınmaktadır. Hiçbir vatandaş arasında, etnik, dini, ya da kültürel ayırım söz konusu değildir. Bunun dışında, Lozan Antlaşmasıyla belirlenen azınlıklar içinse, uluslararası esaslara göre düzenlemeler yapılmıştır.

Ülkemizde bir yandan kimlik tartışmaları yaşanırken, bu konuyla ilgili araştırma sayısı sınırlı kalmıştır. Çalışmamızda karşılaştığımız zorluklardan en önemlisi, deneklerin kimlikle ilgili sorularla ilk kez karşılaşmaları ve bundan dolayı anlama güçlüğü çekmekle birlikte, az da olsa, bazen cevap vermekten çekinmeleri olmuştur. Bölgenin dağınık yerleşim biçimi, gerek yurt içine, gerek yurt dışına göç vermesi ve bunun yanında özellikle yaz aylarında yaylalara çıkılması diğer güçlükleri oluşturmaktadır. Somut verilere dayanan, anlamaya yönelik, katılımcı – gözlem yoluyla yapılan araştırmalar, problem hakkında en gerçek verileri vermektedir. Çalışmada konuyu tüm boyutları ile ortaya koyup, Çaykara ve bazı köylerini esas alarak, "milli kimlik"le ilgili araştırmalara Çaykara örneklemini sunmaya çalıştık.

Özellikle 1990 sonrasında, toplumsal yapımızla çelişik şekilde, kimlik tartışmalarının içi boşaltılarak, muğlak ifadelerle, Anadolu kültürü adı altında bir takım farklılıklar ortaya atıp, yeni kimlik tartışmalarına gündem oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu maksatlı yaklaşımla, ülkemizde ortaya atılan "mozaik kültür," ya da, farklı etnik kimlik tezlerine konu edilen bu Bölge'nin, sosyal değişim süreci içerisinde kültürel kimlik durumunu ve bunun boyutlarını incelemeye çalıştık. Özellikle Yunanistan'ın bölgeyle ilgili emelleri doğrultusunda, çeşitli faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu çerçevede, yapay bir dil ve ona bağlı bir kimlik yaratılmak istenmekte, yöreye ait bir takım gelenekler çarpıtılarak, Pontus kültürüne bağlamak suretiyle, Helenleştirme faaliyetleri ve kimlik saptırması amaçlanmaktadır.

Durumun tüm boyutlarıyla anlaşılması açısından, bireyin ya da grubun, kendini ne olarak tanımladığı önem kazanmaktadır. Çünkü, çokkültürcülük ya da etniklik iddialarında toplumsal gerçekler çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Ülkemizin yabancı olduğu bir konu da,

bireye ve gruba biyolojik yaklaşımla bakmak, ya da ırk tanımlaması yapmaktır. Maksatlı ya da maksatsız olarak yapılan bir metot hatası da coğrafyayı esas alarak kimlik atfetmektir. Bu bakımdan, görüşme formunun yanında, bölgede kültürel kimliği belirleyen etkenleri uzun süreli katılımcı gözlem yöntemi ile incelemeyi uygun bulduk. Araştırmacının, bölgede uzun süre kalıp, görüş ve davranışları anlamaya yönelik çalışmasının, sağlıklı tespit için önemli olduğunu, halkın arasında kalmadan bir takım bulguların yanlış yorumlanabileceğini düşündük. Bölgede kültürel kimliğin nasıl algılandığını, yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin bununla nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu, temel olarak araştırmaya çalıştık.

Türk kültürü ve Türk tarihi, kültürel kimlik anlayışında kendine özgü bir yapı içermektedir. Kimlik tartışmaları ve etnik ayrımcılık, bizim tarihimize yabancı bir konudur. Nitekim, Osmanlı döneminde nüfus sayımları ve tahrir defterlerinde Müslim – Gayrimüslim ayrımı yer almıştır. Bunun dışında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Toplumsal yapımızdan kaynaklanmayan, bir takım ithal düşüncelerle, Türkiye için otaya atılan bu kavramların, günümüzde de herhangi bir geçerliliği yoktur. Öyle ki, Osmanlı’dan günümüze, din ile milliyet, çoğunlukla birbirine karıştırılan iki konudur. Osmanlı toplumunda hakim unsur olan Türkler, herhangi bir ayrıcalığa sahip olmamışlardır. İslamı kabulden sonra, Türk ile Türk olmayan arasında hiçbir ırk engeli koymamış, Osmanlı ırka değil, dine dayalı bir tanımlamayı esas almıştır. Bu bakımdan, günümüz Türkiye’sinde de milli kimlikle, din, karıştırılabilmekte; din, kimliği belirlemede önemli bir etken sayılmaktadır. Bu gerçekten hareketle, biz de görüşme formunda “Türk” ve Türk – Müslüman” olarak iki ayrı seçeneği yerleştirmeyi uygun bulduk. Bunun dışında, gerek yaptığımız ön araştırmada ve gerek daha önce ülkemizde yapılan araştırmalarda aidiyet bilincinin sorulduğu “Kendinizi ne olarak hissediyorsunuz ?” sorusuna, bazı katılımcıların “İnsan” cevabını verdiklerini gözlemledik. Bütün katılımcıların ifade/bilinç şekillerinin önemli olduğunu düşünerek, görüşme formunda “İnsan”ı ayrı bir tercih olarak verdik. Bu durum, kimlik bilincinin bireysel olarak şekillenmemiş ya da algılanmamış olmasının yanında, daha ziyade kimlik ve etniklik üzerinde düşünülmediğini de göstermektedir. “İnsan” cevabını verenlerin, herhangi bir kimliği kabul etmediği “hümanist” veya dünya vatandaşları görüşünü yansıttığı söylenemez. Bunun tespiti için, “İnsan” cevabını verenlerin diğer sorulara verdikleri cevapları çapraz ilişki ile değerlendirmeyi uygun gördük. Kimlik sorusunu açık uçlu sorup, “Başka...” tercihinin katılımcıların kendilerinin doldurmalarını istedik. Herhangi bir yönlendirmeyi uygun görmedik.

Küreselleşme süreci ile ilgili ortaya atılan tartışmalarda, bir yönüyle ulus- devletin sınırlarını ve yükümlülüklerini kaybetmekte olduğu söylenirken, diğer yönüyle de, ulus devlet yerine çok kültürlü esaslara dayanan, yeni kabilecilik şeklinde yapılanmalar ileri sürülmektedir. Bu tezler; ekonomik bağımsızlığı da kaldıracak şekilde, ulus – devletin mevcut otoritesini zayıflatıp parçalara bölmek, bir takım azınlıklar ortaya atmak, resmi dile alternatif olacak yapay bir dil ve buna bağlı bir kimlik yaratmak şeklinde sayılabilir. Karmaşık bir zeminde sürdürülen bu tartışmaları, gelişmekte olan ülkemiz açısından, bireysel ve toplumsal perspektifte ele almaya çalıştık. En azından mevcut süreçte, gelişmekte olan ülkelerin daha çok aleyhinde yol alan ve küreselleşme olgusuna dayandırılıp, ülkemizde özellikle 1990 sonrası dönemde gündeme gelen kimlik tartışmaları, Türk toplumsal yapısını bütünüyle görmekten uzaktır. Çok kültürlü ve homojen olmayan toplumlarla, Türk toplumu muğlak gerekçelerle özdeşleştirilmiştir. Gelişme ve demokratikleşme adına ortaya atılan yapay etniklik tezleri, demokrasiye güç değil, tam tersine daha da zarar vermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin sosyo – kültürel yapısı ile ilgili problemlerin araştırılmasında, karşılaşılan temel unsur, gerçek bir analizin yapılmasındaki güçlülüdür. Verilerin yorumlanmasında örnek model olarak sanayi ötesi toplumların alınması, tarihsel gerçekçiliğin göz ardı edilmesi, gerçek sorunun yansıtılmasına engel olmaktadır. Daha ötesi, tarifine çalışılan sanayi ötesi toplumların, sürekli gelişim yapısıyla çelişik şekilde, gelişmekte olan toplumlar tarafından “idealize” edilmesidir. Bu şekilci bakışla yorumlanan sorunların, sosyolojik gelişme içindeki çözüm önerisinin gerçekçi olamayacağını, toplumsal sorunların itibarlık yönlerinin birden çok olduğunu düşünmekteyiz. Diğer yandan, durumun objektif değerlendirilmesi çerçevesinde, bulguların sadece istatistik veri olmaktan ötesinin gerektiğini düşünerek, tutum, davranış ve görüşlerle ilgili bulgularda “anlamayı” belirleyici olarak kullanmaya çalıştık.

Ülkemizde kimlik tanımları ve bunlarla ilgili çözüm önerileri, çağdaş bireysel taleplerden uzak, bireyin önüne yeni sınırlar yaratabilecek konumda gündeme gelmektedir. Bireyi, belli bir gruba mahkum etmek, ana kütleye uyumu zorlaştırmak, topluma yabancılaştırmak, çok kısıtlı kelimelerden kurulu, öğrenimi zor ve anlaşılabilir şivelere mahkum edip, iletişimden yoksun bırakmak, sanat, edebiyat ve bilim yapamaz hale getirmek, ilk akla gelen kısıtlamalardır. Bireysel özgürlük talepleri salt bireyin önündeki düşünme engellerinin aşılması değil, aklın genel kabullerinin toplumun tüm kesimlerinde kabul görmesidir. Birey sosyal bir varlıktır ve toplumsal şartlardan bağımsız varlığını ikame edemez. Bu ortamda farklılaşmanın ça-

tışma derecesine ulaşması, ya da bireyin bir grup tarafından etkisizleştirilmesi söz konusu olur. Bireyi ana kütleden soyutlayarak ele alamayız.

Birinci bölümde, araştırmanın kavramsal şeması incelenmiştir. Konunun özelde Türkiye, genelde ise, uluslar arası boyutu dikkate alınmış, bu esastan hareketle, kavramsal şema ulusal ve uluslararası alanı içermiştir. Bu kapsamda:

İlk olarak konuyla ilgili kavramlar ele alınmıştır.

İkinci olarak “Liberal Modernizm ve Kimlik Problemi”

Üçüncü olarak, “Uluslar Arası İlişkiler Kuramında Kimlik”

Dördüncü olarak “Türkiye’de Etniklik, Kültürel Kimlik İlişkisi” ele alınmıştır.

İkinci bölümde, alan araştırması örneği sunmaya çalıştık. Bu anlamda araştırma yöntem ve tekniklerini belirledik.

Aştırma yapılan bölgenin sosyo – ekonomik durumunu incelenmiş, araştırmanın bulguları verilmiş, sosyal yapı ve kültürel kimlik çerçevesinde yorumları sunulmuştur. Araştırmanın bulguları ve değerlendirilmesi neticesinde, araştırmanın sonucu yazılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Tezin temel amacı, sosyal değişme sürecinde, Türkiye genelinde ve Çaykara örneğinde sosyal yapı ve kültürel kimliğin durum tespitidir. Bu çerçevede bölgede sosyal yapının temel unsurları, değişimin boyutları, birey ve aile yaşantısı tutumundaki temel esasların belirlenmesi ve bütün bunların kimlik oluşumundaki etkisinin ne olduğunun tespiti amaçlanmıştır.

Küreselleşme sürecinde, yazılı, sözlü ve görsel medya, ekonomik bağımlılıklar, jeo-politik ve jeo-stratejik konumlar, bunların etkisiyle, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal politikalar toplumsal hayata etki etmektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyetin kuruluşu ile Türk kimliğinin üst kimlik olarak benimsendiği ülkemizde, kimlik gelişiminin ne düzeyde olduğu alanda tespiti çalışılmıştır.

Demokrasinin yerleşmesinde, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimin önemli rol oynadığı, milletleşme bilincinin demokratik kurumlaşmaya katkı sağladığı düşüncesiyle, sosyal ve ekonomik özellikler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada Türkiye’de aynı amaçla yapılan araştırmalar incelenmiş, uluslararası literatürde kabul görmüş tanımlar baz alınarak, olay ifadesinde aynı dilin kullanılmasına dikkat edilmiştir. Ancak, özgün edinimler yok sayılmamaya çalışılmıştır.

Toplumsal değişimde temel etkenlerden biri olan aile, çok yönlü incelemeye tabi tutulmuş, temel sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, işsizlik, eğitim, kadının toplumsal konumu, aile içi tutum ve davranışlar, göç olgusu, evlilik anlayışı ve şekli, araştırılmıştır. Diğer taraftan toplumsal değişim araçları belirlenip, tutum ve davranışlardaki duruma etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yaşanılan sosyo-ekonomik şartların geleceğe ve devlete bakışta etkisinin araştırılması amaçlanmıştır.

Bölgede eğitime bakışın ne olduğu araştırılmış, aynı zamanda eğitimin milletleşme sürecindeki dinamiğinin konumu sorgulanmıştır. Bu durumda, Cumhuriyet Türkiye’sinin ve çoğunlukla gelişmiş ulusların, eğitimle neyi amaçladığı ve yaşanan süreçlerin nasıl geliştiği göz önünde bulundurulmuştur. Eğitim ile kimlik arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır.

Bölgede, yöreye ait bir şivenin var olduğu gerçeğinden hareketle, bölge için ortaya atılan ikinci veya başkalaşmış kimliklerin varlığı iddiaları, alan araştırmasında çok yönlü olarak incelenmiş, tek bir unsura bağlı kalınmamış, ancak mevcut durumun aynen ortaya konmasına titizlik gösterilmiştir. Bu bulgulardan hareketle, ülke genelindeki benzer sosyal durumlara bir örnek sunulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın bir başka önemli amacı da, yaşanan sosyal ve ekonomik durum ile, devlete ve geleceğe bakış arasında ilişki olup olmadığının sorgulanmasıdır. Bu bağlamda devletten beklentiler tespit edilmiş, öncelikler önemsenmiştir. Nihai hedef olarak, bölgenin kültürel kimliği ve bölge insanının öncelikli talepleri katılımcı- gözlem yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KONUSYLA İLGİLİ KAVRAMLAR VE KURAMSAL AÇIKLAMALAR

1. 1. KÜLTÜR

Sosyolojinin tartışmalı konularından biri de kültürdür. Özellikle son iki asırda meydana gelen çok boyutlu sosyal gelişme ve hızlı değişim, bu kavramın alanını daha da genişletirken, tanımını güçleştirmiştir. İçerik olarak farklı toplumlarda, farklı biçimlerde şekil alan bu kavram, aynı toplum içinde dahi, sosyologlarca farklı açıklanabilmektedir. Bununla birlikte, genel kabul gören tanım, kültürün, insanın biyolojik olarak değil, sonradan öğrendiği, yaşayış biçimi olduğudur.

Gökalp'e göre kültür; "yalnız bir milletin, âhlaki, hukuki, dini, akli, lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkli bir bütünüdür."³ Kültürde topluma özgünlük en önemli unsurdur. "Toplumsal etkinliklerin, dil, sanat, gibi kültürel etkinlik katmanlarının üzerinde yer alan, yaşam biçimini içeren, "bilgilendiren tin" ve anlamlandırma sistemi kültürdür."...⁴ İnsan yaşamını anlamlı kılan değer yargılarının kaynağı da toplumdan topluma değişir. Sadece değer yargıları değil, doğayla yaşam ve iktisadi münasebetler de bir yönüyle kültürden bağımsız değildir.

İnsan topluluğu kültürle birlikte yaşar. Hatta insan topluluğu siyasal bağımsızlığını kaybetse dahi kültür yok olmaz. Kültürel yaratıcılık devam ediyorsa siyasal bağımsızlığını da yeniden elde edebilir.⁵ Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile ortaya çıkan durum, kültürün yaşaması için, toplumların siyasi bağımsızlığı koşuluna bağlı olmadığını göstermiştir. Sosyal ilişkilerdeki örüntü kalıpları, kültürün unsurları ile devamlılığını sürdürmekte daima ısrarlıdır.

Ancak bir çok kültür, tarih sahnesinde varlığını sürdürememiştir. Bununla birlikte bir çok medeniyet de kurulmuştur. Medeniyet ve kültür farklarını sistemli şekilde ilk ortaya koyan Ziya Gökalp'e göre medeniyet; beynelmilel, başka millete geçebilen, usul ve akıl vasıtası ile yapılan, daha çok kültürün maddi yönüdür. Fakat medeniyet, her millette ayrı bir şekil alır.

³ Ziya GÖKALP, Türkçülüğün Esasları, MEB, İst. 1996, s. 30

⁴ Raymond WILLİAMS, İmge, Ankara, 1993, s.10

⁵ Mustafa ERKAL, Sosyoloji, DER, İst. 1997, s. 134

Buna da “kültür” denir.⁶ Tüm fertler, kültüre karşı pasif konumda değildirler. Kültür bireyin sosyal hayatını şekillendirirken, birey de, kendi yaratıcı gücüyle kültürün gelişimine katkı sağlar. Kültürün oluşumunda fertlerin etkileşimi, yaşayış biçimi etkili olmaktadır. Topluluk içinde yaşayan fertlerin sürekli ilişkilerinden, etkileme ve etkilenmelerinden, mücadelelerinden, veya işbirliğinden meydana gelen kurallar, örf adetler, ve çeşitli teşkilatlar, cemiyete tamamlığını ve bütünlüğünü vermektedir. Kültür şekil almış davranışlardan ibarettir.⁷

Gelişen toplumsal yapılar, tüm gelenekleri sorgulama, ve kendi kültürüne eleştirel bakmayı sağlamıştır. Bunda mihenk taşı sayabileceğimiz dönem, Avrupa’nın çeşitli nedenlerle dünyaya açılması olmuştur. Daha çok sömürgecilik düşüncesi ile ortaya çıkan, diğer kültürleri tanıma ihtiyacı, kendi kültürüne de farklı bakışları ortaya çıkarmıştır. Başka toplumlara karşı düşünce kalıplarının kırılması, aynı şekilde kendi toplumları için de geçerli olmuştur.⁸ Her büyük kültür, modern yorumuyla bir yönüyle dünya gündemine gelmiştir. Bu şekilde de, kendini başka açılardan keşfetme imkanı bulmuştur. İletişimin gelişmesi ve daha çok gelişmiş ülkelerin tekeli haline gelmesi, ayrıca tüketimi özendirici motiflerin oluşturulması, (olumlu ya da olumsuz) bir yönüyle kültürel hayatı da etkilemiştir.

Spengler’in ifadesiyle, “Fert, kültürünün damgasına göre, ahlâki veya ahlâksız bir şekilde hareket edebilir, “iyilik” veya “kötülük” yapabilir, fakat hareketlerinin teorisi bir netice değil, bir veridir. her kültür kendi öz standartlarına sahiptir ve bunların geçerliliği onunla başlar ve biter. İnsanlığın genel bir ahlakı yoktur. Bir ahlâk, tıpkı bir heykel, bir müzik, bir resim sanatı gibi, bir hayat duygusunu ifade eden içine kapanık bir şekil dünyasıdır, bir veridir, temelden değiştirilmesi imkansız bir ihtiyaçtır.”⁹

Modern toplumların en önemli özelliklerinden biri de “uzmanlaşma”dır. Sanatın çeşitli dallara bölünmesi, bir çok müzik türünün ortaya çıkması, roman, tiyatro, gibi toplumsal içerikli temaları işleyen alanların gelişmesi ve aynı zamanda bir iş kolu haline gelmesi, kültürel motifleri bilinçli hale getirmiştir. Uzmanlaşma ile birlikte, toplumun geniş alanlarına yayılan bu gelişme, milli kültürlerin derinlemesine işlenmesini sağlamıştır. Bu oluşum, kültürün, endüstri haline gelmesini de beraberinde getirmiştir.

⁶ Ziya GÖKALP, Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı, İst. 1976, s. 19

⁷ Mümtaz TURHAN, Kültür Değişimleri, Marmara Üniversitesi Y. 3.B. İst. 1997, s. 42

⁸ Bernard LEWIS, Çatışan Kültürler, Tarih Vakfı Yurt Y. 2. b. İst. 1997, s. 50

⁹ Oswald SPENGLER, Batının Çöküşü, dergah Y. 2.B. Çev. Giovanni Scognamiglio – Nuray Sengilli, İst. 1997, s. 247

Kültür endüstrisinin üzerine çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Hafif sanat etkinlikleri, güçlü endüstrilerin önünde varlığını ne kadar sürdürebilir? Toplumlar standart bir kitle haline mi gelmektedir? Milli karakterler, giderek değişmekte midir? Şüphesiz bu soruların cevabı, küreselleşmenin hangi doğrultuda gelişeceğini de belirleyecek. Güçlü bir olasılık olarak gördüğümüz; “tekelci büyük kültür endüstrileri” umulanın aksine, direniş – kültürünün daha da geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

Her kültür, tarih seyri içinde dalgalı bir gelişme gösterir. Maddi kültürde çok ilerlemiş toplumlar, diğer kültürler için yıkıcı unsurları canlandırabilirler. Ancak, “...Kültürler de, temsil ettikleri cemiyetle birlikte, zaman ve çevre icaplarına uyarak, bizzat sosyal değerler ortaya koyma veya dış tesir yolu ile gelişirler. Şu şartla ki, her kültür öz vasfını kaybetmez. “Ana – kültür kalıbı” belli bir karakter halinde devam edip gider.¹⁰ Yaratıcı özelliğe sahip kültürler diğer kültürlerle alış - verişlerinde “ana – kültür kalıbı”nı yeni bir yorumla tâbi kılar.

Aynı ürünün çeşitli ülkelerde farklı kullanılması, kültürün en temel özelliği “özgünlüğü” ifade eder. İnsanın tüm özgürlük sınırları, bir yerde bu özgünlüğün çeşitli versiyonunu aşamaz. Kaldı ki; dünyanın yaşanabilir konumunu devan ettirmesi için bu zorunlu görülmektedir. Hangi gerekçeyle olursa olsun, ulusların yerini dolduracak, aradaki farklılıkları yok edecek, bunun yerine ortak insanlık kültürünü hakim kılacak büyüğü güç ortalıkta görülmemektedir. Yaşama anlamını veren gizemli güç, kültürlerin dünyayı farklı kodlarla algılamaları ve yaşam alanını zenginleştirmeleridir. Bu süreçte, ulus – devletler varlığın devamı niteliğinde aktif rol üstlenmelidir. Aksi halde, milletleri özel kılan bir çok kültürel motif yok olur. Bunun sonucu, yaşanamayacak kadar az rengin bulunduğu tekdüze bir dünyanın var olması, hayatın çekilmez şekle bürünmesi olur. Aslında bu durum, sırf dünyayı pazar konumunda görenler için de iç açıcı değildir. Çünkü; üretimi, tüketimi veya tüketim çeşidini yaratan koşullar, kültürel ihtiyaçların çeşitliliğinden bağımsız değildir.

1.2. KİMLİK

Özellikle 1980 yılından sonra gündeme gelen “kimlik” toplumsal bir problem olarak ele alınmaktadır. Toplumsal hareketlilik, şehre göç olgusunun yaygınlaşması, tüketimin çoğalması, bu problemi ülkemiz gündemine de sokmuştur. Sosyal gelişmenin çok boyutlu bir

¹⁰ İbrahim KAFESOĞLU, Türk Milli Kültürü, Ötüken Y. 16.B. İst. 1997, s. 17

yol izlemesi, bunun yanında, iletişim teknolojisinin gelişmesi, bireyin yalnızlaşmasını doğurmuştur. Gelineen noktada, “Ben kimin?” Biz kimiz? sorusu daha çok sorulmaya başlanmıştır.

“Kimlik en genel manada, kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama- ilişki kurma- tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır.”¹¹ Bireyin topluma katılış biçimi kimliğinin oluşumuyla olur. Modern şehirlerde, kimlik oluşumu daha çok geniş bir yelpazede gerçekleşirken, kapalı yapılarda kimlik çoğunlukla benzerlikler taşır.

Kimlik tanımları çeşitli boyutlarda ele alınmaktadır. Doğan Ergun kimliğin daha çok Batılı anlatım tarzı olduğunu ve Türk kültür tarihi açısından tercih edilmeyen bir kavram olduğunu ifade etmektedir. O’na göre, dışardan ithal edilen bu kavram, Türk kültürü içerisinde “kişilik”le karıştırılmakta, kişiliği ve kültürü dar bir alana hapsedmektedir. Kültürü etnikleştirmekte, karşı kültür alanı yaratmakta, hatta, toplumsal ayrılmaya yol vermektedir. “Bir insanın herhangi bir kimliği ya da değişik kimlikleri, eğer yaşamak olarak/ aidiyet olarak sürüyorsa, insanın kişiliğinin öğelerinden/ boyutlarından biri ya da değişik bazıları oluşuyor, oluşmuş demektir. Biri ya da bazıları diyoruz; çünkü, bir insanın kişiliği pek çok kimlikten oluşmaktadır.”¹²

Ergun, kimlik belirlemede grubun ya da toplumun kendi varlığının bilincinde olması açısından, diğerlerinden farklılığı ifade eden “ötekiler” kavramını “oryantalist” yaklaşım olarak ifade etmektedir. Türk Kültürü’nün “öteki” kavramını on altıncı yüzyıla kadar üretmediğini, Osmanlı’da öteki muamelesinin Avrupalılara karşı dahi kullanılmadığını, herkesin insan olarak algılandığını vurgulayan Ergun, öteki kavramının Avrupa tarafından daha çok sömürgeler ve Hristiyan olmayanlar için üretildiğini, bu kavramla Türk kültürünün açıklanamayacağını ifade etmektedir.¹³ Türk kültür tarihinin daha çok Cumhuriyet öncesi şekillenmelerine vurgu yapan Ergun, özellikle seksen sonrası dışa açılmanın getirdiği bireysel ve toplumsal değişime yeteri kadar vurgu yapmamaktadır. Ülkemiz, dışa açılmanın, hızlı ve çarpık şehirleşmenin, yaygınlaşan hızlı kitle iletişim araçlarının, eğitimin ve küresel güç odaklarının etkisiyle, hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bizde mevcut olmayan bir çok yapıyla ve kavramla bu süreçte tanışmak zorunda kaldık. Kültür canlı bir varlıktır ve sürekli gelişir. Bu süreçte, toplumsal değişim ve bireysel gelişim Türk kültürü ve

¹¹ M. Naci Bostancı, Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik, Doğan Y. İst. 1999, s. 17

¹² Doğan Ergun, Ulusal Kişilik, İmge Y. Ankara. 2000 S. 21

¹³ Doğan Ergun, a.g.e. s. 111 - 112

Ülkemiz açısından yadsınamayacak derecede açıktır. Açıktır, ancak, değişim ulusal yönlendirmenin dışında bir çok etkene bağlı olarak kendini göstermektedir. Gerek Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde, gerek Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlarla ve gerek ülkemize yatırım yapan çok uluslu şirketlerin ve onların yerle ortaklarının çıkarları neticesiyle Türkiye yeni bir takım atılımlara zorlamıştır.

Bu bağlamda, toplumsal ve bireysel kişiliğimiz, kendi bünyesinden olmayan, daha çok dış yönlendirmelerle, bir çok yeni durumla karşılaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum, bireysel kimliğin gelişim sürecinde, küresel ynlennmelerle birlikte, yeni şekillenmeleri de meydana getirmiştir. Özellikle kriz döneminde bankaların bir kısmı, ihtiyaı olmadığı halde döviz talep ederek döviz kurunun spekülatif şekilde yükselmesini, buna bağlı olarak faizlerin, dolayısıyla i ve dış borcun artmasını, gelir dengesinin daha da bozulmasını sağlamıştır. Yolsuzluk ve rüşvet, ahlaki kuralları hiçe sayarak cazip hale gelmiştir. Toplumun daha çok zarar görmesi karşılığında, kendi çıkarlarını önemseyen bu çarpık yönelimler, Türk toplumunun ve bireyin, ortak mutabakatı olan toplumsal dayanışmanın kabul etmediği, ancak, sosyal sapmanın bir olgu olarak grldği şekillenmelerdir. Ayrıca bireysel çıkarlar, toplumun aleyhinde de olsa, ne çıkmakta, diğer taraftan, uluslar arası kurumlarla imzalanan yapısal uyum programlarıyla, devlet sosyal işlevini azaltmakta, bireylerin yaşamı için gerekli olan asgari ihtiyaçları giderme feragat etmekte ve bu şekilde de toplumsal dayanışma yerine, kendine güveni azalan, geleceğe kuşkuyla bakan, sadece kendini düşünen bireyler, zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kültürü işlenmiş şekilde bireye sunan ve kimlik oluşumunda en büyük rolü üstlenen modern devlet kurumlarıdır. (Bu konuyu, Kimlik ve Devlet bahsinde ele alacağız.) Hobsbawm'un ifadesiyle, Fransızların ve İtalyanların çok az kısmı ulusal devlet olmadan milli dili kullanıyorken, devlet olma ihtiyaı dilin yaygınlaşması açısında gerekli idi.¹⁴ ülkemiz dışa açılma ve özellikle de AB'ye aday konumuna geldiği süreçte, yerel talepler olmadan, dış dayatmalar çerçevesinde ulus devletin sosyal eşitlik misyonuyla yüklendiği bir çok görevini sonlandırması istenmektedir. Bu bağlamda yerel farklılıklar incelenmeye tabi tutulmuş, bir takım şehirleşememiş unsurlar, farklılık adı altında güncellenmeye çalışılmış, ayrıcalıklar talep edilir olmuştur. Hobsbawm'un bu yapılanmaları dikkate alarak, Kürtler için dediği, sadece ulus devlete değil, *her türlü* devlet şekillenmelerine karşı "kabile" etnik kökeni olabilecek gruplara ¹⁵ yeni misyonlar yüklemektedirler. Kürtçe diye belirli bir dil olmamasına rağ-

¹⁴ E. J. Hobsbawm; Milliyetler ve Milliyetçilik, ev. Osman Akınhay, Ayrıntı Y. 2. B. İst. 1995 s. 81

¹⁵ E. J. Hobsbawm, a.g.e. s.85

men, bu dilde eğitim yapılması, diğer yöresel şivelerin dil olarak tanımlanması, devletin önüne konulmuştur. Mozaik kültür iddialarına esaslı başlangıç olarak, mevcutta bulunmayan bir Kürt kimliği yaratılmaya çalışılmıştır. Anadolu'nun mozaik olduğu Türk Kimliği'nin bir çok kimliğin karışımı sonucu olduğu öne sürülmüştür. Zorlamalar, ekonomik spekülasyonlarla desteklenmiş, bu grupların farklılaştırılıp fanus içine yerleştirilmesi istenmiştir. Oysa bu tip yapılanmalar toplumsal saydamlığa set çekmek, bireyi kısıtlı bir alana hapsetmek, bireye ulusal özgürlüğü çok görmek sonucunu doğuracaktır. Birey ortadan kalkacak, kendisine biçilen kimlik kalıbı, bir grubun otoritesine teslim olmak olacaktır.

Liberal atılımların hızlanmasıyla birlikte, kimlik şekillenmelerinin ve toplumsal yapımızın değişime uğradığını ifade etmiştik. Toplumsal hareketliliğin kısıtlanması, yeni kimlik oluşturma çabaları, Türk Kimliği'nin Anadolu kültüründen doğduğu ve Anadolu'nun bir çok kültürün karışımından oluştuğu iddiaları, tarihi simgesel kodlarla mevcut olan Türk Kimliği'ne karşı mevcut tezlerdir. Bunun yanında, gelir dağılımındaki bozulmayla birlikte, toplumun üst gelir grubuna sahip, üretmeden kazanan kısıtlı kesimin, küreselleşme sürecine diğer kesimlere nazaran daha çok katıldığını ve küresel dengelerle birlikte, ülke adına, ancak; çoğunlukla bireysel, ya da ortaklarının çıkarlarına göre pozisyon aldıklarını görmekteyiz. Bu da, kimlik gelişimi sürecinde, toplumsal sapmalara örnek model oluşturan iç dinamiği, ortaya koymaktadır.

Gelinen noktada, kimlik tartışmaları ülkemiz için güncel bir konu haline gelirken, Türk Kimliği'nin bu şekilde tartışmaya açılması, aidiyetin soysuzlaştırılmaya çalışılması, kimlik tartışmalarına hız katan başka bir etken olmuştur. Tarihi, kültürel ve sosyo – ekonomik ilişkiler, kimlik şekillenmelerine yön verirken, kimlik, başlı başına içi boşaltılmış olarak ayırıştırma aracı olma konumuna getirilmiştir. Oysa, “Bütün kimlikler, bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı olarak tanımaları gerekir. Kimlik kolektif eylemin dinamik, gelişmekte olan bir yönüdür.”¹⁶ Toplumsal gelişim sürecinde varlığını sürdüren, ancak, tarihi ve kültürel birikimin doğal bir yansıması olarak kimlik kendi, işlevini geliştirerek varlığını sürdürür.

Connolly' e göre kimlik, hayatın tüm evresinde önemini sürdürmektedir. “Kimliksiz bir hayat biçimi mümkün olsa bile bu pek de arzu edilmeyecek bir şeydir. Böyle bir durumda

¹⁶ David Morley, Kevin Robins, Kimlik Mekanları, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Y. İst. 1197 s. 74

ne ben herhangi bir şey olur, yapar ya da başarırdım ne de biz. Bu anlamda başarısızlıkla eleştirecek bir ben ya da biz bile olmazdı ortada. Öyleyse kimlik şu ya da bu biçimde insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır.”¹⁷

Kimlik, bireyin yaşadığı sosyal ortamda etkileşimle meydana gelir. Temelde kana (soya) bağlı bir kimlik, ya da tamamen çevreye bağlı bir kimlik oluşumu, gerçekçiliğini yitirmiştir. “Kültürel kimliğin ferdi aşan, sosyal bir boyutu vardır. Ferdin sosyal bir varlık olması, farklı özellikleri ile teşkilatlanmış insan toplulukları içinde yaşayabilmesi, topluluğu fertte temsil ettirir hale getirmiştir.”¹⁸ Bu yapı itibarıyla, kimliğin “aşkın” bir gerçek olduğu söylenebilir.

Bütün fertler, belli bir yapının içinde doğar, sosyal çevresi ile etkileşime girer ve bu sayede hayata bakışı şekillenir. Ancak, kendi yaşama alanı içerisinde ait olduğu meslek, cinsiyet, ekonomik düzey bir başka şekilde kimliğinin yapısını oluşturur. Sosyal mobilizasyon ve insan haklarının tüm dünya için gündeme gelmesi, bireyin yaşam alanını daha da genişletmiştir. Bir yönüyle tüm dünya ile etkileşime giren, diğer yönüyle yaşadığı toplumda gelenek-göreneklerden, müzikten, toplumsal eğlence biçimlerinden, üretim ve tüketimden etkilenen birey, tamamıyla yoksayıcı tavırlar içinde olamaz.

Ancak, bireyin gittikçe daha önemli olması, bireye ait olan “biz” bilincini de gündeme getirmiştir. Bu noktada, bireyin daha özgürlük araması ile “biz” bilinci arasında “zorunlu düal” birliktelik vardır. Birey sadece kapalı bir grubun edilgen bir üyesi değil, aynı zamanda diğer grupları tanıyan, kendi grubuna eleştirel yaklaşabilen bir “özbenlik” peşindedir. Bu aşamada, kimliksiz bir birey olamayacağı gibi, kapalı bir grubun pasif bireyi de, modern çağın bireyi olamaz.

Sanayi ülkelerinin karşılaştığı göç olgusu “etnik kimliği” gündeme getirmiştir. Etnik kimliğe iki farklı “bakış” vardır. Grubun kendisini “ne”, “kim” olarak görmesine, grubun kendine ilişkin kimlik tanımına **emik bakış**, dışarıdaki bir grubun diğer gruba bakışına **etik bakış** denir. Karadenizlilere Laz, Zazalar’a Kürt denilmesi etik bakıştır.¹⁹ Bu şekildeki ge-

¹⁷ William E. CONALLY, Kimlik ve Farklılık, Ayrıntı Y. Çev. Fermâ Lekesizalım, İst. 1995, s. 204

¹⁸ M. ERKAL, Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, der Y. İst. 1997, s. 174

¹⁹ Ali T. ÖNDER, Türkiye’nin Etnik Yapısı, Zirve Y. 3. B. Ankara 1999, s. 2

nellemeler coğrafi yanlış isimlendirmedir. Örneğin Karadeniz Bölgesi içinde, bu bölgenin belirli yerlerinde milli kimliği Türk olan, mahalli sıfatı Laz olarak ifade edilen insanlar da vardır. Bu bakımdan, etik bakış, genelleme olduğu için gerçek grubu tanımlamaktan uzak olabilir.

Kimlik arayışları, toplumsal gelişmişlikle de ilişkilidir. Refah toplumunda sorgulanan da ha çok, “özben” iken , henüz tam milletleşmesini oluşturamayan toplumlarda, bu sorunun yansıması ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlamak yönünde ilerlemektedir.

1. 3. MİLLET

İnsanlığın geldiği son merhale “millettir.” Millet, sosyal gelişim sonucunda birlikte yaşama tecrübesinin ulaştığı en gelişmiş insanlık evresidir. Eröz’e göre millet; sosyal tekâmül basamakları içinde aşiret teşkilâtından, milli teşkilatlanma seviyesine ulaşmış olan insan toplulukları, “millet” haline gelmişlerdir.²⁰

Max Weber’e göre millet; “Kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir duygu birliğidir; o halde millet, normal olarak kendi devletini yaratma eğilimi de taşıyan bir topluluktur.”²¹

Millet, anlayışının yerine Eski Türklerde “Budun” sözünün kullanıldığını öne süren Bahaeddin Ögel’e göre; “ millet, belirli bir bölgede yaşayan, müşterek dil, kültür ve tarih bağları ile birlikte uzun yaşantılara sahip olan bir insan topluluğudur.”²² Budun sözcüğünün, millet anlamında kullanıldığından da anlaşılacağı üzere, millet bilinci Türklerin hayatında eski bir tecrübedir.

²⁰ Mehmet ERÖZ, Atatürk Milliyetçilik Doğu Anadolu, Türk Dünyası Araşt. Vakfı Y. İst. 1987 s. 59

²¹ Max Weber, Sosyoloji Yazıları, İletişim Y. Çev. Taha Parla, İst. 1996 s. 263

²² Bahaeddin Ögel, Türk Kültürünün Gelişme Çağları(ı), M. E. B. Yayınları, 1997 s. 22

Millet olma bir çok müşterekin bir arada bulunmasına bağlıdır. Tek tek ortaklıklar, millet olmak için yeterli değildir. Sadri Maksudi Arsal'a göre; "aynı dili konuşan, aynı milli seciyeye, müşterek tarihe, müşterek milli emellere malik olan bir kütle millettir."²³

Türklerde soy birliğine dayanan tanımlamalar, tarihin hiçbir döneminde geçerli olmamaktadır. Millette de , dil, din, ahlak, müşterek zevk, ön plandadır. İnsan manevi meziyetleri paylaştığı insanlarla birlikte olmaktan hoşlanır.²⁴ Bunun yanında bir millete ait olma, tüm bu özelliklerden haz alma mevcuttur. Dini farklı da olsa, bu müşterek hazza sahip insanların, aynı millettten olduğunu görmekteyiz. Daha önceden Hristiyanlığı kabul etmiş bir çok Yahudi'nin , İsrail'in kurulmasından sonra, İsrail'e yerleşip tekrar Yahudiliği seçmesi, milli bilincin devam etmesinin kanıtı olsa gerektir.

Dil, pek çok açıdan, milliyet duygusunun biçimlenmesinde önemli bir temeli oluşturan kültürel öğedir. Ama ortak bir dil tek başına yeterli ve gerekli koşul değildir. Ortak bir dilin yokluğuna karşın belirli bir İsviçrelilik milli duygusu vardır; buna karşılık, ortak bir dilin varlığına karşın, İrlandalıların İngilizlerle paylaştığı bir milliyet duygusu yoktur.²⁵ İrlandalıların İngilizlerle aynı dili konuşmaları, aynı millet olduklarını kanıtlamamaktadır.

Millet tanımları içerisinde, en çok sorun yaratan konulardan biri de "etniklik" dir. Homojen toplum tanımları etniklik bağlamında bir çok eleştiriye uğramaktadır. "*Homojen (mütecim)* yapı, etnik ve alt kültür farklılıklarının asgari seviyede bulunduğu bir sosyal yapıdır. Aksi durum *heterojen (karmaşık)* olarak isimlendirilebilir."²⁶ Homojen toplumlarda tüm grupların - marjinal grupların da - belli bir potada uzlaşmaları söz konusudur. Bu da, üst kültür olarak ifade edilebilir. Diğerlerinden avantajlı, dominant bir grup bu toplumlarda görülmez. Uzlaşmanın olmadığı yerde, azınlık ya da, daha ötesi, ayrışma baş gösterir. Azınlık tariflerinin yapılabildiği her toplumda, aynı kolaylıkla çoğunluk tarifinin de yapılabilmesi gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı, bir çok milletin bir arada yaşamasını esas alırken, "Türk" sadece halk arasında kullanılmaktaydı. Türkler her şeyden önce kendilerini Müslü-

²³ Sadri Maksudi ARSAL, Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, Ötüken Y. 4. B. İst. 1979 s. 37

²⁴ Mehmet ERÖZ, İktisat Sosyolojisine Başlangıç, Filiz Kitapevi, 3.B. İst. 1982, S. 76

²⁵ Max Weber, a.g.e. s. 262

²⁶ Mustafa Erkal, Sosyoloji, Der.Y. İlaveli 11. B. İst. 2000, s. 20

man olarak kabul ediyorlardı. Konuşulan dilin, oturulan yerin ya da ırkın hiçbir anlamı yoktu. Basit halk, köylüler arasında bir Türklük duygusu yaşamağa devam etti. Fakat yönetici ve okumuş gruplar, İslâmlık içinde ayrı bir kültürel ve etnik topluluk oluşturma hüviyetlerinin bilincini Araplar ve İranlılar derecesinde bile korumamışlardı.²⁷ Halk, Türklükle Müslümanlığı bir tutuyordu. Bu şekilde örtüşen kimlikler, halkın Türklüğünü ifadede farklı bir yöntem kullanmakta olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'nın bu yapısı Türklük bilincinin gelişimini Batılı toplumlara oranla geciktirmiştir. Gökalp'e göre, Osmanlı İmparatorluğunu idare edenlerin gayesi Türk olmayan unsurları Türkleştirmek değildi. Yöneticilerin gayesi, coğrafi sahalara dağılmış Türk zümrelerini komşuları olan Müslüman milletlere ilhak etmektir. Yönetim, Rumeli'deki Türkleri Arnavut, Suriye ve Irak'taki Türkleri Arap, Cenup vilayetindeki Türkleri Kürt, Karadeniz sahilindeki Türkleri Laz addederdi. Akdeniz sahilinde yaşayan Türkleri Müslüman olmuş Yunanlılar saydı.²⁸ Bu yapının uzantısı günümüze kadar devam etmiştir. Türk kimliği bir çok parçalı yapıya ayrılmış, asli Türk unsurları, çeşitli küresel uydurmalar bahane edilerek, daha çok ayırtırmayı amaçlayan çalışmalara malzeme olmuştur.

Bunun sonucunda yeni kurulan Türk Devleti, tarihi temellerini arama ihtiyacını hissetmiş ve Türklerin Osmanlıdan önceki varlığı incelenmiştir. "Cumhuriyetin ilk yıllarında, İttihatçı Türkçülüğü hâlâ etkindi. Ergenekon destanları söyleniyor; bozkurt resmi taşıyan pul-lar, banknotlar basılıyordu.²⁹ Anlaşılan o ki, büyük milletler bir şekilde dönemsel olarak tekrar intibak güçlerini korumayı bilmektedirler. Dönemsel olarak girdikleri durgunluk ya da gerilemeden sonra, hazır bulunmuş düzeyini kullanarak, daha güçlü bir yaratımla yeniden ortaya çıkmaktadırlar.

Osmanlı İmparatorluğu tarihin sahnesinde son bulurken, galip devletler ülkeyi işgal etme planları yapıyorlardı. "On'lar Konseyi" adına Georges Clemenceau Osmanlı delegasyonuna gönderdiği bir memarandomda, Türkler Kızılderililere benzetilip, devlet kuracak kabiliyete sahip değildirler, Orta Anadolu'nun birkaç vilayetinde yarı müstemleke idare edilmeye layıktırlar denilmiştir.³⁰ Bu görüşlerin ortaya çıkmasında, Osmanlı toplumsal yapısı içinde

²⁷ Bernad LEWIS, Modern Türkiye'nin Doğuşu, T. T. Kurumu Y. 6. B. Çev. Metin Kıratlı, Ank.1998 s.2

²⁸ Ziya GÖKALP, Makaleler IX, Kültür B. Y. İst. 1980 s. 34

²⁹ Taner TİMUR, Osmanlı Kimliği, İmge Y. 3. B. Ankara 1998 s. 167

³⁰ Tank Z. TUNAYA, Batılılaşma Hareketleri, Arba Y. 2. B. İst. 1996 s. 102

geciken millet bilincinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira, Osmanlıdan kopan diğer milletler için, aynısı telaffuz edilmemekteydi. Türklük bilinci, tekamülünü dünya konjonktüründe sekteye uğratmıştı.

Hobsbawm'a göre milletlerin oluşum aşamasında üç kriter vardır. Milletin mevcut devletle tarihsel bağı olması. Yazılı bir milli edebi, ve idari anadile sahip olan, çoktandır yerleşiklik kazanmış bir kültürel elidin varlığı. Kanıtlanmış bir fetih yeteneği. Bu çerçevede İtalyan birliğinin sağlandığı sırada İtalyanca konuşanların tahmini oranı yüzde 2.5'ti, halkın diğer kesimi çeşitli ve karşılıklı anlaşılamayan diller konuşmaktaydı.³¹ Avrupa'da kurulan tüm milletler bu aşamadan geçmişlerdir. Fransa'nın gerçek halkı, yüzlerce yıl Fransa'da kalmış, dilini öğrenmiş göçmenler değil, Fransızlardır. Buna göre, millet tanımı, tarihi yaşam süresi ve başarılarından bağımsız değildir. Bu süreç, dinamiklerin oluşumunu sağlayan belli motiflerin şekillenmesidir. Millet, kendi içinde karmaşık bir gerçekliktir. Bireyin reflekslerini oluşturan değer kodlarının örüntüsü, bu tarihi seyir içerisinde gerçekleşir. Şüphesiz, kabilelerden gelen bir çok unsuru, millet şuuru eritir. Kurulan büyük devletler ve medeniyetler daima bunun garantisi olmuşlardır düşüncesindeyiz. "Kendi siyasi gücü, sosyal ve kültürel seviyesi yeterli olmadan başka milletler tarafından bağımsızlık hakları verilen gelişmemiş toplumları millet olarak kabul etmek zordur."³² Anthony Smith'e göre millet; "tarihi ve toprağı/ülkeyi, ortak mitler ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adıdır."³³

Her toplumun temsil ettiği bir kültür vardır, ancak her toplumun millet olma özelliği yoktur. Modern çağda, sanayileşme ve bunun yanında demokrasi, millet gerçeğinin bir başarisıdır. Millet, sadece iktisadi bir birlik değilken, gelişmiş iktisadi ilişkiler, millet olma sürecine hız vermektedir. Ayrıca, devlet olmanın gereği müesseseleşme, gelişmemiş toplumlarda görülmezken, millet halini almış toplumların bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Küresel ekonomi çerçevesinde dünya vatandaşlığı arzulanırken, dünya dengeleri açısından millet gerçeği önemini artırmaktadır.

³¹ E.J. HOBSBAWM, Milletler ve Milliyetçilik, Ayrıntı Y. B. Çev. Osman Akınhay, İst. 1995 s. 55 - 56

³² Mustafa ERKAL, a.g.e., s. 41

³³ Anthony Smirh, Milli Kimlik, İletişim Y. 2. B. Çev. Bahadır Sina Şener, İst. 1999 s. 75

1.2. LİBERAL MODERNİZM VE KİMLİK PROBLEMİ

Ülkemizde özellikle seksenli yıllardan sonra meydana gelen hızlı değişim süreci, sosyal ve ekonomik dışa açılım, liberal politikalar çerçevesinde gelişimini sürdürmektedir. Bu süreçte, şüphesiz küreselleşmenin de önemli katkısı vardır. Tezimize temel oluşturan kültürel kimlik kavramı, geline nokta liberal değerlerle tartışılmakta, yeni yönelimler, sorunlar ve çözüm önerileri bu esaslar doğrultusunda gündeme gelmektedir. Bu bakımdan, kimlik tartışmalarında, biz de liberal teoriyi incelemeye çalıştık. Mevcut durumu ifade ederken, çağdaş anlayışları ve uluslar arası geçerli literatürü dikkate almayı uygun bulduk. Bizce, kimlik konusu sanayi ötesi toplumlarda sadece göç olgusuyla ortaya çıkan bir sorun değil, liberal modernizmin doğal evrimiyle bireyi yeniden tanımlama zorunluluğunun da bir yansımasıdır. Ayrıca, yeni dünya düzeni adı altında ortaya konan ve gelişmekte olan ülkelerin cesaretlendirildiği esaslar, liberal modernizmi ön plana çıkarmaktadır.

Liberalizm, bireye geniş yetkiler verirken, bireyi tamamen kendi başına bırakmamaktadır. En belirleyici özelliği, temel özgürlükleri tek tek tüm bireylere tanımasıdır. Birey temel birikimini sağladıktan sonra, geniş bir seçim hakkına sahiptir. Seçim yapması için, iyi bir eğitim alan birey, olumlu kararlar alma düzeyine ulaşmalıdır. Bunun için eğitim çok önemlidir.

Seçim yapmak için farklı seçenekler ve özgürlükler gereklidir. Liberal toplum yalnızca insanların kendi hayat tarzlarını sürdürmelerine izin vermekle kalmaz. Öteki hayat tarzları hakkında bilgiye erişimleri imkânı sağlar. Geleneksel liberal, eğitime, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne ilgi göstermiştir. Bu özgürlükler neyin değerli olduğunu taktir etmemize imkan sağlar.³⁴

Özgürlük kavramı, daha çok bireye ait olup, amaç bireyin kendisidir. Habermas'a göre, "liberalizm devletin, kişisel özgürlüğü ve yurttaşların refah ve güvenliğini garanti altına almanın ötesinde kolektif amaçlar izlemesine izin vermez. Belli bir ulusun, kültürün ayakta kalması lehine araya girer."³⁵ Bireyin farklı olma hakkının olması, toplumsal uyumsuzluk yaratmamaktadır. Bununla birlikte, yurttaşın ilkesel siyasi eşitliği devlet tarafından garanti edil-

³⁴ Will KYMLİCA, Çokkültürlü Yurttaşlık, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 137

³⁵ Bahseden, Charles TAYLOR, Çokkültürcülük, Y. Kredi Y. İst. 1996 s. 125

mesi ve kendini geliştirme özgürlüğünün sağlanması esastır. Birey gelişme kaziyesini toplumun başka üyelerinin çıkarları ile bağdaştırabildiği oranda, buna hak kazanır.³⁶

Bireyselliğin güçlendirilmesinde sınıfların, farkların desteklenmesi, grup veya etnik ayrımcılık bir çözüm müdür? “Aslında herhangi türde etnik ayrımlar, ve grup içi dışlamalar, aksi taktirde çeşitli bir nüfus yapısının karmaşık rol dizeleri üzerinde yapacağı olumlu etkiyi önleyen toplumsal ilişkilerin tesis edilmesinde ayırım yapılmasını içerir.”³⁷ Modern toplumda bireyin önündeki engelleri ortaya koyan sosyoloji, yeni dengesizlikleri de ortaya koymaktadır. Temel düşünce eleştirel bakabilme yeteneğinin “ben – merkezli” güçlendirilmesidir. Yoksa “öznenin” başka bir şekilde yok olması değildir.

Temelde çağdaş olan, sadece, bireye tanınmış formel özgürlük değildir. Bireyi özgürlüğe taşıyacak olan ontolojik kütlenin hazır halde olması, sürekli eleştirel yapıdan beslenen bireysel gelişimin esas zeminidir. “Aydınlanma salt bireylerin kendi kişisel düşünce özgürlüklerinin güvence altında olduğunu görecekları bir süreç değildir. Aklın evrensel, özgür ve kamusal kullanımları üst üste bindiği zaman orada aydınlanma vardır.”³⁸ Bireysel özgürlük, toplumsal yapılardan bağımsız olarak gerçekleşemez. Karmaşık bir gelişme nosyonunun oluşturduğu düzende, sorgulamanın güncelliği içerisindeki nesne konumunda, gerçek aydınlanma söz konusu olur.

Charles Taylor’un ifadesiyle, liberal yaklaşımda bireysel farklılıklar kamuya taşınmamalı, özel alanda kullanılmalıdır. Bu, kamunun herkese eşit davranması için ödenen bir bedeldir. “Bizlere özgür ve eşit vatandaşlar olarak davranırken, kamu kurumlarının kendimize özgü kültürel kimliklerimizi tanımaya çalışması gerekmez – zaten böyle de yapmamalıdır.”³⁹ Kamu alanının parçalı bir yapıda olması, devletin otorite sağlamada ciddi problemlerle karşılaşmasını doğuracaktır. İşleyen süreç bölünmeye kadar varabilecektir.

Modern çağın hiçbir unsuruna dayanmayan bir özgürlük, bize göre mümkün değildir. Kapitalizmin küreselleşmesi, Batı tipi toplumsal kurumların, çoğunlukla yaygınlaşması, sadece üretim – tüketim ilişkisini değil, tüm toplumsal kurumları etkilemiştir. Sosyal gelişmenin

³⁶ Helmut DUBİEL, eni Mhafazakârlık Nedir, iletişim Y. Çev. Erol Özbek, İst. 1998 s. 88 - 89

³⁷ Peter WAGNER, Modernliğin Sosyolojisi, Sarmal Y. Çev. Mehmet Küçük, İst. 1996 s. 223

³⁸ Michael Foucault, Özne Ve İktidar, Ayrıntı Y. Çev. Işık Ergüden – Osman Akınhay, İst. 2000 s. 179

³⁹ Charles TAYLOR, Çokkültürcülük, Y. Kredi Y. İst. 1996 s. 125

yönünü tayinde, modern kurumlar oldukça önemli gözükmemektedir. Kapitalizmin kuralları başlı başına ele alındığında, modern toplumsal düzeyin ifadesinden uzaktır. Kapitalizm, altında, ekonomik etkenlerin hakimiyeti, ekonomik güçlerin otonomisi olarak ifade edilir. Doğal güçler gibi, bunlarda nesnel yasalara yanıt veren gerçekler olarak rol oynar. Bu yasalara boyun eğiş konusunda sürekli bir ısrar var. Oysa modernite tüm otoriteyi yasa - koyucu vatandaşa verme çağrısındadır.

Ulusal kurumlar, özgürlüğün önünde engel olup olmaması konusunda tartışılmaktadır. Sosyal tekamülün en gelişmiş organizasyonu ulus devlettir. Demokrasi ulus devletin başarısıdır. Bireye eşit imkanlar ve hayat garantisini veren ulus devlet kurumları, aynı zamanda bireyin güçlenmesini de sağlamıştır.

Diğer taraftan liberal toplum tam bir özgürlük yaratma konumunda mıdır? Liberalizm, kişi hakları ve mülkiyet bağlamında bir çok eleştiriye tabi olmaktadır. “Özellikle çokuluslu şirketlerin toplumsal iktidarı oluşturma, ya da en azından etkileme boyutu, devletin kendini araçsal konumda sürekli ön planda tutması, liberal politik faillerde yaş ve yeteneksizlik, ya da yurttaşlık nedeni ile bu ayrıcalıklı kategorinin dışında kalma ciddi endişeleri barındırmaktadır. Liberalizmin ördüğü duvarlar, özgürlükleri yaratmadan öte bir şey yaparlar; tahakküm kalelerini gözlerden saklamaya ve korumaya yararlar.”⁴⁰ Liberalizmin bu çelişkileri, bireysel özgürlüğün, yeni açılımlarını da gündeme getirmektedir.

Boris Frankel’ göre, “Ulusal kurumları olmayan bir toplumun demokratik bir kamu alanına sahip olma şansı yoktur. Kent devleti çağının kapandığına, uzmanlaşmış iş bölümünün hiçbir zaman bütünüyle ortadan kalkmayacağına, bir tür para sistemi biçiminin kaçınılmaz olduğuna, en üst düzeyde eşitliğin sağlanmasına, çalışmayacak olana destek olunacağına, gruplar arası anlaşmazlıkların bir haklar ve kurallar sistemi olacağına inanılıyorsa, ulusal kurumların gerekliliği kabul edilmelidir.”⁴¹

⁴⁰ Samuel Bowles – Herbert Gintis, Demokrasi ve Kapitalizm, Ayrıntı Y. Çev. Osman Akınhay, İst. 1996 s. 51

⁴¹ Boris FARNKEL, Sanayi Sonrası Ütopyalar, Ayrıntı Y. Çev. Kamil Durand, İst. 1991 s. 213

Toplumsal gelişmeler salt bir çizgi doğrultusunda olmamaktadır. liberal toplumda da çok boyutlu karmaşık ilişkiler hakimdir. Birey tek başına yaşayamaz. Tek başına yaşayamayan birey, tüm kuralları kendi belirleme hakkına da sahip değildir. “İnsanlığın durumuna yönelik tüm araştırmalar, bir disipliner otoriteden ötekine gönderir yalnızca. Özgürlük düşlerimiz bile zincirlerimize yeni kilitler takmaktan başka işe yaramaz.”⁴²

Liberalizmin sunduğu seçme özgürlüğü, gelişmiş ülkelerde bir çok imkandan yararlanabilmeyi de öngörmektedir. Gelişen bilgi teknolojisi ve yeni ortaya çıkan bir çok meslek kolları, kalifiye insan gücünü önemli kılarken, bir yandan tercih bolluğu yaratmış ve buna bağlı olarak ta, bireysel ve uluslararası bağımlılıklar zorunlu hale gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin karşılaştığı bir çok problemle de karşılaşmak zorunda kalmışlardır. Bir yandan nüfusunu eğitmeye çalışırken, henüz gerçekleştiremedikleri “milletleşme” sürecinde, çokkültürcülük tezleri ile karşı karşıya kalmışlardır.

1.2.1. KİŞİSEL VE KOLEKTİF KİMLİK

Modernliğin geliştirdiği insan tipi, “etkin bir kişilik” içermektedir. Şüphesiz bireyin tüm isteklerinin tek boyutlu ve olumlu olduğunu söylemek fazla iyimserlik olur. Tartışılan bireysel kimlik, daha çok, ırkçılık kokan ulus anlayışının, kolektif ideolojinin ve bunun yanında, üretim kültürünün bir tepkisi olarak gündeme gelmektedir.

En çok tartışılan konulardan biri de, toplumsal kimliklerin bireye dayatılmasıdır. “E-dilgen – birey” anlayışı, modern çağın düşünselliğinin sürekli tartıştığı dinamiktir. Peter

Wagner’e göre “temelde modern olan, kendi toplumsal kimliğimizi kendimiz inşa etmemizdir.”⁴³ Kendi kimliğini edinmekte, nasıl bir yol önerilmektedir? Kültürel kimlik genellemesi ile, grupların bireyi içine alması, ya da geniş yapı, baskıcı ailede bireyin kimliğini oluşturması açısından bu soru, farklı anlamlar ifade etmektedir.

⁴² Marshall BERMAN, Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İletişim Y. 2.B. Ç. Ümit Altuğ Bülent Peker, İst. 1999 s. 56

⁴³ Peter WAGNER, Modernliğin Sosyolojisi, Sarmal Y. Çev. Mehmet Küçük, İst. 1996 s. 225

Alain Touraine, “ben”in bir çok parçalara bölündüğünü ve öznenin tek bir tavır alamayacağını, bundan dolayı da özgürlüğün yapaylaştığını ileri sürmektedir. “Birey, bir yandan, toplumsal katmanlaşma ve hareketlilik içinde sahip olduğu yerin buyruğu altındadır: kişisel bir zevki dile getirdiğini sanan kişi, belili bir toplumsal kategorinin özelliklerini taşıyan tercihler yapar; davranışları fazlasıyla öngörülebilir olduğundan dolayı özgürlüğü adeta yapaydır.”⁴⁴

Dünyevileşmenin gerçekleşmesi ile birlikte gelişen modern kurumlar, birden çok “ben”in özne haline gelmesini sağlamıştır. Bir çok olay karşısında tavır alan bireyin, davranış kodları tamamen bağımsız değildir. “Birey kendi kimliğini, soyut sistemlerin sağladığı strateji ve seçenekler arasında bulmak zorundadır.”⁴⁵ Böyle bir yapıda ait olunan toplumdan bireyin koparılması sorunu gündeme gelmektedir. Bu boşluğun ne ile doldurulacağı sorunu en çok tartışılan konular arsındadır.

Bir etnik grubun oluşturduğu kolektif kimlik, çoğunlukla bireysel haklarla çelişmektedir. Bizce, grup ayırımı bireysel hakların içselleşmesinin de, engel teşkil ederken, grup içi sınırlılıklar da oldukça kısıtlayıcıdır. “Kanada’da yerli halkın özel avlanma ve balık tutma hakları genellikle kabile/klan tarafından kullanılır. Kızılderili kabile/klan konseyi hangi avın yapılacağını belirler. Konsey tarafından avlanması kısıtlanan bir Kızılderili bunun haklarının tanınmaması olduğunu iddia edemez; çünkü Kızılderili avlanma hakları bireye verilemez.”⁴⁶

Birey dışardan tanımlanan kimlikten bağımsız olma konusunda fazla cesaretli değildir. Oluşturulan etnik sınırlar, bireye dışa kapalı kolektif bir kimliğin dayatılması sonucunu da beraberinde getirir. Bu durum da bireyin özgürlüğü belirlenmiş olur. Modern özgürlük anlayışı tam da buna bir tepki olarak önem kazanmıştır diyebiliriz. “Özgür insan, bir uzun ve kırlmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda kendi değer ölçüsünün de sahibidir.”⁴⁷ Oysa istekte bulunmak dışa acık kültürün olduğu ortamlarda mümkündür.

Tartışılan bir konu da bireyin “toplumsal atomculuğa” itilmesidir. Bu konu daha çok kimliksiz bir hayat için söz konusu olabilir. Her kimlik oluşumu kültürel unsurlarla iç içedir.

⁴⁴ Alain Touraine, Modernliğin Eleştirisi, Y. Kredi Y. 2. B. Çev. Hülya Tufan, İst. 1995, s. 299

⁴⁵ Anthony GIDDENS, Modernliğin Sounçları, Ayrıntı Y. 2. B. Çev. Ersin Kuşdil, İst. 1998 s. 121

⁴⁶ Will KYMLİCA, a.g.e. s. 87

⁴⁷ Friedrich Nietzsche, Ahlakın Soy Kütüğü Üzerine, Nil Y. Çev. Hüseyin Koralman, Ankara 1990 s. 66

Sorunun ön plana çıktığı ülkelerde, sorunun kaynağı daha çok modern toplumsal şemanın yanında maddi gereklerdir. Ekonomi yasalarının küresel düzeye ulaşması, tüketim kültürünün gelişmesi, birey hayatında küçümsenmeyecek değişiklikler yapmıştır. “Özne” kavramının, gelişmiş toplumlar için farklı anlamlar ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Demokrasi, kimliklerin oluşumunda önemli rol oynar. “Demokrasi, kimlikteki bağıntısallık ve olumsuzluk tecrübesini teşvik eder, özkimliğin kendi içine kapanmasını sarsar ve bazen de kolektif kimliğin terimlerini değiştirmek için bir araç sağlar. Bu kombinasyon daha çok kimliğin demokratik bir biçimde birbiriyle mücadele etmesini sağlar.”⁴⁸ Bir grubun, kendine attığı kolektif kimliğin, tapulaştırılıp “değişime” kapalı tutulmasının, grubun bireylerinin haklarını ve eyleme geçme özgürlüğünü tamamen baskı altına alacağını düşünmekteyiz. Geç modern ülkelerde, bunun daha ileriye gidip, toplumsal çözülmeye kadar varabileceği gerçeği, bir kaos tehlikesi olarak ortadadır.

1.2. BİREYLİK VE FARKLILIK

Modernlikle birlikte, gelenekçi ve kolektif zamanların dışında, daha çok isteklere önem veren, ifade özgürlüğüne dayalı bireycilik oluştu. Toplumsal örgütlenme biçimleri, tercih ve davranış özgürlüğü, yeniden yorumlanırken, liberal bir model olarak tanımları yapıldı. Farklılık ve hoşgörü, bireyin özne konumunda olmasının dayanağı olarak esasa alındı. İçeriden dönük benlik on dokuzuncu yüzyılda tipikti. Yirminci yüzyılın ilk üç çeyreğinde yaşayan yalnız kalabalık üyeleri dışa dönüktü, kişiliğe değer veriyordu. Son yıllarda ortaya çıkan “yeni bireyciler” kendilerini yaratıcılık yoluyla dışa vuruyorlar, benliğe değer veriyorlar ve özneye yöneliktirler.⁴⁹

Bireye sınırsız seçme şansı tanınması gerçekçi görülmemektedir. Seçimlerimizin sınırları vardır. Tartışma konusu olan, bu sınırların ne kadar geniş tutulacağı konusudur. En iyi siyasal düzenleme, hayatları düzenlenecek insanların tarihine ve kültürüne göre değişir.⁵⁰ Birey, yaşadığı sosyal çevrede, kurduğu ilişkilerde toplumsal kuralların içinde yaşamak zorundadır. Özgürlük, kaos halinde gerçekleşmez. Ancak, ekonomik ve siyasal gelişme aşama-

⁴⁸ William E. Connolly, a.g.e.s. 254

⁴⁹ Peter WAGNER, modernliğin Sosyolojisi, Sarmal Y. Çev. Mehmet Küçük, İst. 1996 s. 242

⁵⁰ Michael Walzer, Hoşgörü Üzerine, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 24

ları modernleşmeyi, buna bağlı özgürlüğü gündeme getirmiştir. İzlenen yol toplumsal mühendislik değildir. Bu tür ekonomik ve siyasi değişikliklerin pastoralı, daha çok çağdaş esaslarla yeniden üretim esasına dayalı sivil toplum gerçeğidir.

Alain Touraine modern toplumun daha çok doğal bir süreçle oluştuğunu savunmaktadır; “Kendi modernleşmesini, aklın ve aklı harekete geçiren kurumların baskıcı gücüyle değil de arz ve taleplerin çoğalması, özgür girişim ve pazarın genişlemesiyle, modern toplum doğmuştur.”⁵¹

Özellikle gençler için, kültürel açılmanın getirdiği “ötekiler”le birlikte yaşama, en çok modern çağın gereğidir. Bunun yanında ben merkezli modellerin öne geçmesi bir çelişkiyi ifade etmektedir düşüncesindeyiz. Charles Taylor’a göre ben merkezli biçimler iki açıdan sapkındır. “Kişinin yakınlarını salt araç konumuna getirerek doyum merkezine bireyi koyma eğilimindedir, başka değişle insanları “toplumsal atomculuğa” itmektedir. Kendi özlemleri dışındaki istemleri, ister tarihten, ister geleneklerden, toplumdaki, doğadan, Tanrıdan gelsin görmezden gelme eğilimindedir.”⁵²

Toplumun uzun süreli deneyimlerini tamamen yok saymak, yaşamda anlam ifade eden bir çok değeri de ortadan kaldırır. Cinsellikle ilgili bir çok yeni sorunların kaynağında, aşırı bireyselleşme vardır. Salt doyum arama ve hatta cinselliğini arama, bir çok değerlerin tüketilmesinin bir sonucu olsa gerek. Bu bakımdan, bir yönüyle insanlık kültürü tümüyle ele alındığında, aşkın bir anlam ifade edecektir. Diğer yönüyle bakıldığında da, yeniden - üretim aşamasındaki bunalımların sürekli güncelliğini koruduğu söylenebilir. Karşılaşılan yeni sorunlar, daha çok refah için, daha tutarlı çözüm adına bir tür veri olarak kabul edilebilir.

Jean Baudrillard, Amerika’yı anlattığı eserinde, Amerikan toplumundaki cinsel dejenerasyonu ifade etmektedir. “En uç noktada, denilebilir ki artık ne erkeklik ne dişilik kalacak, yalnızca kendi kendilerine gönderme yapan, her biri kendini özerk firma yönetir gibi yöneten bireysel sekslerin yayıldığı görülecek.”⁵³ Amerikan toplumunun bir çok bunalımı, tarihsel-

⁵¹ Alain Touraine, e.g.e. s. 288

⁵² Charles Taylor, Modernliğin Sıkıntıları, Ayrıntı Y. Çev. Uğur Canbilen, İst. 1995 s. 52

⁵³ Jean Baudrillard, Amerika, Ayrıntı Y. Çev. Yaşar Avunç, İst. 1995 s. 61

kültürel gelişmesinin olmayışındır. Bunun yanında, ulaştığı diğer değerleri de Amerikalılaştırdığı görülmektedir.

Farklılık, bireysel açıdan liberal bir gerekliliktir. Bireyin farklı olma hakkı, modern çağın bireye sağladığı kaçınılmaz fırsattır. Bununla birlikte, statüden doğan farklılıklar, daha çok bireyin kişiselliğini etkilemektedir. Modern toplumsal gelişim bir çok farklılaşma türünü kendi gelişimi ile sağlar. “ Belli bir kentsel toplumsallaşma, statü rekabeti ve psikolojik sıçrama eşiğinden itibaren özlem geri çevrilemez ve sınırsızdır; hızlanan bir toplumsal farklılaşma ve genelleşmiş bir karşılıklı ilişki ritmine göre artar.”⁵⁴ Geç modern toplumların, bireye tanıdığı imkanlar, bu şekildeki farklılıklardan uzaktır. Devletlerin kısıtlı imkanları ve sosyal hareketlilikte eğitimin üzerine düşeni yerine getirememesi bir çok açıdan bireye duvarlar örme-
mektedir.

Bireyin önüne koyulan katı kalıplardan biri de farklılığın siyasi bir kimlik haline dönüştürülmesidir. Connolly’nin önerdiği çözüm, politik alanın dışında bir çözümdür. “Demokratik bireylik, siyasi sorunda ve toplumsal hayatı kavrayışında politikleştirmeyen, politik dışı bir terimdir.”⁵⁵ Farklılıkların bir kere politikleşmesi, bireyin bir taraf olması sonucunu doğuracaktır. Artık grup içi daha çok baskıcı totaliter bir anlayışın zemini oluşacaktır.

Liberal bireyselliğin öne sürdüğü farklılık önerisi, bireyin özgürlüğünün olası engellemelere karşı korunması gerçeğine dayanmaktadır. Kapitalist gelişmenin ve sermaye birikiminin bir başarısı olan kişisel özgürlükler, daha çok maddi unsurlarla ilgilidir. Kültürel endüstrilerin, yeni kültürler oluşturmakta daima ön yargılı olduğunu düşünebiliriz. Toplumun bireye veya bireyin topluma feda edilmesi konusu, sosyolojinin uzun süreli tartışma konusudur.

Serge Latouche’ ye göre, ekonominin küreselleşmesiyle bireycilik her yere sızmıştır. Ancak bu toplumsal hayatı tehdit etmektedir. “Bireyci zihniyet, toplumsal bağın çözülmesine yol açan bir mayadır. Geleneksel dayanışma dokusunu kanser gibi kemirir.”⁵⁶ Dünyaya bir model olarak sunulan, liberal bireysellik anlayışı, daha çok Amerikan toplumu, rekabet anlayışına dayanmaktadır. Doyumun esas unsuru olan tüketim kültürü ve yükselme psikolojisi,

⁵⁴ Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu, Ayrıntı Y. Çev. Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin, İst. 1997 s. 68

⁵⁵ William Connolly, a.g.e. s.119

⁵⁶ Serge Latouche, Dünyanın Batılılaşması, Ayrıntı Y. Çev. Temel Keşoğlu, İst. 1993 s. 120

diğer toplumlara nazaran, bir çok şeyi mubah kılmaktadır. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelerdeki kısıtlı imkanlar, üretmekten çok tüketim anlayışı, bireyin liberal anlamda gelişmesini istenen düzeyde sağlayamamaktadır. Bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde, sosyal hareketlilikte, bireyin haklarını korumada, hala ulus – devlet kurumları önemini korumaktadır. Asgari yaşam düzeyini sağlama konusunda, gerekli refaha ulaşamayan toplumlar, küreselleşen kapitalizm ve tüketin kültürü karşısında, toplumdaki tüm bireylere eşit fırsat yaratmak için, ulus – devlet anlayışına daha da önem verecekleri düşüncesindeyiz. Bu çerçevede, bireysel özgürlüğün toplumsal yapılardan (ekonomik ve kültürel) bağımsız olduğunu söylemek güçtür.

1.2.3. KİMLİK VE DEVLET

Toplumun şekil almasında en önemli rolü devlet üstlenmektedir. Bir çok kurumları ile, bireye sunduğu hizmetlerin yanında, güvenliği, hak ve hürriyetlerin korunmasını devlet üstlenir. Sağladığı eğitim hizmetleri ile, sadece sosyal hareketliliği sağlamaz, aynı zamanda kolektif kimliğin oluşumunu da gerçekleştirmiş olur. “Devlet özbilinç taşıyan kolektif eylemin resmi merkezidir. En son başvurulacak en yüce kurumdur. İyi yada kötü bizi simgeleyen ve sorumlu, etkin kurumları yoluyla olmaya çalıştığımız şeyi hayata geçiren varlıktır.”⁵⁷

Devlet diğer devletlerle münasebetleri ile oluşturduğu güven ortamının karşılığında, içerde anayasal olan varlığını daha da güçlü kılar. Anayasadan doğan yükümlükleri ile, bireyin hayatına bazen doğrudan bazen dolaylı olarak müdahale eder. Devlet, toplumun refahı için, sadece ekonomik yönlendirme, istihdam, sosyal güvenlik, yaşlılara bakım, eğitim, gibi konularla yetinmez. Aynı zamanda, kimliğin diğer unsurlarında da aktif rol oynar.

Türkiye Cumhuriyeti anayasasının 5. maddesi, devletin amaç ve görevlerini belirtmektedir. “Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaştırma-

⁵⁷ William Connolly, a.g.e. s.255

yacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.”⁵⁸

Dil birliğinin sağlanması, modern devletlerin kurulmasının bir sonucudur. Konuşulan her dilin bir devlet olması mümkün gözükmemektedir. 1789’da Fransızların yüzde 50’si hiç Fransızca konuşamamaktaydı. Fransızca konuşanların sadece yüzde 12 – 13’ü doğru olarak Fransızca konuşabilmekteydi. Fransa’nın en önemli sorunu bir devletlerinin olmamasıydı. Birdevletleri olsaydı “milli dil”leri olurdu. İtalya’nın kuruluş döneminde ise halkın sadece yüzde 2,5’ İtalyanca konuşabiliyordu.⁵⁹

Bireyin, toplumun asli unsuru olması, toplumun genel yaşam ve anlayışını hiçe sayması için, tanınan bir hak olarak gözükmemektedir. Bu bağlamda toplumsal simgelerin bağlayıcılığı vardır. Fransa’da, türban konusunda yaşanan tartışma ve Ulusal Eğitim Bakanı François Bayrou’nun açıklaması, toplumsal simgeye yapılan muhalefete gönderme yapmaktadır. “Türban takmak, boynunda bir haç veya kippa taşımaktan öte bir şeydir. Türbanda dinsel simgeden öte bir şey vardır. Onda, diğerleri ile karışmamanın gerekliliğinin, bir Müslüman için, medeni kanunun anlam taşınamamasının ifadesi vardır.”⁶⁰ Fransa’da, kadının toplumla bütünleşmesine, ve modern davranış kalıplarına engel olacak gerekçeyle, türbanın tartışılması, bireysel “kimlik” oluşumunda, devletin doğrudan müdahalesi olarak yorumlanabilir.

Modern devlet anlayışında etkin bir yurttaşlık bilinci, bireyin toplumsal katılımı yanında, bir takım ödevleri üstlenmesi gerçeğine dayanır. Rousseau’nun yaklaşımıyla; birey toplumun asil bir üyesi olmakla özgürlüğünü de elde etmiş olur. Ancak bunun belli bir yaptırım denetler. “Kim genel istemi saymamaya kalkarsa, bütün topluluk onu saygıya zorlayacaktır. Bu da o kimse yalnız özgür olmaya zorlanacaktır demektir. Çünkü, bu koşul, her yurttaş yurda mal etmekle onu her çeşit kişisel bağılıktan korur demektir.”⁶¹

Liberal düşünürlerin, teorilerinde savundukları bütün kişilere eşit hak, gerçekte, hiçbir devlete bağlılığı esas kılmaz. Oysa bu anlayış, bir çok liberal demokraside tam bir terslikle uygulanmaktadır. “Çeşitli liberal demokrasilerde, yurttaşlık hakkı kazanmak isteyen; ama geri

⁵⁸ Mehmet Akad, Abdullah Dinçkol, 1982 Anayasası, Alkım Y. İst. 1998 s. 16

⁵⁹ E. J. Hobsbawm, a.g.e. s. 80 – 81

⁶⁰ Jean – François Bayart, Kimlik Yanılsaması, Metis Y. Çev. Mehmet Morali, İst. 1999 s. 178

⁶¹ Jean Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi, Adam Y. Çev. Vedat Günyol, 6.B. İst. 1994 s. 29

çevrilen milyonlarca insan vardır. Göç kabulünde an açık olan, Batılı ülkeler bile, muhtemel göçmenlerin genelde içeri girmesine izin vermediği gibi; bu insanlar, silahlı sınır bekçileri tarafından geri çevrilir.”⁶²

Devletin her yurttaşı, devletle karşılıklı ilişkide olmak zorundadır. “Yurttaşlık iki yanlı bir süreçtir. İlkesel olarak, yurttaşlığın genişlemesi bireyleri devletin üzerinde ve karşısında güçlendirir. Aynı zamanda bu, otoritenin ve devletin yönetiminin yükümlülüğünün güçlenmesi anlamı taşır.”⁶³ Yurttaş olmak, devletin politikasına katılımı ve onun taşınmasını da gerekli kılar. Yurttaş, sadece basit bir üye değil, devletin belirlediği haklar çerçevesinde, asli bir unsurdur. Devletin tasarrufu tek taraflı değildir. “Yurttaş olmak, devletin faaliyetine etkide bulunma ve böylelikle devletin korumaya soyunduğu yasa ve düzenin tanımı ve yönetimine katılma kapasitesi taşımak demektir.”⁶⁴ Devlet, gücü sayesinde, bu anlamda gerekli yaptırımları uygulamakla anlam bulur.

Almanya’da vatandaşlığa geçiş için koyulan katı kurallar, liberal teorisyenlerin öne sürdüğünün aksine, kişilerin kimlik oluşumunda devletin etkisi baskındır. Birey doğuştan gelen özelliklere göre, toplumda hak talep etmektedir. Sadece dili öğrenmek, ya da o ülkede sosyal hayata uyum sağlamak, yeterli olarak görülmez. “Kendi toplumları içinde evlenme ve vatandaşlığa geçme görülmediği sürece, çocukları da torunları da yabancı olarak kalır. Vatandaşlığa geçiş ancak Almanya’da on beş sene oturduktan sonra ve asıl milliyetini terk etmek koşuluyla mümkündür.”⁶⁵ Almanya’nın vatandaşlık konusunda bu katı tutumu bireylerin hukuki olarak, ayrımcılığına yol açmaktadır. Alman kimliği, bu sayede devlet tarafından koruma altına alınmış olmaktadır.

Kimlik üzerinde devletin belirleyici rolü, sınırlarını genişletse de devam etmektedir. Bizce ekonomik ve siyasal gelişmeler, dünyanın zenginliğinin paylaşımı, kimliklerin oluşumunda güçlü devletlerin rolü daha da artacaktır. Hollywood’ın ırkçılık kokan son filmleri devletlerin kimlikteki belirleyici rollerini, daha da artıracakı düşüncesindeyiz. Küreselleşmenin getirdiği ve tüm düzenleri alt – üst eden kaotik durum, aynı zamanda da kırılgan bir doğrultuda ilerlemekte, uluslaşmayı tehdit ederken, ulusların var olan refahını korumak, kültürel de-

⁶² Will Kymlicka, a.g.e. s.197

⁶³ Christopher Pierson, Modern Devlet, Çiviyazıları, Çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 2000 s. 56

⁶⁴ Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 180

⁶⁵ Riva Kastoryano, Kimlik Pazarlığı, İletişim Y. Çev. Ali Bertkay, İst. 2000 s. 39

ğerleri, toplumsal paylaşımı sağlamak ve uluslararası düzenin var olması için, paradoksal şekilde ulus devletin önemini daha da artırmaktadır.

1.3. ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER KURAMINDA KİMLİK

Küreselleşme çağında, kapitalizmin sınırları aşması, ekonomik kuralların dünyanın geneli için geçerli olması, kimlik konusunda baş aktör olan, ulus devletlerin kültürel politikalarını da etkilemiştir. Geliştirilen ekonomik münasebetler, - toplumların kültür tarihleri açısından - kültürel değişime büyük oranda etki etmiştir.

Paul Kennedy'in ifadesiyle, sermayenin, üretim ve işbölümünün vatansızlaşması ulus – devletin, güvenliğini tehdit etmektedir. “Yeni üretim ve iş bölümü, uluslararası finans devrimi, ulus – devletin güvenliğini tehdit etmektedir. Şekil itibariyle değişik olmasına rağmen, yerküredeki ısınmadan günün yirmi dört saatinde ticaret yapmaya kadar uzanan bu çeşitli trendler, nitelikleri bakımından uluslarlaşırı özellik taşımaktadır.”⁶⁶

Ulus – devlet bir çok fonksiyonundan feragat ederken, etki alanını da kısıtlamaktadır. “Küreselleşme bir yandan ülkelerin var olan ekonomik çelişkilerini derinleştirirken, bir yandan da çelişkileri giderme işlevi olan ulus – devletin işlevini elinden alıyor.”⁶⁷ Ancak küreselleşmenin bu boyutu, daha çok merkez ülkelerin yönetiminde gerçekleşiyor. Ulus – devletlerin savunma politikalarının yok olması durumunda, geç modern ülkeler için, boşluğu dolduracak oluşumlar henüz gözükmemektedir.

Küreselleşmenin diğer ülkelere dayattığı siyasal sistemde, Amerika baş rol oynamaktadır. Zbigniew Brzezinski'ye göre “Amerikan küresel gücü, Amerika'nın kendi iç deneyimini yansıtan, özel bir Amerikan tarzı küresel sistem tarafından uygulanmaktadır. Bu iç deneyimin merkezinde ise hem Amerikan toplumunun hem de onun siyasi sisteminin çoğulcu karakteri yatmaktadır.”⁶⁸ Amerika'nın dünyaya pazarladığı yeni dünya düzeni, belli bir süreçte, kendi toplumsal anlayışının sonucunda oluşmuştur. “Amerika Birleşik Devletlerinin tarihi

⁶⁶ Paul Kennedy, Yirmi birinci Yüzyıla Hazırlanırken, İş Bankası Y. 3. B. Çev. Fikret Üçcan, Ankara 1999 s. 166

⁶⁷ Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen, Altın Kitapları Y. İst. 1997 s. 231

⁶⁸ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Sabah Y. 2. B. Çev. Ertuğrul Dikbaş Ergun Kocabıyık, İst. 1998 s. 26

iki temel davranışla dalgalanmıştır. Amerikan yerlilerinin katliamı ve siyahların köleleştirilmesi.”⁶⁹

Tarihsel bir kültürden yoksun Amerika, bir çok açıdan özel bir konuma sahiptir. Amerika köken sorununa boş veriyor; kökenle ya da efsanelere özgü bir otantik olmaya uğraşmıyor; ne geçmişi ne de kurucu bir gerçekçiliği var. Sürekli bir güncellik içinde yaşıyor. Amerika'nın kimlik sorunu yok.⁷⁰ Bireyi milli kimlikten koparıp, bunun yerine, dünya insanı olarak tanımlayan yeni anlayışlar, bir bakıma bu esasa dayanmaktadır. Bir yandan kökenine bakmadan, her bireyi anayasal olarak Amerikan olmaya zorlamak, diğer yandan, uluslar arası kuruluşlarla iş birliği içinde, insan hakları savunması gerekçesiyle bir çok devletin iç işlerine müdahale, Amerikan siyasetinde hakimdir.

Çokuluslu şirketlerde kıyaslanmaz bir büyüklükte olan Amerika, Körfez savaşında ve Yugoslavya'da kendi dinamiklerinden oluşturduğu siyaseti uygulamıştır. Ayrıca bütçesinin önemli bir kısmını silahlanmaya ayırmaktadır. Küçük yoğunluktaki bir çok savaşı kontrol edecek düzeye erişmiştir. Kuzey Irak'ta kurulan Kürt devleti bu politikanın bir yansımasıdır. Bölgede Türk azınlığın görmezden gelinmesi uzun vadede bazı Batılı devletlerin genel politikasını yansıtmaktadır. Toplumsal gelişimini tamamlamaktan uzak, daha çok kabile hayatını andırır topluluklara, siyasal, dinsel ve ekonomik refah vaatleri ile oluşturulan, bir arada yaşama anlayışına ters oluşumlar, Amerikan dış politikasının bir yansıması olarak gözükmektedir.

Ulus – devletlerin parçalanması ve etkisizleştirilmesi, sadece güvenli bir pazar için karakol görevi üstlenmelerini doğuracaktır. Küresel kriz haline dönen çokuluslu yapıların, tüm dünyaya pazarlanması, pazar anlayışıyla yönetilen dünyanın yeni politik çerçevesidir. Samir Amin'e göre bu politikalar, faşizmi daha da teşvik edecektir. Doğu Avrupa'yı, Latin Amerikalaştırmak projesi, Avrupa'da faşizmi teşvik eder. Avrupa ülkelerinin sunacakları ikna edici bir şeyleri yoksa ulusal ve milliyetçi çözümlere yönelme teşebbüsü güçlü olacaktır. Avrupa farkında olmadan, uluslar arasındaki çatışmalara geri dönecektir.⁷¹

⁶⁹ Roger Garaudy, :Çöküşün Öncüsü ABD, Nehir Y. Çev. Cemal Aydın, İst. 1997 s. 124

⁷⁰ Jean Baudrillard, Amerika, Ayrıntı Y. Çev. Yaşar Avunç, İst. 1995 s. 92

⁷¹ Samir Amin, Küreselleşme Çağında Kapitalizm, Sarmal Y. Çev. Vasıf Erenus, İst. 1999 s. 170

Samir Amin'i doğrulayıcı nitelikte, Almanya'da artan ırkçılık hareketleri, Avrupa'nın güvenliğini de tehdit etmektedir. Alman hükümeti tarafından finanse edilen, Avrupa Halk Grupları Federatif Birliği (FUEV)'in ifadesine göre; 90'lı yıllardaki otonomi taleplerinden, Avrupa'da toplam 283 halk grubu istifade etti. Bunlardan İtalya'da 3 milyonluk 11 halk grubu, Fransa'da 4 milyonluk 8 halk grubu yer alır. İspanya'da 9 milyonluk 5 halk grubu ve Ukrayna'da 13 milyonluk 19 halk grubu.⁷² Almanya, Avrupa'da liderliğe soyunmaktadır. İkinci dünya savaşından sonra, bir yandan Alman kimliğini yeniden oluştururken, diğer yandan parçalanmış bir Avrupa düşüncesini gerçek kılmaya çalışmaktadır.

Filmci, dramaturg, denemeci ve eleştirmen Hans Jurgen Syberberg'in Alman kimliği hakkındaki yorumu, Almanya'nın geleceğe bakışı hakkında bize fikir vermektedir. "... Kaybettığımızı geri kazanma dürtüsü, yani içilebilecek suyu, kendi bahçemizde yetiştirdiğimiz taze mısırı, şarkılarımızı, Alman köklerimize dair hayallerimizi geri kazanma çabası sağlıklı bir şey. Alman sanatçıları enerjilerini Alman kimliğini araştırmaya yöneltmeli."...⁷³ Küresel bir dünya kültüründen söz edildiği dönemde, Almanya'nın milli ültürüne yaptığı vurgu, küreselleşmenin arıtılmış bir kültür yaratmada yetersiz kalacağını göstermektedir.

Edwar Said'e göre "küresel düşünce, Yugoslavya'da yaşanan dehşetin de gösterdiği üzere, nükleer ve nükleer sonrası çağda daha da tehlikeleşen bir biçimde eskinin süper güçlerini, soğuk savaşını ve bölgesel, ideolojik ve etnik çekişmelerini yeniden üretme eğilimindedir."⁷⁴ Ulusal dinamiklerini kuran gelişmiş ülkeler, "küçük güzeldir" anlayışıyla, yeni dünya düzeni adı altında, üçüncü dünya ülkelerine, yerelcilik politikalarını empoze ettikleri görülmektedir.

Henüz ulusal birliğini tam oluşturmamış ülkeler açısından, global kapitalizm ve popüler kültür, farklı anlam ifade ettiği düşüncesindeyiz. "Global kapitalizmin Batı – dışı toplumlara empoze ettiği modernitenin, bu toplumlar tarafından yapı – bozuma uğratıldığı; modernitenin işaret ettiği unsurlar (akıl, aklileştirme, dünyanın değiştirebilirliği ve kontrol edilebilirliği) arasındaki uyuşumluluğun ortadan kaldırıldığıdır. Modernitenin işaret ettiği söz konusu unsurların yerli olana özgü kılmaya girişilmesidir."⁷⁵

⁷² Hazırlayan, Belgin Mungan, Avrupa'nın Etnik Parselasyonu, YGS Y.İst. 1998 s. 75

⁷³ Nathan Gardles, Yüzyılın Sonu, İş Bankası Y. Çev. Belkis Dişbudak, İst. 1999 s. 143

⁷⁴ Edward W Said, Kültür ve Emperyalizm, Hil Y. Çev. Necmiye Alpay, İst. 1998 s. 417

⁷⁵ E. Fuat Keyman – Ali Yaşar Sarıbay, Global Yerel Eksende Türkiye, Alfa Y. İst. 2000 s. 14

Yeni dünya düzeni adı altında, özellikle geç modern ülkelere dayatılan politikalar, kimlik oluşumunda baş aktör olan, devletin önemini daha da artırmaktadır. Mevcut durumda, uluslar arası ilişkilerde temel alınan, devlet ve diğer kolektivitelerdir. Temel amaç, ulusal çıkar gerçeğidir. Uluslar arası politikanın aktörlerinin amacı, bireylerin değil, kolektif tanımlardır.⁷⁶ Bireyin gerçekleştirm sürecinde, edilgen bir yapıdan kurtulması için gerekli alternatifleri sunacak başka bir oluşum henüz gözükmemektedir. Aksi takdirde, sadece üreten ve pazarlayan modern bireylerin karşısında; sadece tüketen ve iç çatışmalardan kurtulamayan edilgen bir yapıdan oluşan, iki kutuplu bir dünya ile karşılaşmamız olasıdır.

1.3.1. KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜREL KAPANMA

Ekonominin kurallarının sınır tanımadan tüm dünyaya yayılması, iletişim teknolojinin gelişmesi, bilgi teknolojisinin kurulması, tüketim kültürünün evrensel bir hal alması, toplumsal sistemlerin de değişimini hızlandırmıştır. Ancak yurttaşlık bilincinin önemini koruması, vatandaşları global düzeyde, dünyanın bir insanı olma konusunda kısıtlamaktadır.

“Global perspektifte vatandaşlar, sosyal kapalılığın güçlü bir aracıdır ve varlıklı devletleri yoksul göçmenlerden korur. Yurttaşlık, devletler arasındaki kapalılığın bir aracıdır.”⁷⁷ Devletlerin daha çok iş birliğine girmesi, buna karşılık bir çok etki alanlarını elinden kaybetmesi, bu sürecin doğal bir uzantısı olmuştur.

Giddens’in yaklaşımıyla küreselleşme, “eşgüdümleyen parçalara da ayıran bir eşitsiz gelişim süreci olarak dünya üzerinde, içinde artık başkalarının olmadığı yeni karşılıklı bağımlılık biçimlerini ortaya çıkarır.”⁷⁸ Sayısız tüketim çeşidinin oluşması, bunun yanında bir ülkenin tüm bu üretim araçlarına sahip olmaması, karşılıklı bağımlılığı daha da artırmaktadır. Artan üretim ve pazarlama, kendi kültürünü gittiği her yere taşıyor mu? Bir çok kuşkuyla barındıran bu sorunun, çeşitli açılımlarını da yapmak mümkündür. “Coca Cola’nın sizi serin-

⁷⁶ İhsan D. Dağı, İnsan Hakları Küresel Siyaset ve Türkiye, Boyut Y. 2000, s. 226

⁷⁷ Christopher Pierson, Modern Devlet, Çiviyazıları, Çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 2000 s. 206

⁷⁸ Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Y. 2. B. Ersin Kuşdil, İst. 1998 s. 170

letmekten başka bir amacı yoktur, sizin kültürünüzü anlamaya, sizin için yeni bir anlam yüklenmeye hazırdır.”⁷⁹ Gelişen üretim araçları sayesinde, küresel piyasada tekel oluşturabilen maddelerin, bir sömürge vasıtası oldukları düşünmek, ön yargılı davranış olur. Bir yönüyle her kültür o ürüne kendi anlam kodunu yükler. Ancak, aynı katkı maddesiyle bir ürün sınır tanımadan her noktaya ulaşabilir.

Bu aşamada, ulus devletin artık görevini tamamladığı, bunun yerine dünya vatandaşlığı anlayışının hakim olacağı düşüncesi tartışılmaktadır. Güncelliğini en ön safta koruyan bu tartışma, bir çok riskle birlikte anılmaktadır. “Devletler giderek büyüyen mahalleler haline gelirse, mahalleler de küçük devletlere dönüşebilir. Üyeleri yerel politikalarını ve kültürlerini yabancılara karşı savunmak üzere örgütlenir. Tarihsel olarak, devlet açık olduğu her zaman ... mahalleler kapalı ya da hemşehrilik anlayışına dayalı topluluklara dönüşmüşlerdir.”⁸⁰ Farklılığın bu derece belirginleşmesi post - modern siyasetin ve sanatın yeni versiyonlarını oluşturmaktadır.

Bizce bu şekilde bir parçalanması olasılığı, sermayeyi elinde bulunduranlar açısından yeni pazarlar olarak değerlendirilebilir. Ancak, üçüncü dünya açısından durum, yetki devri ya da boşluktur. Oluşacak olan boşluğu dolduracak küresel bir kurum henüz kurulmadığına göre, dışa kapalı cemaat yapılarının doğması ihtimali baş gösterecektir. Immanuel Wallerstein’e göre; “Arıtılmış bir dünya kültürü peşine düşerek yolumuzu bulmamız zor. Ancak, ulusal veya etnik veya herhangi bir başka partiküleristik (özgücü) kültür biçimine sarılmanın da koltuk değneğinde öte bir şey olacağından şüpheliyim”⁸¹ diyerek küreselleşmenin ironik çelişkisini ifade etmektedir.

Yerelciliğin savunduğu parçalı yapı, mevcut küresel dengesizliği daha da artırma riskini barındırmaktadır. Bunu yaparken de kültürel kapanmanın gerçekleşmesi söz konusudur. “Küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak toplumsal sefaletin ve geriliğin bir göstergesidir. Yerel varoluşun getirdiği sıkıntılar yetmezmiş gibi, kamusal mekânlar yerelleşmiş hayatın menzili dışına çıkmış, yerel birimler anlam yaratma ve anlam müzakere etme kapasitelerini yitirmiştir.”⁸² Yerel hayatın kamusal hayattan bütünüyle kopma noktasına gelmesi, toplumsal

⁷⁹ Jean – François Bayart, Kimlik Yanılsaması, Metis Y. Çev. Mehmet Morali, İst. 1999 s.23

⁸⁰ Zygmunt Bauman, Postmodern Etik, Ayrıntı Y. Çev. Alev Türker, İst. 1998 s. 279

⁸¹ Immanuel Wallerstein, Jeopolitik ve Jeokültür, İz Y. Çev. Mustafa Özel, İst. 1993 s.263

⁸² Zygmunt Bauman, Küreselleşme, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1999 s. 9

istikrara zarar verebileceği gibi, yerel hayatı tümüyle toplum dışına atabilir. Yerelin farklılığı bu şekilde belirginleşir.

Bireyciliğin tümüyle ortaya atıldığı düşünceler, yönetime katılım konusunda ironi oluşturmaktadır. Bireyi topluma kapayıp, tümüyle kendi kalıpları içine itmek, bir şekilde “kapıyı” doğurma ihtimalini içermektedir. Charles Taylor’un ifadesiyle; “...İnsanları kendi içine kapalı bireylere dönmüş bir toplumda çok az kişi özyönetim faaliyetine aktif olarak katılmak isteyecektir.”⁸³ Toplumsal atomculuğa varacak bireysellik, bir çok insanlık değerinin de yok olmasına sebep olabilir. İnsanlığın ortak değerlerini ve her toplum için farklı olan değer kodlarının ortadan kalkması olasılığını taşıyan eve kapalı hayat biçimi, yaşamın yoksullaşmasını da beraberinde getirecektir.

Bir diğer tartışma konusu da ulus devletin ortadan kalkmasıyla nasıl bir dünya hükümeti kurulacağıdır. “Politika ve devlet olmadan hiçbir ekonomi var olmaz. Bunun için, ulus devletlerin kendilerini yönetmeleri gibi yönetebilmeye muktedir bir güç sisteminin oluşmasını gereksinim vardır.”⁸⁴ Küreselleşme sürecinde, ekonomik refahı elinde bulunduranlar, dünya nüfusunun çok az bir kısmını teşkil etmektedir. Dünya silah sanayisinin, tekel oluşturacak şekilde, ekonomik bir pazar olması ve bu gücü elinde bulunduranların, pazarlama isteklerinin devam etmesi, dünya barışı için ciddi tehlikeler doğurmaktadır. Kurulup kurulamayacağı tartışılan dünya hükümeti için, ekonomik ve askeri gücü elinde bulunduran merkez güçlerin, mevcut bir projesi henüz gözükmezken, bu güçlerin, kendi çıkarları doğrultusunda dünya gündemine yön verdikleri görülmektedir.

Diğer güçlerin, (çevre ülkeler) mevcut duruma karşı söz sahibi olma mücadelesi bir çok etkene bağlı olarak devam etmektedir. Kendi gelişimini ve buna bağlı olarak küresel pazarda söz sahibi olma mücadelesini sürdüren gelişmekte olan ülkeler, ekonomik ve kültürel kısıkaç altında görülmektedir. İç piyasayı rekabete açma zorunluluğu, çoğunlukla kendi zararlarına işleyen bir mekanizmayı canlandırmaktadır. Giderek daha çok tüketen toplum olma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Dünya ölçeğinde kısıtlı imkanlara sahip girişimcileri ile, yeni pazarlar bulmak ve bu pazarlarda rekabet etmek oldukça güç gözükmektedir. Bu an-

⁸³ Charles Taylor, Modernliğin Sıkıntıları, Ayrıntı Y. Çev. Uğur Canbilen, İst. 1995 s. 16

⁸⁴ Samir Amin, Küreselleşme Çağında Kapitalizm, Sarmal Y. Çev. Vasıf Erenus, İst. 1999 s. 39

lamda dış piyasaya açılmak, sadece iktisadi bilgileri içeren bir uzmanlık alanı olarak görülmemelidir.

Ekonomik gelişme, sosyal gelişmeden bağımsız bir doğrultuda gerçekleşmez. “Nereden bakarsak, bakalım kültürle kalkınma iç içedir. Bu bakımdan, kültür mü, ekonomi mi, tercihi yapılmaz.”⁸⁵ Bununla birlikte, kendi kültürüne eleştirel bakma yeteneğinden yoksun olan bir çok gelişmemiş ülke, daha da parçalı yapıya ayrılarak, kabile hayatıyla küresel dünya kültürüne etkin katılımı nasıl sağlayacağı, belirsizdir. Sadece ekonomik değil, kültürel emperyalizmin de karşısında duran en etkin organizasyon ulus devlettir. Ulus devletin varlığını devamda, kültürel yeniden - üretim dinamiklerini aktif rol oynayacağı görülmektedir. Ulusal burjuvazinin şekillenmesinde, milli kültürün çağdaş yorumu önemli görülmektedir. Esas tehlike, ulus devletin tümüyle yok olması, başat bir kültürün dünyaya hakim olması gerçeğini de beraberinde getirecektir.

1.3.2. ULUS DEVLET “YENİ KABİLECİLİK”

İnsanlık tarihi çeşitli aşamalardan geçmiştir. Her merhale belli bir sosyal sürecin ürünü olarak doğmuştur. Ulus devlet anlayışı da, daha çok sanayileşme koşullarında oluşan bir organizasyondur. Ernest Gellner’in ifadesiyle; “Sanayi öncesi dünyada oldukça karmaşık kültür ve iktidar örüntüleri iç içe geçmişti. Fakat, bunlar ulusal – siyasal sınırlar oluşturacak şekilde birleşmemişlerdi. Sanayicilik koşulları altında, hem kültür hem de iktidar standartlaştırılır ve birbirlerini destekler ve birleşirler.”⁸⁶ Uluslaşma süreci, sanayileşme ve onun getirdiği kurumlarla birlikte gelişmiştir.

Uluslaşma sürecinin en önemli sonucu kültürel mutabakattır. Belirli ölçülerde mutabakatlar sağlanamadığı durumda, uluslaşmadan söz etmek zordur. “Devletle vatandaşları arasındaki ilişki sadece siyasal bağa dayanmaz, bu siyasal ilişkinin temeli daha çok bir ulus oluşturma ya da kültür, toprak, ekonomi, dil, din vb. toplumsal unsurların bir bölümünü ya da tümünü paylaşan bir topluluk olma düşüncesinin ifadesi olarak görülür.”⁸⁷ Bireyin toplumda yer edinebilmesi, yeteneklerini kullanabilmesi için sosyalleşmesi gerekmektedir. Bireyin sos-

⁸⁵ Mustafa E. Erkal, İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 4. Baskı, İstanbul, 1994, s.

⁸⁶ Ernest Gellner, Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Y. Çev. Simten Coşar – Saltuk Özertürk, İstanbul, 1998 s. 251

⁸⁷ Montserrat Guibernau, “Ulusalçılığın Siyasal Karakteri,” Türkiye Günlüğü, Sayı 50 Mart – Nisan 1998 s. 127

yalleşmesi, belli bir düzeyde toplumsal süreçten geçmiş olması gerçeğidir. Bu şekilde bütünleşebilme yeteneğini kazandıran, başka bir ifadeyle; bireyin kimlik oluşumunda aktif rol alan, en geniş imkana sahip kurum, devlettir.

Elias Canetti'e göre; "Ulus, insanın ülkesinin, haritada bulunduğu şekliyle, coğrafi bir birimi değildir yalnızca; ulusal birliğin özelliği akrabalık ilişkilerinden daha yakındır. Bu anlamda ulusun hiçbir bireyi kendini yalnız hissetmez..."⁸⁸ Küreselleşme döneminde ulus devlet anlayışının artık önemini yitirdiği tezleri tartışılmaktadır. Ekonominin uluslararasılaşması ve bunun yanında ortaya atılan "dünya vatandaşlığı" kavramı bu tartışmaların temelini oluşturmaktadır. "Çıkar ilişkileri konusundaki suskunluğuyla – barış içinde, çelişkisiz, konsensüse dayalı bir toplumun hemen bir adım ötede olduğu yolunda saçma bir varsayım tarafından temize çıkarılan ütöpik – iletişim söylemi halkları ve ulusları, çokulusluların yararına devlet müdahalesini kaldırmaya zorlayarak, silahsız bırakmaya hizmet etmektedir..."⁸⁹ Uluslararasılaşmanın bu tehdidine rağmen, temelleri güçlü bir yapıda gerçekleşen uluslar, varlıklarını korumaktadırlar. Bu bakımdan, gelişen sürecin hangi dinamiklerle belirlendiği önem arz etmektedir.

Hayatın başlangıcı ve sonu ile ilgili zaman kavramının belirsizliği, bu seçimleri kimin yapacağı, kürtaç, ötenazi, ve giderek kendini değiştirme (estetik cerrahi, genetik mühendisliği dahil) belili başlı konular haline gelmektedir. Bir bakıma bugünkü önemli konular, ulus devletin sınırları olmaktan çok, kişilerin sınırlarıyla ilgilidir..."⁹⁰

Bireysel sınırlılıklar gündeme geldiği anda, toplumsal şekillenmelerde de bir çok etken karmaşıklaşmaktadır. Küresel kapitalizm ve çok uluslu şirketler, devleti ve direkt ya da dolaylı şekilde kısıtlamaktadır. "Geleceğin küresel liberal dünyasında yurttaşlar şundan yakınabilirler: Kendi hakları engellenmemiş olmasına rağmen, kendi ülkelerindeki olayların gidişini etkileme yetenekleri kesinlikle engellenecektir..."⁹¹ Özellikle, küresel güçte söz sahibi olamayan devlet ve yurttaşların bu paradoksu, kişi hakkı ve mülkiyet ilişkisinde süregelen çelişik ironinin bir sonucu olarak hayat bulmaktadır.

⁸⁸ Elias Canetti, Kitle ve İktidar, Ayrıntı Y. Çev. Gülşat Aygen, İst. 1998 s. 169

⁸⁹ Samir Amin, Kapitalizm Hayaleti, Sarmal Y. Çev. Cengiz Alagan, İst. 1999 s. 129

⁹⁰ Nathan Gardles, Yüzyılın Sonu, İş Bankası Y. Çev. Belkıs Dışbudak, İst. 1999 s. 61

⁹¹ Samuel Bowles – Herbert Gintis, Demokrasi ve Kapitalizm, Ayrıntı Y. Çev. Osman Akınhay, İst. 1996 s. 293

Ulus devletin sorgulanmasında yukarda sayılan unsurlar, daha çok Amerikan ve Batı kaynaklı etkenlerdir. Diğer ülkeler (dünya nüfusunun beşte dördü) daha çok açlıkla ve fakirlikle boğuşmaktadır. Ancak, dünyanın bir çok yerinde ulus devletler tartışılmakta, hatta parçalanmaktadır. Bizce, nüfusunun önemli bir kısmı açlık sınırında yaşayan ulus – devletlerin, karşılaştıkları parçalanma dayatmasının altında yatan en önemli etken, merkez ülkelerin ekonomik çıkarlarıdır.

Peter Drucker'e göre, aşiretçiliğin kaynağı küreselleşme sürecidir. "Aşiretçiliğin esas nedeni ne siyaset, ne de ekonomidir. Bu tutum egzistansiyalist bir tutumdur. İnsanlar transnasyonel bir dünyada kendi köklerine ihtiyaç duymaktadırlar."⁹² Güncel tartışma konusu olan kabilecilik, bir çok yönleriyle ele alınmaktadır. Drucker'in ifadesi ikinci dünya savaşından sonra olan gelişmelerin, bir bakıma yok sayılmasını içermektedir. Eğer durum böyleyse, mevcut kaynakların paylaşımında, aşiretler arası çatışmaların yaşanacağı akla gelmektedir. Ayrıca, kültürel ve hukuki alanlarda, bir çok kaos durumu oluşacaktır. Aşiretçilikle ilgili genel bir bakış sergilemek, bir çok olguyu atlamak olur.

Ulus – devlet anlayışının yerine, ortaya atılan yeni kabilecilik benzeri oluşumda, dünyanın herhangi bir noktasındaki olayları büyütüp, haber yapma ve benzerlerini yaratmada muazzam büyüklükte olan medyanın payı büyüktür. Oluşturulan yeni kabileler daha çok kitle kültürünün esas aldığı kalabalıklar şeklindedir. "Tek tek her yeni kabile epizodik ve tutarsız bir varoluşa mahkumdur. Yeni kabile olgusunu kavramak isteyen birisinin başvuracağı en yerinde terim *zayıflamış kalabalıklar* ya da *güdük kabilelerdir*."⁹³ Zygmunt Bauman' ın ifadesiyle güdük kabileler, küreselleşme sürecinde tüm dünyanın karşılaştığı ya da karşılaştırıldığı bir olgudur. Kültürel dinamiklerini daha çok maddi refaha bağlamış olan, küresel motifler, yeni dünya düzeninin temel aktörleri konumundadır. Demokraside ve kültürel değerlerde tekleştirme olarak politize edilen bu kavramla birlikte, küreselleşmenin çeşitli boyutları çok yönlü olarak tartışılmaktadır.

Yeni dünya düzeninin temeli olarak ifade edilen küreselleşme, tek başlılığın son bulduğu noktadır. Parçalı ve bağımlı bir yapıyı esas olmaktadır. Ancak, bütün toplumlar için aynı anlama gelmemektedir. Bir yönüyle yeni yönetim anlayışıdır. "...Küreselleşme fikrinden çı-

⁹² Peter F. Drucker, *Kapitalist Ötesi Toplum*, İnkılap Kitapevi Çev. Belkıs Çorakçı, İst. 1993 s. 218

⁹³ Zygmunt Bauman, *Postmodern Etik*, Ayrıntı Y. Çev. Alev Türker, İst. 1998 s. 175

kan derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Küreselleşme başka bir ifadeyle *yeni dünya düzensizliği*dir.”⁹⁴

Küreselleşme sürecinden, her ülkenin aynı oranda etkileneceğini söylemek, gerçekçi olmaz. Ekonomik ve silah sanayisini önemli ölçüde elinde bulunduran Amerika’nın, bu süreçte aktörlüğü devam etmektedir. Küreselleşmenin dinamiklerinin, daha çok ekonomik yapıda olması, özellikle üçüncü dünyanın etki alanının kısıtlamaktadır. Oluşturulmaya çalışan, *yeni dünya düzeni*, bu süreçte üçüncü dünyanın önüne yeni ufuklar açmaktan çok, alanını daha da kısıtlamaktadır. “Yeni dünya düzeni, Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya egemenliğinin bir başka adıdır.”⁹⁵

Daha çok politikleştirilen yeni dünya düzeni kavramı somut çözümden çok, parçalı ve karmaşık bir yapı içermektedir. Bu bakımdan, son yirmi, otuz yıl içinde ulus – devletin güçleri bir miktar aşınmaya uğramış olabilir, fakat ulus – devlet bir çok insan için kimliğin birinci dereceden merkezi olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Yeni meselelerde çözümler yine hükümetlerden beklenmektedir.⁹⁶ Ulus – devletin ömrünü tamamladığına dair görüşlere, Paul Kennedy’nin açık bir şekilde katılmadığını görüyoruz.

Fransa’ya giren yabancıları fazlalığından dolayı, Le Pen kaygısını “otuz yıl sonra Fransız olmayı sürdürebilecek miyiz?”⁹⁷ diye ifade etmektedir. Anlaşılacağı üzere kaygılar sadece ekonomik refahın paylaşımı ile ilgili değildir. Aynı zamanda milli kimliği koruma endişesi vardır. Almanya, Fransa gibi Batılı ülkelerin, milli bilince giderek daha fazla önem vermesi, İsviçre’de son dönemlerde ırkçılıkla ilgili bir çok faili meçhul cinayetin işlenmesi, çokkültürlü yapıya sahip Amerika’da, vatandaşlık yemininin varlığının devam etmesi, bunun yanında Hollywood’un son dönem filmlerinin konusu;* milli devlet anlayışının devam etmesinin boyutunu ortaya koymaktadır.

⁹⁴ Zygmunt Bauman, Küreselleşme, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1999 s. 69

⁹⁵ Roger Garaudy, *Öküzün Öncüsü ABD*, Nehir Y. Çev. Cemal Aydın, İst. 1997 s.125

⁹⁶ Paul Kennedy, *Yirmi birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, İş Bankası Y. 3. B. Çev. Fikret Üçcan, Ankara s. 172

⁹⁷ Riva Kastoryano, *Kimlik Pazarlığı*, İletişim Y. Çev. Ali Berktaş, İst. 2000 s. 35

* Vatansever filmi oluşturulmaya çalışılan Amerikan ırkçılığını tehditkar tarzda dünyaya anlatmaktadır.

Hobsbawm, ekonominin uluslararasılaşmasının, milli devletlerin sonu olmadığını ifade etmektedir. “Milli ekonomiler, milletlerüstü ekonomiden ne kadar zarar görürse görsün, onunla bir arada yaşar ve iç içe geçerler.”⁹⁸ Tüm gelişmelere rağmen, resmi muhataplar, yine ulusal hükümetlerdir. Toplumda yaşayan her birey nereye gittiğini bilmeden vergisini vermekte ve bunun karşılığında, devletten beklentileri sürmektedir. Bunun yanında, toplumsal gelirin bölüşmesinde milli devletin önemi daha da artmıştır. Milli devlet gerçeği, dünya dengesi açısından da önemini korumaktadır.

1.3.3 ULUS – DEVLET / ULUSAL - DEVLET

İnsanlık, bir çok toplumsal aşamalardan geçerek devlet şeklini meydana getirmiştir. Devlet, bütün toplumlar ve dönemler için aynı anlamı içermez. Bir çok toplum ve dönem için farklı devlet şekilleri mevcuttur. Şüphesiz, bunda kültürel farklılıkların ortaya koyduğu yönetim anlayışları belirgin rol oynar. Aynı şekilde devleti meydana getiren unsurların içeriği de devlet şekillenmesinin ve tanımının oluşmasını sağlar. Genel olarak devlet; “belirli sınırlar içinde ve ortak bir yaşama tarzına sahip, egemenlik hakkını kullanan, milletin teşkilatlanmış şeklidir.”⁹⁹ Devleti meydana getiren bir çok unsur olduğu gibi, bu unsurların her devlet için aynı şekil olması gerekmemektedir. Bu yapı ulus – devlet ve ulusal – devlet için geçerli bir konumdur.

Ulus devletle, ulusal devlet birbirinden farklı yapıları içermemektedir. “Ulus – devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler değerler yaratarak, gelenek ile köken mitlerini canlandırarak, birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan, modern bir olgudur. Ulusun ortak bir kültürü, değerleri ve simgeleri varken, ulus – devlet

ortak kültür, simge ve değerler yaratma amacını güder.”¹⁰⁰ Ulus devlet şekli, temelde ulusal mutabakat yaratma ve belli yurttaşlık kriterlerini öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Diğer taraf-

⁹⁸ E.J. HOBSBAWM, Milletler ve Milliyetçilik, Ayrıntı Y.. B. Çev. Osman Akınhay, İst. 1995 s.214

⁹⁹ Mustafa Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, Sosyoloji Sözlüğü, Der Y. İst. 1997, s. 87

¹⁰⁰ Montserrat Guibernau, Milliyetçilikler, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Y. İst. 1997, s. 93

tan, toplumsal gelişme sonucu, birlikte, katılımcı ve herkese eşit uygulanan hukuk kurallarını da öne çıkarmaktadır.

Ulusal – devletle, ulus – devletin farklı olduğunu öne sürenlerden C.Tilly’e göre; “ulusal devlet etnikliği kabul eder, güçlü dinsel ve sembolik kimlik bağlarının etrafında varlığını oluşturan devlettir. Bunun yanında ulus – devlet, nüfusa doğrudan egemendir. Bu nüfusun yaşamını doğrudan düzenleme kapasitesine sahip, politik kurumsal oluşumdur.”¹⁰¹ Ulusal – devlet, bir çok etnik unsuru barındırırken, ulus – devlet, tek bir millete dayalı homojen yapıda devlet şeklidir.

Ulus – devletin yönetimine, tek bir ulus kendi yaşam tarzıyla katılırken, ulusal – devlet, bir çok unsuru bir arada, bazen birini yada, birkaçını görmeyerek yönetme kabiliyetindedir. Ulusal - devlet şeklinde, mensubiyet şuuru yerine, anayasal vatandaşlık esas oluşturur. Farklı etnik grupların, farklı sembollerin ayrılığı yanında, bütün vatandaşları birleştiren, daha çok iktisadi ve bazen güvenlik gerekçesi ile, ortak bir mutabakat oluşturulur. Kamusal alanın dışında, özel yaşam kendi kimlik şekillenmesi ile oluşur. Topluca yaşamda temel olan anayasal ilkelerdir. Birey – devlet ilişkisinde bağlayıcı olan yasalardır.

Ulus – devlet, ortak katılım ve ortak paylaşımda birliktelik unsuruna dayalıdır. Kültürel kimlik, devlet şekillenmesine yansımış, özel yaşamla kamusal yaşam arasındaki ortaklık iç içedir. “Ulus iradesi, maddi çıkarları aşan ve günümüzde çoğu zaman bu çıkarlara karşı çıkan mitolojik, dinsel ortaklaşmacı gereksinimlere uymaktadır.”¹⁰³ Ulusal – devlette, özel yaşam şartlarının belirlenmesinde, etnik gelenekler ya da dinsel simgeler daha aktif rol oynar. Devlele birey arası anlaşmaya dayalı ilişki daha belirgindir.

“Düzeltilme”

¹⁰¹ A.H. Richmond, “Etnic Nationalism: Social Science Paradigms”, International Social Science Journal, No: 111, 1987 s. 4.

¹⁰³ Edgar Morin – Sami Nair, Bir Uygarlık Siyaseti, Om Y. Çev. Sinan Köm, İst. 2000, s. 27

1.4. TÜRKİYE'DE ETNİK KÜLTÜREL KİMLİK İLİŞKİSİ

1.4.1. ETNİK MİLLİYETÇİLİK

Özellikle 1980 yılından sonra, Türkiye'de kimlik tartışması hız kazanmıştır. Bu sürecin küresel gelişmelerden bağımsız olarak gerçekleşemeyeceği düşüncesindeyiz. Kimlik tartışması, çeşitli doğrultularda başlatılmış, bu çerçevede bilimsel araştırmalar kısıtlı kalırken, tartışma daha çok politik ve ekonomik açılardan geliştirilmiştir. Gelişmekte olan bir çok ülke için, aynı doğrultuda yol alan, gündeme geliş açısından, yerel sosyal gelişmenin bir sonucu olmayan etniklik, üzerinde tartışma yaratan ve çoğu kez sorunları daha da belirsizleştiren bir durumu meydana getirmiştir.

Çok kültürlü yapıya sahip, bireysel gelişimi toplumsal atomculuğa vardırarak düzeyde şekillendiren gelişmiş ülkelerin sorunları, henüz sanayileşme aşamasını yaşayan gelişmekte olan ülkeler tarafından ithal edilmiş, ya da gelişmiş ülkelerin bu yönde yönlendirmesi ile karşılaşmışlardır. Bunun uzantısı olarak, küresel çapta bir çok soruna bakış daha da karmaşıklaşmış, çağdaş toplumların öncülüğünde, tarihsel süreçte insanlığın en fazla birikimle ve kendinden emin şekilde sağladığı gelişim, kırılgan bir yapıya bürünmüştür. Oysa, modern ötesi toplumların iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunun, çözümüne katkı sağlaması açısından, sanayi çağıyla bilgi çağını birlikte yaşayan ve kendine özgü gelişimi olan, gelişmekte olan ülkelerin henüz bunalım düzeyine varmamış toplumsal yapıları, kültürel değerleri, farklı ekonomik şekillenmeleri, çoğu zaman yok sayılmakta, ya da global bakışla üstünkörü ele alınmaktadır. Dünyamız açısından, değerler kaybı, sadece tüketilerek değil, yok sayarak da meydana gelmektedir.

Sanayileşme, kentleşme, iletişim teknolojisi, üretim – tüketim ilişkileri uzandığı her toplumda kimlik bakışına yeni anlamlar katmıştır. Etnik ve kültürel değerler, küresel kavramlarla ifade bulmuştur. Tam da bu noktada, metodolojide hata riski artmıştır. Endüstrileşmesini tamamlamış toplumların, belli bir doyum noktasındaki çözülmemiş problemleri, geç modern ülkelerin önüne çıkarılmış, daha da ötesi, çözüm şekilleri belli normlarla sınırlandırılmıştır. Oysa bir çok benzerliklerin daha da artmasına rağmen, toplumsal yapılarıdaki farklılıklar hâlâ

önemini korumaktadır. Tek tip sorun ve tek tip çözüm anlayışı, sosyoloji biliminin analitik alanını hiçe sayma kadar varmıştır.

Türkiye seksenli yıllarda dışa açılma politikalarını esas almış ve devam ettirmektedir. Diğer yandan kendi gelişimini tamamlama çabası içindedir. Avrupa Birliği'ne uyum tasarısı ve gerek Dünya Bankası, gerek IMF ile ilişkilerini devam ettirmektedir. Bu tür kuruluşlarla “yapısal uyum” politikalarını hayata geçirmiş durumdadır. Diğer taraftan, entelektüel gelişimde, tamama yakın bir düzeyde, Batı kültürü ile ilişki içindedir. Bu bakımdan Türkiye’de ele alınan çokkültürcülük anlayışı, bir çok değişkene bağlı olarak oluşturulmaktadır.

Türk kimliğinin bir mozaik yapıda olduğunu savunun Bozkurt Güvenç’e göre, Türkler Anadolu’ya gelip yerleşmiş ve kendilerinden önceki mirasın devamı olmuşlardır. Bu miras, canlılığını devam ettirmekte ve de, ettirmelidir. Yani, Anadolu bir kültür mozağıdır. “Bu ülkeyi biz yapan, Orta Asya’dan getirdiğimiz çadırlar ya da fetihliğimiz değil. Fetheden biziz fakat, aynı zamanda da fethedilmişiz.”¹⁰⁴ Mozaik tartışmaları Bozkurt Güvenç’in teziyle daha da hız kazanmış, politik ve ekonomik bir boyuta ulaşmıştır.

Tartışma, Kürt kimliği iddiasıyla etnik alana kayarken, bu düşünceyle bir çok kimlik türü ortaya atılmıştır. Dikkat edilmesi gereken konu, “Kültür unsurlarından sadece birisi – mesela dil etnikliği belirleyemez. Her bir etnik grup da azınlıklar kapsamında düşünülemez. Etnik grup ve azınlıklar farklı şeylerdir.”¹⁰⁵ Popüler düzeyde yaratılan tartışma ortamı, küreselleşme sürecinde doğal bir konum olarak atfedilmiştir. Taner Timur’un ifadesiyle; Türk Kimliği, Cumhuriyet’in ilk yıllarından beri Kürt kimliğini ezmiş, Kürtleri horlamıştır.¹⁰⁶ Oysa bilinen bir gerçektir ki; ne Osmanlı ne de Türkiye Cumhuriyeti hiçbir ayrımcılık yapmamış, sadece Müslümanlara değil, gayri Müslümlere dahi eşit, hatta bazen ayrıcalıklı davranmıştır.

Bu tartışmalarda temel iddia “demokratikleşme” olarak öne sürülmektedir. Modern demokrasi, belli dinamiklerin sonucunda ortaya çıkan, bireysel katılımı esas alan, bir yapıda gerçekleşmektedir. Bu anlamda demokrasi, Eski Yunana Site devleti demokrasisinden farklı,

¹⁰⁴ Bozkur Güvenç, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, 3. B. İst. 1995 s. 47 – 48

¹⁰⁵ Hayati Hazır, “Türkiye’de Demokrasinin İstikrarı İçin İleri Sürülen Bazı Anayasal Tercihler Hakkında Düşünceler, 21. Asra Girenken Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları, Aydınlar ocağı Y. Açık Oturum Dizisi: 16 İst. 1996, s. 24

¹⁰⁶ Taner Timur, Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, İmge Kitabevi ,Ankara 1996, s. 149

daha çok bireysel merkezlidir. “Modern demokrasi, köy, kabile veya şehir – devleti demokrasisinden ibaret değildir; milli devletin demokrasisidir ve ortaya çıkışıdır, milli devletin gelişmesiyle bağlantılıdır.”¹⁰⁷

Amacımız, Anadolu’da hayatiyetini sürdürmekte olan, Türk toplumuna ait olduğu iddia edilen, mozaik kültür tartışmasını somut verilere dayandırarak, bilimsel süzgeçten geçirme çalışmasına katkı yapmaktır. Türklerin Anadolu’ya gelişleri son bulgular ışığında, Malazgirt savaşından çok öncelerine dayandığı anlaşılmaktadır. Orta Fırat’ta ve Anadolu’nun bir çok yerlerinde Ön – Türk tarihine ait bulgular, Türklüğün eski tarihlerdeki varlığını bilimin gelişimi ile birlikte ortaya çıkarmaktadır.¹⁰⁸

Anadolu’daki Türk kültürünün dominant bir kültür oluşturmadığı ve fethedilen bir konumda olduğu anlayışı tartışma konusudur. Bu bakımdan Türk tarihi gelişim sürecinin, önemli olduğunu düşünüyoruz. Günümüzde yaşayan Türk kültürünün, bu konuda bize bir fikir sunabileceğini düşünmekteyiz. Bu gün, Türkler her zamankinden daha çok, diğer milletlerle iç içedirler ve tarihi ve küresel düzeyde varlıklarını en üst düzeyde korumaktadırlar. Sadece bu açıdan baktığımızda dahi, Türk kültürünün bir mozaikleşme ile oluştuğunu haklı kılacak bir delil elde edemeyiz.

Türklüğün tarihsel boyutu milletler tarihinde istisna yaratacak düzeyde eskilere dayanmaktadır. Şerif Mardin’in ifadesiyle; “Türklük bilincinin çok eski devirlere kadar gittiğini bize bildiren vesikaların mevcudiyetidir. Gültekin anıtları ve Ali Şir Nevai bunun en somut delilidir. Batı’da ise Germenlik ve İngilizlik şuuru 13. asırdan önce hiçbir şekilde rastlanmamaktadır. Türkler bu bakımdan özel bir konumdadır.”¹⁰⁹ Varlık bilinci açısından özel konumda olan bir milletin, yeniden – üretim dinamiklerinin sosyolojik düzeyde ele alınması, tartışılan düzeyden uzaktır. Ancak, var olan gerçek, bir çok medeniyetin tarihsel aşamada yok olmasına karşın, Türk kültürünün yeniden – üretim dinamiklerini daha da güçlü kılmasıdır. Bu gerçekten hareketle, Orhan Türkdoğan’ın ifade ettiği, “Çok – etnikli bir yapıyı yüzyıllarca eritme potasında – Batılıların yaptıkları gibi eritmeden varlıklarını ve kimliklerini koruyabilecek bir noktaya getirmişse bu da milletimizin başarısıdır”¹¹⁰ düşüncesi, kültür sosyolojisi açı-

¹⁰⁷ Samuel P. Huntington, Üçüncü Dalgı, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Y. Ankara 1996 s. 10

¹⁰⁸ Bknz. Haluk Tarçan, Ön – Türk Tarihi, Kaynak Y. İst. 1998 s. 28 - 29

¹⁰⁹ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), İletişim Y. 5. B. 1997 İst. s. 350

¹¹⁰ Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, Timaş Y. İst. 1998 s. 14

sından, dayanağı olmayan bir görüş olarak gözükmemektedir. Küçük bir alanı kapsayan bu düşünce, temelde Türk kimliği ile ilgili yapılan derinlemesine incelemelerle çelişmektedir. Tarihte Türklerin asimile ettiği toplum örneği görülmemektedir. Bununla birlikte, Türklerin asimile olduğu bir çok örnek önümüzdedir. Ancak, Anadolu coğrafyasında binlerce yıldır yaşayan millet, Türk Milleti'dir ve Lozan'da belirtilenin dışında asimile edeceği bir unsurla karşılaşma imkanı olmamıştır.

Türklük şuuru, kan bağı konusunda da kendine özgü bir yapıdadır. Kana dayalı ırk bilinci, Türk kültür tarihinde yer almamaktadır. Bununla birlikte Türk ırkının bir çok pencereden farklı görülüp, farklı etnik gruplarla ifade edildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda Türk ırkından olan Bulgarlar, Türk olarak anılmamaktadır. Bu da, kan bağının Türklük için anlam ifade etmeyişinin basit bir sonucu olarak görülebilir. Aynı açıdan bakıldığında, Anadolu'da bir çok örnekle karşılaşırız.

Şerif Mardin'e göre; "Türklük şuurunda kan bağı söz konusu değildir. Türk'ten, Türklerle mahsus olduğu kabul edilen sosyal müesseseleri kabul ederek onlara göre ve beraberinde getirdikleri değerlere göre yaşamayı kabul etmiş olan kişi ve gruplar kastedilmektedir."¹¹¹ Şerif Mardin'in bu ifadesi doğrunun bir yönünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, yukarıda sayılan unsurların dışında kalan Türklerin olduğu da bilinmektedir. Osmanlıda Alevi vatandaşların durumu, buna tipik bir örnektir. Geniş bir yelpazede yaşam süren Türk kültürü, tarihsel sürecin dışında, güncel ve temelde Sunni –İslam yorumuyla değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kültür sosyolojisi açısından yeniden – üretim, daha çok bu esasa bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu aşamada, Türklük düşüncesinin bir çok farklı yorumu yapılmıştır. Küresel gerçekleşimin, Türk kültür hayatına uydurulduğunu tam da bu noktada görmekteyiz. Gerçek araştırmadan çok, politik ve entelektüel düzeyde yeniden yaratma çalışmaları, sosyal yapımızın dışında, toplum mühendisliği anlayışıyla sergilenmektedir.

Ahmet İçduygu ve Fuat Keyman'ın ifadesiyle "Türkiye'de, artık çoğulcu ve çokkültürlü bir vatandaşlık kurumunun yapılandırılma zamanı gelmiş, hatta geçmeye başlamıştır."¹¹² Bu tür ifadeler bir yönüyle modern sosyolojinin güncel konusu iken, gelişimini

¹¹¹ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), İletişim Y. 5. B. 1997 İst. s.351

¹¹² Ahmet İçduygu – E: Fuat Keyman, "Global Yerel Eksende Türkiye, Alfa Y. İst. 2000 s. 187

tamamlamamış ülkemiz açısından, somut verileri ortaya koymamaktadır. Ayrıca, esaslı bir çözümü de önermemektedir. Çokkültürlü toplumsal yapılanma hem ekonomik hem de sosyal şartlar münasebetiyle Türkiye’de mümkün görülmemektedir. Aslında böyle bir öneriyi getirenlerin de bu konuda hiçbir ifadesi yoktur. Konu tamamen, ekonomik, sosyal ve hukuksal realitelerin dışında tartışılmaktadır. Türkiye’de etniklik tartışmalarının, yöneldiği bu boyut, Türklük anlayışının dışında bir anlayışla öne sürülmektedir. Bizce, varlığı öne sürülen etniklik bilincinin, aynı tezi ortaya atanlar açısından, Türklük bilinci için kullanılmamasının sebebi de bu olsa gerek.

Modern çağın çokkültürlülük tanımı, bir çok sosyal veriye dayanılarak oluşturulmaktadır. Bu durumda ülkemiz için çokkültürlülük tezi, bir çok soruyu da beraberinde getirmektedir. Cevaplanması gereken temel soru; etnik gruplarda aidiyet bilinci şart olarak görülürken, yani etniklik kendi içinde homojen yapıyı esas alırken, eğitimsiz ve geri kalmış bölgelerde, bireysel oluşumdan ya da grup bilincinden nasıl bahsedilebildiğidir.

Aynı şekilde, modern Batı devletlerinin ulus oluşum aşamasında geçirdiği tek millet yaratma gerçeğinin, tamamen yok sayılmasıdır. Samir Amin’e göre; özellikle üçüncü dünya devletlerinde kırsal bölgelerde köy cemaatleri vardır, ya da uluslaşma sürecinden kaçan ara bölgeler mevcuttur. Bu köy cemaatleri, benzer ya da karmaşık evlilik ilişkileri kurarlar. Dillerinde de belirli bir farklılık mevcuttur. Ancak bu topluluklar, etnik bilinç içerisinde davranmazken, kapitalist biçimlendirme sonucu, bu gruplar kristalize edilerek azınlık halini alırlar.¹¹³

Etnik oluşumda ayrışmanın sosyal ve kültürel temelleri belirgin bir düzeye ulaşmış olmalıdır. “Bir etnik grubun ortaya çıkması için ana kültür kalıbından, hakim kültürden dilde, dinde, örf ve adetlerde, edebiyatta, mimaride, musikide, sosyal hayatın her bir parçasında farklılık söz konusu olmalıdır.”¹¹⁴ Bu tip ayrışmanın söz konusu olduğu toplumlarda, toplumsal şekillenme çokkültürlü esaslara göre yapılır. Sosyal gelişme farklılıkların korunması gerçeğinden hayat bulur. Bunun dışındaki farklılıklar, temelde sosyal ve ekonomik geri kalmışlığın bir yansıması olur ki, bu da etnik farklılık olarak tanımlanamaz.

¹¹³ Samir Amin, Küreselleşme Çağında Kapitalizm, Sarmal Y. Çev. Vasıf Erenus, İst. 1999, s. 89

¹¹⁴ Mustafa Erkal, “Etniklik Ve Terör”, İ. Ü. İktisat Fak. Sosyoloji Konferansları, Yedinci Kitap, Emek Marbaacılık, İst. 2000, s. 43

Aynı şekilde sosyal değişimi ve gelişimi ret ederek, Anadolu toprakları üzerinde bir çok medeniyet kalıntısının ötesinde, bir çok medeniyetin var olduğunu iddia ederek canlandırmaya çalışmak ve bunları tarihsel boyuta uyarlamak, bilimsel gerçeklerle çelişmektedir. Oysa bir çok kültürel farklılıklar gibi, bir çok medeniyet de tarihin sahnesinden silinmiştir. “Hititliler, Filistinliler, hattâ Asyalılar ilhak ettikleri kültürel bakımdan yabancı halkları yönetmek ve kendi seçkin kültürlerini birkaç yüzyıl ayakta tutmayı başarmakla yetinmişlerdir. Ama neticede siyasi yapıları yıkıldı, kültürleri yabancı göçmenlerce yutuldu.”¹¹⁵

Türkiye’de farklılık tartışmalarında esin kaynağın olarak, modern demokratik çoğulculuk esas alınırken, farklılığın kendisi ile ilgili tartışmalarda, modern sosyolojik metot konu dışı edilmektedir. Halkın tamamının kendisini Türk olarak gördüğü bir bölgede, farklılık düşüncesiyle ele alınması, aynı şekildeki bir çalışmanın ürünü olsa gerektir. “Pontos Tarihi, Pontos’ta (Karadeniz’de) yaşayan ulusların, kavimlerin ortak tarihidir. Dolayısıyla Türkiye’nin tarihidir. Bugünkü Karadeniz kültürünün kökleri Pontos kültüründendir.”¹¹⁶ Böyle bir tezin bilimsel argümanları ortaya konulmazken, diğer taraftan sosyal değişim ve gelişimi peşinen kabul etmeyen bir yaratım tasarımıdır. Irka dayanmayan Türklüğün, maruz kaldığı bu iddialarda, doğrulayıcı nitelikte herhangi bir Pontos kültür motifi de örnek verilmemektedir.

“Türlerin korunması konusundaki ekolojik bakış açısı kültürlerle de uygulanamaz. Kültürel kalıtlar ve onların dile getirdiği yaşam biçimleri, normal olarak, gelenekleri üretken olarak benimsemeye ve sürdürmeye özendirerek ürerler. Anayasal devletse bunu garanti etmez.”¹¹⁷ Türkiye’de alt kültür farklılıklarının, endüstrileşme ve uluslaşma sürecinde yok olmaya yüz tutması, sosyal yapıdaki değişimin doğal bir sonucu olsa gerektir. Var olduğu iddia edilen kültürlerin koruma altına alınması gibi, bir sosyolojik yöntem olmadığına göre, bu iddialar bilimsel olmaktan uzaktır. Dışa açık gelişim, çağın zorunlu bir unsurudur. Bununla birlikte, her kültür yeniden – üretim dinamiklerini bu realitede yaratmak zorundadır. Kapalı ve zorunlu kültürel gelişme modeli, yaşanan çağa ters düşmektedir. Bir bakıma kültürler birbirine meydan okuma aşamasındadır. Modern olan, bireysel özgürlük temelinde, sürekli gelişim zemininin, sadece ekonomik değil, kültürel açıklık olarak ta bireye sunulmasıdır.

¹¹⁵ Anthony D: Smith, Milli Kimlik, İletişim Y, Çev. Bahadır Sine Şener, 2. B. İst. 1999 s. 92

¹¹⁶ Ömer Asan, Pontos Kültürü, Belge Y. İst. 1996 s. 21

¹¹⁷ Charles Taylor, Çokkültürcülük, Yapı Kredi Y. Hazırlayan, Amy Gutman, İst. 1996 s. 130

Türkiye’de çokkültürcülük tezlerine temel oluşturan bir konu da, dilsel farklılık tartışmasıdır. Yaptığımız alan araştırmasında, Trabzon’un Tonya ilçesine bağlı İskenderli Belde-si ile, Çaykara’nın yöresel Rumca diye adlandırılan şiveyi konuşan köyleri, çok güçlük ve kısıtlı olarak anlaşılmaktadırlar. Bu şivelerin yazılı bir kaynağı olmadığı bilinmektedir. Hobsbawm’un ifadesiyle bu şekilde “yazılı olmayan anadiller, her zaman için, coğrafi yakınlığı ya da girilebilirliğe bağlı olarak değişik rahatlık ve zorluk dereceleriyle birbirleriyle iletişim kuran bir yerel ağızlar ya da lehçeler karmaşasıdır. Bunların bazıları, özellikle ayırımı kolaylaştıran dağlık bölgelerde, sanki farklı bir dil ailesine aitmişçesine anlaşılabilir.”¹¹⁸ Türkiye’nin bazı bölgeleri için geçerli olan bu gerçek, yeni kimlik yaratımında bir veri olarak kullanılmaktadır.

Zygmunt Bauman’a göre, “dil topluluğuna katılım tek başına milletin kurucu özelliği olsaydı, millet tüm milliyetçilerin talep ettiği mutlak, koşulsuz ve ayrıksı bağlılık iddiasında bulunamayacak kadar gözenekli ve tanımsız olurdu.”¹¹⁹ Geç modern ülkelerde, gelenek ve göreneklerdeki bazı farklılıklar, daha çok kırsal toplumdan, sanayi toplumuna geçiş dönemi-nin sosyal yapısı içinde belirgin olduğunu biliyoruz. Ancak, diğer taraftan, gelişmekte olan ülkeler için demokratik mücadelede kullanılmak üzere bir çok toplumsal unsur malzeme ko-numunda olabilir. “Gelişme adına tek bir parti etrafında oy birliğiyle bir araya gelme yarine, hepsi aynı sınıftan doğan, çok particilik kisvesi altında farklı gözükmeye çalışan gruplar çoğalır. Grupların çoğu etniklikten yardım ister.”¹²⁰ Temelde politik ve ekonomik çıkarlar gerek-çesiyle manipüle edilen kimlik anlayışı, demokrasi için, gerekli bireysel gerçekleştirm sürecini de sekteye uğratmaktadır.

Oysa, etniklik, sadece kolektif bir “biz” adı değil, aynı zamanda içselleştirilmiş ve ye-niden - üretim dinamiklerini kullanan, kültürel ayrışıklık ölçüsünde, aidiyet bilincine sahip, bir anlayışın ürünüdür. “Biz” bilincinin yanında, “ötekiler”i de tanıyan ve kendi şartlarını di-ğerleri ile birlikte yaşama bilincine göre düzenlemeyi gerekli kılan, yaşam tarzında, inancın-da, gelenek göreneklerde farklılığı ve farklılık bilincini içeren toplumsal çeşitliliktir.

¹¹⁸ E. J. Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, Ayrıntı Y. 2. B. Çev. Osman Akınhay, İst. 1995 s. 71

¹¹⁹ Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 187

¹²⁰ Samir Amin, Küreselleşme çağında Kapitalizm, Sarmal Y. Çev. Vasıf Erenus, İst. 1999 s. 91

Türk kültür tarihinin dışında olan etnik yaklaşım, temel olarak kan bağıını almaktadır. “Etnik duyarlılığa seslenmek ortak “kan”dan başka bir haklılaştırma ihtiyaç duymaz. Etnik duyarlılıklar, “onlar”a karşı “bizim halkımız” çerçevesinde ifade edilir.”¹²¹ Ülkemiz açısından daha çok otantik bir moda anlayışını andıran çokkültürcülük tezleri, ortak kültürel dokuların ve ekonomik çıkarların bölgesel iş birliğine dönüştürüldüğü bir dönemde, demokrasiyi ve ulusal çıkarları zedelemektedir. Küresel dünya koşullarında bireye, kendini gerçekleştirme sürecinde yardımcı olacak bir dünya hükümeti henüz yoktur. Bununla birlikte, küresel siyasette üçüncü dünyanın kültürel ve ekonomik direnişi, kendi geleceğini de belirlemek durumundadır. Milletleşme sürecinin sekteye uğraması, bireyin devletten eşit faydalanmasını da engelleyecektir. Küresel dünya vatandaşının en belirgin özelliği olan, kendi değerini kendi yaratması gerçeği, belki de imkansız derecede zorlaşacaktır.

Çağdaş toplumlarda, yeni şekillenmeler sürecinde en çok konuşulan kavran ırkçılıktır. Irkçılık, üçüncü dünya açısından da, gündeme gelmektedir. Irkçılıkta sadece biyolojik etkenler rol almamaktadır. Bunun yanında sosyal anlam verme sonucu “Ben” ve “Öteki” kavramı gerçek anlamda ırkçılığın toplumsal yansıması olmaktadır. “Öteki”ni tanımlamak için anlam verilmiş gerçek ya da tahmin edilen nitelikleri atfetmek, zorunlu olarak Ben’inde aynı kıstasla tanınmasını gerektiriyor. Böylece ırk söylemi ile ilişkili olarak Ben ve Öteki kamuflajı öne çıkarılmış oluyor.”¹²² Irkçılık, toplumların sosyal şartlarında çoğunlukla etkilendikleri bir konu olarak görülmektedir.

Bilimsel gelişmeler ışığında Batı toplumları için gündeme gelen “Sosyal Darwinizm” gelişme nazariyeleri itibariyle, belli süreçlerde ırklar arası mücadeleyi mubah görmüştür. Irkçılığın topluma yansımasının başlangıcı bu nokta olarak kabul edilebilir. Bunun sonucunda, ırkçılığın tanımı ortaya çıkmıştır. “Bir tutum, irksal zarara temelinde sosyal düzenlemeyi savunduğu, koruduğu, ya da güçlendirdiği zaman ırkçıdır. Beyaz ırkçılık, derilerinin rengi yüzünden elde ettikleri özel kazanımları korumak için beyazların yaptıklarıdır.”¹²³ Ülkemiz toplumsal yapısı açısından, ırkçılığın tanımı sadece teori olarak anlam ifade edebilmektedir. Ancak, son dönemde ortaya atılan çok etnikli toplum iddiaları, ırkçılık noktasında sapma gösterme tehlikesiyle karşı karşıya olsa gerektir. Zira, tüm vatandaşlarını birinci sınıf olarak algı-

¹²¹ Anthony P. Cohen, Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Dost Y. Çev. Mehmet Küçük, Ankara 1999 s. 119

¹²² Robert Miles, Irkçılık, Sarmal Y. Çev. Sibel Yaman, İst. 2000, s. 108

¹²³ Robert Miles, a.g.e. s.77

layan, genelde sosyal ve ekonomik darlığın sıkıntılarını yansıtan, özelde ise, hiçbir gruba ayrıcalık ya da kısıtlama tanımayan Türkiye Cumhuriyeti devleti için, belli grupları etnikleştirmek, farklılık fenomenine dayanan bir çeşit ırkçılık olarak ortaya çıkabilir.

Her türlü etnik ayrımcılığa karşı çıkan Türk toplumu, mensubiyet şuurunu esas alarak kültürel esaslarla devlete bağlılığı dikkate alır. Bu bakımdan, “Türkiye’de yaşayan insanları ırk bakımından tasnif ederek, bir bölgenin Devlet içinde istisnai bir rejime tabi tutulması, alt kültürlerden birine ait dilin okullarda okutulmasını, hatta bu dille öğretim yapılmasını öğütleyen ve Türk vatandaşlarını ırk olarak başka niteliklere sahip olduklarını inandırma çabaları vatandaşlar arasında ayrımcılık yapma sonucunu doğuracak çabalardır.”¹²⁴ Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte, Türk Milleti’ni temel alan Anayasal zemin, her türlü vatandaşlık kriterini tarif etmiş, mutlak eşitlik prensibini getirmiş, azınlıklar kavramını belirginleştirip, bunun dışında hukuki ya da sınıfsal ayrımcılığa yer vermemiştir.

Bu doğrultuda Lozan Barış Antlaşması’na göre ancak Müslüman olmayanlar azınlık kabul edilmiştir. Nitekim Lozan’da Türk Delegasyonu’nun bu yöndeki görüşleri benimsenmiş ve Müttefik Temsilcileri Heyetince hazırlanan “Azınlıkların Korunmasına İlişkin” 15 Aralık 1922 tarihli tasarının 4, 6, 7 ve 8. maddelerinde geçen “din ya da dil”, “soy, din ya da dil azınlıkları” sözcükleri yerine “gayrimüslüm ekalliyetler” sözcüğü konulmuştur. Böylece Türkiye’de değişik bir dil kullanmanın ya da soy unsurunun bir grubun azınlık sayılmasında ölçü olarak kabul edilemeyeceği ortaya konmuştur.¹²⁵ Bu bakımdan, gerek toplumsal hayatta ve gerekse anayasal zeminde her türlü ırk ayırımını kabul etmeyen Türk Milleti, aslında etniklik terimine de oldukça yabancıdır. Kendi iç dinamikleri ile değil, daha çok dış yönlendirmeler ve basit genel çıkarımlarla ülkemiz etniklikle tanışmıştır.

Ülkemiz açısından bakıldığında, yapılan iş, kimlik yaratma çalışmasıdır. Bu gerçek, başlı başına ulus devlet anlayışının bir zaferidir. Kimlik arayışları, - özellikle toplumsal destekten yoksun ve sadece entelektüel tartışmalar - küresel güçlerin etkisiyle belli derecede bir kimliğin gelişme gösterdiği toplumlarda, marjinal grupların dar alanı kapsayan bir tepkisi olarak da görülebilir. Modern toplumların temelinde ulus bilinci yatmaktadır. Cumhuriyet tarihi bu anlamda milletleşmeyi hedef almıştır. “Türkler ve Çinliler, sadece Batılı tekniği ve

¹²⁴ Burhan Kuzu, “Düşüncelerini Açıklama Hürriyeti ve Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü”, 21. Asra Girerken Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları, Aydınlar Ocağı Y. Açık Oturumlar Dizisi: 16, İst. 1996, s. 88

¹²⁵ Burhan Kuzu, a.g.e. s. 117

kültürü almakla kalmadı, aynı zamanda Batılı toplumsal ve siyasal kurumları da toplumsal hayata uyguladı.”¹²⁶ Türk modernleşmesinin, uluslaşma sürecinde, Batılı kurumları esas alması, kendine özgü bir yapı değildir. “19. Yüzyılda ulus hakkında geliştirilen pek çok formülü tanımlayan şey aslında çok basitti: taklit.”¹²⁷ Bir çok millet, tarihi ve kültürel birikimlerini Batılı güç siyasetine alternatif oluşturmak için taklit yöntemi kullanılmıştır.

Modern anlamda millet bilincini esas alan Cumhuriyet, kan esasına dayanmamaktadır. Etniklik tartışması sosyal ve ekonomik alanın dışında, toplumsal yapımıza da yabancı bir konudur. Küreselleşme sürecinde bütün toplumların sosyal yapısı aynı esaslara benzediği düşüncesi gerçekçi görülmemektedir. “Amerika çokkültürlülüğün birliği esasına dayanırken, Alman birliği etnik milliyetçilik ve Fransız birliği de cumhuriyetçi milliyetçilik terimleriyle tahlil edilmektedir.”¹²⁸ Bu aşamada Türkiye, kültür birliği esasına dayanan Türk kültürünü temel almıştır.

1.4.2. ANAYASAL VATANDAŞLIK MESELESİ

Türkiye’de kimlik tartışması ile ilgili ortaya atılan bir kavram da “anayasal vatandaşlık” meselesidir. Modern sosyolojinin bu kavramı, Türk toplumsal yapısı içerisinde kendine yer edinmek çabasıdadır. Ancak, ülkemiz açısından ortaya atılan bu kavram, gerek güncel sistemde, gerek toplumsal dinamiklerin şekillenmesinde, gerekse uluslar arası tartışmaların yansıtılması düzeyinde, çok boyutlu - bilimsel bakıştan uzaktır. Ülkemiz açısından bakıldığında, anayasal vatandaşlık kavramı, daha çok kolektif farklılık nosyonunun meşruluğunun topluma uydurulmasına ve ulus bilincinin kozmopolit bir yapıya terk edilmesi esasına dayandırılmaktadır.

Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra ortaya atılan çeşitli kimlik talepleri sonucunda, daha çok siyasilerin bir çözüm önerisi olarak anayasal vatandaşlık kavramını ülke gündemine soktuklarını görmekteyiz. Ahmet İcduygu’ya göre, Türkiye’deki hızlı sosyal ve ekonomik

¹²⁶ Arnold Toynbee, Medeniyet Yargılanıyor, Yeryüzü Y. Çev. Ufuk Uyan, İst. Yayın tarihi yok s. 104

¹²⁷ Harold James, Alman kimliği, Kızılelma Y. Çev. İsmail Türkmen, İst. 1999 s. 20

¹²⁸ Riva Kastoryano, Kimlik Pazarlığı, İletişim Y. Çev. Ali Berktaş, İst. 2000 s. 43

değişmeler, farklılık talep eden toplumsal kimliklerin, kamu alanında tanınma istemleri, ülkedeki vatandaşlık kavramını, haklar ve kimliklerin tanınması bağlamında yeniden gündeme getirmiştir.¹²⁹ Toplumsal gelişme aşamaları karşısında, toplumu oluşturan bütün unsurlarda değişimin gerçekleşmesi bir zorunluluktur. Ancak bu değişimin yapısı, toplum yapılarına göre farklılık ifade etmek zorundadır. Liberal modernist sistem, kamusal alanda farklılıkların tanınmasına karşıdır.

Anayasal vatandaşlık kavramı, parçalı yapıdaki kültürler ve toplumlar için gerekli görülmektedir. Bu anlamda, devletin bireyle yaptığı çağdaş mutabakat temelinde, ulusal anayasalar şekillenmektedir. Homojen olmayan bu toplumlarda, birbiriyle mücadele halinde olan bir çok kültürel farklılıkların varlığı söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, birbiriyle rekabet edebilen, aynı zamanda birlikte yaşama düzeyine erişmiş, özel ve kamusal alanı benimsemiş topluluklar için, anayasal vatandaşlık ortak anlaşma metnidir. Onları bir araya getiren değer, bir kültür etrafında ortak mutabakat değil; hayatı ikame ettirecek ve bireysel gelişmeye imkan tanıyan şartları güvence altına alacak devlettir. Böyle bir devlette, bireyin devlete bağlılıkta mensubiyet duygusu değil, yasal sınırları esas oluşturmaktadır.

Türkiye’de yapılan araştırmalar, toplumun homojen yapısını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık, hangi toplumsal dinamikten ortaya çıkmaktadır? “Homojen olmayan toplumlarda kültürel kimlik yasal olarak tayin edilir ve anayasal vatandaşlık olarak tarif edilir. Aynı ve benzer kültürel paydalar paylaşmayan, kültürel mutabakatları kurulmamış veya geliştirilememiş toplumlarda anayasadan doğan kimlik ön plana çıkabilir.”¹³⁰

Ülkemiz açısından bakıldığında toplumsal gelişmenin farklılıkları körüklediği, düşüncesi daha çok teorik çerçevede konuşulmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşan Ahmet İçduygu’nun ifadesiyle; kimliklerin kamusal alanda tanınması, toplumsal gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak hızla kentleşen, kentlileşen ve toplumsal hareketliliği artan nüfusun doğal bir sonucudur.¹³¹ Türkiye’nin değişen sosyal yapısının, çokkültürlülük taleplerini ortaya çıkardığı savı, sosyolojik araştırmaların doğrulamadığı bir tezdır.

¹²⁹ Ahmet İçduygu – E: Fuat Keyman, “Global Yerel Eksende Türkiye, Alfa Y. İst. 2000 s184

¹³⁰ Mustafa Erkal, “Etniklik Ve Terör”, a.g.e. s. 43

¹³¹ Ahmet İçduygu a.g.e., s. 186

Ümit Özdağ'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve bu bölgeden Batı'ya göç edenler üzerinde yaptığı araştırmada, modern toplumsal terminolojide statünün yükselmesiyle kendini Türk hissetme oranı artmaktadır. Yapılan araştırmada kendini Türk hissedenlerin oranı % 9,8'dir. Bunların %22'si lise, %19,7'si yüksekokul mezunudur. Yine kendini Türk hissedenlerin %32,1'i emekli, %28,1'i memurdur.¹³² Araştırmanın sonucu, toplumsal değişimin doğal sürecinde etnik arayışların artmadığı yöndedir. Toplumsal değişim araçlarının ulus devlet kurumları olduğu realitesinde, herhangi bir gerekçe sunmadan aksi bir durum iddia etmek ön yargılı, ya da politik bir düşünce olsa gerek.

Türkiye'de azınlıklar kavramı Lozan Antlaşması ile belirtilmiş ve bu belirtilen azınlıkların sosyal ve siyasal hakları, anayasal güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, ülkede yaşayan herkes, birinci sınıf vatandaşlık haklarına sahip olmuştur. Bununla birlikte Şükrü Elekdağ "anayasal vatandaşlık" tezi ile, Türkiye'nin çokkültürlü bir ülke olduğu anlayışıyla savunmaktadır. Elekdağ'a göre; devletin etno – kültürel bir grubu ezmesinin, ayrılıkçı hareketleri de azdıracaklarını belirtmektedir. Bu gerekçeden hareketle, herkese dilediği dilde eğitim hakkı tanınmalıdır.¹³³

Anlaşılabacağı üzere, Elekdağ'ın, savunduğu anayasal vatandaşlık tezi, etno – kültürel zemine vurgu yaparken, ortaya attığı, farklılık nosyonunun, ulusal bütünlük için güvence olarak görüyor. Ancak modern toplumlarda anayasal vatandaşlık anlayışının en önemli gerekçesi, "etkin vatandaş"lık gerçeğidir. Elekdağ'ın önerisinde hiçbir kuşkuya yer olmayan, etkin vatandaş kavramı, sosyal gerçekle ve toplumsal yeniden üretimle çelişik şekilde, gurubun pasif bir üyesi için kullanılmaktadır. Oysa çağdaş sosyolojinin, ortaya koyduğu yurttaşlık anlayışı, bireyi esas almaktadır. Bireyin grup içi baskı riskini göz önünde bulunduran ulusal otorite, bireyi merkeze çekme yükümlülüğünü üzerine alır.

Bireyin, grup içi otoriteye mahkum edilmesi, modern vatandaşlık anlayışının ve bireyin kendini gerçekleştirme sürecinin, kabul edemeyeceği bir durumdur. Başörtüsü konusunda Fransız eğitiminin laik geleneği bu esasa dayanmaktadır. Müslüman kızların, aileleri tarafından başörtüsü takmaya zorlandığı iddiası, bireysel özgürlüğü ve kadının toplumsal hayata

¹³² Ümit Özdağ, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Batı'ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu, Türk Metal Sendikası, Ankara 1995 s. 209-210

¹³³ Şükrü Elekdağ, "Kapsayıcı Anayasal Vatandaşlık" Milliyet 10. 07. 2000

adapte olmasını engellediği için, verilen taviz gözden geçirilir. Diğer taraftan, ABD’de süren kürtaj problemi bireysel haklara, kültürel ve siyasal farklı yaklaşımların örnekleridir.¹³⁴ Bireyin özgürlüklerinin belirlenmesinde birlikte yaşama nosyonu önemli bir belirtkedir. Devlet – vatandaş ilişkisinde bu gerçekten hareketle, birey tamamen sınırsız olmadığı gibi, çok hukuklu isteme kadar giden, kolektif haklar talebi, bireyin özgürlük alanını ve yeniden üretim sürecinde, birlikte yaşama anlayışını tehdit etmektedir.

Çokkültürlü toplumsal yapıya sahip Amerika gerçeğinde, farklılık esası, mutlak bir liberalizmin araya girmesi ile, birlikte yaşama kültürünü ayakta tutmaktadır. Devlet okulları çoğulculuk esasında ne öğretirse öğretsin ama liberal değerleri öğretmeye mecburdur.¹³⁵ Bu esastan bakıldığında, her toplumun kendi iç dinamikleri farklılık oluşturmaktadır. Değişen toplumsal değerler, bu değerlerin oluşturduğu milli mutabakatlar, toplumun birlikte yaşama anlayışının şekillenmesini sağlamaktadır. Fransız Cumhuriyetçi geleneği ve Britanya yurttaşlık bilinci, diğer taraftan Amerika’nın çokkültürlü yapısı, bu bağlamda farklı örneklerdir. Bu gerçekten hareketle, küresel bazda kesin ve tek bir vatandaşlık tipolojisi şeklindeki genellemeler, eleştiriye açıktır. Dahası, günümüzde yaşamakta olan vatandaşlık hukuku açısından, geçerli değildir.

Ülkemiz açısından, anayasal vatandaşlık kavramının, daha çok etno- kültürel taleplerle ortaya atıldığını yukarıda gördük. Bu tezleri, özellikle iki açıdan eleştireceğiz.(1) Ülkemizde, bu tür tezlere çözüm olarak bireysel özgürlükler esas alınabilir mi? (2) Ortak bir kimlik anlayışı olmadan, toplumsal bütünlük oluşabilir mi?

Çokkültürcülük teziyle, bireysel özgürlük kavramı birbirini engelleyen süreçlerdir. Eğitim seviyesinin ve eğitimle kişinin yeteneklerini geliştirebilmesinin, çağdaş toplumlar düzeyinde olmadığı ülkemizde, etno –kültürel ayrıcalık, bireyi devletten koparıp, yetki devrini, oluşan gruba devretmesi olasılığını öne çıkarmaktadır. Oysa çağdaş anlamda, bireysel özgürlük kavramı, belli bir toplumsal sürecin, doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın, benzersiz ve vazgeçilmez olduğuna vurgu yapan bu kavram, bireyin kendi zaferidir. Ortaya atılan etno – kültürel taleplere bakıldığında, daha çok “azgelişmişlik sosyolojisi” diyebileceğimiz bu düşüncenin, esasında bireyin kendini gerçekleştirme sürecinin önüne yeni çıkmazla-

¹³⁴ Michael Walzer, Hoşgörü Üzerine, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 81

¹³⁵ Michael Walzer, a.g.e. s. 92

rın koyulmasını doğurduğunu görürüz. Bu çıkmazlar, toplumsal dengeyi sarsma riskini de içinde taşıyacaktır.

Toplumların ortak kimlikten taviz vermeleri, ya da üretilen yeni kimlikler toplumsal bünyeye etkisi nedir? Will Kymlicka' ya göre; "sosyal birlik için paylaşılan değerler yeterli değildir. İki ulusun aynı değerleri paylaşması, ortak bir devlet olmalarına yetmez ve de gerekli değildir. Sosyal birlik için gerekli olan paylaşılan bir kimlik fikridir."¹³⁶ İletişimin hızla gelişmesi, toplumsal değerlerin de bir çok bakımdan benzer olmalarını sağlamıştır. Ancak, bu toplumların birlikte yaşamalarını gerekli kılmamıştır.

Dünyaya pazarlanmaya çalışılan çokkültürlü Amerikan toplumsal yapısında da, ortak kimlik ön plandadır Porto Riko'da oturanların yüzde 91'i kendilerini önce Porto Rikolu, sonra da Amerikalı olarak görmektedir.¹³⁷ Aynı şekilde, İspanyol, İngiliz veya diğer grupların da aynı düşüncüyü paylaştıklarını bilmekteyiz. Bu durumda sorulması gereken soru Amerikalılık kimliğinin bir dayatma olup olmadığı, ya da nasıl bir süreçte kabul gördüğüdür. Bu birlikteliği sağlayan ekonomik, sosyal dinamikler nelerdir? Amerikanın yaşadığı tarihsel süreçte iç çekişmeler bize bu konuda önemli bir malzeme sunmaktadır.

Diğer taraftan, yurttaşlık liberalizmi, bireyin yumuşak bir geçişle ana kütleye adapte olmasını önermektedir. William Connolly'nin ifadesiyle; "Farklılık paradoksunun, hem her ötekililik formunun rasyonel bir toplumun çerçevesine uyana kadar kendini yenilemesine izin veren, hem de dışlanmış seçmenler onun içinde kendilerine bir yuva bulabilsin diye toplumun kapsama araçlarını kusursuzlaştırmasını sağlayan, ortak bir kavrayış içinde eritilmesi gerekir. Yurttaşlık liberalizmi normalizasyonu siyasi olmayan nazik bir asimilasyon siyaseti yolu ile teşvik eder."¹³⁸

Ayrıca yurttaşlık bir statü konumundan bağımsız değildir. Her devlet kendi yurttaşının ayrıcalıklarına sahip çıkar. Devletler kendi içindeki siyasi ve medeni hakları kullanabilecek olanlara ayrıcalık tanır. Yurttaşlık hakları kesinlikle, yurttaşlık ve belirli bir ulusal kimliğe ve ulusal bilince sahip bir siyasi topluluk fikri arasında bir birliğe dikkat çeker.¹³⁹

¹³⁶ Will KYMLİCA, Çokkültürlü Yurttaşlık, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s284

¹³⁷ Will KYMLİCA, a.g.e. s 287

¹³⁸ William E. Connolly, Kimlik ve Farklılık, Ayrıntı Y. Çev. Ferme Lekesizalın, İst. 1995 s. 121

¹³⁹ Christopher Pierson, Modern Devlet, Çiviyazıları, Çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 2000 s 207

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün ifadesiyle; "Cumhuriyetin dayanağı Türk topluluğudur"¹⁴⁰ Türk Kimliği, cumhuriyetin temel dayanağı olmuştur. Ancak, 1995 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 8802 kişiye uygulanan anket verilerine göre; kendini Türk hissedenenlerin oranı % 15,8'dir.¹⁴¹ Araştırmanın evreni, genel nüfusun küçük bir bölümünü kapsasa da, bundan da anlaşılacağı üzere, Cumhuriyetin temeli sayılan Türk Kimliği, bireysel kimlik bilinci olarak, Türkiye'nin bütün bölgeleri açısından bakıldığında, modern toplumların ulaştığı ulus anlayışı seviyesinde değildir. Ancak, toplumsal gelişmeye yapılacak olan müdahaleler milletleşme sürecini de etkileyecektir. Bu çerçevede, ayrımcılığı teşvik edecek yaklaşımlar, Türkiye özelinde ekonomik ve sosyal gerçeklerden uzak, daha çok, çözümsüzlük getirecektir.

1.4. 3. MİLLETLEŞME

Modern toplumsal kurumlar, ve diğer modern dinamikler, topluluktan millete, toprak parçasından vatana ulaşmayı sağlamıştır. Tarihi, kültürü, inancı, estetik anlayışı, birlikte yaşama bilinci, kültürel kimliği bireysel temellere ulaştırıp, bireysel ve toplumsal yeniden – üretim dinamiklerini yaratması, ekonomik üretim ve tüketimi ile ortak mutabakat oluşturabilmesi, milletleşmeyi sağlamış toplumların genel vasıfları olarak sıralanabilir. Oxford English Dictionary'de millet tanımı şöyledir; ortak geçmiş, dil veya tarihle belirlenen, genelde ayrı bir siyasal devlete sahip ve bilimli bir toprakta yaşayan belirli bir ırk veya halk topluluğu."¹⁴² Millet tanımlarında ortak yön, bir çok müşterekin birlikte bulunması ve herhangi bir unsurun tek başına belirleyici olmamasıdır.

Gökalp'e göre; siyasi zümreler, klân, câmia, millet halinde gelişim göstermiştir.¹⁴³ Ziya Gökalp, milleti, tarihi ve sosyolojik bir evrimin sonucunda oluşmuş toplumsal bir realite olarak görmektedir. Ancak, milletin tekamül sonucu ortaya çıkması gerçeğinden sonra, milletleşme sürecinin evrensel bir aynılık taşıyıp taşıymaması tartışma konusudur. Aydın Taneri'ye

¹⁴⁰ Vakıf Gazetesi, 27.4.1962 Keza, Sadi Borak ve Utkan Kocatürk. "Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri; Tamim ve Telgraflar", s.114, 1972, Bahsedilen Orhan Türkdoğan, Kemalist Sistem, Alfa Y, İst. 1999 s. 79

¹⁴¹ Ümit Özdağ, a.g.e. s. 206

¹⁴² Oxford English Dictionary, London, 1992

¹⁴³ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, M.E. B. Yayınları, İstanbul 1996 s. 81 - 82

göre; “Millet, politik bir örgütlenme sonucunda iradesini gösterebilecek duruma gelmekte, devlet şekline girer. Bu örgütlenme bir girişimle olur. Bunu da önder veya önderler yapar.”¹⁴⁴

Politik örgütlenmedeki vatandaşlık ve millete aitlik şartları, bahsedilen tartışma konusudur. “ Milliyetçilik ve vatandaşlıkla ilgili Fransız ve Alman hukukunun sonuçlarının karşılaştırılmasında da görüldüğü üzere, bu farklılıkların gerçek sonuçları vardır. Bu da milletleşme sürecinin özgüllüğünü gösterir.”¹⁴⁵ Avrupa kıtasında dahi, millet anlayışının farklı algılanışı bu özgüllüğe temel oluşturmaktadır. Eylül 1993’te Londra’nın Doğu Yakasında Millward bölgesinde, İngiliz Ulusal Partisi’nden belediye meclis üyesi seçilen Derek Beackon’un ifade ettiği; kendimi ırkçı olarak tarif etmekten mutluluk duyuyorum. Ben sadece kendi insanlarım arasında yaşamak istiyorum¹⁴⁶ şeklindeki ifade de, bunun başka bir kanıtıdır.

Diğer taraftan, cumhuriyetçi bireysellik üzerine kurulu “Fransız modeli”, siyasi tercih sonucu yurttaş olmuş bireylerin asimilasyonunu bir doktrin olarak benimsemektedir. ABD kamusal hayata farklılıkları tanıyan anti- model olarak görülürken, Almanya ise “ortak atalar”ı öne çıkaran kültürel ve etnik bir niteliktedir.¹⁴⁷ Ulusallıkların farklı modeller içermesi, sadece bunlarla da sınırlı kalmamaktadır. Tarihi süreçte yaşam tecrübesi, doğayla mücadele şekli, kültürel değerleri, dini inanışları, ekonomik ilişki biçimi, jeo – politik ve jeo – stratejik konumu oranında farklı kimlik şekillenmeleri görülebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında Ortadoğu coğrafyasında, kimlik şekillenmeleri Batı toplumundan ayrı bir yapıdadır. Özellikle Türk kimliği, Türk dinamizmini içeren, bir çok kültürel birikimle şekillenen ve dünyanın kültürel birikimine önemli katkı sağlayan yaratıcı motiflerle sürekli gelişen bir doğrultuda gerçekleşmiştir. İslamiyet’i kabulle birlikte, kimlik şekillenmesinde din olgusu temel alınmış, hatta cihan hakimiyeti mefkuresiyle birleşen Türk – İslam yorumu, gayrimüslümlere dahi ayrımcılık yapmamıştır. Ancak, bu yapının en olumsuz sonucu, Türk kimliği dar bir alana hapsedilmiş, kendine ait bir çok yaratıcı dinamiği toplumsal hakim unsurlar tarafından dışlanmıştır. Türk bireyi, kendilik bilincini hakim olduğu başka unsurlar adına unutmayı tercih etmiş, kendini hiçbir zaman ayrı olarak görmemiştir. **Burum**

¹⁴⁴ Aydın Taneri, Türk Devlet Geleneği, M.E. B. Yayınları, İstanbul 1997 s. 81

¹⁴⁵ Alı Rattansı, Sallie Westwood, Irkçılık, Modernite ve Kimlik, Sarmal Y. Çev. Sevde Akyüz, İst. 1997 s. 236

¹⁴⁶ Alı Rattansı, Sallie Westwood, a.g.e s. 71

¹⁴⁷ Riva Kastoryano, Kimlik Pazarlığı, İletişim Y. Çev. Ali Berktaş, İst. 2000 s. 19

Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etmiştir. Günümüzde, Türk kimliği modern anlamda bireysel açılımı sağlamak ve bireysel gelişime kışkırtıcı güç katmak adına, bireyin ihtiyacı olan en aktif kültürel motifleri ile varlığını geliştirerek devam ettirmektedir. Genel kapsamda değerlendirildiğinde Bernard Lewis'e göre; "Batı kültürünün uzağında olan bir yaklaşımla, Ortadoğu'da kimlik dinle belirlenir ve ifade edilir. Ayrıca devlete sadakat bir borç olarak görülür."¹⁴⁸

Millet tanımlarının, ve ait olma koordinatlarının farklılıklarına vurgu yapmamızın nedeni, milletleşmede, yurttaşlık bilinci açısından, kimlik tanımlarında millet algılayışının ontolojik bir gerçekçilik taşıdığını öne sürüyor olmamızdır. Ayrıca, milletleşmenin sadece ekonomik ve toplumsal gelişmişliğe bağlı olmayıp, resmi ölçekte bir kimliğe vurgunun bir sonucu olduğunu düşünüyoruz. Örneğin; "Britanya yurttaşlığı kabul kriteri, yasal haklar dizisinden çok, ulusal kimlik alameti olarak algılanabilme derecesini ön plana çıkarır."¹⁴⁹ Bundan da anlaşılabileceği üzere, Batı toplumlarında milletleşme sürecinin önemli bir belirtkisi ulusal bilinçle ilgilidir. Bunun diğer bir somut ifadesi; gerek ABD ve gerek Almanya, Fransa, İngiltere gibi toplumlarda, insanların vatandaşlığa kabul kriterleridir.

Genel şemasını belirttiğimiz farklı millet bilinçlerinden sonra, milletleşme sürecinin hangi doğrultularda geliştiğini ifade etmeye çalışacağız. Gerhard Kessler'e göre; başlangıçtaki aile soy, ocak, aşiret, kabile, ilk kavim yani natio, doğumla tabi olarak kurulurlar, yaradılışla meydana gelirler. Bir araya gelen insan hür irade, düşünce ve kararlarına dayanmazlar. Bunlar kan bağılılıkları olup, içgüdüler bir arada tutmaktadır. Fakat, "cemiyet" daima kişisel düşünce ve kişisel kararlara dayanan iradî bir bağılılık, iradî bir topluluktur.¹⁵⁰ Modern anlamda millet, akli ve bireyi önemseyen bir kavran olarak ifade edilmektedir.

Sosyolojik anlamda millet, feodal tip toplumlardan sonra, ticaret ve sanayiinin gelişmesi ve bunun sonucu olarak, ferdin hürriyetini elde etmesi, kişiliğini kazanması, toplumun varlığını ve benliğini duymasıdır.¹⁵¹ Feodal yapıda, kilisenin ve lordun baskısıyla sarsılan batı

¹⁴⁸ Bernard Lewis, Ortadoğu'nun Çoklu Kimliği, Sabah Y. Çev. Mehmet Harmancı, İst. 2000 s 20

¹⁴⁹ Christopher Pierson, Modern Devlet, Çiviyazıları, Çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 2000 s 209

¹⁵⁰ Gerhard Kessler, Sosyolojiye Başlangıç, İstanbul Üniv. Y. 2. B. Çev. Z. Fahri Fındıkhoğlu, İst. 1988. s. 11

¹⁵¹ Orhan Türkdoğan, Değişme Kültür ve Sosyal Çözüm, Birleşik Y. İst. 1996 s. 31

toplumu, köylülerin şehre akın etmesi ve burjuva (şehirliler) sınıfının doğmasına neden olmuştur. Güçlenen burjuvazi (tüccar) sınıfı kendi gücünün farkında olması ile, kendi teşkilatlanmasını (lonca) sağlamıştır. Bu şekilde katılımcılık esasına dayanan sosyal nizam, yeni bir boyut alırken, katı olan her şey buharlaşmaya başlamıştır. Otorite sadece sosyal nizam üzerinden değil, aynı zamanda da düşünce dünyasından da kalkmıştır. Gerçek özgürlük, bilinçli millet anlayışının yaratıcısı olmuştur.

Hayat standardı artmaya başlayan köylü, esnaf ve tüccar mahalli yönetmelik yerine istikrarlı olan tek bir yönetmelik, yani güçlü bir merkezi hükümetin kurulmasını istiyordu. Ulusallığa yol açan çeşitli davalardan bir ulusçuluk duygusu oluştu. Böylece ulusçuluk bölgeciliğin yerini aldı ve birleşik bir krallığın başında güçlü bir hükümdar egemenliği çağı başladı.¹⁵² Anlaşılabileceği üzere ulusallık bilinci, toplumsal gelişmeden doğal sonucu olarak ortaya çıktı. Ortaya çıkış aşamasındaki toplumsal zorunluluk, ulus biçiminin varlığını koruması ve gelişmesi açısından da aynı yapıyı izledi.

Modern anlamda milletin bir üyesi, aynı zamanda modern dinamikleri içselleştirmiş, bireysel ve kamusal alanda etkin bir kişidir. Diğer bir ifadeyle katılımcı toplum, modern millet anlayışının en etkin özelliğidir. Turner'in ifadesiyle; modernleşme deneyimi, özellikle coğrafi hareketlilik, yeni bir tip kişilik yaratır. Zihinsel hareketlilik için zorunlu olan mekanizma duygudaşlık, yeni tavırlarla kimliğini yeniden belirleme, toplumsal rollerin üstesinden gelebilme kapasitesidir. Duygudaşlık "Katılımcı Toplum"un hayati derecede önemli bir yanıdır. Geleneksel toplum katılımcı değildir ve bireyleri kurulu âdet ve değerler ağıyla kilitleyerek toplumsal duygudaşlığı önler.¹⁵³ Ekonomik ve sosyal gelişme basamakları ve bireysel katılım, milletleşme için gerekli görülen unsurlarken, bu süreç başka bir çok unsurla zenginleşerek gelişimini sürdürmektedir.

Çağdaş millet gerçeğinin en önemli unsurlarından biri de demokrasidir. Demokrasi, çağdaş toplumların kurumsallaştırdığı ve yaşattığı katılımcılığı, duygudaşlığı esas alır. Bireyin benzersizliğinden yola çıkan demokrasi, aynı zamanda belli müşterekleri de esas kılar. Bireylere sosyal güvenlik, kendini geliştirme imkanı, örgütlenme hakkı, kadın hakları yasalara karşı eşit muamele, yönetime katılma hakkı tanıyan demokrasi, yeniden üretim dinamikleri

¹⁵² Leo Huberman, Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, İletişim Y. 3. Baskı, Çev. Murat Belge İst. 1995 s. 92

¹⁵³ Brayn Turner, Max Weber ve İslâm, Vadi Y. 2. B. Çev. Yasin Aktay, Ankara 1997 s. 275

için gerekli koşulu sağlar. Modern toplumların bu özellikleri, durağan değil, yeni hayat şartlarına uyumu esas alan, sürekli bir değişim ortamı içinde yaşam bulur. Yeniden üretimin esas dinamiği, milli duyuş ve hissediş gerçeği olarak gözükmemektedir. Ancak, algılar, küresel düzeye yükselmiştir.

Türkiye’de özellikle seksenli yıllardan sonra, belirli bir hız kazanan sosyal değişme süreci, milletleşme aşamasında bir çok olguyu da gündeme getirmiştir. Gelişen iletişim teknolojisi, artan eğitim düzeyi, tüketimin çoğalması, beraberinde ekonomik gereklerin de artmasını sağlamıştır. Tarıma dayalı ekonomiden, sanayi ekonomisine geçme şartları ve bunun doğal uzantısı kente göç, hız kazanmıştır. Will Durant’ın ifadesiyle; “kültür ziraatı akla getirir, medeniyet ise şehri hatırlatır. Medeniyet bir bakıma medeni alışkanlıklardır ve medeni alışkanlıklar da ancak şehirde mümkün olan nezih davranışlardır.”¹⁵⁴ Bununla birlikte şehirle kırsalın ilişkisi sürekli devam etmiş, gelişen haberleşme araçları ile de, görüşme olanakları daha da yaygınlaşmıştır. Son dönemde yaygınlaşan internet ağı, bu sürece yeni boyutlar katmıştır. Tüm bunların sonucunda bir yandan eğitimi ve artan ihtiyaçları karşılamak için, ekonomik düşünce, toplumsal önemini artırırken, bir yandan da, sivil toplum kuruluşlarının önemi artmıştır.

Türkiye açısından bakıldığında, geline süreçte, modern toplumsal esaslar bakımından önemli dönüşümlerin yaşandığını söylemek mümkündür. Kriz düzeyinde yaşanan bir çok soruna çözüm bulmak, toplumsal bilinci artırmakta ve toplumun daha iyiye yönelmesi yönünde zorunluluk yaratmaktadır. “Türklerin çoğu modernleşmenin sürmesini, hayat kalitesinin yükselmesini, eğitim almak ve çalışmak suretiyle kendi kendilerini geliştirme fırsatlarına sahip olmayı istemektedir. Amaçları Batı’ya yönelik birçok toplumun amacıyla aynıdır.”¹⁵⁵

Sanatsal gelişim, aynı nispette değişime uğrarken, popüler kültürün halkın tüm katmanlarına ulaşmasını sağlamıştır. Yeniden üretim dinamiklerinin karmaşıklaşması, kültürde bir çok farklı dokuları da gündeme getirmiştir. Öte yandan, kültür daha karmaşık ve zengin hale geldiğinde, sanatsal teknikler çok daha yüksek uzmanlık derecesine ulaşır. Bu şekilde

¹⁵⁴ Will Durant, Medeniyetin Temelleri, Birleşik Y. Çev. Nejat Muallimoğlu, İst. 1996 s. 15

¹⁵⁵ Paul B. Henze, “Türkiye: 21. Yüzyıla Doğru”, Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu, Alfa Y. Çev. Yaşar Bülül, İst. 2000, s. 3

toplumsal mesafe edata çaresizlik haline gelir.¹⁵⁶ Bununla birlikte, ulus – aşırı kültürün etkisiyle, bu farklılaşma önemini yitirmiştir. Popüler kültürün tam manasıyla ortaya çıkması, yarattığı sığ kültürün yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu noktada, nostalji, ya da yeni keşif alanları etnik temellerin oluşumunda önemli rol oynamıştır.

İletişim araçlarının yaygınlaşması ile, hızlı bir ivme kazanan kitle kültürü milletleşme süreci açısından farklı yaklaşımlara konu olmuştur. Orhan Türkdoğan'a göre; "gençlik kültürü, yoksulluk kültürü, zenginlik kültürü gibi problem alanları oluşturan kitle kültürü, bu yüzden karşıt kültür alanıdır ve milli kültürü tehdit etmektedir."¹⁵⁷ Bir yönüyle milli kültürü ted

Milli kültür kavramının bir çok açıdan yeniden tanımlanması, küreselleşme sürecinin makul bir sonucudur. Bununla birlikte, popüler kültür, bir çok açıdan kolaycılık içerdiği için daha yaygın hale gelmektedir. Ancak, dilin yaygınlaşması ve dönüşümü özendirilmesi açısından, olumlu gözükmektedir. Diğer taraftan, üretimde olmasa da, tüketimde bir mutabakat yarattığı gözükmektedir. Tüketime, mutlak manada üretimden bağımsız olduğunu düşünmekse gerçekçi değildir. Gelişen uzmanlaşma süreci sonucunda, popüler kültürün önemli oranda bir sorguya tabi tutulduğunu görmekteyiz.

Milliyetçiliği sosyolojik açıdan ele alan Ernest Gellner'e göre; endüstrileşme, kültürel farklılıklardan meydana gelen toplumsal ayrışmayı yok eder. Modern endüstriyel toplumlarda birey, bürokrasiyi, vatandaşlık hakkını, iş becerisini, kültürel katılımı, çoğunluğun yaygın mülkiyeti haline gelen eğitim kurumlarından öğrenir.¹⁵⁸ Bireyi toplumun etkin bir üyesi yapan, modern kurumlar, toplumsal gelişim sürecinde bireye kendine özgü rolleri yükler. Modern anlamda milletin esasını oluşturan etkin birey anlayışıdır. Aynı zamanda örgütlenme, bilincine sahip bu bireyler, devletle etkileşime girebilen gruplar oluştururlar. Devletin yeni yönelimlerine, bir şekilde etki ederler. Siyasal alanda, gerçekçi parti programlarını inceleyip, istismara imkan tanımazlar.

Endüstrileşme ve bununla birlikte elde edilen ekonomik ve sosyal haklar, milletleşmenin temelini oluştururken, sanayi sonrası gelişmeler, millet olgusunu farklı tehlikelerle baş

¹⁵⁶ Raymond Williams, Kültür, İmge Y. Çev. Suavi Aydın, Ankara 1993 s. 90

¹⁵⁷ Orhan Türkdoğan, Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri, Marmar Ün. İlahiyat Fak. Y. 2. B. s. 290

¹⁵⁸ Ernest Gellner, Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Y. Çev. Simten Coşar, İst. 1998 s. 60 – 61

başa bırakmıştır. Milletleşmenin ekonomik ve sosyal zeminini tam olarak oturtmamış olan ülkelerin, ulusal bütünlüklerini korumaları küreselleşme süreci ile zorlaşmıştır. İletişim araçlarının ve uluslar arası kuruluşların dayatmaları – daha çok kavram düzeyinde - ile ulus devletin aleyhinde süreç hızlanmıştır. Peter Drucker’ın ifadesiyle; “Aşiretçiliğin coşmasının nedeni, insanların Slovenya’da otururken haritada bile yerini bilmedikleri Osaka’da olup bitenlerden etkilendiklerini anlamalarıdır.”¹⁵⁹ Ayrıca, küresel medya tekellerinin bu tür olayları yansıtırma biçimi de önemlidir.

İletişim ağının dünyanın her noktasına ulaşması, bunun yanında belili amaçlar için kullanılması, ülkelerin bağımsız karar almalarını da engellemektedir. Bu noktada özellikle milletleşme sürecini tamamlamamış, az gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında, araya çok uluslu şirketlerin pazar ve hammadde ihtiyaçlarının karşılaşılmasına yönelik politik yönlendirmelerin söz konusu olduğu da görülmektedir. Oysa, milletleşme sürecinde egemenlik halka aittir ve milletleşmiş toplumlarda duygudaşlık ön plandadır. Dış yönlendirmeler, milli çıkarlarla uyum sağladığı oranda hayat bulurlar. Ya da, milli çıkarlar, o ülkenin veya şirketin dış yönlendirmelerine dayanak oluşturur.

¹⁵⁹ Peter F. Drucker, İnkılap Kitabevi, çev. Belkıs Çorakçı, İst. 1993 s. 219

II. BÖLÜM

ÇAYKARA VE BAZI KÖYLERİNDE SOSYAL YAPI VE KÜLTÜREL KİMLİK

2.1. ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

2. 1.1. YÖNTEM

Sosyolojik araştırmada kullanılan yol, metot olarak ifade edilmektedir. Türk sosyolojisi, tarihi açıdan eskiye dayansa da; metot konusunda özgün yapıtlar sunmaktan uzaktır.

“İnsan gerçekliği, insan faillerinin eylemlerine anlam katmalarıyla, farklıdır, aslında eşsizdir. Faillerin güdülleri vardır; kendilerine koydukları amaçlara erişmek için eylem yaparlar. İnsan eylemini açıklamak onu anlamak, fail tarafından ona bahsedilen anlamı kavramaktır.”¹⁶⁰. Anlama ve yorumlama sağlıklı bir araştırma için en temel unsurdur.

Ayrıca, “ bir sosyal olay, tarihin içinde anlam kazanarak sosyal hafızayı meydana getirir ve kültür adını alarak insanları belirli eylemleri yapmaya zorlar”¹⁶¹ gerçeğinden hareketle, araştırmamızda, sadece anketin matematiksel sunumunu yeterli görmeyip, insanı davranışa iten kültür kodlarını da göz önüne almaya çalıştık

Araştırmamızda teorik ve pratik, iki bölüm esas alındı. Araştırmada katılımcı gözlen yöntemi kullanılmış, anket soruları açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Ön araştırma, anket, gözlem, görüşme, teknikleri kullanıldı. Araştırmada anket uygulaması bizzat tarafımdan yapılmıştır. Ön araştırmada, 95 deneğe anket uygulanmış, soruların geçerliliği test edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde bazı sorularda değişikliğe gidilmiştir.

¹⁶⁰ Zygmunt Bauman, Sosyolojik Düşünmek, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998 s. 239

¹⁶¹ Ahmet türkyılmaz, Abdulhaluk Çay, Zeki Avşar, Mustafa Aksoy, Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'dan Terör Nedeni İle Göçeden Ailelerin Sorunları, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Ankara 1998 s. 27

Ülkemizde kültürel kimlikle ilgili araştırmalar incelenmiş, ancak “sosyal realitede aynı faktörler farklı yer ve zamanda farklı sonuçlara sebep olabilir”¹⁶² gerçeğinden hareketle, yörenin sosyo- kültürel değerlerini, tarihini ve özellikle ülkenin coğrafyasından kaynaklanan sürekli akış ve değişkenliği göz önüne alınıp, fonksiyonalist yaklaşımla, gözlem ve anlamaya dayanarak elde edilen bulgular anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada modern sosyolojinin ön gördüğü metotlara dikkat edilirken, Edward Said’in “şarkiyatçılık” hakkındaki tespitleri ve endişesi; bizi kavramların kullanımı, anlama ve anlatımı konusunda, daha dikkatli olmaya sevk etmiştir. Bununla amacımız var olan bir bulguyu tüm çıplaklığıyla bilimsel bir bakışla sergilemeye çalışmak olmuştur. Siyasi ve entelektüel tanımlanışla dışlanan, anlamlandırıcı ve temsil edici işlevleri gasp edilen, tarihsel gerçeklikleri ayaklar altına alınan, kendi adlarına konuşma yetkileri elinden alınan milletler, kendilerini temsil etme hakkına sahiptirler¹⁶³ düşüncesi, araştırmamızda özgün boyutun temelini oluşturmaktadır. Diğer yandan, modern sosyolojinin kullandığı yöntem ve anlama teknikleri, araştırmanın genel boyutunu şekillendirmektedir.

2. 1.2. EVREN ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni Trabzon’a bağlı Çaykara ilçesini ve köylerini kapsamaktadır.

Çaykara ilçesinin merkez ve köylerinin toplam nüfusu 1990 sayımlarına göre, 26828’dir¹⁶⁴ Şehir ve bağlı bucak nüfusları ayrılarak tesadüfi örneklem yöntemiyle merkezde ve bağlı köylerde anket uygulaması yapılmıştır. Tesadüfi örneklemle belirlenmiş anket bölgeleri ve nüfusları:

<u>Yer</u>	<u>Nüfus</u>	<u>Anket Sayısı</u>
Şehir	6695	129
Çambaşı	827	15
Çamlıbel	199	5
Eğridere	420	9
Kabataş	273	7
Karaçam	3808	98

¹⁶² Mustafa Erkal, Sosyoloji, Der Y. 8. Baskı, İst. 1997 s. 83

¹⁶³ Edward Said, Kış Ruhı, Metis Yayınları, Çev. Tuncay Birkan, İst. 2000 s. 71

¹⁶⁴ DİE. 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları

Koldere	179	6
Kökner	1506	40
Maraşlı	191	5
Uzungöl	2775	55
<u>Toplam</u>	17613	369

Örneklemede anket uygulaması yapılırken, kaç hanede anket çalışması yapılacağı nüfus oranı göz önüne alınarak hesaplanmıştır. Çaykara merkezde her ne kadar 6695 nüfus görülüyorsa da, gerçekte nüfus bu sayıdan daha azdır. Şehirde oturanların büyük bir bölümünün köyde de evi bulunması, bu durumun nedenidir. Özellikle yaz aylarında, şehirde oturanlar, köydeki eve taşınmakta, yazı köyde geçirmektedir. Bu orana göre her hanede bir kişiyle görüşülmüştür. Toplam olarak 369 görüşme formu doldurulmuştur.

2.1.3. BİLGİ FORMUNUN HAZIRLANMASI

Araştırmada konuya uygun soruların sorulması için öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Bölgenin sosyal yapısına uygun ve kültürel kimliği içeren olgu, bilgi, görüş kanaat ve davranış soruları içerikli anket formu hazırlanmıştır.

Bu çerçevede tesadüfi seçilen 95 kişi üzerinde ön araştırma yapılmış, soruların geçerliliği test edilmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde bazı sorularda değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda 5 soru değiştirilmiştir.

Ankette açık uçlu ve kapalı uçlu sorular yer almış ve bu şekilde bulgusal alanın geniş ve objektif olması hedeflenmiştir.

Anket tarafımdan uygulanmış, hiçbir yönlendirme yapılmamıştır. Seçilen bölge dışında doğmuş memurlarla görüşme yapılmamıştır.

Anket soruları danışman hocam tarafından incelenmiş, gerekli değişiklikler yapılmış ve onuru alınmıştır.

2.1.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın resmi başlangıcından önce bir aylık bir hazırlık çalışması yapılmıştır. Bu sürede literatür çalışması yapılmıştır. Resmi başlangıç tarihi 2 Şubat 2000'dir. Bu tarihten itibaren alanla ilgili çalışmalar başlamıştır. Valilik ve kaymakamlıktan gerekli izinler alınmıştır. Bu bölgede bu tür araştırmalar daha önce yapılmadığı için izinle ilgili bazı güçlüklerle karşılaşmıştır.

4 – 14 Şubat 2000 tarihinde ön 95 denek üzerinde ön araştırma yapılmış, araştırmanın sonuçlarına göre görüşme formunda bazı değişikliklere gidilmiştir.

Esaslı saha araştırması 7 Temmuz 2000'de başlamış, 7 Ağustos 2000'de sona ermiştir. Çalışma tarafından yapılmıştır. Araştırma esnasında bölgede kalınmış, doğru cevaplar için doğal ortamın sağlanmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda ankette geçen bazı cevapların anlamlandırılması için, deneklerle sohbet ortamları yaratılmıştır.

Çalışmada bazı güçlüklerle de karşılaşmıştır.

a - Bölgede yaz meysimi yaylacılığın yoğun yaşanması münasebetiyle, dağınık bir yerleşim şekli oluşmuştur. Ayrıca tarla işlerinin yoğunluğundan dolayı, kadınlara ulaşmada güçlüklerle karşılaşmıştır. Ulaşılan bir çok kadın da eşinin daha doğruyu bileceğini söylemiş, eşinden habersiz bir fikir beyan edemeyeceğini ifade etmiştir. Kadınların katılım oranı planlandan az olmuştur.

b - Soruların içeriğinden dolayı, az da olsa bazı katılımcıların şüphelendiği görülmüş, istihbarat görevlisi olduğumuz iddia edilmiştir. Bu düşüncede olanlar, kimliklerini yazmamak koşuluyla düşüncelerini söylemişlerdir.

Görüşme formları çelişkililik açısından değerlendirildikten sonra, kodlama yapılmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veriler, SPSS programında değerlendirilmiştir.

2.2. ÇAYKARA İLÇESİNİN SOSYO – EKONOMİK DURUMU

2.2.1. COĞRAFI KONUM

Trabzon 4685 km² yüzölçümüne sahip bir ildir. Topraklarının %30'u dağlık, % 30'u kıyidan içeriye doğru gittikçe yükselen ve ortalama 25 – 30 metre arasında değişim gösteren alanlar biçimindedir. Ancak % 10'u düzlük olan il toprakları genellikle engebelerdir.¹⁶⁵

Aynı şekilde, Trabzon iline bağlı olan Çaykara ilçesi, oldukça engebeli bir yapıya sahiptir. Trabzon'un doğu yakasında en uzak ilçesi olan Of'a 25 km uzaklıkta bulunmaktadır. Trabzon ili yüzölçümünün % 15.5'ini kapsamaktadır. Bunun %9'u orta meyilli, % 51'i dik, %36'sı çok dik ve yine % 4'ü sarpıtır. İlçede köyler genel olarak seyrek yapıdadır. Ayrıca köylerin önemli bir kısmı eteklerde konumlanmıştır.¹⁶⁶ Bölgede mimari yapı, bu coğrafyaya uygun konumlanmış, çoğunlukla ahşap evlerden oluşmuştur.

Bölgenin bu yapısından dolayı dağınık yerleşim biçimi hakimdir. Bu bakımdan, coğrafi şartlardan kaynaklanan ulaşım güçlülüğü görülmektedir. Bununla birlikte, köy yolları bakımından etkin bir yatırımın varlığı görülmektedir. Şehirle ulaşımı sağlanamayan köy bulunmaktadır.

2.2.2. TARİHİ YAPI

Çaykara ilçesinin tarihi Trabzon ili tarihinden bağımsız olmadığı düşüncesiyle ikisini birlikte ele almayı uygun gördük. Bu bakımdan bu bölge tarihine genel hatlarıyla değinmeye çalışacağız.

Trabzon, en eski yerleşim birimlerinden biri olarak görülmektedir. İlyas Karagöz'e göre, bu bölgeye Selçuklu Türklerinden daha önce de Türk toplulukları gelmiş, ancak Hristiyan oldukları için Türk olarak tanınamamışlardır. Bölge halkına topluca "Rum" denmesi de gerçeği yansıtmamaktadır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Trabzon İl Yıllığı

¹⁶⁶ Köy Envanter Etüdü, 61 – Trabzon, TOK Bakanlığı, Ankara, 1981

¹⁶⁷ İlyas Karagöz; Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı, Derya Kitabevi, Trabzon 1998 s. 88

Bu bölge halkı için en çok tartışılan konulardan biri de, göç ettikleri yerlerdir. Karagöz'ün ifadesiyle, asırlar boyu Karadeniz'in kuzeyinden Türk muhacereti Kafkaslardan ve Bizans vasıtasıyla Balkanlar üzerinden Karadeniz'in doğu bölgelerine aktarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı esnasında ve sonrasında Pontos çetesi, Pontos hülyasını ihya etmek için kurulmuş ve geniş çapta korkunç katliamlara girişmiştir. Ancak, bu çeteye katılan eşkıyaların milliyetinin Yunanlılıkla hiçbir ilişkisi yoktur.¹⁶⁸

Rum deyiminin bir uyruk ifade ettiğini ve Yunanlılıkla bir ilgisi bulunmadığını ileri süren tarihçi Mahmut Goloğlu, Trabzon halkı yüzyıllar boyunca doğudan gelerek Anadolu'ya yerleşmiş, Anadolu potasında birbiriyle kaynaşmış olan Türk uluslardan meydana gelmiştir. Bununla birlikte, milattan önce 756 yıllarında sömürge aramak için bölgeye gelen Yunanlılar bu bölgede fazla barınamamıştır. Zira, Pontos krallarının kökeni İranlı, aile adları Mihirdad, armaları da Ay – Yıldızdan oluşmaktaydı.¹⁶⁹

Osmanlı toplumunda “Rum” tabirinin farklı bir içerikte kullanıldığını görmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yapısına işaret eden Dimitri Kitsikis'e göre; Ege Denizinin iki yakasında da Rum alanı ortak uygarlığı temsil olarak kullanılmaktadır (Mevlana Celaleddin-i Rumi Diyarı Rum adını alan Osmanlı İmparatorluğu gibi) Yunanistan'da Rum sözcüğü sınırlayıcı “Hellen” (Yunanlı) terimini reddeden dinci gelenekçiler tarafından özellikle beğenilmektedir. Çünkü onlara göre, anadili ister Arapça, ister Bulgarca, isterse de Arnavutça olsun, “Rum Ortodoks” dinine mensup olduğu sürece herkes Rum'dur¹⁷⁰ Rum sözcüğünün etnik aidiyeti ifade etmekten uzak bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Aynı durum Karadeniz Bölgesi için de geçerli olarak görülmektedir.

Tarihsel süreçte bölgede var olduğu iddia edilen Türk kimliği dışındaki kimliklere dayanak oluşturan en önemli unsurlar Hristiyan inancının varlığı ve dil yapısı gösterilmektedir. Ancak tarihsel süreçte incelendiğinde bu bölgede Yunanlaştırma faaliyetlerinin ve buna dayanak olarak ta Hristiyanlaştırmanın yaşandığı görülmektedir. “İran'ın bölgede hakimiyet kazandığı dönemlerde Zerdüşt dinini yerleştirme çabaları ve bölge halkının geleneksel Putpe-restlik dini kurumları tahrip edilmiş, 6. Yy'da Justinianos'un bölge halklarını daha itaatli ve

¹⁶⁸ İlyas Karagöz, a.g.e., s. 87

¹⁶⁹ Mahmut Goloğlu; Trabzon Tarihi, Serander Y. Trabzon 2000 s. 15

¹⁷⁰ Dimitri Kitsikis; Türk Yunan İmparatorluğu, Çev. Volkan Aydar, İletişim Y. 2. B. İst. 1996 s. 13

bağımlı hale getirmek için bölgede Roma garnizonlarının ve vasal krallarla yapılan bağlaşıklık anlaşmalarının yanı sıra Hristiyanlığı devreye soktuğu görülmektedir. Bu sayede Rum kilisesi ve kilisenin dili olan Yunanca'da yerli dillerden bir çok kelime ile zenginleşerek Rumca olarak anılmaya başlandı...¹⁷¹ Yaptığımız araştırmalarda bölgede konuşulmakta olan ikinci dilin çeşitli adlarla bilinmesinin yanında, halk tarafından Yunanca olarak adlandırıldığı ve dili konuşanların Yunanlı turistlerle anlaşamadığı gözlemlenmiştir.

Bir diğer konu da, bölgede Yunan kolonilerinin konuşlandığı yerler ve etkileridir. Bu bağlamda Bilge Umar'ın ifadesiyle; "Bölgede ikinci Helen kolonizasyonu İÖ 750 – İÖ 550 yılları arasında gerçekleşti. Bunda amaç yurt edinmek değil, dış ticaret ilişkileri için pazar yerleri, köprübaşları edinmektedir. Daha önceki çağlarda da Fenikeliler, Asurlar gibi halklar bu çabaya girmişlerdir..¹⁷² demektir. Bölgede yerel haklarla dış unsurların kısıtlı bir ilişkiye girdiği görülmektedir. Ancak ortak bir kanı var ki; o da Helenleştirme faaliyetlerinin bölgede hüküm sürdüğüdür.

Hanefi Bostan'ın 1557 – 1558 tarihli Şer'iyye Sicilleri Defteri'nde yer alan kayıtlarda yaptığı araştırmalar sonucunda 1583'te Çaykara'da nüfusun dağılımı şöyledir: Nüfus toplamı 2836. Müslüman nüfus 921 (% 32.47), Hristiyan nüfus 1915 (% 67.52)'dir.¹⁷³ Bu verilerden hareketle bölgenin hızla İslamlaşma sürecine girdiğini söyleyebiliriz.

2.2. 3. NÜFUS

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1997 nüfus sayımı sonuçlarına göre Çaykara ilçesinin toplam nüfusu 26828'dir. Şehir merkezinin nüfusu 6695'iken köy nüfusu 20133 olarak belirtilmiştir.¹⁷⁴

Bunun dışında Çaykara'daki nüfus özellikleri hakkında başka bir araştırma olmadığı için, Trabzon ili ile ilgili verileri sunmayı uygun gördük.

¹⁷¹ Mehmet Bilgin; "Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine", Trabzon Tarihi Sempozyumu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1999 s. 57

¹⁷² Bilge Umar, Karadeniz Kappadokia'sı, İnkılap Y. İstanbul 2000 s. 16

¹⁷³ Hanefi Bostan; "xvi. Asrın Sonlarında Çaykara'da Sosyal Ve İktisadi Hayat". Çaykaralılar Haber- Sanat Kültür Dergisi Sayı 6 Şubat 1994 s. 10

¹⁷⁴ DİE 1997 Nüfus Sayım Sonuçları

Türkiye genelinde nüfus artış oranı % 0.15.33 iken Karadeniz bölgesinde % 0.-5.04'tür. Bunun yanında Trabzon'da nüfus artışı Türkiye ortalamasının altında görülmektedir. (% 0.8.74). Trabzon'da nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altında görülmesinin nedeni, göç olayının hızlı bir şekilde yaşanmasıdır. Trabzon'da en fazla nüfusu 10 – 14 yaş grubu oluştururken, en düşük yaş grubu 85 ve yukarısidir.¹⁷⁵ Bölgede genç nüfusun yoğunluğu dikkati çekmektedir.

İç göçün toplam içindeki payı Karadeniz Bölgesi için binde 86 iken, dış göç içinde bu oran binde 182'dir. bu durum Karadeniz Bölgesi'nden diğer illere olan net göçün göstergesidir.¹⁷⁶

Toplam doğurganlık hızı Türkiye genelinde 3.19 iken, Trabzon'da 3.38'dir. Çocuk sahibi olmada yaş ortalaması Türkiye geneli için 26.39'dur. Trabzon genelinde çocuk sahibi olmada yaş ortalaması 26.51'dir. Çocuk ölüm hızı Türkiye'de % 15'iken, Trabzon'da % 9'dur.¹⁷⁷

2.2.4. EĞİTİM

Bölgede eğitim – öğretime büyük ölçüde değer verildiği görülmektedir. En ücra köylerden dahi yükseköğretim mezunları olmakta ve bu kişiler çeşitli yüksek kademelere yerleşmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre Çaykara merkezde toplam 2042 kişiden 252 kişisi okuma – yazma bilmemektedir. Okuma – yazma bilmeyenlerin 18'i 35 yaş altında bulunurken, 234'ü 35 yaşından yukarıda görülmektedir. Okuma – yazma bilmeyenlerin 45'ini erkekler oluştururken, 207'sini kadınlar oluşturmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁵ DİE. 1997 Nüfus Sayım Sonuçları

¹⁷⁶ DİE Trabzon 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları

¹⁷⁷ DİE Trabzon 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları

¹⁷⁸ DİE 1997 Nüfus Sayım Sonuçları

1990 verilerine göre Türkiye ve Trabzon için erkek – kadın nüfusuna göre okur – yazarlık dağılımı şöyledir.¹⁷⁹

Türkiye genelinde (%)

Okur – yazar olmayan

Erkek	Kadın	Toplam
11.2	28.0	19.5

Okur – yazar olan

Erkek	Kadın	Toplam
88.8	72.0	80.5

Trabzon genelinde (%)

Okur – yazar olmayan

Erkek	Kadın	Toplam
8.7	28.4	18.9

Okur – yazar olan

Erkek	Kadın	Toplam
91.3	71.6	81.1

2.2.5. EKONOMİK YAPI

Çaykara’da temel olarak tarıma dayalı bir ekonomik yapı vardır. Bölgede kamu veya özel sektör işletmesi kısıtlı kalmaktadır. Hayvancılık, çay ve fındık başlıca gelir kaynaklarını oluştururken, ekim alanlarında mısır, lahana ve patates yetiştirilmektedir. Tarımsal gelirler asgari ihtiyaçları karşılamaktan uzak görülmektedir. Özellikle son yıllarda hayvansal gelirlerde de önemli azalmalar görülmekte, bu da işsizliği artırmaktadır.

İlçede son dönemde iç ve dış turizm canlandığı görülmektedir. Bununla birlikte altyapı eksikliği vardır. Özellikle Uzungöl doğal yapısıyla turistik bir merkez olmaya aday görülmektedir. Bölgenin doğal güzelliği, iç turizmin yanında, dış turizm açısından da gelecek vaat eder konumdadır. Özellikle yaz aylarında turizme bağlı ekonomik canlanma, bölge halkı için önemli sayılabilecek gelir getirmektedir.

Ekonomik şartların kısıtlı olması dolayısıyla bölgeden yoğun şekilde içe ve dışa göç yaşanmıştır. Yaptığımız araştırma sonuçlarına göre, göç olayının birinci nedeni ekonomik şartlardan kaynaklanmaktadır. Bölgede devlete ya da özel sektöre ait sanayi kuruluşu bulunmamakta, bunun sonucunda özellikle kış aylarında işsizlik daha da artmaktadır.

¹⁷⁹ DİE 1990 verileri

Bölgeden göç edenler, bölge ile ilişkilerini devam ettirmekte, özellikle yaz aylarını ya da tatillerini bu bölgede geçirmektedir. Buna bağlı olarak ekonomik imkanlar dahilinde, köyde de modern mimaride evler inşa edilmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Türkiye'de ve Trabzon'da iktisadi faaliyet koluna göre çalışan nüfus oranı (%) şöyledir.¹⁸⁰

	<u>Türkiye</u>		<u>Trabzon</u>	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ziraat, avcılık ormancılık ve balıkçılık	38.0	82.3	46.7	92.2
Madencilik ve taşocaklığı	0.9	0.0	0.1	0.0
İmalat sanayii	15.0	6.7	9.8	2.3
Elektrik, gaz ve su	0.5	0.1	0.6	0.0
İnşaat	7.9	0.7	7.8	0.1
Toptan ve perakende ticaret, lokanta	11.6	1.6	9.6	0.5
Ulaştırma haberleşme	5.0	0.5	5.8	0.2
Mali kurumlar sigorta	2.6	1.8	2.0	0.6

Kişi başına düşen yıllık banka kredilerine göre Türkiye geneli sıralamasında Trabzon ili 1997 verilerine göre 26. sırada yer almaktadır.¹⁸¹

¹⁸⁰ DİE Kadın İstatistikleri Ve Göstergeleri, 1990

¹⁸¹ Bankalar Birliği

2.3. ARAŞTIRMADA VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULARIN YORUMU

Tablo 1 : Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet Dağılımı		
Cinsiyet	n	%
Erkek	337	91,3
Kadın	32	8,7
Toplam	369	100.0

Tablo 1 araştırmaya katılan deneklerin cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Örneklemenin % 91.3'ü erkeklerden, % 8.7'si kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmanın amaçları açısından, cinsiyet dağılımının eşitliği öngörülmemiştir. Bununla birlikte, bölgede, kadınların sosyal durumları münasebetiyle, katılımları beklenenden daha düşük oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 2 : Yaş Gruplarına Göre Dağılım

Yaş Dağılımı		
YAŞ	n	%
15 – 19	77	20,9
20 – 25	83	22,5
26 – 35	89	24,1
36 – 50	61	16,5
51 ve üzeri	59	16,0
Toplam	369	100

Tablo 2 araştırmaya katılan deneklerin yaş gruplarının dağılımını göstermektedir. Görüşülen deneklerin yaş grupları dağılımının birbirine yakın çıkması, araştırmada öngördüğümüz hedeflere ulaşmamızı sağlamıştır. Bu dağılımın, örneklemenin temsiliyet oranını yansıttığı düşüncesindeyiz. Yaptığımız ön araştırmada, aile içinde ve çevrede, diğer insanların kararları üzerinde belirgin bir nüfus oluşturacak yaş grubunun olmadığını tespit ettik.

Tablo 3 : Eğitim Durumu

Eğitim Seviyesi Dağılımı		
Eğitim	n	%
Okur - yazar değil	6	1,6
Okula gitmemiş okur – yazar	5	1,4
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	5	1,4
İlkokulu bitirmiş	76	20,7
Ortaokulu bitirmiş	58	15,8
Liseyi bitirmiş	152	41,0
Yüksek öğrenimini bitirmiş	67	18,2
Toplam	369	100,0

Tablo 3 araştırmaya katılan deneklerin eğitim durumunu göstermektedir. Tabloda dikkat çeken husus; okur – yazar olmayanların oranının sadece %1,6 iken, liseyi bitirenlerin oranı %41,0, yüksek öğrenimi bitirenlerin oranı %18,2 olarak gözükmektedir. Araştırmaya katılan deneklerde dikkat çeken bir husus ta, eğitim düzeylerinin Türkiye ortalamasının üzerinde olmasıdır. Örneklemdeki eğitim düzeyinin bu derecede yüksek olması, elde ettiğimiz bulguların, yerleşik bir tavrı yansıtması açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Tablo 4 : Meslek Dağılımı

Meslek Dağılımı		
Mesleğiniz	n	%
İşçi	39	10,6
Memur	58	15,7
Esnaf	44	12
Ev kadını	9	2,4
Emekli	27	7,3
Çiftçi	8	2,2
Öğrenci	75	20,3
İşsiz	28	7,6
Serbest	72	19,5
Diğer	8	2,2
Cevapsız	1	0,3
Toplam	369	100

Tablo 4 görüşülen deneklerin meslek gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Bölgede işsizliğin düşük olmasının nedeni, (% 7.6) yaz aylarında - özellikle genç nüfus - bölge dışına çalışmak için yoğun şekilde gidilmesinden kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Diğer bir neden de, işsiz olanların kendilerini serbest meslek sahibi olarak ifade edebileceği ihtimalidir. Bölgede eğitime verilen önem gereği, deneklerin % 20.3'ü öğrenci olduğunu söylemiştir. Yaz tatili dolayısıyla okulların kapalı olması ve bölge dışında eğitim gören öğrencilerin ailelerinin yanına gelmesi, görüşülen deneklerde öğrenci sayısının yüksek olmasında neden olarak görülmektedir. Ayrıca, görüşülen deneklerin % 15.7'si memur olduklarını söylemişlerdir. Bu oranın yüksek olmasının nedeni de, yine tatil dönemi memurların bölgelerini tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5 : Yaşa Göre Meslek Dağılımı

Yaş	Meslek										
	İşçi % n	Memur % n	Esnaf % n	Ev Ka- dını % n	Emekli % n	Çiftçi % n	Öğrenci % n	İşsiz % n	Serbest % n	Diğer % n	Toplam % n
15 – 19	9,3 7	2,7 2	4,0 3				65,3 49	4,0 3	10,7 8	4,0 3	100,0 75
20 – 25	8,3 7	10,7 9	9,5 8	3,6 3			29,8 25	13,1 11	22,6 19	2,4 2	100,0 84
26 – 35	11,2 10	30,3 27	16,9 15	3,4 3		2,2 2	1,1 1	10,1 9	23,6 21	1,1 1	100,0 89
36 – 50	16,4 10	27,9 17	9,8 6	3,3 2	6,6 4	1,6 1		6,6 4	26,2 16	1,6 1	100,0 61
51 ve üzeri	8,5 5	5,1 3	20,3 12	1,7 1	39,0 23	8,5 5		1,7 1	13,6 8	1,7 1	100,0 59
TOPLAM	10,6 39	15,8 58	12,0 44	2,4 9	7,3 27	2,2 8	20,4 75	7,6 28	19,6 72	2,2 8	100,0 368

Tablo 5 görüşülen deneklerin yaşa göre meslek dağılımını vermektedir. Görüşülen deneklerden 15 – 19 yaş grubunun % 65.3'ünün öğrenci olması, 20 – 25 yaş grubunun % 13.1'inin kendini işsiz olarak belirtmesi dikkat çekicidir. Emeklilik yaşındaki deneklerin, % 45 oranında emekli olmaları da, ülke geneli dikkate alındığında, bölgenin ekonomik ve sosyal düzeyinin yüksekliğini yansıttığı düşüncesindeyiz. Ayrıca, çiftçilikle uğraşanların azlığı yanında, 15 – 25 yaş grubu genç nüfusun "Çiftçilikle" uğraşmaması da dikkat çekmektedir.

Tablo 6 : Eğitim Durumuna Göre Meslek Dağılımı

Eğitim durumu	Meslek										
	İşçi	Memur	Esnaf	Ev Kadını	Emekli	Çiftçi	Öğrenci	İşsiz	Serbest	Diğer	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Okur – yazar değil	16.7 1			16.7 1		33.3 2			33.3 2		100.0 6
Okula gitmemiş okur – yazar	20.0 1	40.0 2							40.0 2		100.0 5
İlkokuldan ayrılmış okur yazar				40.0 2				20.0 1	40.0 2		100.0 5
İlkokulu bitirmiş	14.5 11	1.3 1	22.4 17	2.6 2	23.7 18	7.9 6	2.6 2	3.9 3	19.7 15	1.3 1	100.0 76
Ortaokulu bitirmiş	24.1 14	6.9 4	12.1 7	1.7 1	5.2 3		25.9 15	3.4 2	19.0 11	1.7 1	100.0 58
Liseyi bitirmiş	6.6 10	15.2 23	11.3 17	2.0 3	2.0 3		30.5 46	11.3 17	19.9 30	1.3 2	100.0 151
Yükseköğrenimi bitirmiş	3.0 2	41.8 28	4.5 3		4.5 3		17.9 12	7.5 5	14.9 10	6.0 4	100.0 67
TOPLAM	10.6 39	15.8 58	12.0 44	2.4 9	7.3 27	2.2 8	20.4 75	7.6 28	19.6 72	2.2 8	100.0 368

Tablo 6 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre meslek dağılımını göstermektedir. Tabloda bir istisna dışında, eğitim düzeyinin artması ile birlikte, “Memur” oranının arttığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, eğitilmiş kesim içerisinde en fazla işsizlik, lise ve üniversite mezunları arasında görülmektedir.

Tablo 7 : Aylık Gelir Durumu

Gelir Durumu		
Gelir	n	%
0-50 milyon	56	15,2
50 – 100 milyon	75	20,3
101 –150 milyon	95	25,7
151 – 250 milyon	59	16
251 – 350 milyon	39	10,6
351 – 450 milyon	22	6
450 ve yukarısı	18	4,9
Cevapsız	5	1,4
Toplam	369	100

Tablo 7 görüşülen deneklerin aylık gelir durumunu göstermektedir. Deneklerin % 35'inin 100 milyondan daha az gelire sahip olması dikkat çekmektedir. Ülkedeki bozuk gelir dağılımı, tarımsal gelirlerin düşüklüğü, işsizliğin önemli oranda olması, genelde gurbette ve mevsimsel iş yapılması, kış mevsiminde iş sahasının darlığı nedeniyle, yazın birikiminin harcanması, gelirin bu oranda kalmasının nedeni olarak düşünülmektedir.

Tablo 8 : Bir Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Bir Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	
Kişi	%
4 kişi	43,0
5 kişi	20,6
6 kişi	14,6
7 kişi	7,3
8 kişi	8,1
9 kişi	1,9
10 kişi	1,1
11 kişi ve üzeri	2,0
Cevapsız	1,4
Toplam	100

Tablo 8 görüşen deneklerin bir hanede yaşayan kişi sayısını göstermektedir. Deneklerin % 79'e yakın kısmı, bir hanede 6 kişi yaşadıklarını söylemektedirler. Bölgede çekirdek aile tipinin hakim olduğu görülmektedir. Genel olarak kabul edilen görüş, modernleşmeyle geniş aileden çekirdek aileye geçişin olduğudur.¹⁸² Bölgenin, bir taraftan dışarıyla yoğun alış – veriş, eğitim düzeyinin yüksekliği, şehre göçün ve yerleşmenin yoğun yaşanması, diğer taraftan, bölgede toprak yetersizliğine bağlı olarak, tarım ve hayvancılık gelirlerinin düşüklüğü, geniş aile kurumunu sosyal ve ekonomik olarak engellemektedir.

Tablo 9 : Herhangi Bir Kooperatife Üye Dağılımı

Herhangi Bir Kooperatife Üye Dağılımı		
İfadeler	n	%
Evet	42	11,4
Hayır	325	88,6
Cevapsız	2	0,5
Toplam	369	100

¹⁸² Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, İnsan Aile Kültür, Remzi Kitabevi, İst. 1990 s.82

Tablo 9 görüşülen deneklerin herhangi bir kooperatife üye dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, deneklerin % 88.6'sının herhangi bir kooperatife üye olmadıklarıdır. Bölgede yaygın olarak hayvancılığın yapıldığı dikkate alındığında, bölgenin örgütlenme açısından gelişmediği görülmektedir.

Tablo 10 : Herhangi Bir Bankadan Alınan Kredi Dağılımı

Alınan kredi dağılımı		
İfadeler	N	%
Evet	74	20,1
Hayır	293	79,1
Cevapsız	2	0,5
Toplam	369	100

Tablo 10 görüşülen deneklerin bankadan aldıkları kredi dağılımını göstermektedir. Deneklerin % 79.1'inin herhangi bir bankadan kredi almadığı dikkat çekicidir. Bölgede devlet yatırımları çok kısıtlı kalırken, banka kredilerine de başvurulmaması, bununla birlikte bir yandan çocukları okutma oranının yüksek olması, diğer yandan, hayvancılığın kendi imkanları ile yapılması çelişki olarak gözükmemektedir. Ancak, Çaykara'dan dış ülkelere ve yurdun gelişmiş bölgelerine yoğun göç yaşanması, ekonomik alternatifleri arttırdığı düşüncesindeyiz.

Tablo 11 : Bankadaki Şahsi Hesap Dağılımı

Bankada şahsi hesap dağılımı		
İfadeler	N	%
Evet	137	37,1
Hayır	229	62,1
Cevapsız	3	0,8
Toplam	369	100

Tablo 11 görüşülen deneklerin bankadaki hesap dağılımını vermektedir. Bölgede gelir kaynaklarının kısıtlı olmasına rağmen, deneklerin % 37.1'inin bankada hesapları olduğu görülmektedir. Aylık gelirler dikkate alındığında, bu oran yüksek görülmektedir. Gurbet hayatının çok yaygın olması nedeni ile, birikimlerin bölge dışından sağlandığını düşünmekteyiz. Ancak, birikimlerin bankaya yatırılması, modern ekonomik anlayışın bölgede yaygın olduğunun göstergesidir.

Tablo 12 : Tasarrufların Nasıl Değerlendirildiği

Tasarrufların değerlendirilmesi		
İfadeler	n	%
Tasarruf yapamıyorum	187	50,7
Hayvan satın alırım	23	6,2
Altın alırım	5	1,4
Bankaya yatırırım	32	8,7
Gayrimenkul alırım	37	10.0
Döviz yatırırım	94	25,5
Otomobil alırım	21	5,7
İhtiyacı olana veririm	29	7,9
Başka	4	1,1

Tablo 12 görüşülen deneklerin tasarruflarını nasıl değerlendirdiklerini göstermektedir. Deneklerin % 50.7'si tasarruf yapamamaktadır. Tasarruf yapanların yönelimlerinde dövizin en önde gelmesi dikkat çekmektedir. (% 25.5) Döviz yatırımının en önde olmasının nedeni; faizin dini açıdan cazip görülmemesi ve enflasyonun yüksek olması nedeni ile Türk Lirası'na güvenin yitirilmesi olarak görülebilir. Bununla birlikte, gayrimenkul alımı (% 10.0) bankaya yatırma (% 8.7) ihtiyacı olana verme (% 7.9) hayvan satın alma (% 6.2) otomobil alımı (% 5.7) tasarruf değerlendirmede sıralanmaktadır.

Tablo 13 : Sahip Olunan Eşyalar

Sahip olunan eşya dağılımı		
Eşyalar	n	%
Özel araba	93	25,2
Buzdolabı	258	69,9
Bulaşık makinesi	105	28,5
Video	65	17,6
Çamaşır makinesi	230	62,3
Televizyon	322	87,3
Müzik seti	197	53,4

Tablo 13 görüşülen deneklerin sahip oldukları eşya dağılımı göstermektedir. Deneklerin % 25.2'sinin özel arabası, % 87.3'ünün televizyonu, % 69.6'unun buzdolabı, % 62.3'ünün çamaşır makinesi, % 53.4'ünün müzik seti, % 28.5'inin bulaşık makinesi, % 17.6'sının video-

su olduğu görülmektedir. Bölgede tüketin kültürünün yüksek olduğu görülürken, teknolojiyi kullanmakta yeniliğe açıklığın bölgenin genelini kapsadığı söylenebilir.

Tablo 14 : Büyük Şehirde Oturan Birinci Derece Akraba Dağılımı

İfadeler	Büyük şehirde oturan akraba varlığı	
	n	%
Evet	340	92,1
Hayır	29	7,9
Toplam	369	100

Tablo 14 görüşülen deneklerin büyük şehirde oturan birinci derece akraba dağılımını göstermektedir. Deneklerin % 92.1'inin büyük şehirde akrabalarının olduğu görülmektedir. Bölgenin yoğun göç veren yapısı münasebetiyle, tablonun anlamlı olduğunu düşünmekteyiz. Bölgenin dışarı ile alış – verişinde göç olgusu da etkili olmaktadır.

Tablo 15 : Büyük Şehirlerde Akrabaları Olanların Akrabalarıyla Görüşme Sıklığı

Büyük Şehirlerde Akrabaları Olanların Akrabalarıyla Görüşme Sıklığı		
Görüşme Sıklığı	n	%
Haftada bir	87	24.9
Haftada birkaç kez	71	20.5
İki haftada bir	34	10.2
Ayda bir kez	59	17.2
Yılda iki kez	28	8.6
Yılda bir kez	41	12.2
Bayramlarda düğünde cenazede	20	6.4
Tablam	340	100

Tablo 15 görüşme yapılan deneklerden büyük şehirlerde akrabaları olanların, akrabaları ile görüşme sıklığını göstermektedir. Büyük şehirlerde akrabası olan deneklerin yaklaşık % 73'ü en az ayda bir kez görüşme yapmaktadır. Bu bulgular, bölgenin özellikle kış mevsiminde şehirlere verdiği yoğun göçle birlikte ele alındığında, bölgenin dışarıyla sıkı ilişkisi olduğu yorumu yapılabilir

Tablo 16 : Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi

İfadeler	Köyünüzün tarihi hakkında bilgi derecesi	
	n	%
Fazla	55	14.9
Çok fazla	26	7.0
Biraz	151	40.9
Yeterli değil	103	27.9
Hiç	34	9.3
Toplam	369	100.0

Tablo 16 görüşme yapılan deneklerin yaşadıkları köyün tarihi hakkındaki bilgi derecelerini göstermektedir. Deneklerin % 40.9'u köylerinin tarihi hakkında biraz bilgiye sahipken, % 27.9'u köyün tarihi hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Deneklerin yaklaşık % 22'sinin fazla bilgiye sahip olduğu görülmektedir. Köyün tarihi hakkında hiç bilgiye sahip olmayanların oranı ise; sadece % 9.3 olarak görülmektedir. Genel olarak görüleceği üzere, deneklerin yaşadıkları köyün tarihine ilgi duydukları söylenebilir.

Tablo 17 : Eğitim Durumuna Göre Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi

Eğitim Durumu	Köyünüzün tarihi hakkında bilgi derecesi					
	Fazla % n	Çok fazla % n	Biraz % n	Yeterli değil % n	Hiç % n	Toplam % n
Okur yazar değil		16,7 1	66,7 4		16,7 1	100,0 6
Okula gitmemiş oku – yazar		20,0 1	40,0 2	20,0 1	20,0 1	100,0 5
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar		20,0 1	40,0 2	20,0 1	20,0 1	100,0 5
İlkokulu bitirmiş	7,9 6	5,3 4	51,3 39	17,1 13	18,4 14	100,0 76
Orta okulu bitirmiş	15,5 9	3,4 2	27,6 16	46,6 27	6,9 4	100,0 58
Liseyi bitirmiş	17,9 27	7,3 11	39,1 59	29,1 44	6,6 10	100,0 151
Yüksek öğrenimi bitirmiş	19,4 13	9,0 6	43,3 29	25,4 17	3,0 2	100,0 67
TOPLAM	14,9 55	7,1 26	41,0 151	28,0 103	9,0 33	100,0 368

Tablo 17 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre yaşadıkları köyün tarihi hakkında bilgi derecesini göstermektedir. Eğitim düzeyi arttıkça “Fazla” oranı da artmaktadır. Köyün tarihi hakkında fazla bilgisi olanlardan, eğitim düzeyi düşük olanların durumu, yaşlı

olmalarından, veya istisna düzeyde de olsa, özel olarak köyün tarihiyle ilgilenmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, eğitim düzeyi düştükçe “Hiç”i tercih edenlerin oranının arttığını görmekteyiz.

Tablo 18 : Yaş Grubuna Göre; Köyün Tarihi Hakkında Bilgi Derecesi

Yaş	Yaş durumuna göre, köyünüzün tarihi hakkında bilgi derecesi					
	Fazla % n	Çok fazla % n	Biraz % n	Yeterli değil % n	Hiç % n	Toplam % n
15 – 19	8,0 6	10,7 8	42,7 32	30,7 23	8,0 6	100,0 75
20 – 25	20,2 17	6,0 5	40,5 34	29,8 25	3,6 3	100,0 84
26 – 35	22,5 20	6,7 6	34,8 31	28,1 25	7,9 7	100,0 89
36 – 50	14,8 9	6,6 4	34,4 21	32,8 20	11,5 7	100,0 61
51 ve üzeri	5,1 3	5,1 3	55,9 33	16,9 10	16,9 10	100,0 59
TOPLAM	14,9 55	7,1 26	41,0 151	28,0 103	9,0 33	100,0 368

Tablo 18 görüşülen deneklerin yaş gruplarına göre yaşanan köyün tarihi hakkında bilgi derecelerini göstermektedir. İstisnalar dışında, dikkati çeken; yaş gurubu düştükçe, köyün tarihi hakkında “fazla” veya “çok fazla” bilgisi olanların oranının artmasıdır. Genç kuşak fazla bilgide öndeyken, aynı şekilde “hiç” bilgisi olmayanların da, yaş grubunun küçülmesiyle pozitif korelasyon içinde olduğu görülmektedir. Bu tablodan, gençlerin yaşadıkları köyün tarihi hakkında bilgi edinme çabasında oldukları yorumu yapılabilir.

Tablo 19 : Günde Kaç Saat Televizyon İzlendiği

İfadeler (saat)	İzlenen saat	
	n	%
0 - 2 saat	202	54,7
3 - 5 saat	139	37,7
6 - 9 saat	21	5,7
10 saat	4	1,1
Cevapsız	3	0,8

Tablo 19 görüşülen deneklerin günde kaç sat televizyon izlediklerini göstermektedir. Deneklerin % 54.7’si “0 – 2” saat televizyon izlerken, % 37.7’si “3 – 5” saat televizyon izle-

mektedir. Beş saatten fazla izleyenlerin oranı ise yaklaşık % 8'dir. Küreselleşmenin etkin bir ögesi olan iletişim araçları, toplumsal değişime de etki etmektedir. Gerek ülke, gerek dünya gündeminin takip edilmesi, vatandaşlık bilinç düzeyini artırırken, farklı talepleri de beraberinde getirmektedir. Kitle kültürünün oluşumunu yaygınlaşması açısından da, toplumsal değer yargılarına bakışın değişimini etkilemektedir.

Tablo 20 : En Çok İzlenen Televizyon Kanalı

İfadeler	En çok izlenen televizyon kanalı	
	n	%
TRT -1	189	51,2
KANAL 7	116	31,4
TGRT	93	25,2
KANAL D	92	24,9
ATV	91	24,7
SAMANYOLU TV	87	23,6
SHOW TV	80	21,7
STAR	43	11,7
TRT - 3	21	5,7
HBB	3	0,8

Tablo 20 görüşülen deneklerin en çok izledikleri televizyon kanallarının dağılımını göstermektedir. Dikkat çeken husus; deneklerin % 51.2'sinin TRT - 1 kanalını izledikleridir. Ayrıca, diğer kanalları da büyük çoğunlukla izledikleri görülmektedir. Bölgeden, yayında olan tüm ulusal kanalların izlenemediği için, tercih dağılımı mevcut kanallarla kısıtlı kalmaktadır.

1998 yılında 15 ilde yapılan "Radyo Televizyon Yayınları İzleme Durumu Kamuoyu Araştırması" sonucuna göre, en çok izleyici toplayan televizyon kanalları sıralamasında TRT (TRT - 1, TRT - 2 , TRT - 3, TRT - 4 , TRT GAP toplamı) % 18.9'la birinci, ATV % 15.2 ile ikinci, KANAL D % 14.9'la üçüncü, SHOW % 13.1 dördüncü¹⁸³ sırada yer almaktadır. İki araştırmada da TRT'nin en çok izlenen kanal olduğu görülmektedir.

¹⁸³ Mehmet Mete, Televizyon Yayınlarının Türk Toplumu Üzerindeki Etkisi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.

Tablo 21 : Televizyonda Daha Ziyade İzlenen Programlar

Programlar	Televizyonda izlenen programlar	
	n	%
Haberler	194	52,6
Açık oturum	142	38,5
Belgeseller	110	29,8
Sportif faaliyetler	102	27,6
Sinema	92	24,9
Eğlence programları	27	7,3

Tablo 21 görüşme yapılan deneklerin en çok izledikleri program dağılımını göstermektedir. En çok izlenen program % 52.6 ile haberler iken, % 38.5 ile açık oturum programları ikinci sırada yer almaktadır. En çok izlenen programlar arasında, % 29.8 ile belgeseller üçüncü, % 27.6 ile sportif faaliyetler dördüncü sırada yer almaktadır. Tabloda dikkati çeken, sinema ve özellikle eğlence programlarının düşük oranda izlenmesidir. Bu tabladan, bölge insanı ülkenin gerçek gündemi ile yakından ilgilidir yorumu yapılabilir.

1998 yılı “Radyo Televizyon Yayınları İzlenme Durumu Kamuoyu Araştırması”na göre en çok izlenen program sıralaması, %22.4 Haberler, % 14.9 Kültür programları, % 12.5 Müzik programları, % 12.0 Eğitim programları, %11.4 Haber programları, % 7.8 Eğlence programları, %7.7 Drama programları ¹⁸⁴ izlenmektedir. 15 ilde yürütülen bu araştırmanın sonuçları ile, yaptığımız araştırmada, aynı soruya verilen cevaplar, oransal olarak yakınlık göstermektedir

Tablo 22 : Okunan Gazete Dağılımı

Gazeteler	En çok okunan gazete dağılımı	
	n	%
Milliyet	91	24.7
Türkiye	89	24.1
Spor Gazeteleri	68	18.4
Hürriyet	65	17.6
Zaman	56	15.2
Sabah	51	13.8
Akşam	51	13.8
Cumhuriyet	50	13.6
Akit	49	13.3
Yerel Gazeteler	43	12.0
Ortadoğu	37	10.0
Milli Gazete	18	4.9
Evrensel	8	2.2

Tablo 22 görüşülen deneklerin okudukları gazete dağılımını vermektedir. Kanal 7 televizyonu en çok izlenen ikinci televizyon olmasına rağmen (Bakınız. Tablo 19) Akit ve Milli gazetenin düşük oranda okunması bunun yanında Milliyet, Türkiye, Spor, Hürriyet gazetelerinin en çok okunan gazeteler arasında ilk sıralarda yer alması dikkat çekicidir.

Tablo 23 : En Çok Dinlenen Müzik Türleri

İfadeler	Dinlenen müzik türleri	
	n	%
Türk halk müziği	208	56,4
Klasik Türk müziği	20	5,4
Türk sanat müziği	91	24,7
Yöresel türküler	161	43,6
Pop müziği	60	16,3

Tablo 23 görüşme yapılan deneklerin en çok dinledikleri müzik türü dağılımını vermektedir. Deneklerin % 56.4'ü "Türk Halk Müziği" tercih ederken, % 43.6'sı "yöresel türküler" dinlemeyi tercih etmektedir. Ayrıca, "Türk Sanat Müziği" dinleyenlerin oranı % 24.7 olarak görülürken, "Pop Müziği" dinleyenlerin oranı, % 16.3 olarak görülmektedir. Bölgede, Türk müziğinin tüm çeşitlerinin dinlendiği görülmektedir.

Tablo 24 : Hangi dilleri konuşuyorsunuz ?

İfadeler	Konuşulan dil dağılımı	
	N	%
Türkçe	369	100
Rumca	88	24,1
Yunanca	11	3.0
İngilizce	25	6,8

Tablo 24 görüşülen deneklerin Türkçe ve diğer bazı ağızları kullanım dağılımını vermektedir. Görüşme formunda “Hangi dilleri konuşuyorsunuz ?” sorusu açık uçlu soru olarak sorulmuş, verilen cevaplar bilgisayar ortamında gruplandırılmıştır. Buna göre; görüşülen deneklerin tamamının Türkçe bildiği görülmektedir. Ayrıca, bölgede yaptığımız uzun süreli alan araştırmasında Türkçe bilmeyen bir kişiye rastlamadık. Türkçe dışında, görüşülen deneklerin % 24.1’ü Rumca’yı anladıklarını söylerken, % 3.0’ı Yunanca’yı anladıklarını söylemektedir. Gerek Rumca, gerek Yunanca anladıklarını söyleyenler, Türkçe dışında yazılı bir dilleri olmadığını belirtmektedirler. Ancak anlamamanın ölçüsünü belirleyememişlerdir. Deneklerin Rumca’yı anladıklarını ifade etmeleri, bu dili bildiklerini ve bu dile hakim olarak kullanabileceklerini ifade etmez. Keza, yazılı olarak bir metni olmayan bu dil, aslında sadece kısıtlı kelimelerden kurulu, bir çok karmaşık unsurları içeren yöresel şive niteliğindedir.

Aslında dil önemli bir kimlik unsuru olmasını karşılık, kimliği belirleyen tek faktör değildir. Nitekim bir Türkmen aşireti olan Karakeçeliler’in Güneydoğu’da Urfa dolaylarında yaşayanlarının Türkçe’si zayıf olmasına karşılık, Orta Anadolu ve Marmara Bölgesi’ndeki akrabaları ise tamamen Türkçe konuşmakta ve Kurmançça bilmemektedirler.

Bölgedeki sosyal ve kültürel yapıya değinen Andrews’ göre; konuşulan dil, Pontus Rumcası’dır ve bu bölgede Rumca en yaygın dildir. Ayrıca, bölgedeki insanlar, konuştukları dili Hristiyan Pontus Rumlarının ve Yunanlıların dilinden ayrı olarak görmektedirler.¹⁸⁵ Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere, Andrews’in “Rumca en yaygın dildir” ifadesi gerçekleri yansıtmamaktadır. Bölgede Türkçe bilmeyen olmadığı gibi, kast edilen dili bilenlerin sayısı sınırlı kalmaktadır. Ayrıca; okullaşmanın ve bununla birlikte eğitime verilen önemin yüksek olduğu, gurbetçiliğin yoğun yaşandığı, büyük oranda televizyon, video ve müzik seti gibi ile-

¹⁸⁵ Peter Alford Andrews; Türkiye’de Etnik Gruplar, Ant Y. Çen Mustafa Küpüşoğlu, İst. 1992 s. 205

tişim araçlarının olduğu (bakınız tablo 12) bir bölgede, hakim dilin Türkçe'nin dışında bir dil olması, bize göre realiteye aykırıdır.

Yöresel şivenin yazılı bir metni olmaması ve farklı tanımlanması, daha çok “anlaşma dili” olarak kullanıldığını göstermektedir. Bilge Umar'a göre, İ Ö 750 – İÖ550 yılları arasında Helen kolonizasyonu döneminde, yurt edinmek amacıyla değil, dış ticaret ilişkileri için pazar yerleri, köprübaşları edinmek için bölgeye Helenliler gelmiştir. Helen kültürünün güçlü olduğu bu dönemde, bölgede Helenleştirme faaliyeti yapılmıştır.¹⁸⁶ Helenliler'in bölgeye geliş tarihi ve Helenliler'den önce bölgede yaşayan yerleşik halklarla ilgili olarak, farklı görüşler vardır. Ancak bölgede Helenleştirme faaliyetinin yapıldığı genel kabul görmektedir.

Tonya civarında araştırma yapan Orhan Türkdoğan'ın ifadesiyle; “bölgede konuşulan dil, daha ziyade ticari, ekonomik ve kültürel ilişkiler ile Rum dili ve kültürünü benimsemiş Müslüman Türklerin tercih ettikleri Rumca'dır.”¹⁸⁷ Orhan Türkdoğan, bu tezine karşılık, Türklerin benimsediği herhangi bir Rum kültür unsuruna, örnek vermemektedir. Bahsedilen yöresel şivenin, Latince, Farsça, Rumca, Türkçe lehçelerinin kelimelerinden kurulu ve dil yapısı olarak da Türkçe'nin özelliklerini taşıdığını belirledik. Konuşulan her cümle içinde Türkçe kelimeler kullanılmaktadır. Bir çok kelime de Türkçe'den yöresel şiveye geçişte ses değişimine uğramıştır.

Bununla birlikte, bölgede Rum kültüründen bahseden Andrews; “Rumca Konuşan Müslümanlar,” dediği bölge insanın grup kimliğini açıklarken, dil dışında başka bir unsura değinmemiştir. Bölge halkının Hıristiyan ve daha çok Alevi kültürüne yakın olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁸ Andrews'in, bölgede Alevi kültürüne vurgu yapması, bölgede yoğun olarak gördüğümüz Şaman geleneklerden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Ali Tayyar Önder'e göre; Alevilerin Orta Asya şaman kökenli inançları oldukça yaygındır ve Aleviler saf Türkmen topluluğudur.¹⁸⁹

Bölgede Pontus Kültürünün varlığını öne sürenlerden Ömer Asan; Of'ta çok tanrılı dinlerden kalma geleneklerin farkında olmadan yaşandığını, eski çağlarla ve inanışlarla ilgili

¹⁸⁶ Bilge Umar; Karadeniz Kappadokia'sı Pontos, İnkılâp Y. İst. 2000 s. 16

¹⁸⁷ Orhan Türkdoğan, Etnik Sosyoloji, Timaş Y. İst. 1998 s. 247

¹⁸⁸ Peter Alford Andrews; Türkiye'de Etnik Gruplar, Ant Y. Çen Mustafa Küpüşoğlu, İst. 1992 s. 205

¹⁸⁹ Ali Tayyar Önder; Türkiye'nin Etnik Yapısı, Zirve Ofset, 3. B. Ankara 1999 s. 71

hiçbir kalıntı ve belgenin hatta bilginin olmadığını çelişik şekilde belirtmekte, ve “Of geçmi-
şiyle bütün bağlarını koparmış gibidir” demektedir. Ömer Asan’ın ifadesiyle, geçmişiyile ilgili
en kalın bağ, yaşayan Girit Rumcası’yla benzer, Pontos diyaleği Of Rumcası’dır.¹⁹⁰

Ancak, bölgede araştırmalar göstermektedir ki; Of, tarihin derinliklerinden gelen biri-
kimleriyle, modern çağın eşliğindedir. Abdulkadir İnan’ın çalışması olan “Tarihte ve Bugün
Şamanizm” eserinde de belirttiği, çocuğun yaşaması için Yaşar, Dursun gibi ad verme, ölüm-
den sonra, ölünün evde saklanması, ölünün yedi ve kırkının yapılması, gibi gelenekler bölge-
de aynen yaşamaktadır.¹⁹¹

Ayrıca, Malik Muratoğlu – Yaşar Kalafat ve Cevdet Türkeroglu’nun “ Özbekistan-
Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları” adlı eserinde belirttiği; hamile kadına, ağır ayak
oldu denmesi, kadının hamileliği belli şeyleri istemesi ile anlaşılması ve isteğinin yerine geti-
rilmediği taktirde, çocuğun zarar göreceği inancı, bölgede yaşatılmaktadır. Dünyaya gelecek
olan bebek için hazırlıkları anne tarafının yapması, süpürgenin üzerinden geçmenin kötü sa-
yılması, çocuğun kırkının çıkması ile ilgili bazı inançların var olması, yine bu bölgede de gö-
rülen bir durumdur. Özbekistan- Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları adlı araştırmada
belirtilen, yatağına ekmek kırıntıları olan kimse bu yatağa yatarsa kâbus görür, sıkıntı çeker
inanc, müjdeleyiciyi sevindirme inancı, isim sorarken “ismini bağışla” denmesi, aynen bu
bölgede de tanık olduğumuz inançlardandır. Çocuklara konulan isimlerde mesaj verme, (İlk-
nur, Sonnur vb.) kırılan bardağın, ya da camın iyi karşılanması, boş beşiğin sallanmasının
çocuk için kötü olacağı inancın bölgede yaşadığının gözlemledik. Dikkatimizi çeken bir nokta
da, nazar değen bir çocuğun, yanan bir ateşin üzerindeki dumana tutulması inancının bu böl-
gede de yaşanmış olduğudur. Aynı inancın Özbekistan’da yaşadığını görmekteyiz.¹⁹² Mezar-
lığa el uzatılmaması, yıldızların parmakla gösterilmemesi, nazarla ilgili diğer inançlar, (nazar
boncuğu vb.) kızların çeyizinin hazırlanması ile ilgili inançlar, bölgede yaşanmış ve yaşama-
ya devam eden Şaman ve Türk kültür unsurlarının boyutunu ifade etmektedir.

¹⁹⁰ Ömer Asan, Pontos Kültürü, Belge Y. İst. 1996 s. 25

¹⁹¹ Bakınız. Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Y, Ankara 1995

¹⁹² Özbekistan- Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları konusunda bakınız. Malik Muratoğlu, Yaşar Kalafat
, cevdet Türkeroglu, “ Özbekistan- Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları” Türk Dünyası Araştırmaları
Vakfı İst. 1996

Bölgede yaşayan bu kültür dokusuna rağmen, bölgede Of Rumca'sı denilen dilin varlığı neye dayanmaktadır? Mevcut durum, sadece bölgeye ya da Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Hobsbawm'a göre; "yazılı olmayan anadiller, her zaman için coğrafi yakınlığa ya da girilebilirliğe bağlı olarak değişik rahatlık ve zorluk dereceleriyle birbirleriyle iletişim kuran bir yerel ağızlar ya da lehçeler karmaşasıdır. Bunların bazıları, özellikle ayırımı kolaylaştıran dağlık bölgelerde, sanki farklı dil ailesine aitmişçesine anlaşılmaz olabilir."¹⁹³ Tam da ifade edilen bu durum, sosyal değişme ve gelişme merhalesinde, anadil vasfından çok uzak olarak gözükmektedir. Daha çok ticari koloni olarak sahil kesimde kalan Rum unsurları ile yerel halkın münasebeti sonucu yöresel dialekt ortaya çıkmıştır. Bu gün yine Karadeniz Bölgesi'nde, İstanbul'da ya da Ülke'nin diğer sınır kesimlerinde yabancı vatandaşlarla özellikle bavul ticareti yapanlarla alış – veriş eden Türk vatandaşları aynı şekilde münasebette bulundukları kişilerin dillerini öğrenmekte ve kullanmaktadır. İstabbu Laleli'de yabancı turistlerle ticaret yapan Türkler'in yabancı dili konuşması onların milli kimliğini yok etmemiştir. Zira, Türkçe'den farklı anadilin benimsendiği, dağlık ve kısıtlı imkanlara sahip bir bölgenin, eğitimde ve teknolojik talepte bu derece ilerlemesi sosyolojik açıdan zor olsa gerektir.

Uzun süreli Helenleştirme sürecinin, doğal sonucu olarak, çok sınırlı sayıdaki kelimelerle yöresel bir diyalektin kullanılması, bölge insanının kültürel yapısını yok etmemiştir. Bu durumda, kısıtlı ölçüde ve yöreye ait özellikte anlaşılan dilden, türkülerden ve efsanelerden hareketle, bölgede Pontus kültürünün varlığının öne sürülebilmesi için, gerekli dayanağın olmadığını görmekteyiz. Bölgede yaşayan bir takım efsaneleri ve türkülerini, Yunan mitolojisine bağlamak suretiyle Pontus kültürü tezinin öne sürülmesi gerçekçi olamaz.

Nitekim Fransız kaynaklarına dayanarak Mahmut Goloğlu'nun verdiği bilgiye göre bölgede üç halk bulunmakta idi. Bunlar; İranlılar, kıyı şehirlerinde Yunanlılar, ve bölgenin asıl yerli halkı olan Turanlılar'dan oluşmaktaydı.¹⁹⁴ Bununla birlikte, Roma hakimiyetinden sonra bölgenin karmaşık yapısından dolayı Hristiyanlığı kabul eden Ortodoksların tamamının Grek asıllı olduklarını söylemek mümkün değildir. Çünkü bölgedeki Ortodoks halk, Elenceye benzer bir dil konuşmakla beraber, yerel bir dialekt kullandıkları ve kendilerine özgü pek çok adetlerinin olduğu bilinmekteydi. Kıyı kesimlerde Greekler ve Fenikeliler koloniler kurmuş-

¹⁹³ E. J. Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik; Ayrıntı Y. 2. B. Çev. Osman Akınhay, İstanbul 1995 s. 71

¹⁹⁴ Mahmut Goloğlu, Anadolu'nun Milli Devleti Pontus, Ankara 1973, s. 149

lardı.¹⁹⁵ Tarihi seyir içerisinde geline nokta, bölgede nüfus ya da kültür olarak Rum varlığından bahsetmek, bilimsel realiteyi hiçe saymak olur. Kaldı ki, “Milli Mücadelenin başlarında Trabzon vilayetindeki Rum nüfusu geçmişe oranla daha da azalmıştı. Birinci Dünya Savaşı sonunda Akçaabat’takilerin hemen hepsi gitmişti. Vakfıkebir, Sürmene ve Of kazalarında esasen hemen hiç Rum yok gibiydi.”¹⁹⁶

Ancak, Doğu Karadeniz’in belirli yöreleri için kimlik tartışmaları çıkarma gayretleri Türkiye’nin AB aday üyeliği dönemine rastlaması tesadüfi değildir. Bu sürecin, küreselleşmenin ulus – devletleri ufalaması ile de at başı gittiği söylenebilir. Parça yaratma, parçanın bütününe geçirilmesi, coğrafyanın vatansızlaştırılması, mahalli değerlerle milli değerlerin çatıştırılması sonucunu doğuracak süreç dış dinamikler olarak ülkemizi etkilemektedir. Etnik soruna ve çatışmaya yabancı olan sosyal yapımızda, daha çok yapay sorunlar yaratılmak istendiği ortaya çıkmaktadır. Bunun sebepleri arasında Anadolu’da bilhassa 11. yüzyıl sonrası bir “hakim kültür” (dominant kültür) olan Türk kültürünün hakim kültür olmaktan çıkarılmasına ve Anadolu’nun kültürler mozaiki olarak takdimi ile yakın ilgisi vardır.

Medeniyetler arasında doğa ve insan münasebetlerini içeren ortak dil, insanlığın tarihiyle birlikte daima var olmuştur. Bir çok efsane, birçok ortak değer, kültürler arası paylaşım kavgası yaşamaktadır. Bu noktada, Martin Bernal’ın öne sürdüğü “Eski Yunan Uydurmacası kara Atena” tezi dikkat çekicidir. Bernal’a göre Ortaçağ boyunca Hristiyan klasik geleneklerini izleyen Babalar, Yunanlıların felsefelerinin büyük bölümünü Mısırlılardan ve Mısırlılar da kendi felsefelerinin bir bölümünü Mezopotamya ve İran’dan öğrendiklerini düşünmekteydiler. Daha sonra saf Avrupa ırkı yaratılması düşüncesi çerçevesinde, Yunan dışı unsurlar yok sayılmıştır.¹⁹⁷ Böyle bir tartışmanın yapıldığı bir dönemde, bu bölge için öne sürülen Pontus ve Yunan kültürü, Yunan kültürünün zorunlu evrimine uygun olarak geliştirilen bir iddia niteliği taşımaktadır.

“Düzeltilme”

¹⁹⁵ Yusuf Sarıay, “Pontu Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 3

¹⁹⁶ Mesut Çapa, “Milli Mücadele Döneminde Trabzon’da Rum – Pontus Meselesi”, Türk Kültürü, Sayı 356 Aralık 1992, s. 734

¹⁹⁷ Martin Bernal, Kara Atena, Kaynak Y. Çev. Özcan Buse, İst. 1998 s. 81

Tablo 25 : Göç Etme Sebebi

İfadeler	Köyden göç etme sebebi	
	n	%
Ekonomik sıkıntılar	246	66,7
Daha iyi bir gelecek hazırlamak için	63	17,1
Toprağın yetersizliği	30	8,1
Çocukların eğitim olanaklarının yetersizliği	28	7,6

Tablo 25 görüşme yapılan deneklerin köyden göç etme sebebi ile ilgili düşünce dağılımını vermektedir. Bölgeden göçün temel nedeni olarak % 66.7 ile ekonomik sıkıntılar başta görülmektedir. Bölgede, devlet yatırımının yeterli olamaması ve istihdamı gerçekleştirecek özel sanayi kuruluşlarının yokluğu, ekonomik sıkıntıların temel nedenidir. Denekleri % 17.7'si göç nedeni olarak "daha iyi bir gelecek hazırlamak" tercihini seçmişlerdir. Bu seçenekte, temel olarak sosyal şartların dikkate alındığını düşünebiliriz. Dikkat çekici olan; deneklerin sadece % 8.1'i göç nedeni olarak "toprak yetersizliği"ni göstermektedir. Karadeniz Bölgesi'nde toprak alanlarının kısıtlı olmasına rağmen, göç nedeni olarak gösterilmemesi, bölge insanının geçim kaynağı için sadece toprağa bağlılığı esas almadığı, turizm ve sanayi gibi kalifiye iş kollarının da bölgede kurulabileceğini düşünüyor olmaları olabilir. Örneklemin % 7.6'sı göç nedeni olarak "çocukların eğitim olanaklarının yetersizliği"ni seçmişlerdir. Yaptığımız araştırmada, bölgede okul ve öğretmen ihtiyacının yok denecek kadar az olduğunu gördük. Ancak, bölgenin dağınık yerleşim yapısı, her köye bir okulun yapılmasını ya da faaliyette olmasını engellemektedir.

Tablo 26 : Göç Edilen Yerin Seçilmesinde Dikkate Alınan Hususlar

İfadeler	Göç edilen yer için hususlar	
	n	%
İş alanlarının geniş olması	340	92,1
Kültürel özellikler	17	4,6
Büyük şehir yapısı	12	3,3
Toplam	369	100

Tablo 26 görüşülen deneklerin göç edilen yerin seçilmesinde tercih dağılımlarını göstermektedir. Deneklerin % 92.1'i göç edilen yerde iş alanlarının genişliğini dikkate almakta-

dırlar. Bu tablo, tablo 25 ile birlikte değerlendirildiğinde, göç edilen yer için, iş alanlarının genişliğinin yüksek oranda dikkate alınması tutarlı gözükmektedir.

Tablo 27 : Ailede Mirasın Bölüşüm Şekli İle İlgili Dağılım

İfadeler	Ailede mirasın bölüşümü dağılımı	
	n	%
Ailenin paylaşılacak malı mülkü yok	32	8,7
Örf ve adetlere göre bölünür	95	25,7
Yasalar çerçevesinde yapılır	238	64,5
Cevapsız	4	1,1
Toplam	369	100

Tablo 27 görüşen deneklerin ailelerinde mirasın bölüşüm şeklini göstermektedir. Deneklerin % 64.5'inin yasalar çerçevesinde miras bölüşümü yaparken, % 25.7'si örf ve adetlere göre bölüşüm yapmaktadırlar. Bu durumun, bölgede örf ve adetlerin kabul gördüğünden ve bu şekilde bir sorun yaşanmadığından kaynaklanmaktadır. Bölgede yaptığımız araştırmalarda, miras bölüşümü sırasında, genellikle kadınların dışarıda kaldığını gördük. Ancak, kadınların bunu benimsediğini ifade edebiliriz. Ayrıca, mirasın bölüşümü sırasında ev reisi hayatta ise, bölüşümde adil davranmaya dikkat eder. Paylaşılan arazi ise, ölçüm doğru yapılır, sonuç kura ile belirlenir. Deneklerin % 8.7'sinin paylaşılacak mal mülk yoktur dedikleri görülmektedir. Toprağa bağlı yerleşim yeri olan bölgede, asgari düzeyde geçimi sağlayacak gelir getirmeyen araziye sahip olanların, bu seçeneği tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Tablo 28 : Cinsiyete Göre Aile İçinde Kararları Nasıl Alındığı Dağılımı

Cinsiyet	Aile içinde kararların nasıl alındığı			
	Kendim tek başı- ma alırım	Birlikte karar veririz	Eşim tek başına ahr	Toplam
	% n	% n	% n	% n
Erkek	13,5 45	85,3 286	1,2 4	100,0 335
Kadın	9,4 3	81,3 27	9,4 3	100,0 33
TOPLAM	13,1 48	85,0 311	1,9 7	100,0 368

Tablo 28 cinsiyete göre aile içinde kararların nasıl alındığını göstermektedir. Deneklerin % 85'i aile içinde kararları birlikte almaktadır. Bu oranın kadınlarda da, erkeklere yakın yüzdede olması tablonun tutarlılığını yansıtmaktadır. Deneklerin % 13.1'i aile içinde kararları tek başına aldığını söylemektedir. Bu tabloya bakılırken, bölgede çekirdek aile tipinin hakim

olduğu da (Bakınız. Tablo 8) dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan ailenin modern normlara göre gelişme gösterdiğini söyleyebiliriz.

Tablo 29 : Çocukların Evlendirilmesinde Tercih Dağılımı

İfadeler	Çocukların evlendirilmesinde tercihler	
	N	%
Akraba ile	4	1,1
Kendi seçeceği biri ile	312	85,9
Dindar birisi ile	30	8,1
Hemşehri ile	9	2,4
Varlıklı birisi ile	6	1,6
Cevapsız	3	0,8
Toplam	369	100

Tablo 29 görüşen deneklerin çocuklarının evlendirilmesinde tercih dağılımını göstermektedir. Deneklerin % 85,9'u çocuklarının kendi seçeceği biri ile evlenmesini tercih etmektedir. Bu bulgudan hareketle, ailede küçüklere de önemli ölçüde söz hakkı verildiğini söyleyebiliriz. Deneklerin % 8,1'i dindar birisini tercih etmektedir. Bölgedeki ekonomik duruma bakıldığında, varlıklı birisini tercih edenlerin sadece % 1,6'ı olması, tablo 28'i doğrular niteliktedir.

Tablo 30 : Cinsiyete Göre; Çocukların Evlendirilmesinde Tercih Dağılımı

Cinsiyet	Çocukların evlenmesinde tercih dağılımı					
	Akraba ile	Kendi seçeceği	Dindar biri ile	Hemşehri ile	Varlıklı birisi	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Erkek	0,9 3	86,5 289	8,4 28	2,7 9	1,5 5	100,0 334
Kadın	3,1 1	87,5 28	6,3 2		3,1 1	100,0 32
TOPLAM	1,1 4	86,6 317	8,2 30	2,5 9	1,6 6	100,0 366

Tablo 30 görüşülen deneklerin cinsiyete göre çocukların evlendirilmesinde tercih dağılımını vermektedir. Evlendirmede seçimin çocuğa bırakılması konusunda, kadınlarla, erkeklerin yakın oranda aynı düşünmesi dikkat çekicidir.

Tablo 31 : Çocukların Oturması İstenilen Yer

	Çocukların oturması istenilen yer	
	n	%
Başka ülkede	45	12,2
Bağlı bulunduğu il merkezinde	120	32,5
Köyde	45	12,2
Büyük şehirde	132	35,8
Bağlı bulunduğu ilçe merkezinde	24	6,5
Cevapsız	3	0,8
Toplam	369	100

Tablo 31 görüşülen deneklerin çocuklarının oturmasını istedikleri yerin tercih dağılımını vermektedir. Deneklerin % 35.8'i çocuklarının büyük şehirde oturmasını istemektedir. Bunda bölgenin ekonomik ve sosyal altyapı yetersizliğinin önemli olduğu düşünülebilir. Deneklerin % 32.5'inin çocuklarının bağlı bulunduğu il merkezinde oturmasını istemektedir. Bu tercihte, Trabzon'un ekonomik sınırlılığı göz önüne alındığında, deneklerin sosyal şartları önemsediklerini düşünmekteyiz. Eğitime verilen önem göz önüne alındığında, köydeki eğitim olanaklarının çok kısıtlı olması, şehir hayatını cazip kılmaktadır. Deneklerin % 12.2'si çocuklarının başka ülkede oturmasını isterken, sadece % 12.2'sinin çocuklarının köyde oturmasını istemesi dikkat çekicidir. Karadeniz Bölgesi'nin yüksek göç vermesi dikkate alındığında, göç olgusunun devamı yönünde isteğin varlığını koruduğu görülmektedir.

Tablo 32 : Bir Başka Yerde İş Bulduğunda Gitme Düşüncesi Dağılımı

İş için başka yere gitme isteği		
İfadeler	N	%
Evet	256	69,4
Hayır	110	26,9
Cevapsız	3	0,8
Toplam	369	100

Tablo 32 görüşülen deneklerin iş bulduklarında başka yere gitme düşüncesi dağılımını vermektedir. Deneklerin % 69.4'ü iş bulduklarında başka yere gideceklerini söylemektedirler. İşsiz olduklarını belirtenlerin oranı (Bakınız. Tablo 5) düşük görülmesine rağmen, iş için

başka yere gitme isteğinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu husus da iç göç eğilimlerinin yüksek olduğunu ortaya kayar.

Tablo 33 : Yaşa Göre; İş İçin Başka Yere Gitme İsteğinin Dağılımı

Yaş	Başka yerde iş bulduğunda gitme isteği		
	Evet % n	Hayır % n	Toplam % n
15 – 19	71,6 53	28,4 21	100,0 74
20 – 25	80,7 67	19,3 16	100,0 83
26 – 35	70,8 63	29,2 26	100,0 89
36 - 50	70,5 43	29,5 18	100,0 61
51 ve üzeri	50,8 30	49,2 29	100,0 59
TOPLAM	69,9 256	30,1 110	100,0 366

Tablo 33 görüşülen deneklerin yaşa göre başka yere iş için gitme isteğinin dağılımını göstermektedir. Yaş artışıyla birlikte, başka yere gitme isteğinin azaldığı görülmektedir. Ancak “51 ve üzeri” yaş grubunun % 50.8’inin iş bulduğunda başka yere gitme düşüncesi dikkat çekicidir. Bu durumun, özellikle gizli işsizliğin ve gelir düzeyinin ne durumda olduğunu belirtmesi açısından önemli bir veridir.

Tablo 34 : Evlilikte Tercih Edilen Nikah Dağılımı

Evlilikte tercih edilen nikah		
İfadeler	n	%
Resmi nikah	97	26.3
İmam nikahı	15	4.1
İkisi birden	254	68.8
Cevapsız	3	0.8
Toplam	369	100

Tablo 34 görüşme yapılan deneklerin evlilikte tercih ettikleri nikah türü dağılımını vermektedir. Deneklerin % 26.3’ü resmi nikahı tercih ederken, % 4.1’i imam nikahını tercih etmektedir. İmam nikahının tek olarak seçilme oranı düşük gözükürken, yaptığımız araştırmalarda, bu durumda olanlar için, resmi nikahın da sonradan yapıldığını tespit ettik. İki nikahı birlikte tercih edenler, örneklemin % 68.8’ini oluşturmaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere,

çoğunlukla resmi nikah tercih edilirken, imam nikahı da kültürel ve dini bir görev olarak varlığını büyük ölçüde devam ettirmektedir.

Tablo 35 : Cinsiyete Göre Evlilikte Tercih Edilen Nikah

Cinsiyet	Tercih edilen nikah		
	Resmi nikah	İmam nikahı	İkisi birden
Erkek	26,9	4,5	68,6
Kadın	21,6	0.0	78,1

Tablo 35 görüşme yapılan deneklerin cinsiyete göre evlilikte tercih ettikleri nikah dağılımını göstermektedir. Dikkat çekici olan, araştırmaya katılan kadınların hiçbirisinin sadece imam nikahını tercih etmemiş olmalarıdır. Kadınların, daha çok kendilerini olumsuz etkileyecek bu durum karşısında, bilinçli oldukları görülmektedir. Kadınların % 78.1'i iki nikahı birlikte tercih ederken, erkeklerin % 68.6'sı iki nikahı birlikte tercih etmektedirler. Ayrıca, sadece resmi nikahı tercih konusunda, erkeklerin daha yüksek oranda oldukları gözükmektedir.

Tablo 36 : Yaşa Göre; Kadınların Gelir Getirici İşte Çalışması İle İlgili Düşünceler

Yaş	Kadınların gelir için çalışması ile ilgili düşünceler			
	Evet % n	Hayır % n	Çok mecbur kalırsa % n	Toplam % n
15 – 19	33.3 25	32.0 24	34.7 26	100.0 75
20 – 25	34.9 29	32.5 27	32.5 27	100.0 83
26 – 35	38.2 34	33.7 30	28.1 25	100.0 89
36 – 50	41.0 25	42.6 26	16.4 10	100.0 61
51 ve üzeri	23.7 14	42.4 25	33.9 20	100.0 59
Toplam	34.6 127	36.0 132	29.4 104	100.0 367

Tablo 36 görüşme yapılan deneklerin yaşlarına göre, kadınların ev dışında gelir getirici işte çalıştırmasına bakışını göstermektedir. Yaş gurubu ilerledikçe, kadının ev dışında çalışmasına olumlu bakışın azaldığı görülmektedir. Kadının ailede kararların alınmasında söz sahibi olduğu göz önüne alındığında (Tablo 28) kadının sosyal statüsünün yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, “çok mecbur kalınırsa kadın ev dışında da çalışmalıdır” diyenlerin

oranının, kadının çalışmasına olumlu bakanlarla birlikte düşünüldüğünde, bölgedeki kadının günlük yaşamının kabul görmediği, daha çok şartların zorunlu bir sonucunun yaşandığını düşünülebiliriz. Eğitimde kız erkek ayrımının yapılmadığı da dikkate alındığında, bölgedeki sosyal yapının, modern dinamikler çerçevesinde gelişmekte olan ülke normlarını takip ettiğini düşünebiliriz.

Tablo 37 : Çok Eşle Evlilik İle İlgili Değerlendirme

İfadeler	Çok eşle evlilikle ilgili değerlendirme	
	n	%
Evet	37	10,0
Bazen	32	8,7
Hayır	298	80,8
Cevapsız	2	0,5
Toplam	369	100

Tablo 37 görüşülen deneklerin çok eşle evliliğe bakışını göstermektedir. Örneklemin % 80,8'i çok eşle evliliğe karşıyken, % 8,7'i bazen çok eşle evliliği uygun görmektedir. Deneklerin % 10,0'unun çok eşle evliliği benimsediği görülmektedir. Ancak bu durumu kabulde, mecbur durumdaki çeşitli nedenlerin (ölüm, zorunlu boşanma vb.) düşünülerek cevap verildiği göz önüne alındığında, çok eşle evlilik oranının subjektif olduğunu düşünmekteyiz. Bölgede genel düşünce olarak tek eşle evliliğin kabul gördüğü söylenebilir.

Tablo 38 : Yaşa Göre; Çocukların Evlendirilmesi İstenen Yer

Yaş	Çocukların evlendirilmesi istenen yer			
	Köy içinden	Köy dışından	Fark etmez	Toplam
	% n	% n	% n	% n
15 – 19	5,3 4	5,3 4	89,3 67	100,0 75
20 – 25	12,0 10	3,6 3	84,3 70	100,0 83
26 – 35	11,2 10	4,5 4	84,3 75	100,0 89
36 – 50	23,0 14	4,9 3	72,1 44	100,0 61
51 ve üzeri	37,3 22	3,4 2	59,3 35	100,0 59
TOPLAM	16,3 60	4,4 16	79,3 291	100,0 367

Tablo 38 görüşülen deneklerin yaşa göre çocuklarının evlendirilmesindeki tercih dağılımını göstermektedir. Deneklerden, çocuklarının evlendirilmesinde köy içini tercih edenlerin oranının düşük olduğu görülmektedir. Örneklemin % 79.3'ü evlenmede köy içi yada köy dışının fark etmediğini düşünürken, dikkat çekici olan, yaş grupları gençleştikçe, “fark etmez” diyenlerin oranının artmasıdır. Bu bulguların, bölgenin hızlı sosyal değişimi doğrultusunda tutarlı olduğunu düşünmekteyiz.

Tablo 39 : Yaşa Göre; Türk Aile Yapısı Hakkında Düşünce Dağılımı

Yaş	Türk aile yapısı hakkında düşünceler							Toplam
	Sağlam bir temele dayanır	Gelişen basın - yayın aile yapısını tehdit etmektedir	Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde aile önemini artırmıştır	Ailede Küçüklere yeterli söz hakkı verilmemektedir	Türk aile yapısı otoriterdir. Demokrasinin gelişimini engeller.	Aile değer yargılarıyla, değişen toplumun değerleri çatışmaktadır.	Aile kurumu gereksizdir	
15 – 19	57,3 43	22,7 17	6,7 5	8,0 6	1,3 1	2,7 2	1,3 1	100,0 75
20 – 25	39,8 33	41,0 34	4,8 4	3,6 3	1,2 1	9,6 8		100,0 83
26 – 35	41,6 37	34,8 31	5,6 5	10,1 9	2,2 2	5,6 5		100,0 89
36 – 50	55,7 34	23,0 14	8,2 5	4,9 3	1,6 1	4,9 3	1,6 1	100,0 61
51 ve üzeri	67,8 40	20,3 12	5,1 3	3,4 2		3,4 2		100,0 59
Toplam	51,0 187	29,4 108	6,0 22	6,3 23	1,4 5	5,4 20	9,5 2	100,0 367

Tablo 39 görüşülen deneklerin yaş gruplarına göre Türk aile yapısı hakkında düşünce dağılımını göstermektedir. Bu tabloda dikkat çekici olan, 15 – 19 yaş grubunun “Türk aile yapısının sağlam bir temele dayanır” tercihinde yüksek yüzde oluşturmalarıdır. Tabloda genel olarak, Türk aile yapısının sağlam bir temele dayandığı mutabakatı oluşurken, basın – yayın kuruluşlarının aileyi tehdit ettiği düşüncesi, bunun ardından gelmektedir. Deneklerin, basın – yayın kuruluşlarına olumsuz bakışlarının kaynağında olarak, değer çatışmasını önemli bir etken olarak düşünülebilir.

Tablo 40 : Eğitim Durumuna Göre; Türk Aile Yapısı Hakkında Düşünceler

Eğitim durumu	Türk aile yapısı hakkındaki düşünceler							Toplam
	Sağlam bir temele dayanır	Gelişen basın - yayın aile yapısını tehdit etmektedir	Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde aile önemini irtfındır	Ailede Küçüklere yeterli öze hakkı verilmemektedir	Türk aile yapısı otoriterdir. Demokrasinin gelişimini engeller.	Aile değeri yargılarıyla, değışen toplumun değeri çatışmaktadır.	Aile kurumu gereksizdir	
	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Okur - yazar değil	83,3 5	16,7 1						100,0 6
Okula gitmemiş okur - yazar	60,0 3	20,0 1			20,0 1			100,0 5
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	60,3 3	40,0 2						100,0 5
İlkokulu bitirmiş	76,3 58	13,2 10	3,9 3	5,3 4		1,3 1		100,0 76
Ortaokulu bitirmiş	50,0 29	22,4 13	8,6 5	12,1 7		3,4 2	3,4 2	100,0 58
Liseyi bitirmiş	44,0 66	34,7 52	5,3 8	6,7 10	1,3 2	8,0 12		100,0 150
Yüksek öğrenimi bitirmiş	34,3 23	43,3 29	9,0 6	3,0 2	3,0 2	7,5 5		100,0 67
Toplam	51,0 187	29,4 108	6,0 22	6,3 23	1,4 5	5,4 20	0,5 2	100,0 367

Tablo 40 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre Türk aile yapısı hakkındaki düşünce dağılımını vermektedir. Bazı istisnalar olmakla birlikte, eğitim düzeyinin artması ile “Aile yapısı sağlam bir temele dayanır” tercihi arasında negatif korelasyon, “Basın – yayın kuruluşları aile yapısını tehdit etmektedir” tercihiyle pozitif korelasyon görülmektedir. Aile değerleriyle değışen toplum değeri arasında çatışma olduğunu, ya da azda olsa ailenin demokrasiyi engelleyici otoriter yapıya sahip olduğunu düşünenlerin, eğitilmiş kesimden olduğunu görülmektedir.

Tablo 41 : Aylık Gelir Grubuna Göre; Türk Aile Yapısı Hakkındaki Düşünceler

Aylık gelir	Türk aile yapısı hakkındaki düşünceler							
	İş yaşam bir temele dayanır	İzlenen basın - yayın aile yapısını tehdit etmektedir	Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde aile önemini yitirmiştir	Ailede Küçüklere yeterli söz hakkı verilmemektedir	Türk aile yapısı otoriterdir. Demokrasinin gelişimini engeller.	Aile değer yargılarıyla, izlenen toplumun değerleri çatışmaktadır.	Aile kurumu gereksizdir	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n	% n
0 – 50 milyon	54,5 30	30,9 17	5,5 3	1,8 1	1,8 1	5,5 3		100,0 55
50 – 100 milyon	57,3 43	25,3 19	4,0 3	5,3 4	1,3 1	5,3 4	1,3 1	100,0 75
101 - 150 milyon	47,4 45	35,8 34	6,3 6	5,3 5		5,3 5		100,0 95
151 - 250 milyon	59,3 35	20,3 12	6,8 4	6,8 4		6,8 4		100,0 59
251 - 350 milyon	30,0 12	42,5 17	5,0 2	7,5 3	5,0 2	7,5 3	2,5 1	100,0 40
351 - 450 milyon	43,5 10	26,1 6	13,0 3	13,0 3	4,3 1			100,0 23
451 ve yukarısı	66,7 12	5,6 1	5,6 1	16,7 3		5,6 1		100,0 18
Toplam	51,2 187	29,0 106	6,0 22	6,3 23	1,4 5	5,5 20	0,5 2	100,0 365

Tablo 41 aylık gelir grubuna göre Türk aile yapısı hakkında düşünce dağılımını vermektedir. Aylık gelir düzeyi arttıkça, “Ailede küçükler yeterli söz hakkı verilmemektedir” tercihinde artış görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, ekonomik düzeyin artması, çekirdek ailenin hakim olması, (Bakınız. Tablo 8) eğitim düzeyinin yüksek olması (Bakınız. Tablo 3) ve tüketim kültürünün temel unsuru olarak, teknolojiyi kullanmada yeniliğe açıklık (Bakınız. Tablo 13) gibi değişim unsurlarının etkin olmasına rağmen, bölgede Türk aile yapısının sağlamlığını koruduğu görülmektedir. Bu da; bölgenin modern değerleri benimserken, aile kurumunu da bu değerlerle uyum içinde geliştirdiğini göstermektedir.

Tablo 42 : Gençlerin Gelenek – Göreneklere Bağlılığı Konusunda Düşünceler

İfadeler	Gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığı konusunda düşünceler	
	n	%
Gelenek - göreneklere bağlılık azalmıştır	229	62,1
Gelenek - görenekleri devam ettirmektedirler	42	11,4
Gelenek - görenekler değişmiştir.	34	9,2
Gelenek - göreneklere bağlılık kalmamıştır	32	8,7
Fikrim yok	32	8,7
Toplam	369	100

Tablo 42 görüşülen deneklerin, gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığı konusunda düşüncelerinin dağılımını göstermektedir. Deneklerin % 62.1’i “Gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığının azaldığını” düşünmekteyken, %11.4’ü “Gelenek – göreneklerin devam ettirildiği” görüşündedir. “Gelenek – görenekler değişmiştir” diyenlerin oranı % 9.2’dir. “Gelenek – göreneklere bağlılık kalmamıştır” diyenlerin oranı % 8.7’dir. Genel olarak bakıldığında, yüksek eğitim düzeyi, şehirle olan yoğun münasebet, teknolojik ve ekonomik gelişime bağlı olarak bölgenin sosyal değişimi de hız kazanmıştır.

Tablo 43: Yaşa Göre; Gençlerin Gelenek – Göreneklere Bağlılığı Konusunda Düşünceler

Yaş	Gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığı konusunda düşünceler					
	Gençlerin gelenek - göreneklere bağlılığı azalmıştır	Gençler gelenek - görenekleri devam ettirmektedir	Gençlerin gelenek - göreneklere bağlılığı kalmamıştır	Gelenek - görenekler değişmiştir	Fikrim yok	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
15 – 19	58,7 44	6,7 5	13,3 10	5,3 4	16,0 12	100,0 75
20 – 25	69,0 58	8,3 7	7,1 6	7,1 6	8,3 7	100,0 84
26 – 35	68,5 61	10,1 9	6,7 6	10,1 9	4,5 4	100,0 89
36 – 50	52,5 52	18,0 11	9,8 6	11,5 7	8,2 5	100,0 61
51 ve üzeri	57,6 34	16,9 10	6,8 4	13,6 8	5,1 3	100,0 59
TOPLAM	62,2 229	11,4 42	8,7 32	9,2 34	8,4 31	100,0 368

Tablo 43 görüşülen deneklerin yaşa göre, gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığı konusunda düşüncelerinin dağılımını göstermektedir. Araştırmada, yaş gruplarının çoğunluğu “Gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığının azaldığını” belirtmektedir. Tabloda dikkat çeken, “Gelenek – göreneklerin devam ettiğini” düşünenlerin yaş düzeyi arttıkça oranlarının artmasıdır. Bu bağlamda, diğer dikkat konusu, yaş grubu küçüldükçe “Gelenek – göreneklerin kalmadığı” yönündeki görüşlerin oranında artış görülmesidir. Kanaatimizce, bölgedeki gençliğin, değişimin yanında, muhafazakar kimliğini de koruması, tablonun bütününe etki eden unsurdur.

Tablo 44: Yaşa Göre, Siyasi Tercih Yaparken Dikkate Alınan Özellikler

Yaş	Siyasi tercih yaparken dikkate alınan özellikler										
	Dini esasları	Demokratik - La- ikliği	liberal ve serbest piyasa yanlısı	Sosyal adaletçiliği	insan hakları ve demokrasiyi sa- vunması	Ülke bütünlüğünü	Ekonomik sorunları çözecek olması	Hemşehriciliği	Ailenin geleneksel tercihi	Milliyetçi – Muha- fazakar olması	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	8.4	9.9		6.9	12.2	25.2	19.1	2.3	1.5	14.5	100
20 – 25	9.9	7.6	2.3	9.4	17.5	19.9	17.0	0.6	0.6	15.2	100
26 – 35	7.4	10.1	2.1	6.4	20.7	23.4	15.4	2.7	1.1	10.6	100
36 – 50	6.9	14.5	3.8	9.2	17.6	18.3	15.3	2.3	1.5	10.7	100
51 ve üzeri	15.6	8.8	2.7	6.1	8.2	30.6	15.0	2.0	0.7	10.2	100
Toplam	9.6	10.0	2.2	7.6	15.6	23.4	16.3	2.0	1.0	12.2	100

Tablo 44 görüşülen deneklerin siyasi tercih yaparken dikkate aldıkları özellikler dağılımını göstermektedir. Bölgedeki göçün temel nedeni olan ekonomik sıkıntıların ön sırada bulunduğu bir dönemde, siyasi tercihte ülke bütünlüğünün yüksek oranda birinci öncelik taşıması, bölge insanının ülkeye bağlılığını göstermektedir. İnsan hakları ve demokrasinin, ülke bütünlüğü ve ekonomik sorunlardan sonra gelmesi, “Milliyetçi – Muhafazakarlığın dördüncü sırada olması, bölge insanının, ülke gündemi ile ilgili duruşunu yansıttığı düşüncesindeyiz. Ayrıca, siyasi tercihte hemşehriciliğin ve ailenin geleneksel tercihinin düşük oranda öncelik taşıması, bölge insanının bilinçli seçmen kütlesi olduğunu göstermektedir.

Tablo 45: Eğitim Durumuna Göre; Siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellikler

Eğitim	Siyasi tercih yaparken dikkate alınan özellikler										
	Dini esasları	Demokratik - Laikliği	liberal ve serbest piyasa yanısı	Sosyal adaletçiliği	insan hakları ve demokrasiyi savunması	Ülke bütünlüğünü	Ekonomik sorunları çözecek olması	Hemşehriciliği	Ailenin geleneksel tercihi	Milliyetçi - Muhafazakar olması	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Okur - yazar değil	16.7				8.3	41.7	8.3	8.3		16.7	100
Okula gitmemiş okur - yazar	17.6	5.9		5.9	11.8	11.8	17.6	11.8	5.9	11.8	100
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	9.1	9.1	9.1		36.4	18.2	9.1			9.1	100
İlkokulu bitirmiş	14.0	10.4	3.1	7.8	9.8	26.0	18.1	1.0	1.0	6.7	100
Ortaokulu bitirmiş	8.1	11.1	2.0	5.1	15.2	21.2	16.2	4.0	4.0	13.1	100
Liseyi bitirmiş	8.6	9.7	1.4	7.6	15.9	22.8	16.9	1.7	0.3	15.2	100
Yüksek öğrenimini bitirmiş	5.5	11.0	2.7	10.3	19.2	24.0	13.7	0.7		13.0	100
Toplam	9.6	10.0	2.2	7.6	15.6	23.4	16.3	2.0	1.0	12.2	100

Tablo 45 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumlarına göre siyasi tercih yaparken dikkate aldıkları özellikler dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, eğitim düzeyi arttıkça, siyasi tercihte dini esasları öncelikli görenlerin oranının düşmesidir. Ayrıca, eğitim düzeyi arttıkça, demokrat – laikliğin ve sosyal adaletçiliğin oranı artmaktadır. Siyasi tercihte dikkate alınan özellik dağılımında, bazı istisnalar olmakla birlikte, eğitim düzeyi arttıkça hemşehricilik ve ailenin geleneksel tercihinin dikkate alanların oranının düştüğünü görmekteyiz. Bu da eğitimin, bireysel kimliği geliştirdiği, rasyonel karar almayı sağladığını göstermektedir.

Tablo 46: Mesleğe Göre; Siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellikler Dağılımı

Meslek	Siyasi tercih yaparken dikkate alınan özellikler										
	Dini esasları	Demokratik - La- ikliği	Liberal ve serbest piyasa yanısı	Sosyal adaletçiliği	İnsan hakları ve demokrasiyi sa- lanması	Ülke bütünlüğünü	Ekonomik sorunları çözecek olması	Henşehriciliği	Ailenin geleneksel tercihi	Milliyetçi – Muha- fazakar olması	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	10.4	7.3	5.2	8.3	14.6	18.8	15.6	4.2	4.2	11.5	100
Memur	4.1	11.6	3.3	5.8	20.7	21.5	15.7	2.5		14.9	100
Esnaf	16.0	10.6		6.4	10.6	25.5	16.0	4.3		10.6	100
Ev kadını		5.3		10.5	26.3	26.3	21.1	5.3		6.3	100
Emekli	10.1	10.1	2.9	10.1	11.6	29.0	15.9	1.4		8.7	100
Çiftçi	15.8	5.3			10.5	31.6	21.1		5.3	10.5	100
Öğrenci	8.3	7.6	0.7	6.9	16.0	23.6	20.1	0.7	1.4	14.6	100
İşsiz	6.7	16.7	1.7	10.0	18.3	23.3	13.3			10.0	100
Serbest	12.6	10.9	2.5	5.9	15.1	23.5	12.6	0.8	0.8	15.1	100
Diğer	9.1	28.3	3.0	12.1	12.1	15.2	15.2			3.0	100
Toplam	9.6	10.0	2.2	7.6	15.6	23.4	16.3	2.0	1.0	12.2	100

Tablo 46 görüşülen deneklerin meslek grubuna göre siyasi tercihte dikkat ettikleri özelliklerin dağılımını göstermektedir. Araştırmada tüm meslek gruplarının en fazla tercihi “Ülke bütünlüğü” olduğu görülmektedir. Siyasi tercihte “Ekonomik sorunları” dikkate alanlar, ülke bütünlüğünden sonra gelmektedir. “Dini esasları” en çok dikkate alanlar, sırasıyla esnaf (% 16.0), çiftçiler (% 15.8), serbest meslek çalışanları (% 12.6) ve işçilerdir. (% 10.4) Tabloda dikkat çeken bir husus da, kadınların siyasi tercihte “Dini esasları” dikkate almıyor olmaları ve bunun yanında insan hakları ve demokrasiyi en yüksek oranda tercih etmeleridir.

Tablo 47 : Aylık Gelire Göre; Siyasi Tercihde Dikkate Alınan Özellikler

Aylık gelir (milyon TL)	Siyasi tercih yaparken dikkate alınan özellikler										
	Dini esasları	Demokratik - La- ikliği	liberal ve serbest piyasa yanlısı	Sosyal adaletçiliği	nsan hakları ve demokrasiyi sa- /unması	Ülke bütünlüğünü	Ekonomik sorunları çözecek olması	Henşehriciliği	Ailenin geleneksel tercihi	Milliyetçi - Muha- fazakar olması	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0 – 50	10.5	11.4	1.8	7.9	13.2	23.7	15.8	0.9		14.9	100
51 – 100	8.2	8.2	2.5	8.9	14.6	23.4	20.9	3.2	2.5	7.6	100
101 – 150	10.9	11.4	1.5	6.4	15.3	25.2	16.8	1.0	0.5	10.9	100
151 – 250	7.6	11.9	1.7	6.8	16.1	25.4	13.6	2.5	0.8	13.6	100
251 – 350	6.3	7.6	5.1	10.1	20.3	17.7	16.5	1.3	1.3	13.9	100
351 – 450	13.7	7.8	3.9	3.9	17.6	25.5	11.8	2.0		13.7	100
451 ve yukarısı	14.3	9.5		7.1	16.7	16.7	9.5	4.8	2.4	19.0	100
Toplam	9.7	10.1	2.2	7.5	15.6	23.4	16.3	2.0	1.0	12.2	100

Tablo 47 görüşülen deneklerin aylık gelir düzeyine göre siyasi tercih yaparken dikkate aldıkları özelliklerin dağılımını göstermektedir. Bütün gelir gruplarının en yüksek oranda tercihlerinin “Ülke bütünlüğü” olduğu görülmektedir. İstisnalar dışında, gelir düzeyi azaldıkça, siyasi tercihte “Ekonomik sorunların çözümü”nü dikkate alma oranının arttığını görmekteyiz. Dikkat çeken bir nokta; en yüksek oranda “Milliyetçi – muhafazakar” kriterini tercih edenler, belirlenen en üst gelir grubundan oluşmaktadır.

Tablo 48 : Etnik Kimlik

İfadeler	Etnik kimlik dağılımı	
	n	%
Türk	78	21,1
İnsan	66	17,9
Türk – Müslüman	225	61.0
Başka		
Toplam	369	100

Tablo 48 görüşme yapılan deneklerin kendilerini ne hissettiğinin dağılımını göstermektedir. Görüşme formunda “Türk” ve “Türk – Müslüman” seçeneklerinin ayrı verilmesinin nedeni, Osmanlı’da ve günümüz Cumhuriyet Türkiye’sinde, din ile milli kimliğin çoğunlukla aynı algılandığının önceki araştırmalarda görülmesidir. Bununla birlikte, “İnsan” tercihinde ise, temelde amaçlanan, çağdaş dünyada yükselen değer olarak milliyetçiliğin bireylere sirayet düzeyinin tespiti. Kültürün bir parçasını özümseyen bireyin bireysel kimlik bilincinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Diğer tercih, (Başka) açık uçlu olarak sorulmuş, katılımcılardan kendi hislerini (düşüncelerini) özgürce yansıtmaları istenmiştir.

Tablo 48’e göre deneklerin büyük çoğunluğu kendilerini Müslüman – Türk olarak görmektedirler. (% 61.0) İkinci kategoride Türk (% 21.1), üçüncü olarak da insan tercihi gelmektedir (% 17.9) Açık uçlu soruda, başka bir kimlik tanımlanmamıştır.

Deneklerden “İnsan” cevabı veren % 17.9’luk kesim, “Türkiye’nin en önemli sorunları nelerdir ?” sorusuna verdikleri cevapta % 35.5 “Enflasyon – işsizlik”, % 21.8 “Yolsuzluk rüşvet”, % 1.6 “Mezhep çatışması”, % 7.3 “Demokratikleşme”, % 8.9 “Terör”, %3.2 “Kürt sorunu”, % 2.4 “İç göç”, % 8.9 “Liderlerin yetersizliği, % 9.7 “Laik – anti laik çatışması”, % 0.8 “Türkiye’nin sorunları beni ilgilendirmiyor” cevabını vermişlerdir. Bu durumdan “İnsan” cevabı verenlerin daha çok ekonomik sorunları önemsedikleri, ancak kültürel kimlikle ilgili herhangi bir farklı eğilim belirtmediklerini çıkarabiliriz.

Etnik kimlik sorusuna “İnsan” cevabı verenlerin, “En çok hangi kuruma güveniyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplarda; % 39.4 “Türk Silahlı Kuvvetleri”, % 31.8 “Türkiye Büyük Millet Meclisi”, % 1.5 “Cumhurbaşkanlığı”, % 12.1 “Basın – yayın kuruluşları”, % 15.2 “Hiçbirine” güvenmediklerini belirtmişlerdir. “İnsan” cevabını verenlerin tamamına yakın oranda devletin kurumlarına güvendikleri görülmektedir.

Kimlik sorusuna “İnsan” cevabı verenlerin, (% 17.9) diğer sorulara verdikleri cevaplar dikkate alındığında, bu deneklerin temelde Türk kimliğini benimsediğini ancak, kimlik algılaması olarak, kimlik bilincine ulaşamadıklarını, ya da sosyal şartların daha çok olumsuz koşullarından dolayı tepkisel cevaplar verdiklerini söyleyebiliriz.

Bernard Lewis’e göre, İslam ülkelerinde irsiyet değil de dini cemaat üyeliği çoğu zaman kimliğin kesin ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, eskiye dayalı bir cemaat üyeliği de, kimliğin ifadesinde Batılıların anlayamayacağı şekliyle, kimlik tanımını yaratabilir.¹⁹⁸ Ülkemizde din, kimlik tanımlaması olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda, milletleşme sürecinin henüz gerçekleşmediğini düşünmekteyiz. Görüşme formunun doldurulması esnasında karşılaştığımız “Türk, insan değil mi? Hepimiz insan değil miyiz?” türünden sorularla, kimlik bilincinin modern milletler düzeyine ulaşmadığını tespit ettik. Bu durumda, kimlik bilincinin toplumsal yapımızda tam olarak algılanamayışını görmekteyiz. Orhan Türkdoğan’ın ifadesiyle “Türk toplumunun dinamikleri bu çizgide ilerlemektedir. Standart birime ulaşmamasında, eğitimin bilinçli olmaması, yükselen değerlere yönelmemesi yatmaktadır.”¹⁹⁹

Görüşme yapılan deneklerin, tablodaki dağılımı, Türk toplumsal yapısı içerisinde, kırsal bölgede sosyal yapının doğal bir uzantısı olarak görülebilir. Biyolojik esaslara göre herhangi bir şekillenmeyi özümsemeyen Türk Halkının, din ile irsiyeti çoğunlukla karıştırdığı, bu bölge için de söylenebilir. Ancak, Türk Kimliği’nin modern düzeydeki şekillenmesi, yükselen milliyetçilik normlarına göre gelişim göstermektedir. Elde ettiğimiz veriler göstermektedir ki, bölgede Türk Kimliği tek hakim unsurdur.

Bölgede, bu dinamiklerle yaşam süren Türk kimliğinin mevcut sosyolojik gerçeklerden uzak bir tarzda yorumlanıp, - küreselleşmenin parçalara ayırma boyutu ile -

¹⁹⁸ Bernard Lewis, Ortadoğu’nun Çoklu Kimliği, Sabah Y. Çev. Mehmet Harmancı, İst. 2000 s. 15

¹⁹⁹ Orhan Türkdoğan, İşçi Kültürünün Yükselişi, Timaş Y. İst. 1998 s. 69

daha çok politik olarak ele alınması, farklı kimlik tasarımlarının ortaya atılması, bölgenin sosyal gerçeklerini yansıtmamaktadır. Dış dinamiklerin yönlendirmesinin yanında, bazı metod hataları da yapılmaktadır. Özellikle gelişimini tamamlamış ABD ve Almanya gibi devletlerin, sosyal yapısındaki farklılıkların dikkate alınmadan idealize edilmesi bunların başlıcası sayılabilir. Bu şekildeki politik yaklaşımın, ülkemiz açısından diğer bir unsuru da “ana kütlenin” (hakim kültürün) yok sayılmasıdır.

Orhan Türkdoğan’ın Gebze’de sanayi işçilerine yönelik yapmış olduğu araştırmada, “Kendinizi ne hissediyorsunuz?” sorusuna işçilerin verdikleri cevaplarda; (% 35) Türk – Müslüman, ikinci kategoride “İnsan” ve “Müslüman” tercihleri sıralanmıştır.²⁰⁰

Konda A.Ş. tarafından İstanbul’da 15.683 kişiye uygulanan ankette aynı soruya verilen cevapta deneklerin % 65’i Türk, % 21’i Türk – Müslüman, % 4’ü Müslüman, % 3.7’si ise (Kürt Kökenli) Türk, cevabını vermiştir.²⁰¹ Araştırmamızda ortaya çıkan sonuçlar, içerik olarak bu sonuçlara yakın görülmektedir.

“Düzeltilme”

²⁰⁰ Orhan Türkdoğan , İşçi Kültürünün Yükselişi, Timaş Y. İst. 1998 s. 67

²⁰¹ Ali Tayyar Önder, Türkiye’nin Etnik Yapısı, Zirve Ofset Y. 3. B. Ankara 1999 s. 6

Tablo 49: Yaşa Göre Etnik Kimlik

Yaş	Etnik kimlik				
	Türk % n	İnsan % n	Türk – Müs- lüman % n	Başka % n	Toplam % n
15 – 19	13,0 10	25,5 20	61,3 46		100,0 75
20 – 25	9,5 8	14,3 12	76,2 64		100,0 84
26 – 35	21,3 19	24,7 22	54,0 47		100,0 89
36 – 50	29,5 19	16,4 10	54,1 33		100,0 62
51 ve üzeri	37,3 22	3,4 2	59,3 35		100,0 59
Toplam	21,1 78	17,9 66	61,0 225		100,0 369

Tablo 49 görüşülen deneklerin yaşa göre kendilerini ne hissettiklerinin dağılımını vermektedir. İstisnalar olmakla birlikte, yaş gurubu küçüldükçe kendini “Türk” hissedenenlerin oranı düşerken, “Türk - Müslüman” cevabını verenlerde yüzdeliği en yüksek olan yaş grubunun 20 – 25 ve 15 – 19 olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kendini “Türk” hissedenen yaş grupları içinde en yüksek yüzdeliğe 51 ve üzeri yaş grubunun sahip olması dikkat çekmektedir. Bu verilerden hareketle, gençlerin modern anlamda kimlik bilincinde ileri yaş gruplarından daha geri düzeyde olduğu söylenebilir. Bu tablo ışığında, bölgede Milli Eğitim ve kültür politikalarında insanları kendilerinden başka hissetmeleri yerine, kendi kimliğini tanıma, hissetme öncelikli bir konu olarak düşünülmelidir. Ayrıca, gelecekte bölgenin kimlik bilincinin daha da hassaslaşacağını düşünmekteyiz. Kanaatimizce, özellikle küreselleşme sürecinde, etniklik taleplerinin politikleşmesi, bunun bölgeye yansıtılması, bölgenin gelecekteki sosyal yapısının oluşumunu da etkileyecektir.

Tablo 50 : Eğitim Seviyesine Göre Etnik Kimlik

Eğitim	Etnik kimlik				
	Türk	İnsan	Türk - Müslüman	Başka	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Okur - yazar değil	33,3 2		66,7 4		100,0 6
Okula gitmemiş okur – yazar	20,0 1	20,0 1	60,0 3		100,0 5
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	60,0 3		40,0 2		100,0 5
İlkokulu bitirmiş	31,6 25	5,3 4	63,2 47		100,0 76
Ortaokulu bitirmiş	27,6 17	20,7 12	51,7 39		100,0 58
Liseyi bitirmiş	12,6 20	22,5 34	64,9 98		100,0 151
Yüksek öğrenimini bitirmiş	14,6 10	22,4 15	59,7 40		100,0 68
Toplam	21,1 78	17,9 66	61,0 225	0 0	100,0 369

Tablo 50 görüşme yapılan deneklerin eğitim düzeyine göre kendilerini ne olarak hissettiklerinin dağılımını göstermektedir. Tabloya bakıldığında, bazı istisnalar dışında eğitim düzeyi arttıkça, “İnsan” tercihinin yüzdesi artmakta, “Türk” ve “Türk – Müslüman” tercihi azalmaktadır. Eğitim sistemi ile ilgili daha önce yaptığımız yorumun (Bakınız tablo 48) bu tablo sonuçları için geçerli olduğunu, eğitim sisteminin kimlik bilincinin yerleştirilmesinde yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Milli kimlik bilincinin yerleşmediği kesimler açısından, küresel kimliksizleştirme politikalarının etkisi, kimlik alanında sapmaları da beraberinde getirecektir.

Tablo 51 : Aylık Gelir Grubuna Göre Etnik Kimlik

Aylık gelir (milyon TL)	Etnik kimlik			
	Türk % n	İnsan % n	Türk - Müslüman % n	Toplam % n
0 – 50	20,0 11	23,6 13	56,4 31	100,0 55
51 – 100	21,3 17	17,3 13	61,3 46	100,0 76
101- 150	22,1 23	15,8 15	62,1 59	100,0 96
151 – 250	25,0 16	13,3 8	58,3 35	100,0 60
251 – 350	15,0 6	29,0 8	66,0 27	100,0 41
351 – 450	8,7 2	13,0 3	78,3 18	100,0 23
451 ve yukarısı	16,7 3	33,3 6	50,0 9	100,0 18
Toplam	21.1 78	17.9 66	61,2 225	100,0 369

Tablo 51 görüşme yapılan deneklerin aylık gelir grubuna göre kendilerini ne hissettiklerinin dağılımını göstermektedir. Kimlik sorusuna “İnsan” cevabı verenlerin en yüksek yüzdesini, en fazla gelir grubuna sahip olanların oluşturduğu görülürken, “Türk – Müslüman” diyenlerde 351 – 450 milyon aylık gelire sahip olanlar, en yüksek yüzdeye sahip görülmektedir.

Tablo 52 : Din Hakkındaki Görüşler

İfadeler	Din hakkındaki görüşler	
	n	%
Din yaşam biçimidir, davranışlar ona göre düzenlenmeli	142	38,7
Allah ile kul arasında gizli yakınlaşmadır	217	59,3
Laiklikle bağdaşmayan düşünce sistemidir	7	1,9
Gereksiz bir şeydir	1	0,3
Cevapsız	2	0.6
Toplam	369	100.0

Tablo 52 görüşülen deneklerin din hakkındaki görüşlerinin dağılımlarını göstermektedir. Deneklerin % 59.3'ü “Allah ile kul arasında gizli bir yakınlaşma biçimidir” tercihinde birleşmektedir. Dinin modern toplumlardaki yeri olarak kabul gören bu görüşün, deneklerin geniş kütlesi tarafından kabul görmesi dikkat çekicidir. “Din bir yaşam biçimidir davranışlar ona göre düzenlenmeli” diyenlerin oranı ise % 38.5 olarak görülmektedir. Deneklerin sadece % 1.9'u “Laiklikle bağdaşmayan bir düşünce sistemidir” görüşündeyken, “Din gereksiz bir şeydir” diyen bir kişi, deneklerin % 0.3 'ü nü oluşturmaktadır. Araştırmada, laikliğin dinle çelişki olarak algılanmadığı, din ile birlikte benimsendiği görülmektedir. Dinin toplum için gerekli olduğu düşüncesi de, denekler tarafından bir istisna dışında kabul görmektedir.

Tablo 53: Eğitim Durumuna Göre Din Hakkındaki Görüşler

Eğitim durumu	Din hakkındaki görüşler				
	Din bir yaşam biçimidir. Davranışlar ona göre düzenlenmeli	Allah ile kul arasında gizli yakınlaşmadır	Laiklikle bağdaşmayan bir düşünce sistemidir	Mantıkla alakası olmayan gereksiz bir şeydir	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Okur - yazar değil	33,3 2	66,7 4			100,0 6
Okula gitmemiş okur - yazar	40,0 2	40,0 2	20,0 1		100,0 5
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	40,0 2	60,0 3			100,0 5
İlkokulu bitirmiş	25,0 19	75,0 57			100,0 76
Ortaokulu bitirmiş	29,3 18	63,8 37	5,2 3		100,0 58
Liseyi bitirmiş	42,0 63	56,0 84	1,3 2	0,7 1	100,0 150
Yüksek öğrenimini bitirmiş	55,2 37	43,3 29	1,5 1		100,0 67
Toplam	38,5 142	59,3 217	1,9 7	0,3 2	100,0 367

Tablo 53 görüşme yapılan deneklerin eğitim seviyesine göre din hakkındaki görüşlerini göstermektedir. “Din bir yaşam biçimidir. Davranışlar ona göre düzenlenmelidir.” Diyenlerde en yüksek yüzdeyi yükseköğrenim mezunları oluşturmaktadır. İlginç olan, “Allah ile kul arasında gizli bir yakınlaşma biçimidir” diyenler içinde de, yükseköğrenim mezunlarının en düşük yüzdeler arasında olmasıdır. Ancak, “Laiklikle bağ-

daşmayan bir düşünce sistemidir” diyenlerde eğitim seviyesi arttıkça yüzdelik düşmektedir.

Tablo 54 : Mesleğe Göre Din Hakkındaki Görüşler

Meslek	Din hakkındaki görüşler				
	Din bir yaşam biçimidir. Davranışlar ona göre düzenlenmeli	Allah ile kul arasında gizli yakınlaşmadır	Laiklikle bağdaşmayan bir düşünce sistemidir	Mantıkla alakası olmayan gereksiz bir şeydir	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
İşçi	33.3 13	64.1 25	2.6 1	2.6 1	100.0 39
Memur	51.7 30	46.6 27	1.7 1		100.0 58
Esnaf	31.8 14	68.2 30			100.0 44
Ev kadını	22.2 2	77.8 7			100.0 9
Emekli	33.3 9	66.7 18			100.0 27
Çiftçi	25.0 2	75.0 6			100.0 8
Öğrenci	46.7 35	50.7 38	1.3 1		100.0 75
İşsiz	28.6 8	67.9 19	3.6 1		100.0 28
Serbest	36.6 26	60.6 43	2.8 2		100.0 71
Diğer	37.5 3	50.0 4	12.5 1		100.0 8
Toplam	38.5 142	59.3 216	1.9 7	0.3 1	100.0 367

Tablo 54 görüşme yapılan deneklerin meslek durumuna göre din hakkındaki düşüncelerini göstermektedir. “Din bir yaşam biçimidir. Davranışlar ona göre düzenlenmelidir.” diyenler içerisinde en yüksek orana sahip olanlar; memurlar ve öğrencilerdir. Bu iki kesim, her ne kadar din ile laikliğin uyum içerisinde olduğunu benimsenmişse de; formel olarak laik kültürden yetişmiş iki kesiminin, davranışların dine göre düzenlenmesinde en yüksek yüzdeyi oluşturması ilginç görülmektedir. Tabloda dikkati çeken başka bir husus, “Allah ile kul arasında gizli bir yakınlaşma biçimidir” diyenler arasında en yüksek orana sahip olan kadınlar ve çiftçilerdir.

Tablo 55 : İnsanları Birbirinden Ayıran En Temel Fark

İfadeler	İnsanları birbirinden ayıran en temel fark	
	n	%
İrklarıdır	50	13,6
Zengin yoksul oluşlarıdır	31	8,4
Hiçbir fark önemli değildir	137	37,1
Dinleridir	55	14,9
Siyasi görüşleridir	14	3,8
Ahlak anlayışlarıdır	82	22,2
Toplam	369	100

Tablo 55 görüşme yapılan deneklerin insanları birbirinde ayıran farka ilişkin görüşlerini göstermektedir. Deneklerin % 37,1'i "Hiçbir fark önemli değildir" derken, diğerleri, sırayla ahlak, din, ırk, zenginlik ve siyasi görüşler olarak sıralanmaktadır. Bölge insanının geniş bir hoşgörüye sahip olduğu görülmektedir. Türk toplumunda ırka dayalı bir ayırım geçerli olmamaktadır. Aynı şekilde dini bir ayırımın da, çok düşük yüzdede kaldığı söylenebilir. Ayırımında esas olarak "Ahlak anlayışları" rol oynamaktadır. Kanaatimizce bu tablo sonuçları, Türk Toplumsal yapısının geneli ile tutarlılık arz etmektedir.

Tablo 56 : Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı Olma Konusunda Düşünceler

İfadeler	Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusundaki düşünceler	
	n	%
Gurur vericidir	277	75,1
Acı verici bir durumdur	14	3,8
Mecburen kabul ettiğim bir durumdur	22	6,0
Normal bir durumdur	55	14,9
Cevapsız	1	0,3
Toplam	369	100

Tablo 56 görüşme yapılan deneklerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusundaki düşüncelerini göstermektedir. Deneklerin büyük çoğunluğu bu durumdan gurur duymaktadırlar. Günümüzde gerek ülkede, gerek bölgede yaşanan ekonomik ve

sosyal sıkıntılar göz önüne alındığında, bölge insanının devlete bağlılığında, ekonomik ve sosyal şartların dışındaki oluşumlarında kuvvetli olduğunu düşünebiliriz. Modern devletin yükümlülükleri açısından, bir çok eksiğinin bulunmasına rağmen, deneklerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan büyük çoğunlukla gurur duymalarının bir nedeni de, Türklerin kendine özgü “Devlet Baba” anlayışları olsa gerektir. Bu anlayış, edilgen bir vatandaşlığı esas kılmaktan çok, liyakatli, dürüst kişilerin bulunduğu düşünülen devlet yönetimine sahip çıkma gereksinimidir. Araştırmada ortaya çıkan ve bölgede gözlemlediğimiz ülke gündemiyle yakından ilgili vatandaş imajı, bu tezimize esas oluşturmaktadır.

Bununla birlikte T.C. vatandaşı olmayı kabullenmeyip, “Mecburen kabul ettiğim bir durumdur”(% 6.0) ve “Acı verici bir durumdur” (% 3.8) diyenlerin, kopma noktasındaki kesim olduğu söylenebilir. Daha önceki tablolardan da edindiğimiz bilgilere göre, bu durumun temel nedeni, ekonomik sıkıntıların büyük boyutlara ulaşmasıdır.

Tablo 57 : Etnik Kimliğe Göre, T.C. Vatandaşı Olma Konusundaki Düşünceler.

Etnik kimlik	Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusunda düşünceler				
	Gurur vericidir	Acı verici bir durumdur	Mecburen kabul ettiğim bir durumdur	Normal bir durumdur	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Türk	84.4 64	4.0 3	4.0 3	8.0 6	100.0 76
İnsan	47.0 31	6.1 4	12.1 8	34,8 23	100.0 66
Türk – Müslüman	80,9 182	3,1 7	4,4 10	11,6 26	100.0 225
Toplam	75.3 277	3.8 14	6.0 22	14.9 55	100.0 368

Tablo 57 kendini ne hissettiğine göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusundaki düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, kimlik sorusuna “İnsan” cevabını verenlerin, büyük çoğunlukla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından gurur duyarken, sadece % 6.1’i “Acı verici bir durumdur” demektedir.

T. C. vatandaşı olmayı “Acı verici bir durum” veya “Mecburen kabul ettiğim bir durum” olarak ifade edenlerde, kimlik sorusuna Türk ve Türk- Müslüman cevabını ve-

renlerin oranının yüksekliği dikkati çekmektedir. Bu durum, sorunun etnik ya da kültürel açıdan değil, daha çok, ekonomik bakımdan oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 58 : Çocuklara Dini Bilgilerin Verilesi İstenen Yer

İfadeler	Çocuklara dini bilgilerin verilmesi istenen yer	
	n	%
Ailede	125	33,9
Evde özel hoca tarafından	8	2,2
Okulda	187	50,7
Kur'an kursunda	92	24,9

Tablo 58 görüşme yapılan deneklerin çocuklara dini eğitimin verilmesini istedikleri yer dağılımını göstermektedir. Deneklerin % 50.7'si dini bilgilerin "Okulda" verilmesini istediği görölmektedir. Devlet denetimindeki okullarda verilen dini eğitimin, örneklem tarafından güvenilir karşılandığı söylenebilir. İkinci olarak (% 33.9) ile "Aile" gelmektedir. Dikkat çeken husus, bölgede yoğun şekilde Kur'an kursu bulunmasına ve bunların belli bir istihdam oluşturmasına rağmen, deneklerin sadece % 24.9'u dini eğitim için Kur'an kursunu tercih etmektedir. Sekiz yıllık eğitimin oluşumundaki genel mantığın, bölgede kabul gördüğü düşüncesindeyiz.

Tablo 59 : Çocukların Eğitimi Konusunda Düşünceler

İfadeler	Çocukların eğitimi konusunda düşünceler	
	n	%
Okumasını isterim	312	84,6
Ekonomik şartlar müsaitse okuturum	47	12,7
Okusa da okumasa da fark etmez	3	0,8
Erkeklerin okumasını isterim, kızların istemem	4	1,1
Okumadansa bir işte çalışmasını isterim	3	0,8
Toplam	369	100

Tablo 59 görüşme yapılan deneklerin çocukların eğitimi konusunda düşüncelerin dağılımını göstermektedir. Deneklerin tamamı yakını, çocuklarının okumasını istedikleri görölmektedir. Çocuklarını okutmada kız – erkek ayırımı gözetilmemektedir. Daha önceki tablolarda gördüğümüz gibi, bölgede eğitime önem verilmektedir.

Tablo 60 : Geleceğe Yönelik İstekler Dağılımı

İfadeler	Geleceğe yönelik istekler	
	n	%
Daha iyi bir iş	138	37,4
Konut edinmek	48	13,0
Yüksek öğrenim görmek	103	27,9
Başka bir ülkede yaşamak	26	9,8
Gelir ve sosyal güvence	206	55,8
İyi bir evlilik yapmak	92	24,9
Başka bir şehirde yaşamak	9	2,4
Zengin olmak	44	11,9

Tablo 60 görüşülen deneklerin geleceğe yönelik istekler dağılımını göstermektedir. Deneklerin geleceğe yönelik isteklerinde sırasıyla; gelir ve sosyal güvence, daha iyi bir iş, yüksek öğrenim görmek, iyi bir evlilik yapmak gelmektedir. Bölge insanının başka bir ülkede, ya da şehirde yaşama arzusunda olmadığı görülmektedir.

Tablo 61 : Yaşa Göre geleceğe Yönelik İstekler Dağılımı

Yaş	Geleceğe yönelik istekler								Toplam
	Daha iyi bir iş %	Konut edinmek %	Yüksek öğrenim görmek %	Başka bir ülkede yaşamak %	Gelir ve sosyal güvence %	İyi bir evlilik %	Başka şehirde yaşamak %	Zengin olmak %	
15 - 19	16.9	6.6	27.7	6.6	16.9	16.9	1.8	6.6	100
20 25	19.8	6.4	15.7	7.0	25.0	19.8	1.2	5.2	100
26 - 35	23.9	3.5	7.0	6.3	38.0	13.4	0.7	7.0	100
36 - 50	26.2	6.5	11.2	2.8	35.5	5.6	1.9	10.3	100
51 ve üzeri	17.1	15.9	8.5		51.2	4.9		2.4	100
Toplam	20.6	7.0	15.2	5.2	30.6	13.6	1.2	6.4	100

Tablo 61 görüşme yapılan deneklerin yaş gruplarına göre geleceğe yönelik istekler dağılımını vermektedir. Tabloda “Yüksek öğrenim görmek isteyen”lerin yaş grubu küçüldükçe oranının arttığı görülmektedir. Bölgede eğitim oranının yüksekliği dikkate alındığında (Tablo 3) bu verilerin tutarlı olduğu görülmektedir. “Gelir ve sosyal gü-

vence” isteyenlerde de yaş oranının artması ile birlikte yüzdeliğin de arttığı görülmektedir. Tabloda dikkat çeken durum, “Zengin olma” isteğinin düşük yüzdelikte kalmasıdır. Özellikle genç yaş gurubunun zengin olma isteğinin düşük olması, bölge insanının yaşadığı sosyal şartların ürünü olsa gerektir. Ayrıca, ülkede genel olarak var olan beklenti, yatırım ve istihdamda devlet hakimiyeti anlayışı ve bununla birlikte, bireysel girişim kültürünün oluşması için gerekli şartların yokluğu, bu durumun bir diğer sebebi olarak da düşünülebilir.

Tablo 62 : Eğitim Durumuna Göre Geleceğe Yönelik İstekler

Eğitim durumu	Geleceğe yönelik istekler								
	Daha iyi bir iş %	Konut edinmek %	Yüksek öğrenim görmek %	Başka bir ülkede yaşamak %	Gelir ve sosyal güvence %	İyi bir evlilik %	Başka şehirde yaşamak %	Zengin olmak %	Toplam %
Okur – yazar değil	10.0	20.0	10.0		20.0		20.0	20.0	100
Okula gitmemiş okur – yazar	25.0	12.5	12.5		37.5	12.5			100
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	33.3	16.7			33.3	16.7			100
İlkokulu bitirmiş	21.1	10.2	7.0	1.6	41.4	7.0	1.6	10.2	100
Ortaokulu bitirmiş	24.8	5.9	20.8	2.0	25.7	11.9		8.9	100
Liseyi bitirmiş	20.0	5.5	18.7	6.8	25.5	16.8	1.6	5.2	100
Yüksek öğrenimi bitirmiş	17.8	6.5	11.2	9.3	37.4	15.0		2.8	100
Toplam	20.6	7.0	15.2	5.2	30.6	13.6	1.3	6.4	100

Tablo 62 görüşme yapılan deneklerin geleceğe yönelik istekler dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, eğitim düzeyinin yükselmesi ile, “Başka ülkede yaşamak” isteyenler arasında pozitif korelasyonun olmasıdır.

Tablo 63 : Cinsiyete Göre Geleceğe Bakış

	Geleceğe bakış				
	Güvenle ve umutla bakıyorum % n	Korkuyla bakıyorum % n	Ne olacağını hiç düşünmedim, aldırış etmiyorum % n	Ne olacağı belirsiz % n	Toplam % n
Cinsiyet					
Erkek	55.7 186	17.7 59	4.8 16	21.9 73	100.0 334
Kadın	78.1 25	9.4 3		12.5 4	100.0 32
Toplam	57.7 211	16.9 62	4.4 16	21.0 77	100.0 366

Tablo 63 cinsiyete göre geleceğe yönelik istek dağılımını göstermektedir. Erkeklerin % 55.7'si geleceğe "Güvenle ve umutla bakıyorum" derken, % 21.9'u "Ne olacağı belirsiz" demektedir. % 17.7'si ise "Geleceğe korkuyla" baktıklarını söylemektedir. Bölgedeki ekonomik ve sosyal şartlar düşünüldüğünde, geleceğe yönelik genel bir iyimserliğin olduğunu düşünmekteyiz. Bölgede eğitim düzeyinin yüksekliği, dışarıyla münasebetlerin yoğunluğu, devlete olan güven, gelecek için umut kaynakları olarak düşünülebilir. Bununla birlikte, kadınların büyük çoğunlukla "Geleceğe güvenle ve umutla baktıkları" görülmektedir.

Tablo 64 : Yaşa Göre Geleceğe Bakış

	Geleceğe bakış				
	Güvenle ve umutla bakıyorum % n	Korkuyla bakıyorum % n	Ne olacağını hiç düşünmedim, aldırış etmiyorum % n	Ne olacağı belirsiz % n	Toplam % n
Yaş					
15 – 19	66.7 50	18.7 14	4.0 3	10.7 8	100.0 75
20 – 25	58.3 49	15.5 13	6.0 5	20.2 17	100.0 84
26 – 35	54.0 47	18.4 16	3.4 3	24.1 21	100.0 87
36 – 50	36.1 22	26.2 16	3.3 2	34.4 21	100.0 61
51 ve üzeri	72.9 43	5.1 3	5.1 3	16.9 10	100.0 59
Toplam	57.7 211	16.9 62	4.4 16	21.0 77	100.0 366

Tablo 64 görüşülen deneklerin yaşa göre geleceğe bakışını göstermektedir. Geleceğine güvenle ve umutla bakanlarda en yüksek oranı “51 ve üzeri” yaş grubunun oluşturduğu görülmektedir. İkinci olarak “15 – 19” yaş gurubu gelmektedir. Geleceğine korkuyla bakanlarda en yüksek yüzdeyi “36 – 50” yaş grubu oluşturmaktadır.

Tablo 65 : Mesleğe Göre Geleceğe Bakış

Meslek	Geleceğe bakış				
	Güvenle ve umutla bakıyorum % n	Korkuyla bakıyorum % n	Ne olacağına aldırış etmiyorum % n	Ne olacağı belirsiz % n	Toplam % n
İşçi	59.0 23	20.5 8	2.6 1	17.9 7	100.0 39
Memur	47.4 27	22.8 13	10.5 6	19.3 11	100.0 57
Esnaf	75.0 33	11.4 5		13.6 6	100.0 44
Ev kadını	88.9 8			11.1 1	100.0 9
Emekli	51.9 14	7.4 2	7.4 2	33.3 9	100.0 27
Çiftçi	50.0 4	25.0 2		25.0 2	100.0 8
Öğrenci	68.0 51	16.0 12	2.7 2	13.3 10	100.0 75
İşsiz	21.4 6	25.0 7	7.1 2	46.4 13	100.0 28
Serbest	54.9 39	15.5 11	4.2 3	25.4 18	100.0 71
Diğer	75.0 6	25.0 2			100.0 8
Toplam	57.7 211	16.9 62	4.4 16	21.0 77	100.0 366

Tablo 65 görüşülen deneklerin mesleğe göre geleceklerine bakışını göstermektedir. “Geleceğime korkuyla bakıyorum” diyenlerde en yüksek yüzdeleri çiftçiler, işsizler ve memurlar oluşturmaktadır. Gelecekle ilgili olumsuz düşüncelerde, ilk sıraları alan meslek gruplarına bakıldığında, ekonomik sıkıntıların etkili olduğu düşünülebilir. “Geleceğime güvenle ve umutla bakıyorum” diyenlerde ise; en yüksek oranı sırayla kadınlar, esnaf ve öğrenciler oluşturmaktadır. Kadınlar, daha önceki tablolarda olduğu gibi, bu tabloda da, olumlu duruşlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

Tablo 66 : Aylık Gelire Göre Geleceğe Bakış

Aylık gelir (milyon TL)	Geleceğe bakış				
	Güvenle ve umutla bakı- yorum % n	Korkuyla bakıyorum % n	Ne olacağını hiç düşünmedim, aldırış etmiyorum % n	Ne olacağı belirsiz % n	Toplam % n
0 – 50	40.0 22	30.9 17	5.5 3	23.6 13	100.0 55
51 – 100	64.0 48	14.7 11	5.3 4	16.0 12	100.0 75
101 – 150	55.8 53	15.8 15	5.3 5	23.2 22	100.0 95
151 – 250	51.7 31	11.7 7	6.7 4	30.0 18	100.0 60
251 – 350	73.7 28	10.5 4		15.8 6	100.0 38
351 – 450	52.2 12	30.4 7		17.4 4	100.0 23
451 ve yukarısı	83.3 15	5.6 1		11.1 2	100.0 18
Toplam	57.4 209	17.0 62	4.4 16	21.2 77	100.0 364

Tablo 66 görüşme yapılan deneklerin gelir gruplarına göre geleceğe bakış dağılımını göstermektedir. “Geleceğe güvenle ve umutla bakıyorum” diyenlerde en yüksek oranı en çok gelire sahip olan grup oluştururken, “Korkuyla bakıyorum” diyenlerde en yüksek oranı, en az gelire sahip olan grup oluşturmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında gelirle, geleceğe bakış arasında herhangi bir korelasyon görülmemektedir.

Tablo 67 : Köyden Göç Etme Nedenine Göre Geleceğe Bakış

Köyden göç etme nedeni	Geleceğe bakış				
	Güvenle ve umutla % n	Korkuyla % n	Hiç düşünmedim, aldırış etmiyorum % n	Ne olacağı belirsiz % n	Toplam % n
Toprağın yetersizliği	69.0 20	10.3 4	3.4 1	17.2 5	100.0 29
Çocukların eğitim olanaklarının yetersizliği	67.9 19	14.3 4	7.1 2	10.7 3	100.0 28
Ekonomik sıkıntılar	53.5 131	20.0 49	3.3 8	23.3 57	100.0 245
Daha iyi bir gelecek hazırlamak için	63.5 40	9.5 6	7.9 5	19.0 12	100.0 63
Toplam	57.5 210	17.0 62	4.4 16	21.1 77	100.0 365

Tablo 67 görüşülen deneklerin köyden göç etme durumuna göre geleceğe bakışını göstermektedir. “Geleceğe güvenle ve umutla bakıyorum” diyenlerde en düşük oranı, göç nedenini ekonomik sıkıntılara bağlayanların olduğu görülmektedir. Aynı grubun % 23.3’ü geleceğinde ne olacağının belirsiz olduğunu belirtirken, % 20.0’si geleceğine korku ile bakmaktadır. Kanaatimizce bölgede ekonomik sıkıntılar, diğer zorluklara nazaran daha öndedir.

Tablo 68: Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstendiği

İfadeler	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istediği	
	n	%
Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülkede	193	52.3
Dini esaslarla yönetilen bir ülkede	43	11.7
Eğitim olanaklarının fazla olduğu bir ülkede	77	20.9
Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede	140	37.9
Komşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede	25	6.8
Avrupa Birliği’ne üye bir ülkede	32	8.7

Tablo 68 görüşülen deneklerin nasıl bir ülkede yaşamak istediklerinin dağılımını göstermektedir. Tabloda, ekonomik sıkıntılarını çözmüş ülkenin en fazla tercih edildiği görülmektedir. Bu tablonun deneklerin aylık gelirlerini belirten tabloyla (Tablo 7) birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bölgede aylık gelir dağılımı açısından, büyük kesimin açlık sınırının altında yaşadığı dikkate alınmalıdır.

Deneklerin % 37.9’u “Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede” yaşamak isterken, % 11.7’si “ Dini esaslarla yönetilen bir ülkede” yaşamak istemektedir. Tabloda dikkat çeken, deneklerin sadece % 8.7’si Avrupa Birliği’ne üye bir ülkede yaşamak istemektedir. Bu tablodan da öncelikli olarak, ekonomik durumun önemsendiği anlaşılmaktadır.

Tablo 69 : Yaşa Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstendiği

Yaş	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istendiği						
	Ekonomik sorun- larını çözmüş bir ülkede	Dini esaslarla yönetilen bir ülkede	Eğitim olanakla- rının fazla olduğu bir ülkede	Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede	Konşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede	Avrupa Birliği'ne üye bir ülkede	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	30.4	9.8	19.6	28.4	5.9	5.9	100
20 – 25	41.2	5.0	16.0	26.9	4.2	6.7	100
26 – 35	39.5	3.9	14.0	32.6	4.7	5.5	100
36 – 50	36.1	8.4	15.7	24.1	4.8	10.8	100
51 ve üzeri	44.4	19.4	8.3	20.8	4.2	2.8	100
Toplam	38.2	8.3	15.0	27.3	4.8	6.1	100.0

Tablo 69 görüşülen deneklerin yaşa göre nasıl bir ülkede yaşamak istedikleri dağılımını göstermektedir. “Dini esaslarla yönetilen bir ülkede yaşamak istiyorum” diyenlerde en fazla orana sahip olanlar 51 ve üzeri yaş grubu olduğu görülmektedir. Bunun arkasından en düşük yaş grubu gelmektedir.

Tablo 70 : Eğitim Düzeyine Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstendiği

Eğitim durumu	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istendiği						
	Ekonomik sorun- larını çözmüş bir ülkede	Dini esaslarla yönetilen bir ülke	Eğitim olanakla- rının fazla olduğu bir ülkede	Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede	Konşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede	Avrupa Birliği'ne üye bir ülkede	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	50.0	33.3		16.7			100
Okula gitmemiş okur – yazar	37.5	25.0	25.0	12.5			100
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	50.0	16.7		16.7		16.7	100
İlkokulu bitirmiş	37.0	16.7	12.0	19.4	7.4	7.4	100
Ortaokulu bitirmiş	43.8	7.5	20.0	17.5	3.8	7.5	100
Liseyi bitirmiş	38.8	5.5	14.4	31.3	4.0	6.0	100
Yüksek öğrenimi bitirmiş	32.3	2.1	16.7	39.6	5.2	4.2	100
Toplam	38.2	8.3	15.0	27.5	4.8	6.1	100.0

Tablo 70 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumuna göre nasıl bir ülkede yaşamak istediklerinin dağılımını göstermektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi ile “Dini esaslarla yönetilen bir ülke” diyenlerin arasında negatif korelasyon oluşmaktadır. “Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülke” tercihinde bazı istisnalar olmakla birlikte, eğitim durumu ile artışıyla yüzdeliğin de arttığı görülmektedir. Buna göre; eğitim düzeyi arttıkça, dinin toplumdaki yeri çağdaş anlamda benimsenmektedir. Eğitimle birlikte din ve vicdan özgürlüğü önemsenirken, dine dayalı devlet sistemi kabul görmektedir. Tabloda dikkat çeken bir husus da, eğitim düzeyinin artması ile birlikte “Avrupa Birliği’ne üye bir ülkede” yaşama isteğinin düşmesidir. Daha çok, ekonomik sıkıntıları, din ve vicdan özgürlüğünü önemseyen lise ve yükseköğrenim mezunları, Avrupa Birliği’ni çözüm olarak görmemektedirler.

Tablo 71 : Meslek Durumuna Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İstedığı

Meslek	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istediği						Toplam
	Ekonomik sorunların çözülmüş bir ülkede	Dini esaslarla yöneti- len bir ülkede	Eğitim olanaklarının fazla olduğu bir ülke- de	Din ve vicdan özgür- lüğüne olduğu bir ülkede	Komşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede	Avrupa Birliği’ne üye bir ülkede	
	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	34.5	5.5	18.2	23.6	7.3	10.9	100
Memur	31.0	4.6	19.5	36.8	3.4	4.6	100
Esnaf	46.3	13.0	9.3	24.1	1.9	5.6	100
Ev kadını	50.0	8.3	16.7	25.0			100
Emekli	32.5	7.5	10.0	30.0	10.0	10.4	100
Çiftçi	43.8	12.5	12.5	12.5	12.5	6.3	100
Öğrenci	30.8	8.4	20.6	28.0	6.5	5.6	100
İşsiz	52.8	8.3	5.6	25.0		8.3	100
Serbest	45.5	9.1	12.5	26.1	3.4	3.4	100
Diğer	50.0	10.0	10.0	20.0		10.0	100
Toplam	38.2	8.3	15.0	27.5	4.8	6.1	100.0

Tablo 71 görüşülen deneklerin meslek durumuna göre nasıl bir ülkede yaşamak istediklerinin dağılımını göstermektedir. “Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülke” tercihi en fazla yüzdeyi işsizler ve ev kadınları oluşturmaktadır. “Dini esaslarla yönetilen bir ülke” diyenler arasında en az yüzdeyi memurlar ve işçiler oluştururken, aynı tercihte en yüksek yüzdeyi, esnaflar ve çiftçiler oluşturmaktadır. İlginç olan bir husus, “Avrupa Birliğine üye bir ülke” tercihi en yüksek oranı emeklilerin oluşturmasıdır.

Tablo 72 : Aylık Gelire Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği

Aylık gelir	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istediği						
	Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülkede	Dini esaslarla yönetilen bir ülkede	Eğitim olanaklarının fazla olduğu bir ülkede	Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede	Komşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede	Avrupa Birliği'ne üye bir ülkede	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
0 – 50	43.7	12.7	9.9	22.5	2.8	8.5	100
51 – 100	38.7	11.3	12.3	23.6	5.7	8.5	100
101 – 150	41.1	9.7	12.1	29.8 7	4.8	2.4	100
151 – 250	38.6	3.6	21.7	27.7	4.8	3.6	100
251 – 350	41.7	1.7	15.0	28.3	6.7	6.7	100
351 – 450	21.2	12.1	15.2	39.4	3.0	9.1	100
451 ve yukarısı	23.1	3.8	34.6	23.1	3.8	11.5	100
Toplam	38.4	8.3	15.1	27.2	4.8	6.2	100.0

Tablo 72 görüşülen deneklerin aylık gelir grubuna göre yaşamak istediği ülke dağılımını göstermektedir. Genel olarak aylık gelir grubunun düşmesi ile birlikte “Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülkede yaşama” isteğinin arttığı görülmektedir. Bazı istisnalar dışında aylık gelir grubunun artmasıyla “Dini esaslarla yönetilen bir ülkede” yaşama isteği arasında negatif bir korelasyon görülmektedir. Kanaatimizce ekonomik imkanların yetersiz kalması, dünyevileşmeyi ve laik anlayışın benimsenmesini geciktirmektedir. Dikkat çekici bir nokta da gelir grubu en fazla olan iki kategorinin “Avrupa Birliği'ne üye bir ülke” tercihi en yüksek oranı oluşturmalarıdır.

Tablo 73 : Göç Nedenine Göre Nasıl Bir Ülkede Yaşamak İsteddiği

Göç nedeni	Eğer seçme şansı olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak istediği						
	Ekonomik sorunla- rını çözmüş bir ülkede	Dini esaslarla yöne- tilen bir ülkede	Eğitim olanakları- nın fazla olduğu bir ülkede	Din ve vicdan öz- gürlüğünün olduğu bir ülkede	Komşuları ile sorun yaşamayan bir ül- kede	Avrupa Birliği'ne göre bir ülkede	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
Toprağın yetersizliği	28.1	21.9	12.5	28.1	3.1	6.3	100
Çocukların eğitim olanakları- nın yetersizliği	35.7	14.3	23.8	19.0	4.8	2.4	100
Ekonomik sıkıntılar	41.6	7.1	12.5	26.5	5.4	6.8	100
Daha iyi bir gelecek hazırla- mak için	29.1	5.1	22.8	35.4	2.5	5.1	100
Toplam	38.3	8.3	15.1	27.4	4.8	6.2	100.0

Tablo 73 görüşme yapılan deneklerin göç nedenine göre yaşamak istedikleri ülke dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, göç nedeni olarak ekonomik sıkıntılar diyenlerin, “Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülkede” yaşamak isteyen tercihte en yüksek orana sahip olmalarıdır. “Dini esaslarla yönetilen bir ülke” tercihinde en yüksek orana sahip olanlar, göç nedenini toprak yetersizliği olarak tercih edenlerden oluşmaktadır.

Tablo 74 : Gurbetten Dönen İnsanların Değişimine Bakış

İfadeler	Gurbetten dönen insanların değişimine nasıl bakıldığı	
	n	%
Olumlu bakıyorum; köyümüzü çağdaştırırlar	158	42.9
Gelenek ve göreneklerimizi bozarlar.	51	13.9
Köyümüzün sosyal yapısını bozarlar	14	3.8
Bence fark etmez nasıl yaşarsa yaşasınlar	145	39.4
Toplam	368	100

Tablo 74 görüşülen deneklerin gurbetten dönen insanların değişimine bakışını göstermektedir. Yaklaşık % 18 oranındaki kesim gurbetten dönenlerin değişimine olumsuz bakarken, büyük çoğunluk olumlu bakmaktadır. Bölgede eğitim düzeyinin yüksekliği, dışarıyla sıkı münasebetler, teknolojiyi kullanmada yeniliğe açıklı dikkate alındığında genel durumun tutarlı olduğu düşünülebilir. Bizce, fazla gelişmiş olmamakla

birlikte, bölgede özellik yaz aylarında, turizmin canlanması bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını etkilemektedir.

Tablo 75 : Yaşa Göre; Gurbetten Dönen İnsanların Değişimine Bakış

Yaş	Gurbetten dönen insanların değişimine nasıl bakıldığı				
	Olumlu bakıyorum; Köyümüzü çağdaşlaştırıyorlar	Gelenek ve göreneklerimiz bozarlar	Köyümüzün sosyal yapısını bozarlar	Bence fark etmez nasıl yaşasınlar	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
15 – 19	32.0 24	10.7 8	5.3 4	52.0 39	100.0 75
20 – 25	36.9 31	19.0 16	8.3 7	35.7 30	100.0 84
26 – 35	41.6 37	14.6 13	2.2 2	41.6 37	100.0 89
36 – 50	60.7 37	6.6 4	1.6 1	31.1 19	100.0 61
51 ve üzeri	49.2 29	16.9 10		33.9 20	100.0 59
Toplam	42.9 158	13.9 51	3.8 14	39.4 145	100.0 368

Tablo 75 görüşülen deneklerin yaşa göre gurbetten dönen insanların değişimine bakışı göstermektedir. Tabloda ilginç olan “Olumlu bakıyorum köyümüzü çağdaşlaştırıyorlar” diyenlerde en fazla oranı en yüksek iki yaş grubu oluştururken, “Gelenek göreneklerimiz bozarlar” diyenlerde en yüksek oranı 20 – 25 yaş grubu ve 26 – 35 yaş grubunun oluşturmasıdır. Sosyolojide, eşit sosyal şartlarda genel kabul gören, gençlerin değişime ve gelişime daha açık olduğu ilkesi bu tabloda görülmemektedir.

Tablo 76 : Eğitim Durumuna Göre Gurbetten Dönelerin Değişimine Bakış

Eğitim durumu	Gurbetten dönen insanların değişimine nasıl bakıldığı				
	Olumlu bakı- rum Köyümü- zün çağdaşları	Gelenek ve gö- re-neklerimiz bo- zarlar	Köyümüzün sos- yal yapısını bo- zarlar	Bence fark etmez nasıl yaşarsa ya- şasınlar	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Okur – yazar değil	33.3 2	16.7 1		50.0 3	100.0 6
Okula gitmemiş okur - yazar	40.0 2			60.0 3	100.0 5
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	80.0 4			20.0 1	100.0 5
İlkokulu bitirmiş	57.9 44	15.8 12		26.3 20	100.0 76
Ortaokulu bitirmiş	48.3 28	6.9 4	1.7 1	43.1 25	100.0 58
Liseyi bitirmiş	36.4 55	15.2 23	4.0 6	44.4 67	100.0 151
Yüksek öğrenimini bitirmiş	34.3 23	16.4 11	10.4 7	38.8 26	100.0 67
Toplam	42.9 158	13.9 51	3.8 14	39.4 145	100.0 368

Tablo 76 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre gurbetten dönenlerin değişimine bakış dağılımını göstermektedir. Gurbetten dönenlerin değişimine bakışta, “Gelenek göreneklerimiz bozarlar”ve “Köyümüzün sosyal yapısını bozarlar” tercihleri birlikte incelendiğinde lise ve yüksekokul mezunlarının yüzdelere kısmi oranda arttığı görülür. Bu sonuçtan hareketle, bölgede, eğitimin yenilikleri kritikte muhafazakar boyutunu da önemli oranda sakladığı söylenebilir.

Tablo 77 : Aylık Gelire Göre Gurbetten Dönen İnsanların Değişimine Bakış

Aylık Gelir	Gurbetten dönen insanların değişimine nasıl bakıldığı				
	Olumlu bakı- yorum Köyü- müzü çağdaş- laştırmalar	Gelenek ve gö- reneklerimizi bozarlar	Köyümüzün sosyal yapısını bozarlar	Bence fark et- mez nasıl ya- şarsa yaşasın- lar	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
0 – 50	41.8 23	10.9 6	7.3 4	40.0 22	100.0 55
51 – 100	37.3 28	13.3 10	4.0 3	45.3 34	100.0 75
101 – 150	44.2 42	21.1 20	2.1 2	32.6 31	100.0 95
151 – 250	50.0 30	8.3 5	5.0 3	36.7 22	100.0 60
251 – 350	37.5 15	12.5 5	5.0 2	45.0 18	100.0 40
351 – 450	43.5 15	13.0 3		43.5 10	100.0 23
451 ve yukarısı	50.0 9	11.1 2		38.9 7	100.0 18
Toplam	42.6 157	13.9 51	3.8 14	39.3 144	100.0 366

Tablo 77 görüşülen deneklerin aylık gelire göre gurbetten dönene insanların değişimine bakışını göstermektedir. Genel olarak bakıldığında, en yüksek gelire sahip olan iki grubun, en az oranda olumsuz baktıkları yorumu yapılabilir.

Tablo 78 . Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler

İfadeler	Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünülenler	
	n	%
Ümitliyim	168	45.7
Ümitsizim	115	31.3
Çok ümitliyim	40	10.8
Fikrim yok	45	12.2
Toplam	368	100

Tablo 78 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Deneklerin yaklaşık % 56'sı Türkiye'nin geleceğinden ümit-

liyken, ülkenin ve bölgenin sosyo – ekonomik ve psikolojik durumuna göre % 31.3’ü ümitsiz görülmektedir. “Fikrim yok diyen % 12.2’lik kesim, Türkiye’nin geleceği ile ilgili fikir yürütememektedir.

Tablo 79 : Cinsiyete Göre Türkiye’nin Geleceği ile İlgili Düşünce Dağılımı

Cinsiyet	Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim % n	Ümitsizim % n	Çok ümitliyim % n	Fikrim yok % n	Toplam % n
Erkek	45.8 154	31.5 106	10.7 36	11.9 40	100.0 336
Kadın	43.8 14	28.1 9	12.5 4	15.6 5	100.0 32
Toplam	45.7 168	31.3 115	10.9 40	12.2 45	100.0 368

Tablo 79 görüşme yapılan deneklerin cinsiyete göre Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloya genel olarak bakıldığında, Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşüncelerde, kadınların ve erkeklerin birbirine yakın oranda aynı düşündükleri sonucuna varabiliriz.

Tablo 80 : Yaşa Göre Türkiye’nin Geleceği İle ilgili Düşünceler

Yaş	Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim % n	Ümitsizim % n	Çok ümitliyim % n	Fikrim yok % n	Toplam % n
15 – 19	29.3 22	38.7 29	8.0 6	24.0 18	100.0 75
20 – 25	36.9 31	40.5 34	8.3 7	14.3 12	100.0 84
26 – 35	47.2 42	30.3 27	12.4 11	10.1 9	100.0 89
36 – 50	54.1 33	26.2 16	9.8 6	9.8 6	100.0 61
51 ve üzeri	67.8 40	15.3 9	16.9 10		100.0 59
Toplam	45.7 168	31.3 115	10.9 40	12.2 45	100.0 368

Tablo 80 görüşme yapılan deneklerin Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda yaş gruplarının artması ile “Ümitliyim” diyenler oranında pozitif korelasyon olduğu görülmektedir. Bu tercihte en düşük yüzdeyi temsil eden 15 – 19 yaş grubunun çoğunluğunun öğrenci olması, (Bakınız. Tablo 5) bunun yanında iş garantisinin olmaması ve ekonomik bağımsızlığı ile ilgili kaygılarının bu-

lunmasından dolayı, “Fikrim yok” tercihinde en yüksek yüzdeyi oluşturduğu düşünülebilir.

Tabloda “Ümitsizim” ve “Fikrim yok” tercihlerinde yaş oranının artması ile negatif korelasyon olduğu görülürken, “Çok ümitliyim” tercihinde yaş oranı ile yüzdelik, pozitif korelasyon göstermektedir. Bu tablodan yaş grubu ilerledikçe Türkiye’nin geleceği ile ilgili ümitlerin arttığı sonucu çıkarılabilir.

Tablo 81 : Eğitim Durumuna Göre Türkiye’nin Geleceği İle İlgili Düşünceler

Eğitim durumu	Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim	Ümitsizim	Çok ümitliyim	Fikrim yok	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Okur – yazar değil	66.7 4	16.7 1	16.7 1		100.0 6
Okula gitmemiş okur – yazar	40.0 2	20.0 1	40.0 2		100.0 5
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	60.0 3	20.0 1		20.0 1	100.0 5
İlkokulu bitirmiş	57.9 47	25.0 19	10.5 8	6.6 5	100.0 76
Ortaokulu bitirmiş	43.1 25	25.9 15	13.8 8	17.2 10	100.0 58
Liseyi bitirmiş	38.4 58	39.7 60	8.6 13	13.2 20	100.0 151
Yüksek öğrenimini bitirmiş	47.8 32	26.9 18	11.9 8	13.4 9	100.0 67
Toplam	45.7 168	31.3 115	10.9 40	12.2 45	100.0 368

Tablo 81 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumuna göre Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımlarını göstermektedir. Tabloda “Ümitliyim” diyenler arasında en düşük yüzdeyi oluşturanlar lise mezunları olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’nin geleceği ile ilgili en “Ümitsiz” olan grup, lise mezunlarıdır. Mesleğe başlama yaşının geçtiği bu dönemde, üniversiteye gireme oranının düşüklüğünün yanında, üniversiteye giremeyen gençlerin işsiz kalması ve çoğunlukla statülerinin altında kabul ettikleri işte çalışmaları, ülkemizin genel problemidir. Genç nüfusun yoğun olduğu ülkemizde, aynı oranda istihdamın yaratılamadığı bilinmektedir. Yükseköğrenimi bitiren deneklerin ülkenin geleceği ile ilgili daha olumlu düşünceleri, sosyal ve ekonomik açıdan lise mezunlarına göre daha avantajlı olmalarına bağlanabilir.

Tablo 82 : Mesleğe Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünce Dağılımı

Meslek	Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim % n	Ümitsizim % n	Çok ümitliyim % n	Fikrim yok % n	Toplam % n
İşçi	41.0 16	35.9 14	2.6 1	20.5 8	100.0 39
Memur	51.7 30	27.6 16	10.3 6	10.3 6	100.0 58
Esnaf	52.3 23	31.8 14	13.6 6	2.3 1	100.0 44
Ev kadını	66.7 6	11.1 1	22.2 2		100.0 9
Emekli	66.7 18	14.8 4	14.8 4	3.7 1	100.0 27
Çiftçi	62.5 5	12.5 1	12.5 1	12.5 1	100.0 8
Öğrenci	34.7 26	30.7 23	12.0 9	22.7 17	100.0 75
İşsiz	25.0 7	57.1 16	7.1 2	10.7 3	100.0 28
Serbest	45.8 33	31.9 23	11.1 8	11.1 8	100.0 72
Diğer	50.0 4	37.5 3	12.5 1		100.0 8
Toplam	45.7 168	31.3 115	10.9 40	12.2 45	100.0 368

Tablo 82 görüşülen deneklerin mesleğe göre Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını vermektedir. "Ümitliyim" diyenlerde ilk sıraları, ev kadınları (% 66.7), emekliler (% 66.7), çiftçiler (% 62.5), esnaflar (% 52.3) ve memurlar (% 51.7) almaktadır. "Ümitliyim" diyenlerde en az yüzdeyi işsizler (% 25.0) ve öğrenciler (% 34.7) oluşturmaktadır.

"Ümitsizim" diyenlerde ise, en yüksek oranı işsizler (% 57.1), diğer mesleklerde çalışanlar (% 37.5) ve işçiler (% 35.9) gelmektedir

Tablo 83 : Aylık Gelire Göre Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceler

Aylık gelir	Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim	Ümitsizim	Çok ümitliyim	Fikrim yok	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
0 – 50	38.2 21	40.0 22	7.3 4	14.5 8	100.0 55
51 – 100	52.0 39	25.3 19	10.7 8	12.0 9	100.0 75
101 – 150	44.2 42	28.4 27	12.6 12	14.7 14	100.0 95
151 – 250	51.7 31	28.3 17	8.3 5	11.7 7	100.0 60
251 – 350	50.0 20	37.5 15	10.0 4	2.5 1	100.0 40
351 – 450	30.4 7	39.1 9	17.4 4	13.0 3	100.0 23
451 ve yukarısı	38.9 7	27.8 5	16.7 3	16.7 3	100 18
Toplam	45.6 167	31.1 114	10.9 40	12.3 45	100.0 366

Tablo 83 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, “Ümitliyim” diyenlerde en düşük oranı oluşturanların gelir gruplarıdır. Aylık geliri 351 ve 450 milyon olanlar (% 30.4), 451 milyon ve yukarısı olanlar (% 38.9), ve aylık geliri 0 – 50 milyon olanlar (% 38.2) oranında Türkiye'nin geleceğinden ümitli olarak görülmektedirler. Bu tablodan, ülkenin geleceğine bakışta, orta sınıfın, alt ve üst gelir gruplarından, daha ümitli oldukları sonucu çıkarılabilir.

Tablo 84 : Göç Etme Sebebine Göre Türkiye'nin Geleceğine Bakış

Köyden göç etme sebebi	Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler				
	Ümitliyim	Ümitsizim	Çok ümitliyim	Fikrim yok	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
Toprağın yetersizliği	60. 18	16.7 5	23.3 7		100.0 30
Çocukların eğitim olanaklarının yetersizliği	25. 7	25.0 7	10.7 3	39.3 11	100.0 28
Ekonomik sıkıntılar	45.9 113	33.7 83	10.6 26	9.8 24	100.0 246
Daha iyi bir gelecek hazırlamak için	46.0 29	31.7 20	6.3 4	15.9 10	100.0 63
Toplam	45.5 167	31.3 115	10.9 40	12.3 45	100.0 367

Tablo 84 görüşülen deneklerin göç etme nedenine göre Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. “Ümitliyim” diyenlerde en yüksek oranı göç nedenini toprağın yetersizliğine bağlayanlar olduğu görülmektedir. En düşük oranı ise, göç nedeni olarak eğitim olanaklarının yetersizliğini tercih edenler oluşturmaktadır. Göç nedenini bu nedene bağlayanlar, büyük ölçüde (% 39.3) “Fikrim yok” diyerek, ülke geleceğinin belirsiz olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 85 : Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler

İfadeler	Türkiye'nin yönetiminden beklenti dağılımı	
	n	%
Siyasi istikrar huzur ve can güvenliği	197	53.4
Gelişmiş büyük bir ülke olmak	169	45.8
Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	65	17.6
Türk Cumhuriyetleriyle iş birliğine girmeli	91	24.7
İslam ülkeleriyle iş birliğine girmeli	66	17.9
Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	48	13.0
Fikrim ve beklentim yok	22	6.0

Tablo 85 görüşülen deneklerin Türkiye'nin yönetiminden beklentilerinin dağılımını göstermektedir. Beklentiler de birinci sırayı “Siyasi istikrar huzur ve can güvenliği” (% 53.4) alırken, ikinci olarak, “Gelişmiş büyük bir ülke olmak” (% 45.8) gelmektedir. Ülkenin son dönemlerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı dikkate alındığında, deneklerin en başta ki beklentisinin bu sorunları giderilmesi olduğu bulgulanmaktadır. Tabloda dikkat çeken, üçüncü sırada yer alan “Türk Cumhuriyetleri ile işbirliği” (% 24.7) tercihinin, “Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli” tercihinden daha yüksek orana sahip olması ve Avrupa Birliğine bir an önce girmeli diyenlerin oranının sadece % 17.6'da kalmasıdır. Tablodan çıkarılabilecek sonuç, deneklerin çözüm olarak Avrupa Birliği'ni görmüyor olmalarıdır denilebilir.

Tablo 86 : Yaşa Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler

Yaş	Türkiye'nin yönetiminden beklentiler							
	Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği	Gelişmiş büyük bir ülke olmak	Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli	İslam ülkeleri ile iş birliğine girmeli	Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	Fikrim ve beklentim yok	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	32.7	33.7	5.8	10.6	6.7	1.9	8.7	100
20 – 25	27.4	27.4	11.1	14.8	10.4	5.9	3.0	100
26 – 35	29.1	24.2	9.7	15.2	11.5	7.3	3.0	100
36 – 50	34.7	23.8	8.9	13.9	9.9	6.9	2.0	100
51 ve üzeri	29.3	21.8	12.2	13.6	10.2	12.2	0.7	100
Toplam	30.2	25.8	9.8	13.8	10.0	7.2	3.2	100.0

Tablo 86 görüşülen deneklerin yaş grubuna göre Türkiye'nin yönetiminden beklentileri göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, 15 – 19 yaş grubunun “Gelişmiş büyük bir ülke olmak” tercihinde en fazla yüzde oranına oluştururken, “Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli” tercihinde en az yüzdeliği oluşturmalarıdır.

Ülkeden kopma noktasına gelmiş, “Fikrim ve beklentim yok” diyenlerde yüzdelik, yaş oranının artmasıyla negatif korelasyon oluşturmaktadır. Genç yaş grubunun bu tercih dağılımı dikkat çekicidir.

Tablo 87 : Eğitim Durumuna Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler

Eğitim durumu	Türkiye'ni yönetiminden beklentiler							
	Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği	Gelişmiş büyük bir ülke olmak	Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli	İslam ülkeleri ile iş birliğine girmeli	Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	Fikrim ve beklentim yok	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	26.3	21.1	15.8	15.8	10.5	10.5		100
Okula gitmemiş okur – yazar	27.3	9.1	9.1	18.2	27.3	9.1		100
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	40.0	20.0	10.0	10.0	10.0	10.0		100
İlkokulu bitirmiş	28.9	24.3	11.6	13.3	10.4	10.4	1.2	100
Ortaokulu bitirmiş	33.0	28.9	10.3	13.4	5.2	5.2	4.1	100
Liseyi bitirmiş	29.8	21.9	11.2	14.0	11.2	7.0	5.0	100
Yüksek öğrenimini bitirmiş	28.2	30.9	5.5	12.7	8.2	11.8	2.7	100
Toplam	29.8	24.8	10.3	13.6	9.8	8.6	3.2	100.0

Tablo 87 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre Türkiye'nin yönetiminden beklentilerini göstermektedir. “Siyasi istikrar huzur, can güvenliği” ile “Gelişmiş büyük bir ülke olmak” tercihlerine tüm grupların en yüksek en yüksek oranda katıldıkları görülmektedir, “Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli” tercihinde en yüksek oranı, en düşük eğitim düzeyi oluştururken, en düşük oranı, yüksekokul mezunlarının oluşturması dikkat çekicidir. Ayrıca “Fikrim yok” diyen ve devletten kopma nokrasına gelmiş deneklerin, hepsinin öğrenimli kişiler olduğu görülmektedir.

Tablo 88 : Mesleğe Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler

Meslek	Türkiye'nin yönetiminden beklentiler							
	Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği	Gelişmiş büyük bir ülke olmak	Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli	İslam ülkeleri ile iş birliğine girmeli	Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	Fikrim ve beklentim yok	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	32.8	19.4	13.4	19.4	6.0	6.0	3.0	100
Memur	26.2	22.3	10.7	15.5	16.5	2.9	5.8	100
Esnaf	28.2	25.9	9.4	12.9	11.8	10.6	1.2	100
Ev kadını	60.0	20.0	6.7	6.7	6.7			100
Emekli	32.7	21.8	9.1	16.4	5.5	14.5		100
Çiftçi	28.0	24.0	12.0	12.0	12.0	12.0		100
Öğrenci	31.5	32.4	6.3	12.6	7.2	5.4	4.5	100
İşsiz	30.4	26.1	13.0	13.0	8.7	6.5	2.2	100
Serbest	29.4	27.8	9.5	11.9	10.3	6.3	4.8	100
Diğer	21.1	36.8	10.5	10.5	10.5	10.5		100
Toplam	30.2	25.9	9.8	13.8	10.0	7.1	3.2	100.0

Tablo 88 görüşülen deneklerin eğitim durumuna göre Türkiye'nin yönetiminden beklentilerin dağılımını göstermektedir. Genel olarak bakıldığında bütün meslek gruplarının tercihlerde yakın dağılım gösterdikleri görülmektedir. Tabloda dikkat çeken devletten kopma noktasına gelen ve "Fikrim ve beklentim yok" diyenlerde en yüksek oranı memurların oluşturmasıdır.

Tablo 89 : Aylık Gelire Göre Türkiye'nin Yönetiminden Beklentiler

Aylık gelir	Türkiye'ni yönetiminden beklentiler							
	Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği	Gelişmiş büyük bir ülke olmak	Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli	İslam ülkeleri ile iş birliğine girmeli	Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	Fikrim ve beklentim yok	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%
0 – 50	32.6	23.9	13.0	12.0	9.8	6.5	2.2	100
51 – 100	23.9	30.4	12.3	12.3	8.7	7.2	5.1	100
101 – 150	28.0	27.4	10.3	14.3	9.7	8.6	1.7	100
151 – 250	36.9	25.2	4.9	12.6	10.7	6.8	2.9	100
251 – 350	35.3	19.1	5.9	17.6	8.8	7.4	5.9	100
351 – 450	28.2	23.1	5.1	20.5	17.9	2.6	2.6	100
451 ve yukarısı	33.3	30.3	18.2	9.1	9.1			100
Toplam	30.2	26.2	9.9	13.7	10.0	6.8	3.1	100.0

Tablo 89 görüşme yapılan deneklerin aylık gelirlerine göre Türkiye'nin yönetiminden beklentilerini göstermektedir. Tabloda en fazla gelire sahip olan grubun siyasi istikrar huzur ve can güvenliği ve gelişmiş büyük ülke olmak tercihlerinde en fazla orana sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca, "Fikrim ve beklentim yok" diyenlerde, en üst gelir gurubu hariç) gelir gruplarının dağılımının yakın çıkması dikkat çekmektedir.

Tablo 90 : Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Yönetimden Beklentiler

Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler	Türkiye'ni yönetiminden beklentiler							
	Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği	Gelişmiş büyük bir ülke olmak	Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli	Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli	İslam ülkeleri ile iş birliğine girmeli	Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika	Fikrim ve beklentim yok	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%
Ümitliyim	31.2	27.3	9.6	13.5	9.3	9.0		100
Ümitsizim	25.0	26.0	12.0	13.0	12.0	5.5	6.5	100
Çok ümitliyim	34.5	20.2	7.1	17.9	9.5	10.7		100
Fikrin yok	35.1	24.6	7.0	14.0	7.0	1.8	10.5	100
Toplam	30.1	25.8	9.8	14.0	10.0	7.2	3.2	100.0

Tablo 90 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşüncelerine göre, yönetimden beklentilerin dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, ülkenin geleceğinden ümitsiz olanların, "Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli" tercihini öncelikli çözüm olarak görmedikleridir. Ayrıca, "Türk Cumhuriyetleri ile iş birliğine girmeli" diyenlerde en çok yüzdeyi, ülkenin geleceğinden çok ümitli olanların oluşturması, önemli bir bulgu sayılabilir.

Tablo 91 : Avrupa Birliği Hakkında Bilgi Durumu

İfadeler	Avrupa Birliği hakkında bilgi durumu	
	n	%
Var	265	72.1
Yok	104	27.9
Toplam	369	100.0

Tablo 91 görüşme yapılan deneklerin Avrupa Birliği hakkında bilgi derecesinin dağılımını göstermektedir. Denekler büyük çoğunlukla Avrupa Birliği hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmektedirler. (Avrupa Birliği hakkında bilgi derecesi tablo 92'de gösterilmiştir.)

Tablo 92 : Avrupa Birliği Hakkında Bilgisi Olanların Bilgi Derecesi

İfadeler	Avrupa Birliği bilgisi olanların bilgi derecesi	
	n	%
Fazla	66	24.9
Çok fazla	29	10.9
Biraz	140	52.8
Yetersiz	30	11.4
Toplam	265	100

Tablo 92 görüşülen deneklerden Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların bilgi derecesini göstermektedir. Deneklerin yaklaşık % 35.0'nın Avrupa Birliği hakkında bilgisi varken, yaklaşık % 65.0'nın yeterli bilgisi olmadığı görülmektedir. Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların sayısı 95 iken, bu sayı araştırmaya katılan deneklerin yaklaşık % 26.0'ını oluşturmaktadır. Bölgeden, Avrupa ülkelerine gurbetçiliğin yoğun olduğu dikkate alındığında, bilgi düzeyinin yüksekliği, anlamlı görülebilir. Bununla birlikte, ülkemizde kamuoyunun Avrupa Birliği hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı bilinmektedir.

Tablo 93 : Avrupa Birliği Hakkında Bilgisi Olanların Yaşı Göre Bilgi Derecesi

Yaş	Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların, yaşı göre bilgi derecesi				
	Fazla	Çok fazla	Biraz	Yetersiz	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
15 – 19	9.1 5	10.9 6	63.6 35	16.4 9	100.0 55
20 – 25	30.4 21	17.4 12	43.5 30	8.7 6	100.0 69
26 – 35	30.6 22	8.3 6	52.8 38	8.3 6	100.0 72
36 – 50	31.8 14	6.8 3	47.7 21	13.6 6	100.0 44
51 ve üzeri	16.0 4	8.0 2	64.0 16	12.0 3	100.0 25
Toplam	24.9 66	10.9 29	52.8 140	11.3 30	100.0 265

Tablo 93 görüşülen deneklerden Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların bilgi derecesi dağılımını göstermektedir. “Fazla” bilgim var diyenlerde, en alt ve en üst yaş grubunun oransal düşüklüğü açık şekilde görülmektedir. “Çok fazla” bilgim var diyenlerde ise, iki grubun varlığı özel ilgi alanı olarak düşünülebilir. “Fazla” ve “Çok fazla” bilgisi olanlar, tüm deneklerin yaklaşık % 26.0’ını oluşturduğunu yukarıda (Bakınız. Tablo 92) görmüştük. Tabloda “Biraz” bilgim var diyenlerin yüzdeleri, tüm yaşa grupları için birbirine yakın olarak görülmektedir. Biraz bilgim var diyenlerin, daha çok medyadan, ya da kulaktan dolma bilgilerle yetindiğini düşünürsek, bu kesimin Avrupa Birliği hakkında sistemli ve gerçek bir bilgi yerine, kısıtlı ve dağınık bilgiyle yetindiğini düşünebiliriz. Genel olarak yaklaşık % 35’e yakın bir kesimin Avrupa Birliği hakkında bilgiye sahip olduğunu görmekteyiz.

Tablo 94 : Mesleğe Göre, A.B. Hakkında Bilgisi Olanların Bilgi Derecesi

Meslek	Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların bilgi derecesi				
	Fazla	Çok fazla	Biraz	Yetersiz	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n
İşçi	16.1 5	9.7 3	54.8 17	19.4 6	100.0 31
Memur	37.7 20	11.3 6	47.2 25	3.8 2	100.0 53
Esnaf	23.3 7	10.0 3	46.7 14	20.0 6	100.0 30
Ev kadını		25.0 1	75.0 3		100.0 4
Emekli	28.6 4		64.3 9	7.1 1	100.0 14
Çiftçi		33.3 1	66.7 2		100.0 3
Öğrenci	17.5 10	14.0 8	59.6 34	8.8 5	100.0 57
İşsiz	36.4 8	18.2 4	36.4 8	9.1 2	100.0 22
Serbest	22.2 10	6.7 3	53.3 28	17.8 8	100.0 45
Diğer	33.3 2		66.7 4		100.0 6
Toplam	24.9 66	10.9 29	52.8 140	11.3 30	100.0 265

Tablo 94 Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanların mesleğe göre bilgi düzeylerinin dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, Avrupa Birliği hakkında bilgisi olanlarda en yüksek oranı (yaklaşık % 55) “İşsizlerin” oluşturmaktadır. İkinci sırada “Memurlar” gelmektedir.

İlginç olan; Türkiye’nin yönetiminden beklentiler sorusuna, (Tablo 88) “Avrupa Birliği’ne bir an önce girmeli” diyenlerde en yüksek orana sahip olan “İşçilerin” Avrupa Birliği hakkında en düşük bilgiye sahip olan kesim olmasıdır. Bundan hareketle, Avrupa Birliği’ni öncelikli olarak görenlerin kısıtlı Birlik hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını söyleyebiliriz.

Tablo 95 : Ülkenin AB'ye Girmesi Halinde Gerçekleşecekler

İfadeler	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde hangilerinin gerçekleşmiş olacağı	
	n	%
Ekonomik kalkınma gerçekleşir	231	62.6
Örf ve adetlerimiz bozulur	89	24.1
Dini yapımız zarar görür	66	17.9
Ülke çağdaşlaşır	53	14.4
Milli egemenliğimiz zarar görür	32	8.7
Askeri harcamalara gerek kalmaz	24	6.5
Ulusal sınırlarımız güvence altına alınır	18	4.9
Milli bütünlüğümüz tehlikeye girer	14	3.8

Tablo 95 görüşülen deneklerin ülkenin AB'ye girmesi halinde gerçekleşecek durum hakkında düşünce dağılımını göstermektedir. Deneklerin büyük çoğunluğu, ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceğini düşünmektedirler. (% 62.6) İkinci olarak “Örf ve adetlerimiz bozulur” tercihi gelmektedir. (% 24.1) Tabloda dikkat çeken, “Milli bütünlüğümüz zarar görür” diyenlerin oranının sadece % 3.8 olmasıdır.

Genel olarak bakıldığında, daha önceki tablolarda gördüğümüz üzere, denekler için Avrupa Birliği öncelik taşımazken, Birliğe girilmesi halinde durumun olumlu olacağı düşünülmektedir.

Tablo 96 : Yaşa Göre Ülkenin AB'ye girmesi Halinde Gerçekleşecekler

Yaş	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde gerçekleşecekler								
	Ekonomik kalkınma gerçekleşir	Örf ve adetlerimiz bozulur	Ülke çağdaşlaşır	Dini yapımız zarar görür	Milli egemenliğimiz zarar görür	Ulusal sınırlarımız güvence altına alınmış olur	Milli bütünlüğümüz tehlikeye girer	Askeri harcamalara gerek kalmaz	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	40.2	14.7	11.8	16.7	7.8	4.9		3.9	100
20 – 25	42.1	19.0	9.9	13.2	5.0		5.0	5.8	100
26 – 35	47.2	19.7	7.1	7.9	6.3	4.7	3.9	3.1	100
36 – 50	51.8	9.4	12.9	10.6	5.9	2.4		7.1	100
51 ve üzeri	40.7	19.8	9.3	15.1	5.8	4.7	2.3	2.3	100
Toplam	44.3	16.9	10.0	12.5	6.1	3.3	2.5	4.4	100

Tablo 96 görüşme yapılan deneklerin yaş guruplarına göre Avrupa Birliği'ne girilmesi halinde gerçekleşecekler hakkında düşünce dağılımını göstermektedir. Tablo- da bütün yaş guruplarının tercihlerde birbirine yakın düzeyde tercih edildikleri görülmektedir.

Tablo 97 : Eğitim Durumuna Göre Ülkenin AB'ye Girmesi Halinde Gerçekleşecekler.

Eğitim	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde gerçekleşecekler								
	Ekonomik kal- ınma gerçekle- şir	Örf ve adetleri- miz bozulur	Ülke çağdaştır	Dini yapımız za- rar görür	Milli egemenli- ğimize zarar gö- rür	Ulusal sınırları- mız güvence al- tına alınmış olur	Milli bütünlü- ğümüz tehlikeye girer	Askeri harca- malara gerek kalmaz	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	28.6	14.3	14.3	42.9					100
Okula gitmemiş okur – yazar	28.6	14.3		14.3			28.6	14.3	100
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	30.0	20.0		20.0	20.0		10.0		100
İlkokulu bitirmiş	47.4	18.4	6.1	14.9	5.3	2.6	1.8	3.5	100
Ortaokulu bitirmiş	45.5	18.2	10.2	14.8	3.4	3.4	1.1	3.4	100
Liseyi bitirmiş	44.8	16.2	12.9	11.0	5.7	3.8	1.4	4.3	100
Yüksek öğrenimi bitirmiş	42.9 36	15.5 13	9.5 8	7.1 6	9.5 8	3.6 3	4.8 4	7.1 6	100
Toplam	44.4	16.9	10.0	12.5	6.0	3.3	2.5	4.4	100

Tablo 97 görüşülen deneklerin eğitim düzeyine göre AB'ye giriş halinde gerçekleşmesi düşünülen durum hakkında düşünce dağılımını göstermektedir. “Ekonomik kal- kınma gerçekleşir” diyen deneklerde, eğitim düzeyine bağlı kısmi bir değişiklik görü- lürken, bazı istisnalar olmakla birlikte, “Dini yapımız zarar görür” tercihinde eğitim düzeyinin artışına bağlı olarak az da olsa yüzdeliğin düştüğü görülmektedir.

Tablo 98 : Meslek Durumuna Göre AB'ye Girilmesi Halinde Gerçekleşecekler

Meslek	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde gerçekleşecekler								
	Ekonomik kalkınma gerçekleşir	Örf ve adetlerimiz bozulur	Ülke çağdaşlaşır	Dini yapımız zarar görür	Milli egemenliğimiz zarar görür	Ulusal sınırlarımız güvence altına alınmış olur	Milli bütünlüğümüz tehlikeye girer	Askeri harcamalara gerek kalmaz	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	43.1	12.1	12.1	19.0	1.7	1.7		10.3	100
Memur	44.7	15.8	14.5	5.3	5.3	3.9	3.9	6.6	100
Esnaf	41.3	17.5	4.8	19.0	7.9	4.8	1.6	3.2	100
Ev kadını	63.6	27.3		9.1					100
Emekli	38.6	22.7	13.6	6.8	4.5	6.8	2.3	4.5	100
Çiftçi	50.0	10.0	10.0		20.0	10.0			100
Öğrenci	45.5	17.9	10.7	12.5	5.4	4.5	0.9	2.7	100
İşsiz	41.7	13.9	13.9	11.1	8.3		5.6	5.6	100
Serbest	43.6	17.8	8.9	14.9	6.9	1.0	5.0	2.0	100
Diğer	54.5	9.1	9.1	9.1	9.1			9.1	100
Toplam	44.3	16.9	10.3	12.5	5.9	3.3	2.5	4.4	100

Tablo 98 görüşülen deneklerin mesleğe göre ülkenin AB'ye girmesi halinde gerçekleşecek değişim hakkındaki düşünce dağılımını göstermektedir. “Ekonomik kalkınma gerçekleşir” diyenlerde en fazla oranı ev kadınlarının oluştururken, bununla birlikte genel dağılımın bütün meslek gurupları arasında yakın oranda olduğu görülmektedir

Tablo 99 : Gelir Grubuna Göre Ülkenin AB'ye Girmesi Halinde Gerçekleşecekler

Aylık gelir (Milyon TL)	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde gerçekleşecekler								
	Ekonomik kal- kınma gerçekleşir	Örf ve adetlerimiz bozulur	Ülke çağdaşlaşır	Dini yapımız za- rar görür	Milli egemenli- ğimizin zarar görür	Ulusal sınırları- mız güvence altı- na alınmış olur	Milli bütünlü- ğümüz tehlikeye girer	Askeri harca- nalara gerek kalmaz	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0 – 50	51.4	18.1	6.9	12.5	5.6			5.6	100
51 – 100		67.7	12.1	9.1	2.0	2.0	2.0	5.1	100
101 – 150	41.6	22.6	10.2	10.2	5.1	2.9	3.6	3.6	100
151 – 250	40.9	12.5	11.4	13.6	8.0	4.5	4.5	4.5	100
251 – 350	45.3	18.9	11.3	15.1	5.7		1.9	1.9	100
351 – 450	31.6	15.8	2.6	23.7	10.5	13.2		2.6	100
451 ve yukarısı	37.9	6.9	13.8	10.3	10.3	6.9	3.4	10.3	100
Toplam	34.3	27.1	10.1	12.4	5.8	3.3	2.5	4.5	100

Tablo 99 Görüşülen deneklerin yaşa göre ülkenin AB'ye girmesi halinde gerçek-
leşecek değişimlerle ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda “Ekonomik kal-
kınma gerçekleşir” diyenlerde, en az yüzdeliği aylık geliri en fazla olan iki grubun o-
luştugu görülmektedir. Tabloda dikkati çeken geliri 51 – 100 milyon arası olan grubun
çoğunlukla “Örf ve adetlerimiz bozulur” tercihini seçmiş olmalarıdır.

Tablo 100 : A.B. Hakkında Bilgi Derecesine Göre AB'ye Giriş Halinde Gerçekleşecekler

Avrupa Birliği hakkında bilgi (bilgisi olanların) de- receleri	Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde gerçekleşecekler								
	Ekonomik kal- kınma gerçekleşir	Örf ve adetlerimiz bozulur	Ülke çağdaşlaşır	Dini yapımız zarar görür	Milli egemenliği- mizin zarar görür	Ulusal sınırlarımız güvence altına alınmış olur	Milli bütünlüğü- mizin tehlikeye girer	Askeri harcamalara gerek kalmaz	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Fazla	41.8	16.3	12.2	5.1	9.2	4.1	3.1	8.2	100
Çok fazla	34.5	12.7	16.4	14.5	7.3	5.5	1.8	7.3	100
Biraz	48.0	15.3	11.4	10.4	5.0	3.5	3.0	3.5	100
Yetersiz	52.3	13.6	6.8	15.7	9.1	2.3			100
Toplam	45.1	15.0	11.8	10.3	6.8	3.8	2.5	4.8	100

Tablo 100 görüşülen deneklerin Avrupa Birliği hakkında bilgi derecelerine göre ülkenin AB'ye girmesi halinde gerçekleşeceklerle ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Fazla ve çok fazla bilgisi olanlar, “Ekonomik kalkınma gerçekleşir” tercihinde kısmen de olsa, diğer gruplardan düşük yüzdede görülmektedir. Bununla birlikte, fazla bilgisi olanlar “Askeri harcamalara gerek kalmaz” tercihinde, diğer gruplardan daha yüksek yüzdeye sahiptirler.

Tablo 101 : Türkiye'nin En Önemli Sorunları

İfadeler	Türkiye'nin en önemli sorunları	
	n	%
Enflasyon – işsizlik	269	72.9
Yolsuzluk ve rüşvet	172	46.6
Mezhep çatışması	21	5.7
Demokratikleşme	35	9.5
Terör	76	20.6
Kürt sorunu	25	6.8
Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor	4	1.1
İç göç	16	4.3
Liderlerin yetersizliği	67	18.2
Laik – anti laik çatışması	51	13.8
Dış politika	13	3.5

Tablo 101 görüşülen deneklerin Türkiye'nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Deneklerin genel katılımıla “Enflasyon – işsizlik” (% 72.9) ve “Yolsuzluk ve rüşvet” (% 46.6) tercihi dikkat çekmektedir. Daha önceki tablolarda da gördüğümüz gibi, bölge insanı teknoloji kullanmaya açık, modern talepleri olan, eğitimi önemseyen, yükselen hayat şartlarına uyum mücadelesi veren ve değişime açık bir sosyal yapı içerisinde. Kanaatimizce, bölgede yaşanan işsizlik, bölgenin dışarıya yoğun göç vermesi, bölge insanı için ekonomik öncelikleri ön plana almaktadır. Tabloya göre diğer öncelikli sorunlar sırayla, “Terör” (% 20.6), “Liderlerin yetersizliği” (% 18.2) ve “Laik – anti laik çatışması”(% 13.2) olarak sıralanmaktadır. İlginç olan, medyada ve basın – yayın kuruluşlarının gündeminde ilk sıralarda yer alan “De-

mokratikleşme” örneklemin gündeminde altıncı sırada yer almaktadır. Ayrıca, ülkede “Kürt sorunu” var diyenler örneklemin sadece % 6.8’ini oluşturmaktadır.

Tablo 102 : Yaşa Göre Türkiye’nin En Önemli Sorunu

Yaş	Türkiye’nin en önemli sorunları											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye’nin sorunları beni ilgilendirmiyor	İç göç	Liderlerin yetersizliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	35.5	24.3	3.3	0.7	12.5	5.3	0.7	2.6	5.9	7.2	2.0	100
20 – 25	35.4	20.4	1.7	6.6	9.9	3.9	0.6	1.7	12.2	5.5	2.2	100
26 – 35	32.4	24.6	2.8	6.1	10.1	2.8	0.6	1.7	6.1	11.2	1.7	100
36 – 50	36.1	22.6	3.8	5.3	7.5	2.3	0.8	3.0	12.0	5.3	1.5	100
51 ve üzeri	47.4	24.2	2.1	3.2	10.5	1.1		1.1	8.4	2.1		100
Toplam	36.4	23.1	2.7	4.6	10.1	3.2	0.5	2.0	8.9	6.8	1.6	100

Tablo 102 görüşme yapılan deneklerin yaşa göre Türkiye’nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda “Enflasyon – işsizlik” diyenlerde en yüksek oranı (% 47, 4) 51 ve üzeri yaş grubunun oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca, “Demokratikleşme” diyenlerde en az yüzdeyi (% 0.7) 15 – 19 yaş grubunun oluşturduğu dikkat çekmektedir. “Kürt sorunu” var diyenlerin yüzdesinde ise, yaş oranının artışıyla negatif korelasyon olduğu görülmektedir.

Tablo 103 : Eğitim Durumuna Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Eğitim durumu	Türkiye'nin en önemli sorunları											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor	İç göç	Liderlerin yeterliliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	55.6	33.3			11.1							100
Okula gitmemiş okur –	37.5	12.5	12.5		12.5				25.0			100
İlkokuldan ayrılmış	37.5	37.5			25.0							100
İlkokulu bitirmiş	38.6	25.9	3.2	3.2	10.8	2.5	0.6	3.2	8.9	1.9	1.3	100
Ortaokulu bitirmiş	33.9	22.0	3.4	2.5	15.3	7.6	0.8	4.2	5.1	2.5	2.5	100
Liseyi bitirmiş	37.1	20.8	2.2	4.5	9.6	3.2		1.3	9.6	10.2	1.6	100
Yüksek öğrenimi bitirmiş	39.0	11.4	2.9	11.4	5.7	1.0	1.0	1.0	13.3	11.4	1.9	100
Toplam	37.4	21.0	2.8	4.7	10.4	3.3	0.3	2.1	9.2	7.0	1.7	100

Tablo 103 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumuna göre Türkiye'nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda birkaç nokta dikkati çekmektedir: önemli sorun olarak “terör” diyenlerde lise ve üniversite mezunlarının düşük yüzdelikte olduğu, bunun yanında “Laik – anti laik çatışması” diyenlerin yüzdesinde, eğitim düzeyinin artışı ile birlikte pozitif korelasyonunun olduğu görülmektedir. Laik anti laik çatışmasının demokratikleşmeden daha önemli sorun olarak görülmesi de ilginç bir noktadır. Denekler tarafından altıncı öncelik olarak görülen “Demokratikleşme”nin, en yüksek yüzdesini üniversite mezunları oluşturmaktadır.

Tablo 104 : Mesleğe Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Meslek	Türkiye'nin en önemli sorunları											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor	İç göç	Liderlerin yeterliliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	31.2	20.8	6.5	2.6	11.7	2.6	1.3	5.2	10.4	5.2	2.6	100
Memur	32.3	25.8	2.4	7.3	7.3	0.8	0.8	1.6	11.3	9.7	0.8	100
Esnaf	37.6	26.9	2.2	6.5	8.6	5.4			5.4	7.5		100
Ev kadını	53.3	20.0		6.7	6.7					13.3		100
Emekli	40.0	26.0		4.0	8.0	4.0		2.0	10.0	6.0		100
Çiftçi	47.1	17.6	5.9		17.6	5.9		5.9				100
Öğrenci	31.3	22.7	2.5	3.7	11.7	4.3	0.6	2.5	8.6	8.6	3.7	100
İşsiz	41.1	17.9	3.6	1.8	10.7	1.8		1.8	10.7	7.1	3.6	100
Serbest	41.7	22.0	1.6	4.7	11.8	3.1	0.8	1.6	9.4	2.4	0.8	100
Diğer	36.8	21.1	5.3	5.3	5.3	10.5			10.5	5.3		100
Toplam	36.3	23.1	2.7	4.6	10.1	3.4	0.5	2.0	8.9	6.7	1.6	100

Tablo 104 görüşülen deneklerin mesleğe göre Türkiye'nin sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken “Laik anti – laik çatışması” var diyenlerde en yüksek oranı kadınların (% 13.3) ve ikinci olarak memurların (% 9.7) oluşturmasıdır. “Demokratikleşme” diyenlerde en yüksek oranı memurlar oluşturmaktadır (% 7.3) Aynı tercihte, işsizler % 1.8’lik oranla en düşük orana sahip görülmektedir. Bu sonuca göre; (daha önceki bulguları doğrular nitelikte) ekonomik ihtiyaçların öncelikli olduğu düşünülebilir.

Tablo 105 : Aylık Gelire Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Aylık gelir (milyon TL)	Türkiye'nin en önemli sorunları											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor	İç göç	Liderlerin yetersizliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
0- 50	38.7	17.1	4.5	3.6	12.6	2.7		2.7	7.2	9.0	1.8	100
51 – 100	41.5	20.7	3.7	1.5	8.1	5.2	0.7	1.5	8.9	5.9	2.2	100
101 – 150	36.9	22.5	1.1	4.3	12.8	2.7	1.1	2.7	10.2	4.8	1.1	100
151 – 250	31.7	30.2	1.6	7.9	8.7			0.8	11.1	5.6	2.4	100
251 – 350	37.9	23.0	3.4	4.6	5.7	2.3	1.1	1.1	9.2	9.2	2.3	100
351 – 450	28.1	28.1	1.8	7.0	10.5	7.0		3.5	7.0	7.0		100
451 ve yukarısı	29.4	20.6	5.9	5.9	11.8	8.8		2.9	2.9	11.8		100
Toplam	36.2	23.1	2.7	4.6	10.2	3.3	0.5	2.0	9.0	6.8	1.6	100

Tablo 105 görüşmeye katılan deneklerin aylık gelire göre Türkiye'nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çekici noktalar; “Enflasyon – işsizlik” tercihinde en az yüzdeyi, gelir grubu en yüksek olan iki grubun oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca, “Mezhep çatışması” diyenlerde az bir oranla da olsa, en yüksek yüzdeliği, en yüksek gelir grubunun oluşturduğu görülmektedir. (% 5.9) Dikkat çekici bir başka nokta da, “Kürt sorunu” var diyenlerde, en yüksek oranı, en fazla geliri olan iki grubun oluşturmasıdır. Ekonomik sorunları fazla olan kesimin önceliklerinde, mezhep çatışması, demokratikleşme ve Kürt sorununun olmadığı söylenebilir.

Tablo 106 : Etnik Kimliğe Göre Türkiye'nin En Önemli sorunları

Etnik kimlik	Türkiye'nin en önemli sorunları sizce nedir ?											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor	İç göç	Liderlerin yeterliliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Türk	33.3	22.8	3.1	3.7	13.0	3.7		3.1	10.5	4.3	2.5	100
İnsan	35.5	21.8	1.6	7.3	8.9	3.2	0.8	2.4	8.9	9.7		100
Türk – Müslüman	37.8	23.7	2.9	4.2	9.5	3.1	0.4	1.5	8.4	6.6	1.8	100
Toplam	36.4	23.2	2.7	4.6	10.2	3.3	0.4	2.0	8.9	6.6	1.6	100

Tablo 106 görüşülen deneklerin kendini ne hissettiğine göre Türkiye'nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tüm grupların için, öncelikli olarak “Enflasyon – işsizlik” ve “Yolsuzluk rüşvet” tercihleri genel katılım görmektedir. Kimlik sorusuna insan cevabı verenlerin, yaklaşık % 57’lik katılımı aynı tercihlere katılmaktadırlar. Bu sonuçtan hareketle bölgede öncelikli olarak ekonomik taleplerin olduğu görülmektedir. “Demokratikleşme” ve “Laik anti – laik çatışması” tercihlerinde, kimlik sorusuna “İnsan” cevabını veren grubun yüzdeliğinin, kısmi oranda yüksekliği görülmektedir. Bizce bu durum, kültürel kimlikle ilgili, ana kütlenin dışında bir yorum için yeterli veri oluşturmamaktadır.

Tablo 107 : Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunları

Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler	Türkiye'nin en önemli sorunları											
	Enflasyon - işsizlik	Yolsuzluk ve rüşvet	Mezhep çatışması	Demokratikleşme	Terör	Kürt sorunu	Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirir mi?	İç göç	Liderlerin yetersizliği	Laik - anti laik çatışması	Dış politika	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ümitliyim	37.0	23.6	2.1	5.2	11.2	2.4	0.3	0.6	9.1	6.7	1.8	100
Ümitsizim	33.6	23.8	2.7	3.5	10.2	3.9		2.3	9.8	8.6	1.6	100
Çok ümitliyim	39.7	22.1	5.9	7.4	7.4	2.9			10.3	4.4		100
Fikrim yok	38.6	19.3	2.3	3.4	11.4	4.5	2.3	8.0	4.5	3.4	2.3	100
Toplam	36.3	23.0	2.7	4.6	10.5	3.2	0.4	2.0	8.9	6.7	1.6	100

Tablo 107 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşüncelerine göre Türkiye'nin en önemli sorunları ile ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, ümitsizin ve fikrin yok diyen grupların da önemli sorun olarak “Enflasyon – işsizlik” ve “Yolsuzluk ve rüşvet” tercihlerini öncelikli görmeleridir. Bu tablodan, ülke geleceği açısından “Ümitsiz” olanların temel nedeni olarak, enflasyon – işsizlik ve yolsuzluk, rüşvet sorunlarının olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 108 : Ülke Açısından En Önemli Tehditler

İfadeler	Ülke açısından en önemli tehditler	
	n	%
Bölücülük	202	54.7
Aşırı dincilik	49	13.3
Devletin kültür dayatması	23	6.2
Bozuk gelir dağılımı	91	24.7
İşsizlik	105	28.5
İnsan haklarına baskı	78	21.1

Tablo 108 görüşülen deneklerin ülke açısından en önemli tehditlerle ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Sıralamada birinci sırada “Bölücülük” (% 54.7) yer almaktadır. Bölge insanı, ülke için öncelikli tehdit olarak, kültürel ya da etnik ayırıcı faaliyetleri görmektedir. İkinci öncelikli tehdit olarak “İşsizlik” (% 28.5) diyenler, işsizliğin yarattığı ekonomik ve sosyal sorunların ülkeyi tehdit ettiğini düşünmektedirler. Deneklerin ülke açısından tehdit olarak gördüğü üçüncü unsur , “Bozuk gelir dağılımı”dır (% 24.7),

Tabloda dikkat çeken, deneklerin % 20.1’i “İnsan haklarına baskıyı” tehdit olarak görürken, sadece % 6.0’ı “Devletin kültür dayatmasını” tehdit olarak görmektedir. Bizce iki tercihin birlikte değerlendirilmesi, bu tercihlerin anlamlandırılması açısından önem arz etmektedir. Bu bulgudan çıkarılacak sonuç, bölge insanının, “İnsan haklarına baskı” tercihinde, devletin kültürel yapısını ve politikasını ifade etmediği, büyük çoğunluğun bunları benimsediğidir. Kanaatimizce insan haklarına baskıdan ifade edilmek istenen kültürel taleplerden bağımsız, güncel uygulamalardır.

Tablo 109 : Yaş Düzeyine Göre Ülke İçin Görülen Tehditler

Yaş	Ülke açısından en önemli tehditler						
	Bölücülük	Aşırı dincilik	Devletin kültür dayatması	Bozuk gelir dağılımı	İşsizlik	İnsan haklarına baskı	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
15 – 19	40.8	10.2	2.0	8.2	22.4	16.3	100
20 – 25	35.4	5.4	3.8	16.2	23.1	16.2	100
26 – 35	25.9	9.8	5.6	21.7	18.9	18.2	100
36 – 50	36.3	9.9	4.4	19.8	17.6	12.1	100
51 ve üzeri	56.1	9.8	3.7	14.6	12.2	3.7	100
Toplam	37.1	8.8	4.0	16.5	19.3	14.2	100

Tablo 109 görüşme yapılan deneklerin yaşa göre ülke için gördükleri tehditlerin dağılımını göstermektedir. En yüksek yüzdeye sahip olan “Bölücülük” (% 37.1) en alt ve üst yaş grubu tarafından tehdit olarak görülmektedir. “İşsizlik” tercihinde istisna olmakla birlikte yaş grubunun küçülmesiyle, yüzdeliğin arttığı görülmektedir. Tabloda dikkat çeken, 15 – 19 yaş grubunun “insan haklarına baskı” tercihlerinde % 16.3’lük oran oluştururken, “Devletin kültür dayatması” tercihinde % 2.0’da kalmaktadırlar.

Tablo 110 : Eğitim Durumuna Göre Ülke İçin Tehditler

Eğitim	Ülke açısından en önemli tehditler						
	Bölücülük	Aşırı dinci- lik	Devletin kültür dayatması	Bozuk gelir dağılımı	İşsizlik	İnsan hak- larına baskı	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	57.1	14.3			14.3	14.3	100
Okula gitmemiş okur – yazar	50.0			50.0			100
İlkokuldan ayrılmış okur – yazar	60.0			20.0		20.0	100
İlkokulu bitirmiş	50.5	8.1	4.5	15.3	13.5	8.1	100
Ortaokulu bitirmiş	44.0	11.9	1.2	6.0	25.0	11.9	100
Liseyi bitirmiş	32.6	7.6	4.0	17.9	21.9	16.1	100
Yüksek öğrenimi bitirmiş	23.6	10.4	6.6	25.5	15.1	18.9	100
Toplam	37.2	8.8	4.1	16.9	18.8	14.2	100

Tablo 110 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumuna göre ülke için gördükleri tehdit unsurları dağılımını göstermektedir. Tabloda bazı istisnalar olmakla birlikte, eğitim düzeyi arttıkça “Bölücülük” yüzdesinde azalmanın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte eğitim düzeyi”Bozuk gelir dağılımı” yüzdesinde artış olduğu görülmektedir. Tabloda dikkati çeken, “Devletin kültür dayatması” tercihinde en yüksek oranın üniversite mezunlarına ait olmasıdır. Kanaatimizce - özellikle milli mutabakat dışında sürdürülen eğitim faaliyetleri sonucu - eğitim düzeyi arttıkça kültürel kalıpların genişlemesi ve hatta dışlanması, bazen de kültürel sapmaların görülmesi bu durumun sebebidir.

Tablo 111 : Mesleğe Göre Ülke İçin Tehditler

Meslek	Ülke açısından en önemli tehditler						
	Bölücülük	Aşırı dincilik	Devletin kültür dayatması	Bozuk gelir dağılımı	İşsizlik	İnsan haklarına baskı	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
İşçi	47.4	8.8		12.3	15.8	15.8	100
Memur	21.3	9.6	4.3	23.4	21.3	20.2	100
Esnaf	37.1	7.1	7.1	21.4	14.3	12.9	100
Ev kadını	70.0					30.0	100
Emekli	45.2	11.9	2.4	21.4	11.9	7.1	100
Çiftçi	42.9	14.3	7.1	14.3	14.3	7.1	100
Öğrenci	37.7	7.9	4.4	11.4	22.8	15.8	100
İşsiz	23.7	7.9	7.9	15.8	34.2	10.5	100
Serbest	45.1	9.9	2.2	15.4	17.6	9.9	100
Diğer	33.3	6.7		20.0	26.7	13.3	100
Toplam	37.2	8.8	4.0	16.5	19.3	14.1	100

Tablo 111 görüşme yapılan deneklerin mesleğe göre ülke için gördükleri tehdit unsurları dağılımını göstermektedir. Tabloda “İnsan haklarına baskı” tercihinde en yüksek oranı oluşturan ev kadınları (% 30.0) “Devletin kültür dayatması” tercihinde katılım göstermemektedirler. İşçiler için de aynı durumun geçerli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte “İnsan haklarına baskı” tercihinde, yüzdeler olarak ikinci durumda olan memurlar (% 20), dördüncü sıradaki öğrenciler (% 15.8) “Devletin kültür dayatması” seçeneğinde düşük oranda tercih bildirmektedirler. Bu durumda, kültürel doku probleminin olmadığı, ancak, yükselen “bireysel hak” talebinin olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 112 : Aylık Gelire Göre Ülke İçin En Önemli Tehditler

Aylık gelir (Milyon TL)	Ülke açısından en önemli tehditler						
	Bölücülük	Aşırı dincilik	Devletin kültür dayatması	Bozuk gelir dağılımı	İşsizlik	İnsan haklarına baskı	Toplam
	%	%	%	%	%	%	%
0 – 50	38.0	11.4	2.5	12.7	27.8	7.6	100
51 – 100	41.1	14.0	0.9	14.0	15.9	14.0	100
101 – 150	38.5	4.4	5.2	17.0	21.5	13.3	100
151 – 250	33.7	6.1	4.1	19.4	19.4	17.3	100
251 – 350	35.0	10.0	6.7	21.7	11.7	15.0	100
351 – 450	32.4	8.1	5.4	16.2	18.9	18.9	100
451 ve yukarısı	32.0	12.0	8.0	16.0	12.0	20.0	100
Toplam	37.0	8.9	4.1	16.6	19.2	14.2	100

Tablo 112 görüşme yapılan deneklerin aylık gelir grubuna göre ülke için düşündükleri tehdit unsurları dağılımını göstermektedir. Tabloda bütün gelir gruplarının birinci tehdit olarak “Bölücülüğü” gördükleri dikkat çekmektedir. Geliri en düşük olan grubun ikinci önemli tehdit olarak “İşsizliği” seçtiği görülmektedir. Aynı gelir grubunun “İnsan haklarına baskı” tercihinde, en düşük yüzdeye sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte insan haklarına baskı” tercihinde en yüksek yüzdelerde, geliri en fazla olan iki grubun tercihleri görülmektedir. Bu bulgulardan, deneklerin gündeme ilişkin bakışlarında ekonomik ve sosyal etkenlerin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 113 : AB’ye Bir An Önce Girmeli Diyenlere Göre Ülke İçin Tehditler

Avrupa Birliği’ne bir an önce girmeli diyenler		
Ülke açısından en önemli tehditler	n	%
Bölücülük	43	36.1
Aşırı dincilik	18	15.1
Devletin kültür dayatması	4	3.4
Bozuk gelir dağılımı	15	12.6
İşsizlik	22	18.5
İnsan haklarına baskı	17	14.3

Tablo 113 Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli diyenlerin ülke için düşündükleri tehdit unsurlara dağılımını göstermektedir. Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli diyenlerin en önemli tehdit olarak "Bölücülüğü" görmeleri dikkat çekicidir. Bu bağlamda, deneklerin Avrupa Birliği sürecinde bu konuda hassas olacakları düşünülebilir. İkinci sırayı "İşsizlik" (% 18.5) alırken, üçüncü sırayı "Aşırı dincilik" almaktadır. (% 15.1). Dördüncü sırada "İnsan haklarına baskı" gelmektedir (% 14.3) Bu tabladan çıkarılabilecek sonuç; bölge insanının Avrupa Birliği'ne giriş isteğinde kişisel ya da kolektif hak talebi bulunmamaktadır.

Tablo 114 : Ülke Geleceği Açısından En Çok Güven Duyulan Kurum

İfadeler	En çok güven duyulan kurum	
	n	%
Türkiye Büyük Millet Meclisi	132	35.8
Cumhurbaşkanlığı	21	5.7
Türk Silahlı Kuvvetleri	153	41.5
Basın – Yayın Kuruluşları	12	3.3
Hiçbiri	51	13.8
Toplam	369	100.0

Tablo 114 görüşme yapılan deneklerin ülke geleceği açısından en çok güven duydukları kurum dağılımını göstermektedir. Deneklerin bir tercih seçmeleri istenmiştir. Buna göre % 41.5 ile "Türk Silahlı Kuvvetleri" birinci sırayı almaktadır. % 35.8 ile "Türkiye Büyük Millet Meclisi" ikinci sırada yer alırken, tabloda dikkat çeken, "Hiçbir" kuruma güvenmeyenlerin oranının % 13.8 ile üçüncü sırada yer almasıdır. Önemli bir kesimin güven bunalımı olduğu görülmektedir. "Cumhurbaşkanlığına" güvenenlerin oranı ise % 5.7 olarak görülmektedir. İlginç olan bir nokta da "Basın – Yayın Kuruluşları"na duyulan güven % 3.3 olarak gözükmektedir.

Ülkede yapılan başka araştırmalarda da TSK'nin en çok güven duyulan kurum olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili Piar Gallup Şirketi'nin çok seçmeli anket yöntemiyle, ülke genelinde yaptığı araştırmada aynı soruya verilen cevap dağılımına göre, Türk Silahlı Kuvvetleri % 65, Cumhurbaşkanlığı % 51, TBMM % 21.2 ve Medya % 30.3 olarak görülmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında, bölgede yaptığımız araştırmada, cumhurbaşkanlığı ve medyanın güven yüzdesi oldukça düşük görülmektedir. Bununla

birlikte, Türk Silahlı Kuvvetleri önceliğini korurken, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hiçbir gruba güvenmeyenlerin oranının önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle, bölge insanının siyasete güveninin ülke genelinden daha yüksek olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 115 Yaşa Göre En Çok Güvenilen Kurum

Yaş	En çok güven duyulan kurum					
	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Cumhurbaş- kanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Ya- yın Kuruluş- ları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
15 – 19	25.3 19	4.0 3	46.9 36	6.5 5	17.3 13	100.0 76
20 – 25	23.8 20	8.3 7	44.0 37	4.8 4	19.0 16	100.0 84
26 – 35	42.7 38	6.7 6	34.8 31		15.7 14	100.0 89
36 – 50	44.3 27	8.2 5	34.4 21	4.9 3	8.2 5	100.0 61
51 ve üzeri	47.5 28		47.5 28		5.1 3	100.0 59
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 369

Tablo 115 görüşme yapılan deneklerin yaşa göre ülke geleceği için en çok güven duyulan kurum dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, meclise güvenenlerin yüzdelerinin yaş oranının artmasıyla pozitif korelasyon doğrultusunda artmasıdır. Yaş grubu arttıkça meclise güvenin arttığı görülmektedir. Dikkat çekici bir başka nokta da, hiçbir kuruma güvenmeyenlerin yaş gruplarının küçülmesiyle oranlarının arttığı görülmektedir.

Tablo 116 : Eğitim Durumuna Göre En Çok Güven Duyulan Kurum

Eğitim	En çok güven duyulan kurum					
	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Cumhur-başkanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Yayın Kuruluşları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Okur – yazar değil	16.7 1		83.3 5			100.0 6
Okula gitmemiş okur – yazar	40.0 2	20.0 1	40.0 2			100.0 5
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	20.0 1		60.0 3		20.0 1	100.0 5
İlkokulu bitirmiş	46.1 35	6.6 5	40.8 31		6.6 5	100.0 76
Ortaokulu bitirmiş	36.2 21	5.2 3	51.7 31	3.4 2	3.4 2	100.0 59
Liseyi bitirmiş	29.1 44	5.3 8	43.7 66	4.0 6	17.9 27	100.0 151
Yüksek öğrenimi bitirmiş	41.8 28	6.0 4	22.4 15	6.0 4	23.9 16	100.0 67
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 369

Tablo 116 görüşme yapılan deneklerin eğitim düzeyine göre ülke geleceği için en çok güven duyulan kurum dağılımını göstermektedir. “Türk Silahlı Kuvvetleri”ne güven duyanlar arasında en düşük yüzdeyi (% 22.4) üniversite mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Üniversite mezunlarının çoğunluğunun (% 41.8) “Türkiye Büyük Millet Meclisi”ne güvendikleri görülmektedir. Bu durum demokrasi bilincinin yüksekliğiyle açıklanabilir. Tabloda ilginç olan eğitim düzeyi en yüksek iki grubun “Hiçbir” kuruma güvenmeme oranının yüksek olmasıdır. Eğitim düzeyi yüksek olan deneklerin güvensizliği, ülke demokrasisinin geleceği açısından önem arz etmektedir. “Basın – yayın kuruluşlarına” güven duyanların eğitimi kesimler olduğu görülmektedir. Basın – yayına duyulan güven toplamda düşük olsa da, genel olarak eğitim düzeyi arttıkça basın - yayına güven artmaktadır.

Tablo 117 : Meslek Durumuna Göre En Çok Güven Duyulan Kurum

Meslek	En çok güven duyulan kurum					
	Türkiye BÜ-yük Millet Meclisi	Cumhurbaşkanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Yayın Kuruluşları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
İşçi	38.5 15	5.1 2	43.6 17	5.1 2	7.7 3	100.0 39
Memur	46.6 27	5.2 3	25.9 15	5.2 3	17.2 10	100.0 58
Esnaflar	52.3 23	4.5 2	22.7 10		20.5 9	100.0 44
Ev kadını	22.2 2	11.1 1	55.6 5		11.1 1	100.0 9
Emekli	40.7 11		51.9 14		7.4 2	100.0 27
Çiftçi	50.0 4		50.0 4			100.0 8
Öğrenci	25.3 19	6.7 5	49.3 37	5.3 4	13.3 10	100.0 75
İşsiz	28.6 8		57.1 17		14.3 4	100.0 29
Serbest	27.8 20	9.7 7	44.4 32	2.8 2	15.3 11	100.0 72
Diğer	37.5 3	12.5 1	25.0 2	12.5 1	12.5 1	100.0 8
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 369

Tablo 117 görüşme yapılan deneklerin meslek dağılımına göre en çok güvendikleri kurum dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, memurlar ve esnafların tercih dağılımıdır. Memurlar en çok meclise güvenirken (% 46.6 9), ikinci olarak silahlı kuvvetlere güvenmektedirler. (% 25.9) Memurların üçüncü yüksek tercihi % 17.2 ile “Hiçbir kuruma güvenmiyorum” olmuştur. Esnaflar, % 52.3 ile en çok meclise güvenirken, ikinci olarak % 22.7 ile silahlı kuvvetler gelmektedir. “Hiçbirine” güvenmeyen esnaflar oranı ise % 20.5 olarak görülmektedir. Tabloda memurların ve esnafların güven eksikliği dikkati çekmektedir.

Tablo 118 : Aylık Gelire Göre En Çok Güven Duyulan Kurum

Aylık gelir (Milyon TL)	En çok güven duyulan kurum					
	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Cumhurbaş- kanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Yayın Kuruluşları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
0 – 50	23.6 13	3.6 2	60.0 33	3.6 2	9.1 5	100.0 55
51 – 100	34.7 26	5.3 4	46.7 35	1.3 1	12.0 9	100.0 75
101 – 150	42.1 40	6.3 6	42.1 40	4.2 4	5.3 1	100.0 95
151 – 250	40.0 24	6.7 4	36.7 23	5.0 3	11.7 8	100.0 62
251 – 350	25.0 11	7.5 3	30.0 12	2.5 1	35.0 14	100.0 41
351 – 450	39.1 9		17.4 4	4.3 1	39.1 9	100.0 23
451 ve yukarısı	50.0 9	11.1 2	33.3 6		5.6 1	100.0 18
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 369

Tablo 118 görüşülen deneklerin aylık gelir grubuna göre en çok güvendikleri kurum dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, istisna olmakla birlikte aylık gelir azaldıkça “Türk Silahlı Kuvvetleri”ne duyulan güvenin azalmasıdır. İlginç olan, orta gelir düzeyine sahip grupların (aylık 251 – 450 milyon TL) “Hiçbiri” tercihinde yüksek orana sahip olmalarıdır.

Tablo 119 : Etnik Kimliğe Göre En Çok Güven Duyulan Kurum

Etnik kimlik	En çok güven duyduğunuz kurum hangisidir ?					
	Türkiye Bü- yük Millet Meclisi	Cumhurbaş- kanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Yayın Kuruluşları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Türk	30.7 23	6.7 5	56.0 42	1.3 1	5.3 4	100.0 75
İnsan	31.8 21	1.5 1	39.4 26	12.1 8	15.2 10	100.0 66
Türk – Müslüman	39.8 88	6.7 15	37.3 85	1.3 3	16.4 37	100.0 228
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 369

Tablo 119 görüşme yapılan deneklerin kendini ne hissettiğine göre en çok güven duyduğu kurum dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken, kimlik sorusuna insan cevabı verenlerin en çok güvendikleri kurumlar, sırayla, % 39.4 ile “Türk Silahlı Kuvvetleri” ve ikinci olarak % 31.8 ile “Türkiye Büyük Millet Meclisi” gelmektedir. “Hiçbir” kuruma güvenmeyenlerin oranı ise, % 15.2 olarak görülmektedir. Bu tablo dikkate alındığında, kimlik sorusuna insan cevabı verenlerin milli kimlik açısından “aidiyet” bilinci yüksek kesimden oluştuğu yorumu yapılabilir.

Tablo 120 : Türkiye’nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Güven Duyulan Kurum

Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünceler	En çok güven duyulan kurum					
	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Cumhurbaşkanlığı	Türk Silahlı Kuvvetleri	Basın – Yayın Kuruluşları	Hiçbiri	Toplam
	% n	% n	% n	% n	% n	% n
Ümitliyim	42.3 71	6.5 11	39.9 67	3.6 6	7.7 13	100.0 168
Ümitsizim	27.0 31	6.1 7	37.4 43	0.9 1	28.7 33	100.0 115
Çok Ümitliyim	42.5 17	7.5 3	45.0 18		5.0 2	100.0 10
Fikrim yok	28.9 13		53.3 25	11.1 5	6.7 3	100.0 46
Toplam	35.9 132	5.7 21	41.3 153	3.3 12	13.9 51	100.0 139

Tablo 120 görüşme yapılan deneklerin Türkiye’nin geleceği ile ilgili düşünce dağılımına göre en çok güven duyulan kurum dağılımını göstermektedir. Meclise en çok güven duyanların, Türkiye’nin geleceği için ümitliyim ve çok ümitliyim diyenlerden oluştuğu görülmektedir. Bu da, meclisin güvenilirliğinin yüksekliğini göstermektedir. “Hiçbir” kuruma güvenmeyenler arasında en yüksek oranı ümitsizler oluşturmaktadır. Fikrim yok diyenlerin ise çoğunlukla “Türk Silahlı Kuvvetleri”ne ve sonra meclise güven duydukları görülmektedir. Tabloda Türkiye’nin geleceği ile ilgili fikrim yok diyenlerin tüm kurumlar açısından güven oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 121 : Ülkenin Önem Vermesi Gerekenler

İfadeler	Ülkenin en çok neye önem vereceği	
	n	%
Ekonomik kalkınma	207	56.1
İnsan hakları	135	36.6
Din ve ahlâk	87	23.6
Demokrasi	84	22.8

Tablo 121 görüşme yapılan deneklerin Ülkenin gelecekte önem vermesi gerekenlerle ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Genel olarak en çok ekonomik kalkınmanın önemsendiği görülmektedir (% 56.1). Daha önceki tablolarda da gördüğümüz gibi deneklerin en öncelikli talepleri ekonomi üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkinci olarak “İnsan hakları” gelmektedir (% 36.6) Üçüncü olarak (% 23.6)“Din ve ahlak” önemli görülmektedir. “Demokrasi” dördüncü sırada yer almaktadır (% 22.8)

Tablo 122 : Yaşa Göre Ülke'nin Önem Vermesi Gerekenler

Yaş	Ülke'nin gelecekte neye önem vereceği				
	Ekonomik kalkınma	İnsan hakları	Din ve ahlâk	Demokrasi	Toplam
	%	%	%	%	%
15 – 19	37.8	27.6	19.4	15.3	100
20 – 25	44.2	23.0	17.7	15.0	100
26 – 35	37.6	30.1	13.5	18.8	100
36 – 50	40.7	29.1	10.5	19.8	100
51 ve üzeri	43.8	20.0	25.0	11.3	100
Toplam	40.6	26.3	16.9	16.3	100

Tablo 122 yaşa göre Ülkenin gelecekte önem vermesi gereken konuların düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloya genel olarak bakıldığında, bütün yaş gruplarının tüm tercihlere yakın oranlarda temsil edildiği görülmektedir. Bütün yaş grupları için “Ekonomik kalkınma”nın en ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 123 : Eğitim Durumuna Göre Ülke'nin Önem Vermesi Gerekenler

Eğitim	Ülke'nin gelecekte neye önem vereceği				
	Ekonomik kalkınma	İnsan hakları	Din ve ahlâk	Demokrasi	Toplam
	%	%	%	%	%
Okur – yazar değil	66.7	16.7	16.7		100
Okula gitmemiş okur – yazar	44.4	11.1	33.3	11.1	100
İlkokuldan ayrılmış okur - yazar	33.3	33.3	16.7	16.7	100
İlkokulu bitirmiş	40.7	25.9	20.4	13.0	100
Ortaokulu bitirmiş	52.7	24.3	14.9	8.1	100
Liseyi bitirmiş	38.5	25.4	15.6	20.5	100
Yüksek öğrenimi bi- tirmiş	34.7	31.7	15.8	17.8	100
Toplam	40.7	26.3	16.9	16.1	100

Tablo 123 görüşme yapılan deneklerin eğitim durumuna göre ülkenin gelecekte önem vermesi gerekenler konusunda düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda üniversite mezunlarının durumu dikkat çekmektedir. Yüksekokul mezunları, tablonun genelinde “Ekonomik kalkınma” tercihinde alt sıralarda yer almaktadır. Ancak aynı grup için “Ekonomik kalkınma” en yüksek yüzdeye sahiptir. (% 34.7) Yüksekokul mezunları, ikinci olarak (% 31.7) “İnsan haklarını” ülkenin önceliği olarak görmektedirler. İki tercihin birbirine yakın orana sahip olması, eğitimin, toplumsal değişim boyutunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 124 : Mesleğe Göre Ülke'nin Önem Vermesi Gerekenler

Meslek	Ülke'nin gelecekte neye önem vereceği				
	Ekonomik kalkınma	İnsan hakları	Din ve ahlâk	Demokrasi	Toplam
	%	%	%	%	%
İşçi	36.4	30.9	21.8	10.9	100
Memur	32.6	31.5	15.2	20.7	100
Esnaf	36.1	23.0	19.7	21.3	100
Ev kadını	41.7	33.3		25.0	100
Emekli	47.2	22.2	13.9	16.7	100
Çiftçi	57.1	14.3	14.3	14.3	100
Öğrenci	42.7	27.2	13.6	16.5	100
İşsiz	54.1	18.9	10.8	16.2	100
Serbest	40.0	25.9	23.5	10.6	100
Diğer	46.7	20.0	20.0	13.3	100
Toplam	40.6	26.3	16.9	16.3	100

Tablo 124 görüşme yapılan deneklerin meslek dağılımına göre Ülke'nin gelecekte önem vermesi gereken konular hakkında düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda "Ekonomik kalkınma" diyenlerde birinci sırayı çiftçiler alırken (% 57.1) ikinci sırayı işsizler almaktadır. (% 54.1) Bu tabloda da tüm grupların birinci önceliği ekonomik kalkınma olarak görülmektedir. Buna rağmen, memur ve işçilerin dağılımı dikkat çekmektedir. Her iki grup için de, insan hakları ekonomik kalkınmaya yakın derecede önemli görülmektedir.

Tablo 125 : Aylık Gelire Göre Ülke'nin Gelecekte Önem Vermesi Gerekenler

Aylık gelir (Milyon TL)	Ülke'nin gelecekte neye önem vereceği				
	Ekonomik kalkınma	İnsan hakları	Din ve ahlâk	Demokrasi	Toplam
	%	%	%	%	%
0 – 50	44.4	18.1	16.7	20.8	100
51 – 100	39.4	25.3	21.2	14.1	100
101 – 150	43.6	27.8	17.3	11.3	100
151 – 250	38.8	28.2	12.9	20.0	100
251 – 350	35.1	31.6	14.0	19.3	100
351 – 450	41.7	22.2	19.4	16.7	100
451 ve yukarı	34.6	34.6	15.4	15.4	100
Toplam	40.6	26.4	16.9	16.1	100

Tablo 125 görüşme yapılan deneklerin aylık gelir dağılımına göre Ülke'nin gelecekte önem vermesi gerekenlerle ilgili düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda dikkati çeken, geliri en yüksek olan grubun “Ekonomik kalkınma” ile “İnsan hakları” tercihlerini aynı oranda önemli görmüş olmalarıdır.

Tablo 126 : Türkiye'nin Geleceği İle İlgili Düşünceye Göre Ülke'nin Önem Verdiği Gerekenler

Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşünceler	Ülke'nin gelecekte neye önem vereceği				
	Ekonomik kalkınma	İnsan hakları	Din ve ahlâk	Demokrasi	Toplam
	%	%	%	%	%
Ümitliyim	39.7	24.4	15.8	20.1	100
Ümitsizim	37.3	30.4	19.9	12.4	100
Çok ümitliyim	49.1	19.3	17.5	14.0	100
Fikrim yok	44.8	29.3	12.1	13.8	100
Toplam	40.6	26.3	16.9	16.3	100

Tablo 126 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin geleceği ile ilgili düşüncelerine göre Ülkenin gelecekte önem vermesi gereken konular dağılımını göstermektedir. Ümitsizim diyenlerin, öncelikli olarak “Ekonomik kalkınmayı” (% 37.3), ikinci olarak “İnsan haklarını” (% 30.4) tercih ettikleri görülmektedir. Türkiye'nin geleceği ile ilgili fikrim yok diyenlerde ise “Ekonomik kalkınma” yüzdesi biraz daha artmaktadır. (% 44.8) Bu grupta ikinci sırayı “İnsan hakları” almaktadır. (% 29.3) Bu tablodan, Ülke'nin geleceği ile ilgili ümitsiz olanların temel kaynağının ekonomik kaygılar olduğu yorumu yapılabilir. Ayrıca, Türkiye'nin geleceğinden ümitli olanların da ekonomik kalkınmayı birinci öncelik olarak gördükleri görülmektedir.

Tablo 127 : Türkiye'nin Komşularından En Çok Tehdit Oluşturanlar

Ülkeler	Ülkenin komşularından en çok tehdit oluşturanlar	
	n	%
Yunanistan	202	54.7
İran	58	15.7
Bulgaristan	2	0.5
Irak	8	2.2
Ermenistan	52	14.1
Suriye	39	10.6
Hiçbiri	8	2.2
Toplam	369	100

Tablo 127 görüşme yapılan deneklerin Türkiye'nin komşularından tehdit oluşturanlar hakkındaki düşünce dağılımını göstermektedir. Tabloda “Yunanistan” birinci sırayı alırken (% 54.7), bölgede yaşayan insanların genel düşüncesi olarak görülmektedir. İkinci sırada “İran”ın olduğu görülmektedir. (% 15.7). Üçüncü sırada “Ermenistan” yer almaktadır. (% 14.1) Denekler, “Bulgaristan”nın tehdit oluşturmadığını düşünmektedirler. (% 0.5) “Hiçbiri” diyenlerin oranı ise % 2.2 olarak görülmektedir.

III. BÖLÜM

3.1. AİLE

Türk toplumunda ailenin önemli bir yeri vardır. Aile kültürler arasında çeşitlilik arz eder. Bu bakımdan çeşitli aile tarifleri yapılmıştır. ...“Aile, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve doğası gereği toplumun sosyal yapısından, değerlerinden kurallarından etkilenir. Farklı sosyal ve kültürel ortamlarda aileler büyük ölçüde farklılıklar gösterir.”¹⁹⁹ Türk toplumunun çekirdeğini güçlü aile yapısı oluşturmaktadır.

Türkiye’deki aile şekillerini 5’e ayıran Mustafa Erkal’a göre; “Şehirleşen nüfusta görülen istihdam imkanlarının, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği ve dayanışma eksikliğinden doğan sosyal çevreye doğduğu veya korunma amacına dönük aileye destekli çekirdek aile denir.”²⁰⁰ Şehirleşme ile birlikte, çekirdek aile şeklinin attığını görmekteyiz. Ancak, tam şehirleşmemesine rağmen bir çok unsurıyla şehirde yaşayan aile şekli günümüzde yaygındır. Bölgede, destekli çekirdek ailenin hakim olduğu görülmektedir. Bir hanede kaç kişi yaşıyorsunuz sorusuna (% 43) 4, (% 20.6) 5, (% 14.6) 6, (% 7.3) 7, (% 8.1) 8, (% 1.9) 9, (% 1.1) 10, (% 2) 11 kişi cevabını vermiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 1990 verilerine göre Türkiye genelinde ortalama hane halkı büyüklüğü 4.8’dir. Karmaşık hane halkı 6.9, basit hane halkı 4.5’tir. Karadeniz Bölgesinde hane halkı büyüklüğü 5.1 , karmaşık hane halkı 7.1 , basit hane halkı 4.5’tir²⁰¹

Türk aile yapısı ile ilgili soruya verilen cevaplarda, % 51 Türk aile yapısının sağlam bir temele dayandığını düşünürken, % 9.4 basın – yayın kuruluşlarının aile yapısını bozduğunu düşünmektedir. Ailede küçüklere söz hakkı verilmediğini ifade edenler % 6.3 iken, aile değerleri ile toplumun değer yargılarının çeliştiğini ifade edenler % 5.4’ü oluşturmaktadır.

¹⁹⁹ Çiğdem Kağıtçıbaşı, a.g.e. s. 63

²⁰⁰ Mustafa Erkal, Sosyoloji, s.100

²⁰¹ DİE, 1990 Yılı Verileri

Türkiye’de 11 ilde yapılan “Seks ve Şiddete Dayalı Yayınlar ve İzleyici Eğilimleri Kamuoyu Araştırması”na göre; ailesiyle birlikte televizyon izleyenlerden % 76.57 gibi bir çoğunluk, programlardaki seks dozajının öne çıktığı sahnelerden rahatsızlık duymaktadır. “Aşırı Seks Yayınları Ahlaki Değerleri Nasıl Etkiliyor?” sorusuna sorusu sorulan kişiler içinde gelir düzeyi yüksek aile fertleri çoğunlukla “Çağdaş Yaklaşım Getiriyor” (% 53.05) ve “Ahlaki Değerlerimize Herhangi Bir Etkisi Yok” (% 43.41) diye düşünürken, gelir düzeyi orta ve düşük aile fertlerinin cevapları; “Aşırı Seks Yayınları Örf ve Adetlerimize Ters Düştüğü İçin Karmaşık Duygular Yaratıyor” (% 70.62) , “Cinsel Sapıklığa Yol Açıyor” (% 40.0) , “Aile Yapısına Zarar Veriyor” (% 61.01) ²⁰⁵

Gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığı konusunda, % 62.1 gençlerin gelenek – göreneklere bağlılığının azaldığını ifade ederken, % 11.4 gelenek göreneklere bağlılığın azaldığını ifade etmektedir. Gelenek – göreneklere bağlılık kalmamıştır diyenlerin oranı % 8.7’yi oluştururken, gelenek – görenekler değişmiştir diyenler % 9.2’yi oluşturmaktadır.

Aile içinde söz hakkı genel olarak eşler arasında paylaşılmaktadır. Ailede kararları % 85 oranında eşler birlikte vermektedir. Erkeklerin % 13.5’i aile içinde kararları tek başına alırken, aynı konuda kadınlar % 9.4’ü oluşturmaktadır.

Çocuklarınızın kiminle evlenmesini tercih edersiniz sorusuna verilen cevapta, % 85.9’la kendi seçeceği biri önde gelmektedir. Aile içinde çocukların da önemli ölçüde bireysel hakları korunmaktadır. Diğer cevaplar; % 8.1 dindar birisi, % 2.4 hemşehri, % 1.6 varlıklı birisi olarak sıralanmıştır.

Çocuklarınızın nereden evlenmesini tercih ederdiniz sorusuna verilen cevapta, % 16.3 köy içinden derken, % 4.4 köy dışından demektedir. Fark etmez diyenlerin oranı ise % 79.3’tür.

Karısını ev dışında gelir getirici bir işte çalıştırma konusuna % 34.4 olumlu baktıkça, % 29.3 çok mecbur kalırsa karısının çalışmasına onay vermektedir. Bununla

²⁰⁵ Mehmet Mete, a.g.e. s. 49

birlikte, olumlu bakanların oranı toplam olarak % 64'e yaklaşmaktadır. Hayır diyenler % 29.3 oranındadır.

Çok eşle evliliğe hayır diyenlerin oranı % 80.8 iken, bazen evet diyenler % 8.7, evet diyenler % 10'u oluşturmaktadır. Evlilikte, % 26.3 resmi nikah tercih edilirken, % 4.1 imam nikahını tercih etmektedir. Her iki nikahı birlikte tercih edenlerin oranı ise % 68.8'dir.

Ailede mirasın bölüşüm şekli; % 64.5 yasalara göre, % 25.7 örf ve adetlere göre yapılmaktadır. % 8.7'nin çoğalan nüfus ihtiyaçları açısından, paylaşılacak malı mülkü yoktur.

2.3.2. EĞİTİM

Bölge, eğitim konusunda bir hayli ilerlemiş durumdadır. Örneklem içerisinde okuma yazma oranı yaklaşık % 98.5 olarak görülmektedir. % 2.8 okur – yazar, % 20.7 ilkokulu bitirmiş, % 15.8 ortaokulu bitirmiş, % 41.0 liseyi bitirmiş, % 18.2 yükseköğrenimi bitirmiş görülmektedir.

1990 verilerine göre Türkiye ve Trabzon için erkek – kadın nüfusuna göre okur – yazarlık dağılımı şöyledir.²⁰⁶

Türkiye genelinde (%)

Okur – yazar olmayan			Okur – yazar olan		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
11.2	28.0	19.5	88.8	72.0	80.5

Trabzon genelinde (%)

Okur – yazar olmayan			Okur – yazar olan		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
8.7	28.4	18.9	91.3	71.6	81.1

Çocuklarınızın eğitimi konusunda ne düşünüyorsunuz sorusuna verilen cevapta, % 84.6 okumalarını isterim derken, % 12.7 ekonomik şartlar müsaitse okuturum de-

mektedir. Erkeklerin okumalarını isterim, kızların istemem diyenler ise % 1.1 olarak görülmektedir. Eğitimde kız erkek ayrımının olmadığı tespit edilmiştir. Geleceğe yönelik isteklerde, deneklerin % 27.9'u yüksek öğrenim görmek istediklerini belirtmişlerdir.

Eğitim durumu ile meslek durumu karşılaştırıldığında, yüksek okul mezunlarının önemli ölçüde % 41.8 memur olarak çalıştığı, bunun yanında işsiz kesimde ikinci çoğunluğu lise mezunlarının oluşturduğu bulgulanmıştır.(% 11.3)

Çocuklara dini bilgilerin çoğunlukla okulda verilmesi istenmektedir (% 50.7). Dini bilgilerin verilmesinde ikinci tercih aile % 33.9, üçüncü olarak da Kuran kursu gelmektedir. (% 24.9)

2.3.3. HAYAT STANDARDI

Meslek dağılımında, % 10.6 işçi, % 15.7 memur, % 12 esnaf, % 7.3 emekli, % 2.2 çiftçi, %20.3 öğrenci, % 7.6 işsiz, % 19.5 serbest meslek sıralaması yer almaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Türkiye'de ve Trabzon'da iktisadi faaliyet koluna göre çalışan nüfus oranı (%) şöyledir.²⁰⁷

	<u>Türkiye</u>		<u>Trabzon</u>	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ziraat, avcılık ormancılık ve balıkçılık	38.0	82.3	46.7	92.2
Madencilik ve taşocakçılığı	0.9	0.0	0.1	0.0
İmalat sanayii	15.0	6.7	9.8	2.3
Elektrik, gaz ve su	0.5	0.1	0.6	0.0
İnşaat	7.9	0.7	7.8	0.1
Toptan ve perakende ticaret, lokanta	11.6	1.6	9.6	0.5
Ulaştırma haberleşme	5.0	0.5	5.8	0.2
Mali kurumlar sigorta	2.6	1.8	2.0	0.6

Sahip olunan eşya dağılımında, % 25.2 özel araba, % 69.9 buzdolabı, % 28.5 bulaşık makinesi, %17.6 video, % 62.3 çamaşır makinesi, % 87.3 televizyon, % 53.4 müzik seti görülmektedir.

²⁰⁶ DİE 1990 verileri

²⁰⁷ DİE Kadın İstatistikleri Ve Göstergeleri, 1990

Aylık gelire bakıldığında % 15.2 aylık gelirinin 1 – 50 milyon lira olduğunu söylerken, % 20.3 aylık gelirini 51 – 100 milyon olarak belirtmektedir. Diğer sıralama; 101 – 150 milyon (% 25.7), 151 – 250 milyon (% 16), 251 – 350 milyon (% 10.6), 351 – 450 milyon (% 6), 451 ve yukarısı (% 4.9).

Tasarruf yapanların oranına bakıldığında yaklaşık % 50'yi bulmaktadır. Meslek, sahip olunan eşyalar ve tasarruf yapanların oranına baktığımızda, aylık gelirin düşük ifade edildiğini söyleyebiliriz. Aylık gelirin bu şekilde dağılımında, toplumda gelirin tam söylenmemesi gibi bir yapının olduğu dikkate alınmalıdır.

Görüşülen deneklerin % 92.1'inin büyük şehirlerde birinci derece akrabaları olduğu tespit edilmiştir.

Büyük şehirlerde akrabaları olanların, akrabaları ile görüşme sıklığı, % 20.5 haftada birkaç kez, % 24.9 haftada bir, % 10.2 iki haftada bir, % 17.2 ayda bir ve yaklaşık % 27 daha uzun aralıklarla akrabaları ile görüşmektedir.

Bir başka yerde iş bulsanız gider misiniz sorusuna verilen cevapta, % 69.4 evet cevabını verirken, % 26.9 hayır cevabını vermiştir.

Bölgeden gerek yurt içine gerekse yurt dışına yoğun göç yaşanmaktadır. Göç edenlerin % 66.7'si ekonomik sıkıntıları, % 17.1'i daha iyi bir gelecek hazırlamayı, % 8.1'i toprağın yetersizliğini, % 7.6'sı da çocukların eğitim olanaklarının yetersizliğini göçe neden olarak göstermektedir.

Göç edilen yerin seçilmesinde % 92.1 iş alanlarının geniş olmasını dikkate alırken, % 4.6 kültürel özellikleri dikkate almaktadır. % 3.3 ise göç edilen yerin büyük şehir olmasını dikkate almaktadır.

2.3.4. KÜLTÜREL KİMLİK

Kendinizi ne olarak hissediyorsunuz sorusuna verilen cevapta, % 61 Türk – Müslüman derken, % 21.1 Türk, % 17.9 ise insan cevabını vermiştir. Soru formunda “Başka” tercihi olduğu halde, bu seçenek kullanılmamıştır. Deneklerin %82’sinin Türk kimliğini benimsediği tespit edilmiştir. İnsan tercihini işaretleyenlerin de, başka etnik köken ifade etmedikleri görülmüştür.

İnsan tercihini işaretleyenlerin de, “Başka” etnik köken ifade etmedikleri görülmüştür. İnsan cevabını verenler; “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusundaki düşünceniz nedir ?” sorusuna % 47 “Gurur vericidir”, % 34.8 “Normal bir durumdur”, %6.1 “Acı verici bir durumdur” , % 12.1 “Mecbur kabul ettiğim bir durumdur” demektedir.

Deneklerden “İnsan” cevabı veren % 17.9’luk kesim, “Türkiye’nin en önemli sorunları nelerdir ?” sorusuna verdikleri cevapta % 35.5 “Enflasyon – işsizlik”, % 21.8 “Yolsuzluk rüşvet”, % 1.6 “Mezhep çatışması”, % 7.3 “Demokratikleşme”, % 8.9 “Terör”, %3.2 “Kürt sorunu”, % 2.4 “İç göç”, % 8.9 “Liderlerin yetersizliği, % 9.7 “Laik – anti laik çatışması”, % 0.8 “Türkiye’nin sorunları beni ilgilendirmiyor” cevabını vermişlerdir. Bu durumdan “İnsan” cevabı verenlerin daha çok ekonomik sorunları önemsedikleri, ancak kültürel kimlikle ilgili herhangi bir farklı eğilim belirtmediklerini çıkarabiliriz.

Etnik kimlik sorusuna “İnsan” cevabı verenlerin, “En çok hangi kuruma güveniyorsunuz? “ sorusuna verdikleri cevaplarda; % 39.4 “Türk Silahlı Kuvvetleri”, % 31.8 “Türkiye Büyük Millet Meclisi”, % 1.5 “Cumhurbaşkanlığı”, % 12.1 “Basın – yayın kuruluşları”, % 15.2 “Hiçbirine” güvenmediklerini belirtmişlerdir. “İnsan” cevabını verenlerin tamamına yakın oranda devletin kurumlarına güvendikleri görülmektedir.

Kimlik sorusuna “İnsan” cevabı verenlerin, (% 17.9) diğer sorulara verdikleri cevaplar dikkate alındığında, bu deneklerin temelde Türk kimliğini benimsediğini ancak, kimlik algılaması olarak, kimlik bilincine ulaşamadıklarını, ya da sosyal şartların daha çok olumsuz koşullarından dolayı tepkisel cevaplar verdiklerini söyleyebiliriz.

Dil ile ilgili araştırmamızda, herkesin (% 100) Türkçe'yi konuştuğu ve anladığı, tespit edilmiştir. Bununla birlikte, diğer cevaplar, % 24.1 Rumca, % 3.0 Yunanca, % 6.8 İngilizce olarak sıralanmaktadır. Türkçe'nin yanında, anlaşıldığı söylenen ve farklı olarak adlandırılan yöresel şivenin kaynağı, kanaatimizce, bölgede varlığı kabul edilen Helenleştirme faaliyetleri ve sahilde kurulan kolonilerle münasebetler, yöreye özgü bir şiveyi yaratmıştır. Yöreye ait ve farklı bir dilmiş gibi adlandırılan şivenin varlığı, gittikçe daha da zayıflamaktadır. Türkçe'den yararlanmadan, yöresel şivenin kullanılmadığı görölmüştür.

İnsanları birbirinden ayıran en temel fark nedir sorusuna verilen cevaplarda, hiçbir fark önemli değıldir % 37.1, ahlak anlayışlarıdır % 22.2, dinleridir % 14.9, ırklarıdır %13.6 zengin yoksul oluşlarıdır % 8.4, siyasi görüşleridir % 3.8 tercihleri görölmektedir.

Din ile ilgili görüşlerde, deneklerin % 59.3'ü din Allah ile kul arasında gizli bir yakınlama biçimidir derken, % 38.7'si din bir yaşam biçimidir, davranışlar ona göre düzenlenmelidir demektedir. % 1.9 laiklikle bağıdaşmayan düşünce sistemidir derken, sadece % 0.6 gereksiz bir şeydir demiştir.

Nasıl bir ölkede yaşamak istiyorsunuz sorusuna verilen cevaplarda, % 52.3 ekonomik sorunlarını çözmiş bir ölkede derken, % 37.9 din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ölkede demiştir. % 20.9 eğitim olanaklarının fazla olduğu ölkede, % 11.7 dini esaslarla yönetilen bir ölkede, % 8.7 Avrupa Birliği'ne üye bir ölkede, % 6.8 komşlarıyla sorun yaşamayan ölkede tercih etmiştir.

Siyasi tercih yaparken deneklerin % 23'ü ölkede bütünlüğünü, % 16.3'ü ekonomik sorunları, % 15.6'sı insan haklarını, % 12.2'si milliyetçi muhafazakarlığı, % 10'u demokrat laikliği, % 9.6'sı dini esasları, % 7.6'sı sosyal adaletçiliğı, % 2.2'si liberal serbest piyasa ekonomisini, % 2'si hemşhriciliğı, % 1 ailenin geleneksel tercihini göz önüne almaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma konusundaki düşüncelerde; % 75.1 gurur vericidir, % 14.9 normal bir durumdur, % 6 mecbur kabul ettiğim bir durumdur, % 3.8

acı verici bir durumdur dağılımını göstermektedir. Daha önceki tablolarda değindiğimiz üzere, devletten kopma noktasına gelmiş kişilerin, en temel vurgusu ekonomik sorunlar üzerinde olmaktadır.

2.3.5. DEVLETE BAKIŞ

Türkiye'nin yönetiminden beklentiniz nedir sorusuna verilen cevaplarda; % 53.4 siyasi istikrar huzur ve can güvenliği % 45.8 gelişmiş büyük bir ülke olmak, % 24.7 Türk Cumhuriyetleri ile işbirliğine girmek, % 17.9 İslam ülkeleri ile işbirliğine girmek, % 17.6 Avrupa Birliği'ne girmek % 13 Kıbrıs ve Ege'de aktif politika ve % 6 fikrim ve beklentim yok demıştır. Devletin öncelikle istikrar içinde yönetilmesi ve gelişmiş büyük bir ülke olması öncelikli beklentiler olarak görülürken, Avrupa Birliği'ne girmek tercihi beşinci sırada yer almaktadır.

Denekler, Türkiye'nin en önemli sorunu olarak, % 72.9 ile enflasyon ve işsizliği belirtmektedir. İkinci olarak % 46.6 ile yolsuzluk ve rüşvet, üçüncü olarak % 20.6 ile terör gelmektedir. Bu sonuçlardan anlaşılaçağı üzere, öncelikli olarak enflasyon işsizlik ve yolsuzluk, rüşvet probleminin çözülmesi istenmektedir.

Ülke açısından en önemli tehdit olarak, bölücülük (% 54.7), işsizlik (% 28.7), bozuk gelir dağılımı (% 24.7), insan haklarına baskı (% 21.2) aşırı dincilik (% 13.3) devletin kültür dayatması (% 6.2) gelmektedir. Devletin kültür politikası genel kabul görürken, bölücülük, işsizlik ve bozuk gelir dağılımı, devletin öncelikli sorunları olarak görölmektedir.

Ülke geleceğı açısından en çok güven duyulan kurum sırasıyla; % 39.8 ile Türk Silahlı Kuvvetleri, % 36.9 ile TBMM'si, % 9.8 ile cumhurbaşkanlığı, % 4.9 ile basın – yayın kuruluşları gelmektedir. % 17.6 ise hiçbir kuruma güven duymamaktadır. Ülkenin geleceğı ile ilgili çözüm kurumu meclis olmasına rağmen, Silahlı Kuvvetlerin birinci geldiğı görölmektedir. Ancak, meclise güvenin kısmen yüksek olduğı söylenebilir. Basın – yayın kuruluşlarına güven oldukça düşüktür.

Ülke gelecekte en çok neye önem vermelidir sorusunda önceliği ekonomik kalkınma (% 56.1), insan hakları (% 36.6), din ve ahlâk (% 23.6), demokrasi (% 22.8) sıralaması görülmektedir. Ekonomik kalkınma, en önemli görülen konu olmaktadır. Avrupa Birliği'ne girişte de ekonomik kalkınma temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'ne girilmesi halinde ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceği genel bir kanı olmaktadır. (% 62.6)

Türkiye'nin geleceği ile ilgili olarak % 45.5 ümitliyim, % 31.2 ümitsizim, % 10.8 çok ümitliyim, % 12.2 fikrim yok demektedir. Türkiye'nin geleceğinden ümitli olanların oranı yaklaşık % 56 olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal şartların, asgari yaşam seviyesinin altında olması dikkate alındığında, "Fikrim yok" diyenlerin, ülkenin günlük şartlarının belirsizliğinden etkilendiklerini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Elde ettiğimiz bulgulardan hareketle, bölgede hızlı bir sosyal değişimin yaşandığını söyleyebiliriz. Genel olarak şehirleşen nüfusta görülen ve istihdam imkanlarının, alt yapı hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlarla iç içe yaşayan destekli çekirdek aile tipinin bölgede hakim olduğunu görmekteyiz. Aile yapısı hakkındaki bulgular; bölgede aile içi baskının yaşanmadığını, aile üyelerinin baskı altında tutulmadığını teyid etmektedir. Sosyal hareketliliğin, başta eğitimle, iş imkanlarının fazla olduğu bölgelere göç ile ve kendi işini kuran girişimcilerle gelişim göstermesi, bunun doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Miras, evlenme, nikah gibi konularda çağdaş anlayışın benimsenmektedir. Ailenin hızlı değişim göstermesinin nedeni, bölgenin dışarıyla alış – verişinin yoğun şekilde olmasından kaynaklanmaktadır.

Bölgede eğitim bilinci gelişmiştir. Bu açıdan üniversite mezunu oranı yüksektir. Eğitim sayesinde, sosyal hareketliliğin geliştiği görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle lise mezunlarının işsizliği önemli sorun yaratmaktadır. Aileler, çocuklarını okutmayı öncelikli görev olarak görmektedirler. Sosyal hayatın gelişimi eğitimde de kendini göstermekte ve eğitimde, cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır. Bölgede yeterli derecede istihdam sahası olmadığı için, eğitim, sosyal hareketliliği sağlamada göç olgusuyla birlikte önemli unsurdur.

Bölgede, Kur'an kursları önemli sayıda olmasına ve hatta eski bir kurum olarak görülmesine rağmen, bölge insanı din eğitimini genel olarak devlet okullarından talep etmektedir. Buna mukabil, aynı konuda aileyi de ikinci yükümlü organ olarak görmektedirler. Din eğitiminde devlet okullarının kendinden beklenen ihtiyaca cevap vermesi, güvenilirliğini de arttıracaktır. Devletten beklenen bu talep, sekiz yıllık eğitime geçişte halkın onayını yansıtmaktadır.

Toplam bulgular ışığında, bölgede hızlı bir sosyo- ekonomik değişimin gerçekleştiğini de söyleyebiliriz. Bölgeden ülke içine ve ülke dışına yoğun göç yaşanmaktadır. Bunun sonucu olarak şehirle ilişkiler, çok yönlü olarak devamlılık arz etmektedir. Bölgede alt yapı eksikliğinden dolayı, amatör düzeyde de olsa yaz turizminin canlılık gös-

termesi, televizyon ve gazetenin yüksek oranda takip edilmesi, eğitim bilincinin gelişmiş olması, değişim sürecine hız katmaktadır.

Bölgede, sadece çiftçiliğin çok kısıtlı aile tarafından yapıldığı görülmektedir. Tarım ve hayvancılık gelirleri oldukça düşük olduğundan, yoğun göçün yaşandığı tespit edilmiştir. Bölgedeki göç olgusu, gidilen yere yerleşme şeklindeyken, bütünüyle köyden kopma anlamı içermemektedir. Göç edilen yerlerde aranan tek özellik; iş alanlarının genişliğidir. Özellikle yaz aylarında, tatil ya da kısıtlıda olsa tarla işleri (çok az oranda fındık) için, göç edenlerin bölgeye geri geldiği görülmektedir.

Bütünüyle bölgede yaşayanlar için, şartlar daha da zorlaşmaktadır. Hayvancılık gelirlerinin iyice daralması, son yıllar itibariyle göç olgusunu artırmıştır. Özellikle işsiz gençler, yaz aylarında başka bölgelere çalışmaya gitmekte, kışın köye dönüp bu birikimlerle yaşamaya çalışmaktadır. Bölgenin yüksek kesimlerinde yoğun ve uzun süreli kış çalışmadan geçirilmekte, ihtiyaçlar borçlanma ile karşılanmaktadır. Son yıllarda tarım ve hayvancılık gelirlerinin azalması, bunu daha da artırmaktadır.

Bir çok yönüyle dışa açıklık ve gerek başka bölgelerde, gerekse başka ülkelerde çalışanların bölgeyle münasebetlerinin devam etmesi, teknolojiyi kullanmada yeniliğe açıklığı, yani tüketim kültürünün bölgede hakim olmasını sağlamıştır. Bunun neticesinde, büyük şehirlerdeki ikili yapının bu bölgede de hakim olduğunu görmekteyiz. Sadece tarım ve hayvancılıkla geçinen kesim, bu gelişime ayak uyduramamaktadır. İşsizliğin yoğun olması, sosyal hayatın da aksamasına neden olmakta, bireylerin toplumdan koparılması noktasında, hassas durum oluşturabilmektedir.

Bölgede yaptığımız alan araştırmasında, Türk kimliğinin simgesel varlığının çok eski tarihlerden beri hüküm sürdüğünü gözlemledik. Bölgede yaşanan Helenleştirme faaliyetleri sonucu, özellikle ticari kelimelerden kurulu olan, (başlangıç olarak anlaşma dili) yöresel şivenin, kısıtlı varlığı görülmektedir. Daha önce metinde yer yer değindiğimiz gibi, başka toplumlarla ekonomik ilişkiye giren yerel unsurlarda, dille ilgili bir takım değişiklikler yaşanılabilir. Kullanılan dil anlaşma dili niteliğinde olup, kültürle ya da kimlikle ilişkilendirilemez. Bu durumun sadece bu Bölge için geçerli olmadığını, tarihi süreçte aynı şartlarda yaşayan bir çok toplumun, benzer özelliklere sahip olduğu-

nu belirtmiştik. Toplum kimliğini ifade eden simgesel kodların, tamamen Türk kimliği bünyesinde olduğu görülen bu bölgede, kimlik tartişması söz konusu değildir. Sosyal gelişme basamakları içerisinde, Türk kimliği de, modern anlamda milletleşme sürecinde ilerlemektedir. Ayrıca, bölgeye ait bir şivenin, bölge insanlarının bazıları tarafından anlaşılması, onların ana kütleden başkalaşımını sağlamaz.

Ülkemizde, kimlik değerlendirmeleri daha çok genel tanımlar çerçevesinde kalmakta, bireysel kimliğin antropolojik unsurlarını kapsayan sosyal evrim dikkate alınmamaktadır. Bu çerçevede, daha çok grup kimliği ne çıkmakta, parçalanmaya yüz tutan “zne” kapsam dışı bırakılmaktadır. Kendilik bilinci ve kendini yönetme stratejileri, modern kimliğin oluşumunda baş aktör konumundadır. Çağdaş anlamdaki kültürel kimlikler, bireylerin hayatlarına derinlemesine şekil vermiş dinamikleri oluşturur. Başka bir ifadeyle, etkin birey, kendi kültürel değerlerini bilinçli şekilde özümsemiş kişiliktir. Sosyal gelişimin doğal uzantısı olan bireysel iktidar şekillenmeleri, grup kimliğinin tek unsurlu tanımlarını ortadan kaldırmıştır. Bu bakımdan, ağdaş toplumlarda karşılaştığımız grup kimliği ile, henüz modern kurumsal evreden geçmeyen toplumlardaki grup kimliği bir çok açıdan farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan toplumlarda, tek bir unsura dayalı etniklik tanımları tipik bir metot hatasıdır. Yönetim teknikleri açısından tüm unsurların mutlak hakimi olarak tek bir “zneye” atıfta bulunulması, yani yönetim açısından saf bir grup kimliği tanımlaması, modern sosyolojinin bir çok unsurunun yok sayılmasına neden olur. Ülkemizde, daha çok genellemeye dayalı ve öznenin topluca gruba, ya da grup iktidarına atfedildiği kimlik tespitleri, çoğunlukla polemiğe varacak düzeydedir.

Günümüzde, etnik köken, dil, devlete bakış ve yaşam biçimleriyle ana kütleye tamamen mutabık olan bölge insanı, modern anlamda gelişmekte olan Türk kimliğiyle paralel bir doğrultuda gelişim göstermektedir. Ülkemizde, kimlik bilincinin genel alanda modern toplumlar düzeyinde olmadığı, özel alanda ise, bireysel yeniden – retim dinamiklerini ağdaş düzeye ulaştıramadığı bilinmektedir. Günümüzde kültürü bilinçli davranışlarla benimseyip, bireysel yaratıcılıkla yeni yorumlarını topluma sunan sanat erbabının, Türk kültürünün yaratıcılığını tam manasıyla temsil ettiği söylenemez. Bireyler, işlenmiş kültürle yaşayarak, bundan estetik zevk alarak milli kimliklerini kuvvetlendirirler.

Bölgedeki işsizlik, bir çok alanda sorun yarattığı gibi, genelleme yapmamakla birlikte kimlik oluşumunda da, zayıf mevcut durumu zayıflatmaktadır. Çaykara'nın yukarı kesimlerinde, özellikle genç nüfusun işsizliği, ekonomik ve sosyal hayata etki etmektedir. Başka bölgelere mevsimlik iş için giden gençler, kışı köyde ve kahvelerde geçirirken tüketim kültürüne karşı dirençsiz kalmakta, geleceğe umutsuz bakmaktadır.

Araştırmada ülkenin en öncelikli sorunu olarak görülen enflasyon, işsizlikle birlikte sosyal dokuya da etki etmektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, enflasyonun yüksek olduğu toplumlarda enflasyonla birlikte yaşayan insanlar, paranın değerinin düşmesiyle kendi değerlerinin de düştüğünü hissederler. Bununla birlikte toplumda güven eksikliği ciddi şekilde zarar görür. Sosyal barış tehlikeye girer. Bu bağlamda, benzer koşullarda yaşayan bölge insanının -özellikle gençler- devlete duyduğu güven ve bağlılık, azalma eğilimindedir.

Sosyo – ekonomik sıkıntılar, çözüm olarak ya büyük şehirlere göçü, ya da, bazı Avrupa ülkelerine gitmeyi çıkış olarak göstermektedir. Bu arada, Yunanistan'ın, Bölge'deki iddiaları doğrultusunda, işsiz gençler için cazip koşullar yarattığını tespit ettik. Nitekim, bu Bölge'de, geçmişte Helenleştirme faaliyetleri yürüten Yunanistan, bu gün de, yapay bir dil ve ona bağlı bir kimlik saptırması gayretleri içerisinde, Pontusçuluk yapmaktadır. Bu faaliyetler doğrultusunda, liseden sonra üniversiteye giremeyen bazı işsiz Türk gençlerinin, Yunanistan'a gidip, ya da götürülüp, orada yaratılan uygun koşullarda üniversite öğrenimi gördükleri herkesçe bilinen bir gerçektir.

İnanç turizmi adı altında bölgeyi ziyaret eden turistler, danışman ve tercüman olarak işsiz gençlere yönelmektedir. Ekonomik açıdan sıkıntılı olan bazı gençlerin, geçim kaynağı, bölgede ortaya atılan Helen kültür kalıntılarını araştırmak olmaktadır. Kit- le iletişim araçları, eğitim ve şehirle yoğun münasebetler sonucu, belli oranda artan ihtiyaçlara karşın, kısıtlı sosyo – ekonomik çevrede yaşamak zorunda kalan bölge gençliği, bölgeye çeşitli maksatlarla gelen, turist adı altındaki kişilerin, sözde Pontus kültürüne duydukları merakla karşılaşmaktadır. Çoğunlukla rehber olarak gençler seçilmekte ve bu sayede de, sözde Pontus kalıntılarının “popüleritesi” artmaktadır. Bölgede tek hakim olan Türk kültür motifinin yanında, yeni oluşturulmak istenen Pontus motifleri ile, özel-

likle gençler, pasif durumda karşılaşmaktadırlar. Kimlik şekillenmeleri açısından, bir takım ekonomik imkanlarla birlikte oluşturulan yeni dokunun, “popüler kültür” olarak bölgenin gündemine gelmesi, tarihin çarptırması ile birlikte, bireysel kimliğin başkalaşımı yönünde bir seyir amaçlamaktadır. Bilinçli yönlendirmeler karşısında, ekonomik ve sosyal açıdan pasif kalan gençler, bir bakıma ekonomik ve bireysel gelişme alanı olarak kendilerine çizilen alternatif tasarımlara enerji harcamak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum, Türk kimliğinin tarihi simgesel kodlarla tek hakin olduğu bu bölgede, sosyo ekonomik sıkıntılarla birleşen “politik kimlik kaosu” yaratma sürecini doğurmaktadır.

Kimlik tartışmalarında, kimlik kavramının içi boşaltılarak, “popüler kültür” şeklinde küresel güçlerin desteklediğine dayalı politikalarla, ülkelerin öncelikli gündemine taşınan bir konu olduğu unutulmamalıdır. Bu şekilde gündeme gelen kimlik için, binlerce yıllık tarihi ve kültürel birikime gerek görülmemektedir. Yöre, kişiye yahut şehirleşememiş unsurlara ait farklılıkların (yöresel şive, yöresel gelenekler, giyim kuşam, vb. gibi) öne çıkarılıp, uluslar arası kurumların desteği ile, çeşitli taleplerin ya da dayatmaların meşrulaştığı bir dönemde, özellikle dışa açılmayı amaçlayan Türkiye Cumhuriyeti’nin bireylerine sunacağı aktif kültür politikalarının zarureti vardır.

Ancak, gerek AB’ye giriş aşamasında, gerekse küreselleşme sürecinin tüm dünyayı etkilediği politikalar çerçevesinde ülkemizde etniklik konusu özellikle gündeme gelmektedir. Yeni dünya düzeninin temeli olarak ifade edilen küreselleşme, tek başlılığın son bulduğu noktadır. Küreselleşme sürecinde baş aktörler olan çok uluslu şirket politikaları tüm dünyayı sadece pazar olarak bakarken, bu pazara ulaşmada en büyük engel olarak da ulus devletin kendisini görmektedir. Bu bakımdan, ulus –devletlerin varlık mücadelesi bir çok alanda mücadeleyi gerekli kılmaktadır. Araştırma sonucu, elde ettiğimiz bulgulardan hareketle, Bölgede, mozaiklik tezlerine prim verilmediği, güncel sıkıntıların çözümü, devletin güçlenerek gelişmesinde arandığı söylenebilir.

Bu bağlamda, bu bölgede daha çok siyasi temele dayalı ve az da olsa, ekonomik imkanları artırır görünen alternatif kimlik yaratma çalışmalarının varlığından söz edilebilir. Ekonomik ihtiyaçların en öncelikli sorun olduğu ve bununla birlikte eğitim kurumlarında milli kimliğin bireysel yaratıcılığı sağlayacak düzeyde verilemediği, bireyi ve

toplumu, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan besleyecek, milli kültürü tanıtıcı maddi kültür unsurlarını da ihtiva eden kültür endüstrilerinin kurulamadığı ülkemiz, bir çok açıdan, başka kültür endüstrileri için basit bir pazar olmaktadır. Çoğunlukla diğer ülkelerin ulusal stratejileri tarafından yönlendirilen kültür unsurları, hayat sürdüğü alanlara hedeflenen doğrultuda etki etmektedir. Bu noktada, pazar konumundaki ülkelerde, küçük bir kesim de olsa, bu durumdan ekonomik ve siyasi avantaj sağlamaktadır. Bu yapının uzantısı olarak, mevcut değişim sürecinde, yöredeki kimlik gelişiminde yeni argümanlar ortaya çıkmaktadır. Araştırmada dikkatimizi çeken, kimlik konusunda kararsız olanların, daha çok düşük gelire sahip kesimlerden olmasıdır. Kimliğin gelişiminde, ekonominin önemli etkisi, Alman kimliğinin oluşumunda karşılaştığımız bir durumdur.

Bölgenin demokratik bilinç açısından gelişmiş olduğu söylenebilir. Genel olarak, Türkiye'nin geleceğinden ümitvar bir ortam görülmektedir.. Kanaatimizce, bazı şartların olumsuz olmasına rağmen, devlete duyulan güven ve bağlılık, "devlet baba" anlayışının bir yansımasıdır. Ülke gündemiyle yakından ilgili olan örneklemin bu anlayışı, Türk kültüründe devlet anlayışının toplumsal motifleriyle ilgili olsa gerektir.

Milletleşme sürecinin bazı önemli unsurları; modern kurumlar, mensubiyet şuuru bireysel özgürlük, katılma, paylaşma ve ekonomik yeterliliklerdir. Çağdaş kimliklerde, ekonomik ve siyasi etkenler, temel dinamiklerdendir. Bu gerçekten hareketle, araştırmadan çıkarabileceğimiz sonuç; özellikle siyasi içerik taşıyan alternatif kimlik yaratma çabaları karşısında, ekonomik ve sosyal sınırların kısıtladığı kesimler, temel ihtiyaçlara ulaşmakla, kültürel aidiyet esasları arasında seçim yapmak zorunda kalabilirler. Bu noktada, milli eğitim politikalarının da önemli etken olduğu bir gerçektir.

Genel ifadeyle, araştırmayı yürüttüğümüz bölgede, Türk kimliği hakin unsur olarak varlığını korumakla birlikte, diğer alternatif tasarımların yaratılması adına çalışmaların, dün olduğu gibi bugün de yapıldığını tespit ettik. Bu yapının esası, ekonomik, sosyal ve daha çok siyasi politikaların oluşturduğu, karmaşık dokudan beslenmektedir.

BİLGİ TOPLAMA FORMU

1. Cinsiyetiniz ?

- (1) Erkek (2) Kadın

2. Yaşınız ?

(.....)

3. Öğrenim durumunuz nedir ?

- (1) Okur- yazar değil (2) Okula gitmemiş okur- yazar (3) İlkokuldan ayrılmış okur- yazar
(4) İlkokulu bitirmiş (5) Ortaokulu bitirmiş (6) Liseyi bitirmiş
(7) Yüksek öğrenimi bitirmiş

4. Mesleğiniz nedir ?

- (1) İşçi (2) Memur (3) Esnaf (4) Ev Kadını (5) Emekli (6) Çiftçi
(7) Öğrenci (8) İşsiz (9) Serbest (10) Diğer

5. Medeni haliniz ?

- (1) Evli (2) Bekar (3) Dul

6. Aylık geliriniz aşağıdaki sıklardan hangisine girer ? (Milyon TL)

- (1) 0 - 50 (2) 50- 100 (3) 101- 150 (4) 151- 250
(5) 251- 350 (6) 350 - 450 (7) 450 ve yukarısı

7. Bir hanede kaç kişi yaşıyorsunuz ?

(.....)

8. Herhangi bir tarımsal kooperatife üye misiniz ?

- (1) Evet (2) Hayır

9. Herhangi bir bankadan kredi aldınız mı ?

- (1) Evet (2) Hayır

10. Bankada şahsi hesabınız var mı ?

- (1) Evet (2) Hayır

11. Eşinizin bankada şahsi hesabı var mı ?

- (1) Evet (2) Hayır

12. Tasarruflarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz ? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- (1) Tasarruf yapamıyorum (5) Gayrimenkul alırım
(2) Hayvan satın alırım (6) Dövizle yatırımım
(3) Altın alırım (7) Otomobil veya başka bir motorlu taşıt alırım
(4) Bankaya yatırımım (8) İhtiyacı olana yardım ederim
() Başka. Belirtiniz

13. Sahip olduğunuz eşyalar nelerdir ?

- (1) Özel araba (5) Çamaşır Makinesi
(2) Buzdolabı (6) Televizyon
(3) Bulaşık Makinesi (7) Müzik Seti
(4) Video

14. Çevre köylerle ilişki kurarken en çok neye dikkat edersiniz?

- (1) Menfaate (3) Geleneklerimizin uymasına
(2) Dindarlıklarına (4) Aynı ana dili konuşmamıza
() Başka Belirtiniz

15. Büyük şehirlerde birinci derece akrabalarınız oturuyor mu ?

(1) Evet (2) Hayır

16. Eğer cevabınız "Evet" ise onlarla görüşme sıklığınız ?

(1) Haftada bir (2) Haftada birkaç kez (3) İki haftada bir

(4) Ayda bir kez (5) Yılda iki kez (6) Yılda bir kez

(7) Bayramda, düğünlerde ve cenazede

17. Akrabalarınızla görüşme vasıtalarınız nelerdir ?

(1) Mektup (2) Telefon (3) Cep telefonu (4) Dolaylı olarak

() Başka. Belirtiniz.....

18. Köyünüzün tarihi hakkında bilgi dereceniz nedir ?

(1) Fazla (2) Çok fazla (3) Biraz

(4) Yeterli değil (5) Hiç

19. Günde kaç saat TV izliyorsunuz ?

(.....)

20. TV'de daha ziyade hangi programları tercih ediyorsunuz ?

(1) Sinema (3) Açık oturum (5) Eğlence programları

(2) Haberler (4) Sportif faaliyetler (6) Belgeseller

() Başka. Belirtiniz

21. Aşağıdaki müzik türlerinden hangilerini dinlersiniz ?

(1) Türk Halk Müziği

(2) Klasik Türk Müziği (4) Türk Halk Müziği (Yöresel Türküler)

(3) Türk Sanat Müziği (5) Pop Müziği

() Başka. Belirtiniz

22. Hangi televizyonu seyrediyorsunuz ?

(1) TRT -1 (2) ATV (3) SHOW TV (4) STAR (5) KANAL 7

(6) KANAL D (7) TGRT (8) SAMANYOLU TV (9) HBB (10) TRT - 3

(11) YEREL KANALLAR (.....)

23. Hangi gazeteleri okuyorsunuz?

(1) SABAH

(4) HÜRRİYET (7) MİLLİYET (10) TÜRKİYE

(2) ZAMAN

(5) MİLLÎ GAZETE (8) CUMHURİYET (11) EVREN-

SEL

(3) AKŞAM (6) AKİT (9) ORTADOĞU (12) SPOR GAZETELERİ

(13) YEREL GAZETELER (.....)

24. Hangi dilleri konuşuyorsunuz ?

25. Köyünüzden göç edenlerin göç etme sebebi nedir ?

(1) Toprağın yetersizliği

(3) Ekonomik sıkıntılar

(2) Çocukların eğitim olanaklarının yetersizliği

(4) Daha iyi bir gelecek hazırlamak için

() Başka. Belirtiniz

26. Göç edilen yerin seçilmesinde aşağıdakilerden hangisi daha önemlidir ?

(1) Büyük şehir yapısı (2) İş alanlarının geniş olması (3) Kültürel özellikler

() Başka. Belirtiniz

27. Köyde herhangi bir anlaşmazlık durumunda kime baş vurursunuz ?

(1) Muhtar ve ihtiyar heyetine

(2) Mahkemeye (3) Köyde söz sahibi zenginlere

() Başka. Belirtiniz

28. Ailenizde mirasın bölüşümü nasıldır ?

- (1) Ailenin paylaşacak malı mülkü yok (3) Yasalar çerçevesinde yapılır
(2) Örf ve adetlerine göre bölüşülür () Başka. Belirtiniz

29. Aile içinde kararları nasıl alırsınız ?

- (1) Kendim tek başıma alırım (3) Eşim tek başına alır
(2) Birlikte karar veririz () Başka. Belirtiniz

30. Çocuklarınızın (yoksa, çocuğunuz olsaydı) kiminle evlenmesini tercih ederdiniz ?

- (1) Akraba ile (4) Hemşehri ile
(2) Kendi seçeceği biri ile (5) Varlıklı birisi ile
(3) Dindar birisi ile () Başka. Belirtiniz

31. Çocuklarınızın (yoksa, çocuğunuz olsaydı) nerede oturmasını isterdiniz ?

- (1) Başka ülkede (4) Büyük şehirde (İstanbul, Ankara vb.)
(2) Bağlı bulunduğunuz il merkezinde (5) Bağlı bulunduğunuz ilçe merkezinde
(3) Köyde () Başka. Belirtiniz

32. Bir başka yerde iş bulsanız gider misiniz ?

- (1) Evet (2) Hayır () Başka Belirtiniz

33. Sizce bir erkek karısının ev dışında gelir getirici bir işte çalışmasına izin vermeli midir ?

- (1) Evet (2) Hayır (3) Çok mecbur
kahnırsa

34. Çok eşle evliliği uygun görüyor musunuz ?

- (1) Evet (2) Bazen (3) Hayır

35. Evlilikte hangi nikahı tercih edersiniz ?

- (1) Resmi nikah (2) İmam nikahı (3) İkisi birden yapılmalıdır
() Başka. Belirtiniz

36. Çocuklarınızın (yoksa, çocuğunuz olsaydı) nereden evlenmesini tercih ederdiniz ?

- (1) Köy içinden (2) Köy dışından (3) Fark etmez
() Başka Belirtiniz

37. Türk aile yapısı hakkındaki düşünceniz nedir ?

- (1) Sağlam bir temele dayanır.
(2) Gelişen basın – yayın kuruluşları Türk aile yapısını tehdit etmektedir.
(3) Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türk aile yapısının önemi artmıştır.
(4) Türk aile yapısında küçüklere yeterli söz hakkı verilmemektedir
(5) Türk aile yapısı otoriterdir. Demokrasinin gelişimini engeller.
(6) Türk aile değer yargılarıyla, değişen toplum değerleri çatışmaktadır.
(7) Aile kurumu gereksizdir.

38. Bugünkü gençlerin gelenek ve göreneklere bağlılığı konusunda düşünceniz nedir?

- (1) Gençlerin gelenek göreneklere bağlılığı azalmıştır.
(2) Gençlerin gelenek – görenekleri devam ettirmektedirler.
(3) Gelenek - göreneklere bağlılığı kalmamıştır.
(4) Gelenek – görenekler değişmiştir.
(5) Fikrim yok.

39. Siyasi tercih yaparken (seçimlerde oy kullanırken) aşağıdaki hangi özelliği dikkate alırsınız ?

- (1) Dini esasları (6) Ülke bütünlüğünü
(2) Demokratlık – Laikliği (7) Ekonomik sorunları çözebilecek olması
(3) Liberallik ve serbest piyasa ekonomisi yanlısı (8) Hemşehriciliği
(4) Sosyal adaletçiliği (9) Ailenin geleneksel tercihi
(5) İnsan hakları ve demokrasiyi savunması (10) Milliyetçi – Muhafazakar olması
() Başka. Belirtiniz

40. Kendinizi ne olarak hissediyorsunuz ?

- (1) Türk
(2) İnsan

- (3) Türk- Müslüman
() Başka. Belirtiniz

41. Din hakkındaki görüşlerinizi aşağıdakilerden hangisi en iyi açıklamaktadır ?

- (1) Din bir yaşam biçimidir. Davranış ve hareketler ona göre düzenlenmelidir.
(2) Allah ile kulun arasında olan gizli bir yakınlaşma biçimidir.
(3) Laiklikle bağdaşmayan bir düşünce sistemidir.
(4) Din mantıkla alakası olmayan gereksiz bir şeydir.

42. İnsanları birbirinden ayıran en temel fark sizce nedir ?

- (1) Onların ırklarıdır. (4) Onların dinleridir (5) Onların siyasi görüşleridir
(2) Onların zengin ya da yoksul oluşlarıdır (6) Onların ahlak anlayışlarıdır
(3) İnsanlar arasındaki hiçbir fark önemli değildir

43. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak konusundaki düşünceniz nedir ?

- (1) Gurur vericidir (3) Mecburen kabul ettiğim bir durumdur.
(2) Acı verici bir durumdur (4) Normal bir durumdur.

44. Çocuklara dini bilgilerin en fazla nerede verilmesini istersiniz ?

- (1) Ailede (3) Okulda (4) Kur'an kursunda
(2) Evde özel hoca tarafından () Başka Belirtiniz

45. Çocuklarınızın eğitimi konusunda neler düşünüyorsunuz ?

- (1) Çocukların okumasını isterim
(2) Ekonomik şartları müsait olduğu müddetçe okuturum.
(3) Okusalar da okumasa okumasalar da fark etmez.
(4) Erkek çocuklarımın okumasını isterim kızlarımın istemem.
(5) Okumasındansa bir iş bulup çalışmasını isterim.

46. Geleceğe yönelik en büyük isteğiniz nedir ?

(Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- (1) Daha iyi bir iş (5) Gelir ve sosyal güvence
(2) Konut edinmek (6) İyi bir evlilik yapmak
(3) Yüksek öğrenim görmek (7) Başka bir şehirde yaşamak
(4) Başka bir ülkede yaşamak (8) Zengin olmak

47. Geleceğinize nasıl bakıyorsunuz ?

- (1) Geleceğime güvenle ve umutla bakıyorum
(2) Geleceğime korkuyla bakıyorum
(3) Geleceğimin ne olacağını hiç düşünmedim, aldırış etmiyorum
(4) Geleceğimin ne olacağı belirsiz
() Başka. belirtiniz

48. Eğer seçme şansınız olsaydı nasıl bir ülkede yaşamak isterdiniz ?

- (1) Ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülkede.
(2) Dini esaslarla yönetilen bir ülkede.
(3) Eğitim olanaklarının fazla olduğu bir ülkede.
(4) Din ve vicdan özgürlüğünün olduğu bir ülkede.
(5) Komşularıyla sorun yaşamayan bir ülkede.
(6) Avrupa Birliği'ne üye bir ülkede.

49. Gurbetten dönen insanların değişimine nasıl bakarsınız ?

- (1) Olumlu bakıyorum; köyümüzü çağdaşlaştırıyorlar
(2) Gelenek ve göreneklerimizi bozarlar
(3) Köyümüzün sosyal yapısını bozarlar
(4) Bence fark etmez nasıl yaşarsa yaşınlar

50. Türkiye'nin geleceği ile ilgili ne düşünüyorsunuz ?

- (1) Ümitliyim
(2) Ümitsizim

- (3) Çok ümitliyim
(4) Fikrim yok

51. Türkiye'nin yönetiminden beklentiniz nedir ?

- (1) Siyasi istikrar, huzur ve can güvenliği
(2) Gelişmiş büyük bir ülke olmak
(3) Avrupa Birliği'ne bir an önce girmeli
(4) Türk Cumhuriyetleriyle işbirliğine girmeli
(5) İslam ülkeleriyle işbirliğine girmeli
(6) Kıbrıs ve Ege'de daha aktif politika
(7) Fikrim ve beklentim yok.

52. Avrupa Birliği hakkında bilginiz var mı ?

- (1) Var (2) Yok

53. Eğer cevabınız "Var" ise derecesi nedir ?

- (1) Fazla (2) Çok fazla (3) Biraz (4) Yetersiz

54. Ülkenin Avrupa Birliği'ne girmesi halinde aşağıdakilerden hangisi gerçekleşmiş olur ?

- (1) Ekonomik kalkınma gerçekleşir.
(2) Örf ve adetlerimiz bozulur
(3) Ülke çağdaşlaşır.
(4) Dini yapımız zarar görür.
(5) Milli egemenliğimiz zarar görür.
(6) Ulusal sınırlarımız güvence altına alınmış olur.
(7) Milli bütünlüğümüz tehlikeye girer.
(8) Askeri harcamalara gerek kalmaz

55. Türkiye'nin en önemli sorunu sizce nedir ?

- (1) Enflasyon – işsizlik (5) Terör (9) Liderlerin yetersizliği
(2) Yolsuzluk ve rüşvet (6) Kürt sorunu (10) Laik – anti laik çatışması
(3) Mezhep çatışması (7) Türkiye'nin sorunları beni ilgilendirmiyor
(4) Demokratikleşme (8) İç göç (11) Dış politika

56. Ülke açısından sizin için en önemli tehdit nedir ?

- (1) Bölücülük (4) Bozuk gelir dağılımı
(2) Aşırı dincilik (5) İşsizlik
(3) Devletin kültür dayatması (6) İnsan haklarına baskı

57. Ülke geleceği açısından en çok güven duyduğunuz kurum aşağıdakilerden hangisidir ?

- (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi
(2) Cumhurbaşkanlığı
(3) Türk Silahlı Kuvvetleri
(4) Basın- Yayın Kuruluşları
(5) Başka. Belirtiniz(Hiçbiri).....

58. Ülke gelecekte neye önem vermelidir ?

- (1) Ekonomik kalkınma (2) İnsan hakları
(3) Din ve ahlâk (4) Demokrasi

59. Ülkenin komşularından en çok tehdit oluşturan aşağıdakilerden hangisidir ?

- (1) Yunanistan (3) Bulgaristan (5) Ermenistan
(2) İran (4) Irak (6) Suriye

TEŞEKKÜR EDERİZ

KAYNAKÇA

- A.H. Richmond, “**Etnic Nationalism: Social Science Paradigms**”, International Social Science Journal, No: 111, 1987
- Ahmet TÜRKYILMAZ, Abdülhaluk Çay, Zeki Avşar, Mustafa Aksoy, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Terör nedeni İle Göçeden Ailelerin Sorunları**, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Ankara 1998
- Alain TOURAINE, **Modernliğin Eleştirisi**, Y. Kredi Y. 2.B. Çev. Hülya Tufan, İst. 1995
- Alı RATTANSI, Sallie WESTWOOD, **İrkçılık, Modernite ve Kimlik**, Sarmal Y. Çev. Sevede Akyüz, İst. 1997
- Ali T. ÖNDER, **Türkiye’nin Etnik Yapısı**, Zirve Y. 3. B. Ankara 1999
- Anthony D: SMİTH, **Milli Kimlik**, İletişim Y, Çev. Bahadır Sine Şener, 2. B. İst. 1999
- Anthony GİDDENS, **Modernliğin Sounçları**, Ayrıntı Y. 2. B. Çev. Ersin Kuşdil, İst. 1998
- Anthony P. COHEN, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Dost Y. Çev. Mehmet Küçük, Ankara 1999
- Arnold TOYNBEE, **Medeniyet Yargılanıyor**, Yeryüzü Y. Çev. Ufuk Uyan , İst. Yayın Tarihi Yok
- Aydın TANERİ, **Türk Devlet Geleneği**, M.E. B. Yayınları, İstanbul 1997
- Bahaeddin ÖGEL, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları(ıı)**, M. E. B. Yayınları, 1997
- Abdulkadir İNAN, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Y, Ankara 1995
- Bankalar Birliği Raporu** 1990
- Belgin MÜNGAN, **Avrupa’nın Etnik Parselasyonu**, YGS Y.İst. 1998
- Bernad LEWİS, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, T. T. Kurumu Y. 6. B. Çev. Metin Kıratlı, Ankara 1998
- Bernard LEWİS, **Çatışan Kültürler**, Tarih Vakfı Yurt Y. 2. b. İst. 1997
- Bernard LEWİS, **Ortadoğu’nun Çoklu Kimliği**, Sabah Y. Çev. Mehmet Harmancı, İst. 2000
- Bilge UMAR, **Karadeniz Kappadokia’sı Pontos**, İnkılap Y. İst. 2000
- Boris FARNKEL, **Sanayi Sonrası Ütopylar**, Ayrıntı Y. Çev. Kamil Durand, İst. 1991
- Bozkurt GÜVENÇ, **Türk Kimliği**, Remzi Kitabevi, 3. B. İst. 1995
- Brayn TURNER, **Max Weber ve İslâm**, Vadi Y. 2. B. Çev. Yasin Aktay, Ankara 1997

- Burhan Kuzu, “**Düşüncelerini Açıklama Hürriyeti ve Ülkenin Bölünmez Bütünlüğü**”, 21. Asra Girerken Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları, Aydınlar Ocağı Y. Açık Oturumlar Dizisi: 16, İst. 1996
- Charles TAYLOR, **Çokkültürcülük**, Yapı Kredi Y. Hazırlayan, Amy Gutman, İst. 1996
- Charles TAYLOR, **Modenliğin Sıkıntıları**, Ayrıntı Y. Çev. Uğur Canbilen, İst. 1995
- Christopher PIERSON, **Modern Devlet**, Çiviyazıları, Çev. Dilek Hattatoğlu, İst. 2000
- Çaykaralılar Haber- Sanat Kültür Dergisi**, Sayı 6 Şubat 1994
- Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, **İnsan Aile Kültür**, Remzi Kitabevi, İst. 1990
- David Morley, Kevin Robins, **Kimlik Mekanları**, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Y. İst. 1197
- Doğan Ergun , **Ulusal Kişilik**, İmge Y. Ankara 2000
- DİE 1985 – 1990 Kadın İstatistikleri ve Göstergeleri**
- DİE 1990 verileri**
- DİE 1997 Nüfus Sayım Sonuçları**
- DİE Ekonomik Sosyal Göstergeler Trabzon 1990**
- DİE Kadın İstatistikleri Ve Göstergeleri, 1990**
- Dimitri KİTSİKİS, **Türk Yunan İmparatorluğu**, Çev. Volkan Aytar, İletişim Y. 2. B. İst. 1996
- Edgar Morin – Sami Nair, **Bir Uygarlık Siyaseti**, Om Y. Çev. Sinan Köm, İst. 2000
- E. Fuat KEYMAN– Ali Yaşar SARIBAY, **Global Yerel Eksende Türkiye**, Alfa Y. İst. 2000
- E.J. HOBSBAWM, **Milletler ve Milliyetçilik**, Ayrıntı Y. B. Çev. Osman Akınhay, İst. 1995
- Edward SAİD, **Kış Ruhu**, Metis Yayınları, Çev. Tuncay Birkan, İst. 2000
- Edward SAİD, **Kültür ve Emperyalizm**, Hil Y. Çev. Necmiye Alpay, İst. 1998
- Elias CANETTİ, **Kitle ve İktidar**, Ayrıntı Y. Çev. Gülşat Aygen, İst. 1998
- Ernest GELLNER, **Milliyetçiliğe Bakmak**, İletişim Y. Ç. Simten Coşar – Saltuk Özertürk – Nalan Soyarak, İst. 1998
- Friedrich NİETZSCHE, **Ahlakın Soy Kütüğü Üzerine**, Nil Y. Çev. Hüseyin Koralman, Ankara 1990
- Gerhard KESSLER, **Sosyolojiye Başlangıç**, İstanbul Üniv. Y. 2. Baskı Çev. Z. Fahri Fındıkoğlu, İst. 1985
- Gülten KAZGAN, **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, Altın Kitapları Y. İst. 1997

- Haluk TARCAN, **Ön – Türk Tarihi**, Kaynak Y. İst. 1998
- Harold JAMES, **Alman Kimliği**, Kızılelma Y. Çev. İsmail Türkmen, İst. 1999
- Hayati Hazır, “**Türkiye’de Demokrasinin İstikrarı İçin İleri Sürülen Bazı Anayasal Tercihler Hakkında Düşünceler**, 21. Asra Girerken Çağdaşlaşma, Demokrasi ve İnsan Hakları, Aydınlar ocağı Y. Açık Oturum Dizisi: 16 İst. 1996,
- Helmut DUBİEL, **Yeni Muhafazakârlık Nedir?**, İletişim Y. Çev. Erol Özbek, İst. 1998
- Ian O. LESSER – Graham E. FULLER, **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, Alfa Y. Ç. Yaşar Bülbül, İst. 2000
- İbrahim KAFESOĞLU, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Y. 16.B. İst. 1997
- İhsan D. DAĞI, **İnsan Hakları Küresel Siyaset ve Türkiye**, Boyut Y. 2000
- İlyas KARAGÖZ, **Tarihsel Süreçte Trabzon Halkı**, Derya Kitabevi, Trabzon 1998
- İmmanuel WALLERSTEIN, **Jeopolitik ve Jeokültür**, İz Y. Çev. Mustafa Özel, İst. 1993
- Jean – François BAYART, **Kimlik Yanılsaması**, Metis Y. Çev. Mehmet Morali, İst. 1999
- Jean Jacques ROUSSEAU, **Toplum Sözleşmesi**, Adam Y. Çev. Vedat Günyol, 6.B. İst. 1994
- Jean BAUDRİLLARD, **Amerika**, Ayrıntı Y. Çev. Yaşar Avunç, İst. 1995
- Jean BAUDRİLLARD, **Tüketim Toplumu**, Ayrıntı Y. Çev. Hazal Deliceçaylı – Ferda Keskin, İst. 1997
- Köy Envanter Etüdü**, 61 – Trabzon, TOK Bakanlığı, Ankara, 1981
- Leo HUBERMAN, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, İletişim Y. 3. Baskı, Çev. Murat Belge İst. 1995
- Malik MURATOĞLU, Yaşar KALAFAT, Cevdet TÜRKOĞLU, “**Özbekistan- Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**” Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İst. 1996
- M. Naci BOSTANCI, **Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik**, Doğan Y. İst. 1999
- Mahmut GOLOĞLU, **Trabzon Tarihi**, Serander Y. Trabzon 2000
- Marshall BERMAN, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, İletişim Y. 2.B. Ç. Ümit Altuğ Bülent Peker, İst. 1999
- Martin BERNAL, **Kara Atena**, Kaynak Y. Çev. Özcan Buse, İst. 1998
- Max WEBER, **Sosyoloji Yazıları**, İletişim Y. Çev. taha Parla, İst. 1996
- Mehmet AKAD , Abdullah DİNÇKOL, **1982 Anayasası**, Alkım Y. İst. 1998

- Mehmet ERÖZ, **Atatürk Milliyetçilik Doğu Anadolu**, Türk Dünyası Araşt. Vakfı Y. İst. 1987
- Mehmet ERÖZ, **İktisat Sosyolojisine Başlangıç**, Filiz Kitapevi, 3.B. İst. 1982
- Mehmet Mete, **Televizyon Yayınlarının Türk Toplumuna Üzerindeki Etkisi**, Atatürk Kültür. Mrkz. Y. Ankara 1999
- Michel FOUCALT, **Özne Ve İktidar**, Ayrıntı Y. Çev. Işık Ergüden – Osman Akınhay, İst. 2000
- Michael WALZER, **Hosgörü Üzerine**, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998
- Milliyet** 10. 07. 2000
- Montserrat GUİBERNAU, “**Ulusalcılığın Siyasal Karakteri,**” Türkiye Günlüğü, Sayı 50 Mart – Nisan 1998
- Montserrat Guibernau, **Milliyetçilikler**, Çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Y. İst. 1997, s. 93
- Mustafa ERKAL, **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Y. İst. 1997
- Mustafa ERKAL, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 4. Baskı, İst. 1994
- Mustafa ERKAL, **Sosyoloji**, Der Y. 8. Baskı, İst. 1997
- Mustafa ERKAL, **Sosyoloji**, Der Y. İlâveli 11. B. İst. 2000
- Mustafa Erkal, “**Etniklik Ve Terör**”, İ. Ü. İktisat Fak. Sosyoloji Konferansları, Yedinci Kitap, Emek Mat., İst. 2000,
- Mümtaz TURHAN, **Kültür Değişimleri**, Marmara Üniversitesi Y. 3.B. İst. 1997
- Nathan Gardles, **Yüzyılın Sonu**, İş Bankası Y. Çev. Belkis Dışbudak, İst. 1999
- Orhan TÜRKDOĞAN, **İşçi Kültürünün Yükselişi**, Timaş Y. İst. 1998
- Orhan TÜRKDOĞAN, **Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme**, Birleşik Y. İst. 1996
- Orhan TÜRKDOĞAN, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Y. İst. 1998
- Orhan TÜRKDOĞAN, **Kemalist Sistem**, Alfa Y. İst. 1999
- Orhan TÜRKDOĞAN, **Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri**, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Y. 2. B. İst. 1998
- Oswald SPENGLER, **Batının Çöküşü**, Dergah Y. 2.B. Çev. Giovanni Scognamillo – Nuray Sengilli, İst. 1997
- Oxford English Dictionary**, London 1992
- Ömer ASAN, **Pontos Kültürü**, Belge Y. İst. 1996
- Paul KENNEDY, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, İş Bankası Y. 3. B. Ç.Fikret Üçcan, Ank. 1999

- Paul B. Henze, “ **21. Yüzyıla Doğru**”, **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, Alfa Y. Çev. Y. Bülül, İst. 2000,
- Peter Alford ANDREWS, **Türkiye’de Etnik Gruplar**, Ant Y. Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İst. 1992
- Peter F. DRUCKER, **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitapevi Çev. Belkıs Çorakçı, İst. 1993
- Peter WAGNER, **Modernliğin Sosyolojisi**, Sarmal Y. Çev. Mehmet Küçük, İst. 1996
- Raymond WILLIAMS, **Kültür**, İmge Y. Çev. Suavi Aydın, Ankara 1993
- Riva KASTORYANO, **Kimlik Pazarlığı**, İletişim Y. Çev. Ali Berktaş, İst. 2000
- Robert Miles, **Irkçılık**, Sarmal Y. Çev. Sibel Yaman, İst. 2000
- Roger GARAUDY, **Çöküşün Öncüsü ABD**, Nehir Y. Çev. Cemal Aydın, İst. 1997
- Sadri Maksudi ARSAL, **Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları**, Ötüken Y. 4. B. İst. 1979
- Samir Amin, **Kapitalizm Hayaleti**, Sarmal Y. Çev. Cengiz Algan, İst. 1999
- Samir AMİN, **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, Sarmal Y. Çev. Vasıf Erenus, İst. 1999
- Samuel P. HUNTINGTON, **Üçüncü Dalga**, Çev. Ergun Özbudun, Yetkin Y. Ankara 1996
- Samuel BOWLES – Herbert GİNTİS, **Demokrasi ve Kapitalizm**, Ayrıntı Y. Çev. Osman Akınhay, İst. 1996
- Serge LATOUCHE, **Dünyanın Batılılaşması**, Ayrıntı Y. Çev. Temel Keşoğlu, İst. 1993
- Şerif MARDİN, **Türk Modernleşmesi (Makaleler 4)**, İletişim Y. 5. B. İst. 1997
- Taner TİMUR, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi ,Ankara 1996
- Taner TİMUR, **Osmanlı Kimliği**, İmge Y. 3. B. Ankara 1998
- Tarık Z. TUNAYA, **Batılılaşma Hareketleri**, Arba Y. 2. B. İst. 1996
- Trabzon Tarihi Sempozyumu**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1999
- Trabzon İl Yıllığı** 1996
- Ümit ÖZDAĞ, **Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Batı’ya Göç Edenlerde Kültürel Yapı ve Kültürel Kimlik Sorunu**, Türk Metal Sendikası , Ankara 1995
- Will KYMLİCA, **Çokkültürlü Yurttaşlık**, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998
- Will DURANT, **Medeniyetin Temelleri**, Birleşik Y. Çev. Nejat Muallimoğlu, İst. 1996
- William E. CONALLY, **Kimlik ve Farklılık**, Ayrıntı Y. Çev. Fermâ Lekesizalım, İst. 1995

Zbigniew BRZEZINSKI, **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Y. 2. B. Çev. Ertuğrul Dikbaş Ergun Kocabıyık, İst. 1998

Ziya GÖKALP, **Türkçülüğün Esasları**, MEB, İst. 1996

Ziya GÖKALP, **Makaleler IX**, Kültür B. Y. İst. 1980

Ziya GÖKALP, **Türk Medeniyeti Tarihi**, Kültür Bakanlığı, İst. 1976

Zygmunt BAUMAN, **Küreselleşme**, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1999

Zygmunt BAUMAN, **Potmodern Etik**, Ayrıntı Y. Çev. Alev Türker, İst. 1998

Zygmunt BAUMAN, **Sosyolojik Düşünmek**, Ayrıntı Y. Çev. Abdullah Yılmaz, İst. 1998

T.C. YÖKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ